

63.5 (4 Укр)

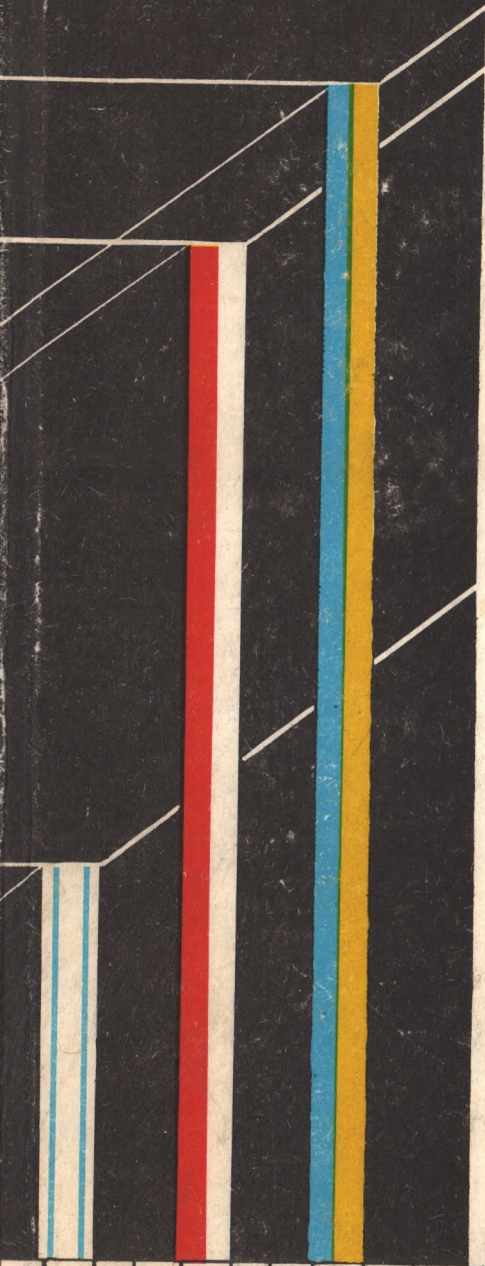
K-65

С. І. КОПЧАК
В. І. МОЙСЕЄНКО
М. Д. РОМАНЮК

3-14-26

ЕТНІЧНА СТРУКТУРА ТА МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРИКАРПАТТЯ

СТАТИСТИКО-ДЕМОГРАФІЧНЕ
ДОСЛІДЖЕННЯ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
Прикарпатський університет імені Василя Стефаника
Науково-методичний центр
«Українська етнопедagogіка та українознавство»

С. І. Копчак,
В. І. Мойсеєнко, М. Д. Романюк.

ЕТНІЧНА СТРУКТУРА ТА
МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ
УКРАЇНСЬКОГО
ПРИКАРПАТТЯ

(Статистико-демографічне дослідження)

НБ ПНУС

603143

Львів
Видавництво «Світ»
1996

ББК 63.5 (4УКР) + 63.3 (4 УКРЗ)

К — 65

К — 65 Копчак С.І., Мойсеєнко В. І., Романюк М.Д. Етнічна структура та міграції населення українського Прикарпаття (статистико-демографічне дослідження). — Львів: Світ, 1996. — 285 с.

ISBN 5-7773-0362-5

У монографії досліджуються основні етапи формування етнічної структури та міграційних процесів населення українського Прикарпаття за тривалий історичний період. Автори аналізують матеріали австрійської, польської і колишньої радянської статистики, офіційні переписи населення 1857-1989 років, поточну статистику, наукові та архівні джерела. Відтворюється динаміка чисельності і співвідношення різних національностей та вплив міграцій населення на ці процеси. Окремо характеризується сучасна трудова маятникова міграція населення Прикарпаття.

Книга буде корисною для науковців, практиків, вчителів історії та українознавства, студентів та всіх хто цікавиться історією рідного краю.

Рецензенти: *д-р екон. наук В.С. Стешенко*
(Ін-т економіки НАН України),

д-р іст. наук, проф., засл. діяч науки і техніки
України **В.В. Грабовецький** (Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника).

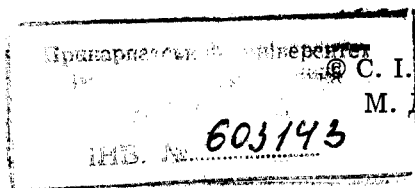
Друкується згідно з ухвалою вченої ради Прикарпатського університету імені В. Стефаника від 2.07 1996 р.

К 1805060000-050
225-96

Замовне

ББК 63.5 (4УКР) + 63.3 (4 УКРЗ)

ISBN 5-7773-0362-5

С. І. Копчак, В. І. Мойсеєнко,
М. Д. Романюк, 1996

ВСТУП

В умовах глибокої демографічної кризи, в якій опинилася Україна в останні роки, кожне дослідження щодо стану і закономірностей формування її населення має не лише науково-пізнавальне, але й прикладне значення. Вагомість таких досліджень посилюється й тим, що попит на демографічну інформацію, насамперед серед вчителів історії, народознавства, українознавства, серед керівників господарських і комерційних структур постійно зростає. Наша громадськість повинна володіти достовірною інформацією про особливості розвитку та відтворення свого народу, тим паче, що ці особливості останнім часом набули катастрофічного характеру.

Відомий вчений, економіст-географ, професор Ф.Д. Заставний справедливо підкреслює, що сучасна демографічна ситуація в Україні характеризується її специфічним суспільно-політичним розвитком у складі Російської імперії та колишнього СРСР, життєвим рівнем її населення, його національними традиціями, побутом, духовністю тощо. На сучасну демографічну ситуацію України ще й досі суттєво впливають штучно створені "особливі ситуації". Це — голодомори 1921, 1932-1933, 1946 років, які в центрі Європи, на очах усього цивілізованого світу призвели до загибелі понад 10 мільйонів працюючих українських селян. Це — поголовне фізичне винищення найкращих представників інтелігенції під час масових репресій на східноукраїнських землях, особливо в тридцятих роках. Це — загальновідомий західноукраїнський етноцид у 1941, 1943-1955 роках. Це — Перша світова і Громадянська війни та російська інтервенція, які кривавим смерчем пронеслися по землях України, завдавши її народові 15-мільйонних втрат. Це — сталінські і фашистські концтабори, які забрали життя більше восьми мільйонів українців. Це — крайнє безправ'я і зубожіння, напосильна кріпосницька праця українських селян, масове їх виселення в Сибір. А скільки мільйонів дітей не народилось в Україні через усі ці жахливі лихоліття. Такого геноциду, такого нищівного етноциду не зазнав жоден європейський народ. Все це різко негативно позначилось на демографічному потенціалі нашої держави. Оцінки свідчать, що сучасна Україна без свідомого і цілеспрямованого фізичного винищення його народу налічувала б щонайменше 100 мільйонів жителів — вдвоє більше, ніж тепер¹.

Однак, переважна більшість нашої громадськості недостатньо обізнана з питаннями демографічної ситуації і перспектив подальшого розвитку української нації, всього українського народу. Зрештою, це і не дивно, бо за тоталітарної системи всяка інформація щодо статистики населення та

¹ Заставний Ф.Д. Географія України. — Львів, 1994, с. 116-117.

його структури була засекречена. Саме в той період М.М. Баранський писав, що "убивши стару "антропогеографію", "нові віяння" нічого не створили на її місці; розділ про населення... в більш нових роботах випав безслідно, провалившись між природою і господарством... Людину забули!!!"¹. Людина, — на думку вченого, — тема для дослідників того періоду безсумнівно неприємна, делікатна, тема, до якої краще було не торкатися. Єдиний в колишньому Союзі Інститут демографії АН України на чолі з всесвітньовідомим вченим академіком М.Птухою було в 1938 році закрито, частину вчених-демографів репресовано. З тих пір розвиток демографічної науки надовго сповільнюється і аж з кінця 60-х років починає децю активізуватись, і зараз українська демографічна школа знову займає гідне місце.

Результати дослідження та аналіз поточної статистики привели до висновку, що демографічна ситуація в Україні в останні роки вкрай несприятлива, оскільки весь хід соціально-економічного розвитку нашої держави у складі російської імперії поставив український народ перед загрозою депопуляції. Той факт, що з 1991 року серед населення України смертність перевищила народжуваність, а в 1993 р. природний спад досяг вже 180 тис. чол. — говорить сам про себе. Тому-то й ми поставили за мету подати більше фактів, зведених та узагальнених матеріалів, які б підвели читача до самостійних висновків та роздумів щодо поточної та перспективної демографічної ситуації в Україні. Бо нам не байдуже, скільки нас буде через 20-30 і більше років, яка очікується статева і вікова структура населення, який у відповідності з нею формуватиметься трудовий потенціал та демографічна база для подальшого відтворення населення України.

Найвищий рівень народжуваності в Україні за радянської влади спостерігався в 1925-1926 рр. Відтоді почалося систематичне зниження народжуваності, характерне для повоєнного періоду. З 1964 р. жінка народжує в середньому двох дітей. Уже в 1989 р. цей показник становив 1,9 дитини (в містах 1,8, в селах 2,3) і був найнижчий серед республік колишнього Союзу. Загалом, рівень народжуваності в Україні є незадовільним і не може забезпечувати навіть простого відтворення населення. Елементи демографічної політики, зокрема введена з кінця 1982 р. державна допомога сім'ям з дітьми, не привели до значного підвищення народжуваності. За 1983-1988 рр. показник сумарної народжуваності підвищувався в межах 0,1-0,2 дитини з розрахунку на одну жінку. Починаючи з 1989 р. ця допомога взагалі втратила стимулююче значення і була зведена нарівень постійним зниженням життєвого рівня населення. Бо якщо в 1980 р. загальний коефіцієнт народжуваності становив 14,8 чол. на кожну тисячу населення, в 1989 р. — 13,3, то вже в 1994р. — лише 10,0. Це найнижчий рівень народжуваності в Україні принаймі за останні два століття. Як стверджує відомий український демограф В.С. Стешенко, тенденція до спаду народжуваності буде й надалі поглиблюватись у зв'язку з галопуючим підвищенням цін на продукти і товари широкого вжитку, у зв'язку з постійним зниженням рівня життя переважної більшості сімей, зокрема молодих. Особливо тривожить той факт, що ми в Україні назавжди втратили традиції багатодітності, що серед новонароджених переважають

¹ Баранський Н.Н. Экономическая география. Экономическая картография. — Москва, 1956, с. 142-143.

діти 1-ї та 2-ї черг (в 1989 р. вони становили 87%) і що зростають масштаби одинокості і бездітності. Так, за даними перепису населення 1989 року в Україні нараховувалось 14 057,5 тис. сімей, з них не мали дітей 4949,3 тис. сімей, або 35,1%, мали 1 дитину 3803,9 тис. сімей, або 27,1%, мали 2 дітей 3383,8 тис. сімей, або 24,0%, мали 3 дітей 1209,5 тис. сімей, або 8,6%, мали 4 дітей 486,2 тис. сімей, або 3,4%, мали 5 і більше дітей 234,7 тис. сімей, або 1,7%.

Крім того, специфіка демографічних процесів (зменшення народжуваності, зростання смертності, деформація статево-вікової структури населення та ін.) призвела до того, що загальна чисельність найбільш продуктивної групи населення віком від 20 до 30 років постійно скорочується. І це не епізодичне явище, а, на жаль, сталий процес, який триває фактично весь повоєнний період (ми вже абстрагуємося від воєнних років, які "забрали" нам здебільшого осіб молодого віку). Так ось, за період між переписами 1959 р. і 1970 р. при загальному зростанні чисельності населення в Україні чисельність осіб віком у 20-30 років зменшилась на 1360 тис. чол., або на 19,8%. За період між переписами населення 1979 р. і 1989 р. чисельність осіб віком у 20-30 років знову зменшилась в Україні на 385 тис. чол., або на 10,5%. Тут треба мати на увазі, що всі ці негативні процеси істотно "згладжує" в останні роки позитивне міграційне сальдо населення України, тим більше, що в міграційних процесах, як правило, беруть участь молоді вікові групи.

Особливо несприятливим фактором, який негативно впливає на загальну демографічну ситуацію в Україні є висока смертність населення. Її коефіцієнт у 1994 р. досяг 14,7 чол. на кожну тисячу населення і за останні 30 років збільшився удвічі (в 1960 р. цей показник становив лише 6,9 чол.). Вищі, ніж в Україні, загальні коефіцієнти смертності спостерігались у 1989 р. лише у 8 країнах світу. Особливо прикро те, що найвища смертність спостерігається серед чоловіків у молодому працездатному віці (20-30 років). Саме у цьому віці смертність чоловіків утричі перевищує смертність жінок того ж віку.

Ці негативні тенденції у розвитку процесів народжуваності і смертності (коли народжуваність зменшується, а смертність, навпаки, зростає) призвели до катастрофічного зменшення природного приросту населення за останні три десятиліття. Якщо, наприклад, в 1960 р. природний приріст населення в Україні становив 13,6 чол. на кожну тисячу населення, то в 1990 р. цей показник набув від'ємного значення і становив -4,7 чол. Якщо в 1970 р. абсолютний показник природного приросту становив понад 300 тис. чол. і спостерігався і в містах і в селах, то в 1994 р. кількість смертей перевищила кількість народжень на 243,1 тис. чол. В цьому ж році в Україні народилося 521,5 тис. чол., а померло 764,7 тис. чол. В містах ці показники становили відповідно 328,5 і 450,8 тис. чол., в селах — 193,0 і 313,8 тис. чол. Зменшення кількості населення в селах за рахунок саме цього чинника почалося з 1979 року, і з тих пір депопуляційні тенденції в українському селі поглиблюються. Фактично зменшення загальної чисельності сільського населення розпочалося ще в 20-х, а особливо в 30-х роках, після голодоморів 1922-1923, 1932-1933 років, геноциду та масового виселення українських селян. (Як відомо, у січні 1937 р. відбувся перепис населення, результати якого викликали політичний скандал та гнів "вождя всіх часів і народів" Сталіна. За даними цього перепису, загальна кількість населення України була меншою, ніж в 1933 р., на 1,7 млн. чол. Матеріали

перепису були знищені, а статистика населення засекречена). Якщо в довоєнному 1940 р. чисельність сільського населення в Україні становила 27,3 млн. чол., в 1950 р. — 23,8 млн. чол., то в 1989 р. — лише 17,1 млн. чол. Ми особливо акцентуємо на цьому увагу, бо саме село, сільське населення є основним джерелом збереження і відтворення українського етносу. Село зберегло нам багатовікові національні традиції, звичаї, обряди, самобутню культуру, а тепер його населення знаходиться в стані депопуляції. Ще 10 років тому середній вік сільського населення України становив 50 років, тут нараховувалося сотні сіл, де за рік не зафіксовано жодного народження.

Серед сільського населення вже з 1979 року смертність значно перевищувала народжуваність. Без особливих коментарів для читача стане зрозумілою вся критичність ситуації, коли вже у 1989 р. з 25 областей від'ємний природний приріст сільського населення мав місце в 16 областях. І масштаби цих показників вельми загрозливі, бо надзвичайно великий від'ємний природний приріст (на кожну тисячу населення) мав місце в Сумській (-10,0), Чернігівській (-9,9), Черкаській (-7,8), Кіровоградській (-7,3), Полтавській (-7,0), Хмельницькій (-7,0) та інших областях.

Позитивний природний приріст сільського населення зафіксовано лише в Закарпатській (7,8), Кримській (4,4), Івано-Франківській (3,4), Чернівецькій (3,2), Рівненській (2,6), Львівській (1,7), Миколаївській (0,8), Житомирській (0,7) областях.

Узагальнену картину демографічних процесів в Україні за останні півстоліття дають нам наведені нижче дані.

Постійне зменшення показників народжуваності на фоні доволі інтенсивного зростання смертності призвело до різкого зменшення природного приросту населення, до вкрай несприятливої демографічної ситуації.

Той факт, що в 1991-1994 роках смертність населення перевищує народжуваність — це печальне і вельми тривожне явище для нашого народу, це — національне лихо. Саме тому зараз всі соціально-економічні проблеми в нашій самостійній державі повинні вирішуватися лише через призму демографічної ситуації, через призму збереження нації, збереження генофонду України. Нагадаємо для прикладу, що коли у Франції в 1935-1938 рр. смертність населення перевищувала народжуваність на 0,6, а в 1940 р. — на 5,1 чол. на тисячу населення, тобто коли розпочався процес депопуляції, то було розроблено таку демографічну політику, яка навіть в повоєнні роки забезпечила природний приріст населення (в 1950р. його коефіцієнт становив 7,9 на тисячу населення). Але ж Франція реалізувала свою демографічну політику на багатому соціально-економічному фоні і постійному зростанні життєвого рівня кожної сім'ї. А ми? Жорстока економічна криза, невпевненість громадян нашої держави у завтрашньому дні, відсутність найближчої перспективи і соціальна апатія, катастрофічний спад життєвого рівня та зубожіння переважної більшості сімей — ось наш соціально-економічний фон, на якому розгортатимуться в нас демографічні процеси у перспективі. І вся трагедія в тому, що в такій ситуації ми і не зможемо реалізувати, принаймі найближчим часом, активну демографічну політику. На нашу думку, економічна криза і демографічна криза будуть "крокувати" поряд ще надто довго, і подолання першої дасть можливість надіятися принаймі на сповільнення тих негативних демографічних процесів, які, на жаль, розпочалися з 1991 року. Ось чому майбутня Конституція України повинна гарантувати її народові

Природний рух населення України в 1861-1994 рр.
(на кожну тисячу населення)*

Рік	Народилось	Померло	Природний приріст
Середньорічні за 1861-1913	47.0	30.0	17.0
1940	27.3	14.3	13.0
1950	22.8	8.5	14.3
1960	20.5	6.9	13.6
1970	15.2	8.8	6.4
1980	14.8	11.4	3.4
1985	15.0	12.1	2.9
1989	13.3	11.6	1.7
1990	12.7	12.1	0.6
1991	12.1	12.9	-0.8
1992	11.4	13.4	-2.0
1993	10.7	14.2	-3.5
1994	10.0	14.7	-4.7

впровадження (реалізацію) ефективної демографічної політики, спрямованої на формування оптимальної величини сім'ї, на розширене відтворення народу України.

На такому загальноукраїнському фоні формуються демографічні процеси і на Прикарпатті. Регіон, де порівняно недавно фіксувалася висока народжуваність і природний приріст населення, в останні роки показники його демографічного розвитку вельми тривожні. Бо за 1995 рік в області народилося 18479 дітей (на 4,1% менше, ніж в 1994 р.), а померло 13349 чол. (на 1,9% більше, ніж в 1994 р.). Якщо врахувати ще й від'ємне сальдо міграції, то стане цілком зрозумілим мізерний ріст чисельності населення в області за цей же рік (всього-навсього 333 чол.). Загальний приріст населення зменшився порівняно з 1994 роком у 4 рази.

Навіть на Гуцульщині, де сто років тому на кожну 1000 населення фіксувалося 48,3 народжень і 12,3 природного приросту, та навіть в 1980-1998 роках ці показники становили відповідно 18,8 і 7,0, сьогодні природний приріст населення цього краю наближається до нуля.

Ось чому дослідження демографічних аспектів населення набувають особливого значення.

Вивчаючи динаміку етнічного складу населення західноукраїнських земель в ХХ ст., професор В.Наулко зауважує, що етнодемографічна структура західноукраїнських земель досліджувалась в минулому П.Шафариком, К. Чернігом, Я. Головацьким, В. Барвінським, В. Охримовичем,

* Розраховано за джерелами: А.Г.Рашич. Население России за 100 лет (1811-1913гг.) Статистические очерки. Москва, 1956, С. 168-218. Населення України, 1992. Демографічний щорічник. Київ, 1993, С. 75; Населення України, 1994. Демографічний щорічник. Київ, 1995, С. 68.

С. Дністрянським, Й. Бузеком, С. Томашівським, С. Рудницьким, М. Кордубою, В. Огоновським, В. Кубійовичем, а останнім часом В. Карбузаном, М. Крикуном, С. Копчаком, В. Копчак, В. Наулком, Н. Черною, О. Макаром¹.

З часу виходу в світ монографій С.І. Копчака та В.П. Копчак, в яких відображена демографічна історія Прикарпаття (за докапіталістичний період) і Закарпаття (за 1870-1970 роки)², минуло понад двадцять років. Тому авторський колектив у складі професора С.І. Копчака, доцента В.І. Мойсеєнко, доцента М.Д. Романюка поставив собі за мету висвітлити лише два аспекти комплексної характеристики населення Прикарпаття. Перший аспект стосується етнічної структури його населення, другий — міграційних процесів, які значною мірою впливають не лише на динаміку і співвідношення різних національностей, але й на темпи росту загальної чисельності населення.

Інші аспекти, зокрема динаміка і структура населення, особливості його відтворення (шлюбність, народжуваність, смертність, природний приріст), розрахунок таблиць смертності та очікуваної тривалості життя чекають на дослідження в найближчій перспективі.

Автори намагалися представити читачеві великий статистичний матеріал за більш ніж столітній період (як у тексті, так і в додатках), звідсіля монографія і набула характеру статистико-демографічного дослідження. Може і добре, що ми досить часто не нав'язуємо читачам свого бачення цих матеріалів, а даємо їм можливість робити свої відповідні висновки.

Вважаємо прийнятним обов'язком висловити щирі подяки заступникові начальника Івано-Франківського обласного статистичного управління п. Марчуку А.О. за допомогу у зборі статистичної інформації та пані Л.В. Здоровенко, яка взяла активну участь у підготовці монографії до друку.

На завершення наших вступних зауважень наведемо деякі міркування відомого французького історика-економіста повоєнних часів Ф.Броделя з приводу значимості аналізу демографічних процесів. Свою фундаментальну працю щодо історії матеріальної цивілізації, економіки і капіталізму він починає так: "матеріальне життя — це люди й речі, речі й люди", а демографічні припливи та відпливи відносять до фундаментальних реальностей. "Порівняно з цими фундаментальними реальностями все (або майже все) може видатися другорядним. Безперечно, треба починати з людей (розрядка наша — авт.). А відтак настане час поговорити і про речі"³.

Професор С. КОПЧАК

1 Наулко В. Динаміка етнічного складу населення західноукраїнських земель в ХХст. V кн.: Володимир Барвінський. Досліди з поля статистики. Київ, 1993, С. 40.

2 Копчак С.І. Населення українського Прикарпаття. Історико-демографічний нарис. Докапіталістичний період. Львів, 1974; В.П. Копчак, С.І. Копчак. Населення Закарпаття за 100 лет (1870-1970). Статистико-демографіческие исследования. Львов, 1977.

3 Бродель Фернан. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV-XVIII ст. Том I. Структури повсякденності: можливе і неможливе. Київ. 1995, С. 13-14.

РОЗДІЛ I

ЕТНІЧНА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРИКАРПАТТЯ

1. ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ СТРУКТУРИ НАСЕЛЕННЯ ПРИКАРПАТТЯ ДО СЕРЕДИНИ ХІХ ст.

Національний склад населення українського Прикарпаття до загарбання його шляхетською Польщею (XIV ст.) був однорідним, якщо не враховувати незначну кількість родин вірменського, німецького, єврейського походження. Ще в той далекий князівський період "внутри русских городов трудились торговлею не только сами Русины, но и Немцы, Ормяне, Сарацены и Евреи. Сарацены, т.е. арабы купцы, прибывшие с Востока; Ормяне с разбитого монголами Арменского царства, утримуючи связь с восточными стремами; Евреи по всей вероятности еще крымские з древнего Херсонеса поселилися, а не теперишни; Немцы были жители з немецких надбалтицких городов... Князя старалися купцей гостей привилеями до своих краев завабити, и освобождали их от мыт"¹.

Як свідчать джерела, вся торгівля в той період була в руках іноземних купців. "При том всем не омилимся, если скажем, что через наплыв черезмерный купцов сторонних, як то: Немцев, Сараценов, Ормен, Жидов и Татар, торговля так звана активна (чинна) перейшла в их руки, и що Русины участь брали лишь в торговле пассивной"².

Деякі зміни в національній структурі населення українського Прикарпаття внесла польська і німецька колонізація і взагалі загальний характер, напрямок та інтенсивність міграційних процесів.

Але переважну більшість населення протягом всього докапіталістичного періоду становило тут українське населення. Це відноситься і до сільського, і до міського населення. Польський історик Е. Горнова, аналізуючи національний склад населення Галицької землі в середині XVIIIст., відмічає, що "превага українського населення спостерігалася серед всієї громадськості Галицької землі"³.

1 Шараневич И. История Галицко-Володимирской Руси... Львов, 1863, С. 145.

2 Вести про землю и деи Русинов, часть II, Львов, 1870, С. 99.

3 Hornowa E; Stosunki ekonomiczno-społeczne w miastach ziemi Halickiej w latach 1590-1648. Opole, 1963, S. 231.

У другій половині XIV ст., за свідченням вікарія францісканців, на галицько-волинських землях "не було костьолів, ні кафедральних, ні парафіяльних, ні ксьондзівських, зате невірних схизматиків так багато, що в цій величезній кількості можна було знайти лише окремих осіб віруючих", тобто католиків¹. "Невірними" і "схизматиками" називали тоді православне, східнослов'янське (руське, пізніше українське) населення².

За свідченням Я.Д. Ісаєвича, тривала експансія католицизму не допомогла іноземним феодалам денационалізувати корінне українське населення Галичини, Волині, Холмщини. Перейшли на католицьку релігію і ополячилися лише українські феодали — спершу найбагатші, а згодом і середня шляхта. Трудящі маси не лише в селах, але й в більшості міст Галичини і у всіх містах Волині в XVII-XVIII ст. залишилися українськими³. Про це свідчить наявність великої кількості церков в містах Прикарпаття. В Галичі, наприклад, їх було 6, в Яблоневі — 2, в Єзуполі — 3, в Тлумачі — 2, в Тисмениці — 3, у Вербові — 2, в Коломиї — 7 і в Снятині — 4⁴.

Серед українського населення Карпат і Прикарпаття виділялись чітко виражені етнічні групи, які характеризувалися цілим рядом відмінностей в побуті, одязі, говірках тощо. В першій частині "Географії Русі" Р.Заклинського, яка вийшла друком у Львові в 80-х роках, читаємо: "Жителі наших гір не всі однаково називаються, і так Русинів, що сидять в горах низького Бескида, називають Лемками, других, що живуть в горах від ріки Ослави, аж по джерела Лімниці називають Бойками, а тих, що живуть в Чорногорі по стороні галицькій, буковинській і угорській, називають Гуцулами. Крім того маємо ще жителів рівного поля і тут одних називають Подоляне, інших Ополяне, Ністровяне, Далішняне, Сотакі, жителів лісових названо Полісюки, тих, що живуть між Дністром і горами називають Підгорянами і т.д."⁵.

Всі ці етнічні групи українського населення збереглися і досі, правда, переважна більшість лемків після другої світової війни була насильно переселена до радянської України і північно-західної Польщі, про що мова йтиме дещо пізніше.

Гуцули заселяють частину гірських районів сучасних Івано-Франківської і Чернівецької областей та Рахівський район Закарпатської області. Це дуже цікава етнічна група, яка відзначається

1 Див.: Торжество історичної справедливості. Вид-во Львівського університету, 1968, С. 68, 69.

2 Там же, с. 69.

3 Там же, С. 72. Слід зауважити, що в першій половині XVII ст. Остаточно ополячуються останні ще руські князівські роди: Чарторійських, Санчущків, Вишневецьких, Ружинських, Воронецьких, Четвертинських, Пузинів, Любецьких, а "за їх приміром пішло багато і низшої руської шляхти (див.: Перший український просвітньо-економічний конгрес у Львові. Протоколи і реферати. Львів, 1910, С. 378).

4 Hornowa E. Stosunki ekonomiczno-społeczne w miastach ziemi Halickiej..., S231.

5 Заклинський Р. Географія Русі. Ч.І. Русь галицька, буковинська і угорська. Львів, 1887, С. 118.

надзвичайно цікавою матеріальною і духовною культурою, особливими характерними і неповторними рисами в забудові осель, в одязі, в народній поетичній і музичній творчості.

Бойками називають етнографічну групу українців, що заселяє гірські райони Львівської та Івано-Франківської областей між ріками Сяном і Лімницею, а також Закарпатської області між ріками Ужем і Торцем. Культура і побут бойків, як і гуцулів, відзначалася і відзначається цілим рядом своїх особливостей¹.

Особливо слід зупинитися на лемківській етнічній групі. І не лише тому, що переважна більшість нашої громадськості, на жаль, мало знає, що таке Лемківщина, а тому, що це територія, яка споконвіку знаходилася в суцільному чужоземному оточенні і недивлячись на те, її населення зберегло свою віру, оригінальну культуру, побут і мову.

Крім українців досить значну питому вагу займали на території Прикарпаття і поляки, які почали колонізувати цю територію з кінця XIV — початку XV століття. Поляки осідали переважно в міських поселеннях. Найбільш багаточисленні групи польського населення в середині XVII ст. спостерігалися в таких містах як Сянік, Самбір, Дрогобич, Стрий, Галич, Коломия і Рогатин. Але навіть в цих містах кількість поляків не перевищувала кількості українців. Цілий ряд польських істориків, етнографів, економістів і ін. постійно нав'язували думку про те, що поляки у Східній Галичині "автохтони", тобто корінне населення, що вони становлять переважну масу населення, що тільки вони підтримують тут культуру та "західний прогрес".

Так, наприклад, польський історик П.Домбковський, аналізуючи адміністративно-територіальний поділ Червоної Русі, в 30-х роках XX століття стверджував, що Червона Русь в XV столітті в національному відношенні представляла собою "мозаїку самих різноманітних народностей"². Про яку "національну мозаїку" могла бути мова, якщо в XVII ст. в Галичині на загальному фоні української народності зовсім губилися ті малочисельні сім'ї іноземних купців і ремісників, які оселилися в галицьких містах. До того ж і поляки в XV столітті фактично тільки почали колонізацію Галичини. І недивлячись на значні розміри цієї колонізації, питома вага поляків в той час була незначна. Нагадаємо, для прикладу, що навіть за даними польської статистики питома вага всіх поляків у Східній Галичині в середині XIX ст. (і це після чотирьохсотрічної колонізації) становила лише біля 22% (за релігійною структурою)³.

1 Народы Европейской части СССР. Том I. Москва, 1964, С. 592.

2 Dąbkowski P. Podział administracyjny wojewódstwa Ruskiego i Bełskiego w XV wieku. Lwów, 1939, S. 275.

3 Wiadomości statystyczne..., t. XXXIV, z. I, S. 27.

Цей же автор далі пише, що "поряд з польським і руським (українським — авт.) населенням як автохтонним, знаходимо тут (в Галичині — авт.) і людність, що прибула з інших країн..."¹.

По-перше, звертає на себе увагу той факт, що П.Домбковський вважає населення "польсько-руським" ще в XV ст., а, по-друге, поляків автохтонами на території Галицько-Волинського князівства. Чи потрібні ще які-небудь докази, щоб спростувати ці "об'єктивні висновки".

Другий польський історик С.Гломбінський дещо раніше, на самому початку XX століття, також стверджував, що "історія і сучасний стан людності цього краю (Східної Галичини — авт.) переконливо свідчать про те, що земля ця була, є і, о Боже, буде і надалі крайною польсько-руською, що поляки... до цього часу представляють тут західну цивілізацію..."².

Наскільки це відповідає дійсності, видно із змісту попередніх сторінок. Ми, щоб більше не вертатися до цього, звернемося всього-навсього до офіційної польської статистики. За даними останньої на території Східної Галичини в 1869 р. проживало 64,9% українців, 21,8% — поляків, 12,4% — євреїв і 0,9% — населення інших національностей³.

Євреї вперше потрапляють на Русь-Україну в 964 р., коли київський князь Святослав переміг хозар. Хозарські євреї прийняли тюркський діалект "чагатай", що зберігся до останнього часу в мові євреїв-караїмів та окремої категорії кримських євреїв, так званих кримчаків. В княжі часи євреї поселилися переважно в Києві, вони були нечисленними, займалися здебільшого торгівлею та різними фінансовими операціями і знаходилися під опікою князів. З кінця XIV ст. на українські землі прибувають євреї з Польщі і Німеччини. Саме тоді виникли чисельні єврейські громади в Луцькому, Бересті та інших містах. Найбільше євреїв прийшло на українські землі лише з кінця XV ст., коли Польща і Литва прийняли німецьких євреїв, яких вигнав цісар Максиміліан I. На відміну від перших хвиль єврейської колонізації в Україні, мовою німецьких євреїв був німецький діалект, так званий ідиш⁴.

Після Люблінської унії 1569 р. посилюється колонізація євреїв на українських землях, оскільки наприкінці XVI ст. у всій Польщі було вже 75000 євреїв, а в Литовському Князівстві — 27000. Понад третини з них мешкала на українських землях, де євреї проживали в 79 оселях, здебільшого на Правобережжі⁵.

1 Dąbkowski P. Podział administracyjny wojewódstwa Ruskiego i Bełskiego w XV wieku..., S. 275.

2 Głabiński S. Ludność polska w Galicyi Wschodniej. Lwów, 1903, S. 5-6.

3 Wiadomości statystyczne..., t.XXIV, z. I, S. 27.

4 ЕУ, т. 2, с. 670.

5 Там же.

У Східній Галичині єврейське населення появилось ще в княжий період, у XIII столітті¹. Відомий єврейський мандрівник Веніамін Тудельський, описуючи єврейські синагоги XII століття, не згадує про них на території південно-західної Русі. Ця обставина може служити доведенням того, що в XII столітті євреїв в Східній Галичині ще не було і примушує погодитися з думкою Зімаровича², що євреї прийшли в Галичину в 40-х роках XIII століття, "привлеченные возможностью скупать у татар награбленные ими вещи"³. Пізніше, в 1335 році велика кількість євреїв переселилась в Галичину з Угорщини після вигнання їх королем Людовіком I⁴. В XV-XVI століттях багато єврейського населення переселилось сюди з Польщі⁵.

До євреїв ставилися не як до підданих польської держави, а як до іноземців, що належали королеві, чому король і міг накладати на них різні податки навіть без дозволу сеймів. Приблизно до середини XVII ст. єврейське населення, яке жило в феодальній Польщі, було нерівноправним і терпіло національно-релігійний гніт. В цілому ряді міських поселень євреям заборонялося поселитися. Наприклад, відомий факт, що староста міста Дрогобича М.Данилович в 1616 р., прагнучи збільшити кількість залежного від себе населення, дозволив євреям оселитися на так званому жупному лані, що належав до староства⁶.

Уже в XVI ст. євреї встигають оволодіти в Польщі майже всією торгівлею і зосередити в своїх руках великі грошові капітали. За свідченнями самих єврейських дослідників половини XVI ст., у всій Польщі знаходилося 3200 великих торговців — виходців з єврейського населення, а серед християн таких же торговців нараховувалося біля 500 чоловік⁷. В другій половині XVIII ст. в усій Польщі нараховувалося біля 429 тис. євреїв, хоча відомий польський історик Ф.Чацький вважав, що це вдвічі-втричі занижена цифра і що кількість польських євреїв коливалася від 1,2 до 1,8 млн. чоловік⁸.

За даними І.Шеппера в кінці XVI ст. в Руському, Белзькому, Подільському і Волинському воєводствах нараховувалося 34500 чол. єврейського населення. З них 23500 чол. проживало в Червоній Русі, тобто в Руському і Белзькому воєводствах⁹.

1 Деякі джерела відносять появу євреїв тут до XIV ст. Навіть вказується точна дата — 1333 рік (Австро-Венгрия. Военно-статистическое обозрение восточных областей. Часть I. Галицийская область. СПб. 1899, С. 87).

2 Historia miasta Lwowa. Przez Zimarowicza..., S. 73.

3 Смирнов М. Судьбы Червонной или Галицкой Руси. СПб, 1860, С. 125.

4 Sturpiński H. Galicya pod względem..., S. 17.

5 Науко В. Етнічний склад населення Української РСР. Київ, 1965, С. 17.

6 Ісаєвич Я. Д. Адміністративно-правовий устрій Дрогобича в добу феодалізму (до кінця XVIII ст.). З історії Української РСР. 6-7, Київ, 1962, С. 11.

7 Симоненко Г. Сравнительная статистика..., С. 13.

8 Там же, С. 19.

9 Баранович А.И. Украина накануне освободительной войны украинского народа середины XVII в. Москва, 1959, С. 107.

В середині XVII століття єврейське населення згадується в таких містах Прикарпаття, як Більшівці, Бурштин, Галич, Єзуполь, Конкольники, Коршів, Маркове, Молоткове, Отинія, Рогатин, Тлумач, Гвіздець, Коломия, Косів, Снятин та Уторопи. Станом на 1627 рік в Галичі їх налічувалось 732 чол., в Коломиї — 360, в Снятині — 72 чоловіки¹. Найбільша питома вага євреїв спостерігається в Галичі (26%) і Коломиї (8,9%). В цілому ж питома вага єврейського населення в містах Галицької землі становила 5% по відношенню до всього міського населення².

Переписи єврейського населення проводилися в Польщі в 1764, 1778, 1781, 1784, 1787, 1790 роках. Найбільш достовірним, але далеко неточним (оскільки викликає сумнів сама техніка його проведення), був перепис 1764 р., згідно з яким у всій Речі Посполитій зафіксовано 430 тис. євреїв. За підрахунками Р.Маглера, загальна чисельність єврейського населення Речі Посполитої становила в тому ж таки 1764 р. 548,8 тис. чол. Австрійський перепис населення 1773-1774 рр. лише в Галичині зафіксував 200 тис. євреїв³.

У другій половині XVIII ст. кількість єврейського населення на території українського Прикарпаття значно збільшується серед всього населення, займаючи по відношенню до нього приблизно 7%, але значно більшу питому вагу серед міського населення.

В 1784 р. в Городенці, наприклад, нараховувалось 4620 чол., з них українців 2855, поляків 94, вірменів 61 і євреїв — 1610 чол., або 34,8%. За переписом населення 1784 року в Снятині нараховувалось 3956 жителів, з них 1317 євреїв, або 33,2%, в Коломиї — 3417 жителів, з них 1303 євреїв, або 38,1%, в Яблуневі — 638 жителів, з них 309 євреїв, або 48,4%⁴.

В тому ж 1781 році в Галицькому дистрикті нараховувалось 139294 чол. населення, з них 9405 чол. євреїв, або 6,7%, в Заліщинському — 171436 чол. і Коломийському — 183755 чол., з них євреїв — 14228, або 7,7%⁵.

Особливості територіального заселення єврейського населення значною мірою залежало від близькості торговельних шляхів, можливостей розвитку в тих чи інших поселеннях ремесла і торгівлі, від політики по відношенню до них власників міст (в 1539 р. євреї були відлучені від королівської юрисдикції і віддані під владу власників міст). Так, в 1578 р. великі привілеї місцевими владами були надані євреям Снятина, в 1626 р. — євреям Коломиї, в 1636 р. — євреям Рогатина⁶.

З часом загальна чисельність єврейського населення постійно збільшується, особливо в маленьких і середніх містечках. До

1 Hornowa E. Stosunki ekonomiczno-społeczne w miastach ziemi Halickiej..., S. 237.

2 Там же, с. 238.

3 Mahler R. Żydzi w dawnej Polsce w świetle liczb. — Przeszłość demograficzna Polski. Materiały i Studia. Warszawa, 1967, S. 135-155.

4 ЛЦДА, ф. 146, оп. 85, од. зб. 1240, арк. 6-9, 15, 16.

5 Там же, арк. 17.

6 Hornowa E. Stosunki ekonomiczno-społeczne w miastach ziemi Halickiej..., S. 238.

середини XIX століття питома вага євреїв на території українського Прикарпаття становила 10,0% загальної чисельності населення¹.

Основними заняттями євреїв була торгівля, особливо алкогольними напоями та дрібне ремесло. Часто євреї займалися орендою землі, пивоварень та винокурень. Цікаво те, що єврейські ремісники не допускались до цехових об'єднань. Тому їх звичайно називали "партачами" (тобто поганими, нікчемними ремісниками). Те ж саме стосувалося і до українських ремісників, оскільки основу цехових об'єднань складали вірменські, польські і німецькі ремісники.

Перші вірменські поселення в Україні появились за часів Київського і Галицько-Волинського князівства — в X-XIV ст. і відіграли помітну роль в економічному і культурному житті Русі². Вірменські торгові каравани вже з X століття проходили в Україну-Русь Волгою і Дніпром. Особливо багато вірмен осіло в Криму й на Україні після нападу сельджуків 1064 року. Протягом XIII-XV століть вірменські колонії в Криму особливо зросли, а найбільшими їх осередками були Кафа, Судак і Солхат. На думку М.Грушевського, саме через Крим був спрямований шлях переселення вірменів на Україну, на Поділля й Галичину. Львів, де вірмени з'явилися в другій половині XIII ст., з 1267 р., за Лева I, став релігійним осередком вірменів східного обряду, які отримали ряд привілеїв від польських королів. Великим осередком вірменів стали також Кам'янець (де в XVI ст. налічувалося вже 300 вірменських сімей), Київ, Луцьк, Снятин, згодом Станіслав, Язлівці, Броди, Кути та ін. В 1629 р. львівський вірменський єпископ М.Торосевич, що доти підлягав ечміядзінському католикозові, прийняв унію з Римом, яка вже в другій половині XVII ст. поширилась у вірменських колоніях Поділля і Галичини. Після цього вірмени швидко колонізувалися³.

Перші згадки про вірменів відносяться до XIII ст., коли Лев, син Данила Галицького, на знак вдячності за допомогу вірменських воїнів в його війнах, "посадил их сначала во Львове в 1280 г., наделив их разными привилеями и великою свободою"⁴. В XIV ст. після остаточного завоювання Вірменії турками, сюди знову прибуло декілька тисяч вірменських сімей⁵.

З XIII до XVIII ст. на західноукраїнських землях виникло понад 20 вірменських колоній⁶. На території українського Прикарпаття, вірмени поселилися в Снятині, Галичі, Тисмениці, Кутах, Ланчині, Станіславі, Богородчанах та інших населених пунктах. Вірмени Снятина, Тисмениці і Станіслава мали великі привілеї, які давали їм передусім внутрішню автономію, можливість будівництва храмів свого обряду і цілий ряд господарських пільг.

1 Statistische Übersichten über die Bevölkerung und der Viehstand von Österreich. Nach der Zahlung von 31 October, 1857. Wien, 1859, S. 23.

2 Наулко В. Етнічний склад..., С. 23.

3 ЕУ, т. I, С. 285.

4 Галицкая Русь в европейской политике. Львов, 1886, С. 30.

5 Там же.

6 Наулко В. Етнічний склад..., С. 23.

Найбільшого розквіту досягла господарська і торгівельна діяльність вірмен в XV-XVII ст. Однак, починаючи з XVIII ст., під впливом колонізаторської ролі католицької церкви і ряду економічних факторів (заможні вірмени, наприклад, одержували польське дворянство — "шляхетство") відбувається швидке злиття вірменського населення із пануючою польською нацією. Уже в XIX ст. вірмени майже повністю асимілювались¹.

Крім того, війна з Росією і міжособні сутички між кандидатами на польський престол привели до того, що багато вірменських купців в 1769 році почали переселятися із Станіслава в Угорщину. В 1704 році, наприклад, в Станіславі налічувалося 460 вірменських домів, а в 1820 році їх було лише 70².

Якщо в кінці XVIII ст. (1793 р.) в Станіславі було зареєстровано 404 українських і польських сімей, 402 — єврейських і 102 — вірменських, то, приблизно через 100 років, в 1880 році матеріали перепису населення не зареєстрували жодного вірмена³.

Німців на Русь "закликали яко добрих ремісників і тямущих крамарів. Літопис повідає, що року 1235 в Галичі були одні ворота, звалися німецькі"⁴. Це дає підставу припустити, що німці жили в цьому місті ще раніше. Але в ті часи вони відіграють політичну роль лише у великих містах, особливо у Львові. В Прикарпатті, крім Галича, німецькі родини згадуються в селах Букивно і Повлавники (Галицький повіт)⁵. До 1772 року німців в Галичині була дуже незначна кількість, а в житті краю вони відігравали зовсім непомітну роль⁶.

Тому не можна погодитися з тими авторами, які пишуть про масову німецьку колонізацію та про її надзвичайно великий вплив на життя Галичини ще у XIV-XV ст.ст. Наприклад, в деяких працях підкреслюється, що німецькі поселенці з Сілезії "колонізували руський край скоро", що "спроваджені князем німці обіймали майже всі уряди. Таких поселенців мусила бути велика сила. Поселилися вони на новій землі і одержали добра, коли лишень замешкували враз з женою і дітьми в тім краю"⁷.

Інтенсивна німецька колонізація починається після загарбання Галичини Австрією, переважно із земель Баденської, Вільтен-

бергської і Насовської¹. Про кількісні масштаби цієї колонізації ми згадували дещо раніше. Німці крім торгівлі і ремесла значною мірою займалися і землеробством (так звані колоністи).

В Галичі і Кукізовні в XVI ст. поселилися караїми². Вони були послідовниками країністичної секти іудаїзму, що не визнавала Талмуду. Походження караїмів пов'язують з хазарами (VIII-X ст.), частина яких після повалення Хазарського каганату київськими князями залишилась в Криму³. Сюди вони прибули разом з татарами під назвою "турецьких євреїв". В середині XIX ст. їх налічувалося 250 чоловік. Займалися вони переважно землеробством.

Румуни, молдовани і угорці прибули сюди на початку XVII ст. Переважна більшість їх оселилася в Снятині. Звичайно займалися вони торгівлею волами, а деяка частина їх йшла на службу у військові загони галицьких магнатів.

Перші офіційні статистичні відомості про національний склад населення Галичини відносяться до 70-х років XVIII ст., коли було проведено перший перепис населення в Австрії, в 1773 році. За даними цього перепису в 15 східних дистриктах Галичини українці становили 71%, поляки — 22%, євреї — 7%⁴.

На території українського Прикарпаття в першій половині XIX ст. переважну більшість становило українське населення (75,0%), друге місце за чисельністю займали поляки (16,6%) і третє євреї (6,6%). Вірмени на той час майже повністю асимілювалися. Лише в Станіславській окрузі їх залишилося 659 чол. (0,2% до всього населення округу) і в Коломийській 1223 (0,6%). Більш докладно етнічна структура населення українського Прикарпаття 40-х років минулого століття за віросповіданням представлена даними офіційної австрійської статистики (табл. 1).

Визначити справжню національну структуру населення досить важко. Узаконеним критерієм визначення національності при переписах населення служила розмовна мова (вперше офіційно в програму перепису розмовна мова була включена при переписі 1880 р.), а це не давало можливості отримати справжньої картини щодо розподілу різних національних груп⁵. Відомо, що переважна більшість єврейського населення при переписах визнавала розмовною польську мову або німецьку мову, менше — українську. Певна частина українського населення, особливо службовці, студенти, робітники, які мали державну роботу, з чисто практичних міркувань теж визнавали розмовною польську мову.

1 Наулко В. Етнічний склад..., С. 23.

2 Площанський М. Галицько-руський город Станіслав... Научний збірник Галицько-руської матиці, вып. I-IV, Львов, 1869, С. 86.

3 Słownik Geograficzny..., t. X. S. 347.

4 Смирнов М. Судьбы Червоной или Галицкой Руси. СПб, 1860, с. 123.; Монографії до історії Галицької Русі. Тернопіль, 1886, С. 49.

5 Dąbkowski p. Podział administracyjny wojewódstwa Ruskiego..., S. 277.

6 Перші сільські німецькі поселення в Галичині та Буковині були створені аж після 1772 р., тобто після першого поділу Польщі. І лише в середині XIX ст. в західній частині України налічувалося близько 400 невеликих німецьких колоній, в тому числі 250 в Галичині та Буковині (див.: Заставний Ф.Д. Географія України, С. 170).

7 Смирнов М. Указан. праця, С. 49.

1 Stupnicki H. Calicya pod względem..., S. 16.;

2 За даними Е. Горнової караїми появились на Прикарпатті в XIV ст. Крім Галича і Кукізова вони жили ще в Тисмениці. (Ногнова Е. Названа праця, С. 241).

3 Наулко В. Етнічний склад..., С. 24.

4 За підрахунками В.П. Огоновського (див.: Торжество історичної справедливості. Львів, 1968, С. 181).

5 Дністрянський С. Національна статистика, С. 5.

Таблиця 1.

**Національний склад населення українського Прикарпаття
в 1840 році (за віросповіданням)*.**

Округи	Всього населення	З них визнавали віру				
		греко-католич.	римокатолич.	вірменокатолич.	іудейську	інші
Сяноцький	279542	162613	104812	—	11261	856
	%	58.2	37.5		4.0	0.3
Самбірський	303585	236566	46576	—	17371	3072
	%	77.9	15.3		5.7	1.1
Стрийський	229447	191985	17468	—	17149	2845
	%	83.6	7.6		7.4	1.4
Станіславський	246048	193273	28472	659	22770	874
	%	78.5	11.5	0.2	9.2	0.8
Коломийський	218220	183671	15901	1223	16895	530
	%	84.2	7.2	0.6	7.8	0.8
Українське Прикарпаття	1276842	968108	213229	1882	85446	68177
	%	75.8	16.6	0.1	6.6	0.9

"Врешті нема сумніву, що й багато Русинів подали добровільно або й недобровільно польську мову за розговорну; добровільно тому, що в Галичині і Буковині польська мова уходила за мову образованих клас, а й між людом були такі, що як тільки калічили по-польськи, то признавалися, що говорять по польськи. Крім сего були ще й інші моменти, що причинилися до зміни відношення поодиноких народностей до себе, але найголовніша причина сеї процентуальної зміни в Галичині є без сумніву неточне переведенє самого спису" (тобто перепису населення — авт.)¹. Академік К.Г. Воблій, аналізуючи стан продуктивних сил Галичини, підкреслював, що критерій розмовної мови для визначення національності не є надійним і що до австрійських статистичних даних про національний склад населення Галичини треба відноситися критично².

Тому за основу при визначенні національної структури населення завжди береться не розмовна мова різних національних груп, а їх

віросповідання. При переписі населення мало хто неправильно вказував на своє віросповідання. Тому цей метод вважається найбільш достовірним, хоча і він повністю не відтворює дійсної національної структури. І справа в тому, що до поляків переважно зараховуються всі римокатолики, а до українців — всі греко-католики. Але відомо, що значна частина галицьких римокатоликів була українцями, а частина українців не визнавала греко-католицької віри.

Наприклад, згідно перепису населення 1857 року, в Східній Галичині українців нараховувалося 2017700, а греко-католиків — 2012624 чол. Українців, які не визнавали греко-католицької віри було 5073, зокрема в Самбірському окрузі 541 чол., в Стрийському — 109, в Станіславському — 607, в Коломийському — 410 чол. Поляків в Східній Галичині нараховувалося 602312, а римокатоликів — 649231 чол.¹

Що стосується національного складу населення українського Прикарпаття і за національністю і за віросповіданням, то відхилення між цими двома категоріями дуже незначні. Наприклад, в 1857 році на Прикарпатті нараховувалося 971366 греко-католиків, а українців 972864 чол.; римокатоликів нараховувалося 227283, а поляків — 210087 чол.²

Більш докладно національну структуру населення українського Прикарпаття за окремими адміністративними округами можна прослідкувати з наведених нижче даних (табл. 2).

Як бачимо, що при середній питомій вазі українського населення на Прикарпатті в 73,6% найменша питома вага українців спостерігалася в крайньому західному Сяноцькому окрузі (53,1%), який займав значну територію і поза Лемківщиною і адміністративно охоплював велику кількість польських поселень; найбільша питома вага українців спостерігалася в Стрийському (78,3%) і Коломийському (79,5%) округах. Поляки відповідно займали найбільшу питому вагу серед населення Сяноцького округу — 38,5%, найменшу — серед населення Стрийського округу (6,7%). Питома вага єврейського населення в більшості округів Прикарпаття була майже однаковою і коливалася в межах 11% від всього населення, за винятком Сяноцького і Самбірського округів, де єврейське населення займало відповідно 7,4 і 8,6 відсотків.

Дуже незначні відхилення в національній структурі населення Прикарпаття і за його віросповіданням (табл. 3).

Зіставлення наведених нижче таблиць дає підставу зробити висновок, що перепис населення 1857 року в основному достовірно відобразив національний склад населення українського Прикарпаття середини минулого століття.

* Таблиця складена на основі джерела: Wiesiofowski W. Rys Statystyczno-Geograficzny Galicyi Austryjackiej. 1841; Poznań, 1842, S. 10.

1 Дністрянський С. Національна статистика, С. 5.

2 Воблій К.Г. Производителные силы Галиции. Киев, 1915, С. 5.

1 Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie. Neue Folge. III Band. Wien, 1861. S. 110.

2 Там же.

Таблиця 2.

**Національний склад населення українського Прикарпаття
в 1857 році (за розмовною мовою)***

Округи	Всього населення	В тому числі			
		українці	поляки	євреї	німці
Сяноцький	251179	133407	96741	18491	2540
	%	53.1	38.5	7.4	1.0
Самбірський	271347	201325	37595	23437	8990
	%	74.2	13.9	8.6	3.3
Стрийський	248537	194733	16600	27541	9681
	%	78.3	6.7	11.1	3.9
Станіславський	294583	219473	37021	34929	2660
	%	74.5	12.6	11.8	0.9
Коломийський	281731	223926	22130	31195	2910
	%	79.5	7.9	11.1	1.0
Українське Прикарпаття	1347377	972864	210087	135593	26771
	%	73.6	13.78	10.0	2.2

Оскільки в нашому дослідженні ми часто виходимо за територіальні межі українського Прикарпаття, то вважаємо за доцільне навести етнічну структуру населення станом на 1857 рік по всій Галичині. Бо читачеві буде цікаво зіставити співвідношення різних національностей в цілому по Галичині (українців 66,7%, поляків — 19,9%, євреїв — 11,2%) і за окремими її округами. Наприклад, представляє інтерес той факт, що найбільшу питому вагу серед всього населення українці становили в Коломийському (79,9%), Стрийському (78,3%), Станіславському (74,6%) і Самбірському (74,2%) округах. Найменше українців нараховувалося у Львівському (57,9%), Тернопільському (57,6%) і Сяноцькому (53,1%) округах, а у місті Львові частка українців становила лише 7,5%. Поляки у Львові становили 41,0%, євреї — 40,6% загальної чисельності його населення.

Більш докладно етнічну структуру населення Галичини середини минулого століття представлено наведеними нижче даними офіційної австрійської статистики (табл. 4).

За даними В.П. Огоновського, який докладно проаналізував матеріали перепису населення 1857 р., у Східній Галичині станом на 31 жовтня цього ж року проживало 3028,2 тис. всього населення, з них 2012,6 тис. українців, тобто 66,5%. Західна Галичина була в

* Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie. Neue Folge. III Band. Wien, 1861. S. 110.

Таблиця 3.

**Національний склад населення українського Прикарпаття
в 1857 році (за віросповіданням)***

Округи	Всього населення	З них визнають віру			
		греко-катоц.	римо-катоц.	іудейську	інші
Сяноцький	251179	133587	98181	18491	920
	%	53.2	39.1	7.4	0.3
Самбірський	271347	200784	43578	23437	3548
	%	74	16.1	8.6	1.3
Стрийський	248537	194644	22505	27541	3747
	%	78.3	9.1	11.1	1.5
Станіславський	294583	218866	38880	34929	1898
	%	74.3	13.2	11.8	0.7
Коломийський	281731	223485	24139	31195	2912
	%	79.3	8.6	11.1	1.0
Українське Прикарпаття	1347377	971366	227283	135593	13025
		72.1	16.9	10.0	1.0

Таблиця 4.

**Національний склад населення Галичини в 1857 р.
(за розмовною мовою)****

Округи	Українці	%	Поляки	%	Євреї	%	Німці	%
Львів (м)	4160	7.5	22836	41.0	22586	40.6	6000	10.8
Львівськ. окр.	69251	57.9	36771	3.7	7515	6.3	5970	5.0
Перемишль	149326	62.8	60611	25.4	21903	9.2	6040	2.5
Сяноцький	133407	53.1	96741	38.5	18491	7.3	2540	1.0
Самбірський	201325	74.2	37595	13.8	23437	8.6	8980	3.3
Стрийський	194733	78.3	16600	6.6	27541	11.1	9651	3.9
Станіславський	219473	74.6	37021	12.5	34929	11.8	2660	1.0
Коломийський	223926	89.9	22130	7.9	31195	11.1	2910	1.0
Чортківський	184045	66.7	57363	20.8	32824	11.9	1590	0.6
Тернопільський	139378	57.6	71975	29.8	26555	10.1	4070	1.7

* Таблиця складена на основі Statistische Übersichten und die Bevölkerung und den Viehstand von Österreich. Nach der Zahlung von 31 October 1857. Wien, 1859, S. 74-75.

** Складено за джерелом: Tafeln zur Statistik... Neue Folge. III Band. I Theil, i Heft. Zahlung 31. X. 1857. Wien, 1861, S. 110-112.

Продовження табл. 4.

Округи	Українці	%	Поляки	%	Євреї	%	Німці	%
Бережанський	160439	68.3	46441	19.8	24720	10.5	3100	1.3
Золочівський	170585	61.7	54751	19.8	43795	15.9	7090	2.7
Жовківський	167652	70.2	41479	17.3	25328	10.6	4242	1.8
Разом:	2017700	66.7	602312	19.9	340819	11.2	64843	2.1

основному заселена поляками. Українців нараховувалося тут 67,7 тис. чол. переважно в Ясельському (16,2%) і Сандецькому (11,5%) округах.

Щодо сусіднього Закарпаття, то за даними цього ж перепису, в Списському, Шариському і Земплинському комітетах словаки становили 41,8% всього населення, українці — 24%, угорці — 16,1%. В північних повітах цих трьох комітетів українці становили переважну більшість населення (65%). Далі на схід, в Ужанському, Березькому, Уточанському і Мармароському комітатах на суцільній етнічній території (Перечинський, Хустський, Дубівський і Волицький округи, більша частина Ужгородського, Мукачівського, Велико-Севлюського та Бичківського округів) проживало 330 тис. чол., в тому числі 230 тис. українців.

На Буковині в 1857 році проживало 457 тис. чол., з яких українці становили 41,4%, румуни — 38,6%, німці — 8,3%, євреї — 6,4%. Загальна чисельність населення Північної Буковини становила 290 тис. чол., в тому числі 170 тис. українців.

Загалом населення Східної Галичини, української частини Західної Галичини, Західного і Східного Закарпаття та Північної Буковини в 1857р. становила 3900 тис. чол., з яких 2600 тис. українців (67%). В усій австрійській монархії українці становили 7,9% всього населення, займаючи після німців, чехословаків та угорців четверте місце.

Таким чином, загальна чисельність населення Східної Галичини, української карпатської смуги в Західній Галичині, Закарпаття, Північної Буковини й Хотинщини, Західної Волині, Холмщини та Підляшшя становила в 1857-1859 рр. близько 5 млн. чоловік¹.

2. ЕТНІЧНА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ ПРИКАРПАТТЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ ст.

Ми проаналізували етнічну структуру населення Галичини і Прикарпаття до середини минулого століття і прийшли до висновку, що вона формувалася поступово, без раптових і вагомих змін. Йшов тривалий, багатівіковий процес збільшення питомої ваги польського

і єврейського населення на фоні невпинного росту загальної чисельності представників всіх національностей (за винятком вірменів). Але домінуючими за чисельністю були українці, питома вага яких в середині ХІХ ст. становила понад 70% всього населення українського Прикарпаття.

Друга половина ХІХ ст. і особливо перша половина ХХ століття насичені такими стихійними і соціально-політичними, здебільшого трагічними, потрясіннями, які призвели до величезних прямих втрат та міграційних процесів населення і великою мірою вплинули на його етнічну структуру та загальну чисельність. Маємо на увазі епідемії чуми і холери, дві світові війни, масову трудову еміграцію галицьких селян, загальновідомий західноукраїнський етноцид у 1941, 1943-1955 роках, сталінські і фашистські концтабори, масове виселення інтелігенції і селян в Сибір, нарешті депортація поляків з України до Польщі та українців з Польщі на Україну.

Приступаючи до аналізу етнічної структури населення Прикарпаття другої половини ХІХ — початку ХХ ст., ми вважаємо за необхідне звернути особливу увагу на невелику за обсягом, але надзвичайно важливу (з огляду на методологію обчислень національного складу населення) працю Володимира Барвінського "Досліди з поля статистики". В. Барвінський, відомий громадський діяч Галичини, публіцист, науковець, літератор був одним із засновників "Просвіти" і "Рідної школи", членом Педагогічного товариства, співробітником і редактором журналу "Правда", засновником і першим редактором соціально-політичного часопису "Діло", в якому вперше 1882 року і була надрукована його праця. В. Барвінський особливо наголошував, що "нема такого поля в людському життю, де статистика не мала би своєї великої ваги. Має вона свою вагу і на народнім полі. Як усюди, так і тут вона говорить цифрами, незаперечними цифрами дає докази, поучає і виявляє незаперечні закони. Не годиться помітувати сими законами ні одному поважному політикові, бо се пояснене минувшости і дороговказ для будучности. Для народа се виказ його дійсного стану, образ його життя"¹.

В. Барвінський виступав проти розбрату "в нашій домашній політиці", закликав до "реальної і витривалої праці для добра народу", оскільки лише вона "може надати нам силу і вагу в краї і державі". Він постійно боровся проти розпалювання міжконфесійних конфліктів, які, на його думку, могли "розділити руське духовенство і руський народ на два ворогуючих табори" і відвернути увагу від найважливіших загальнонародних життєвих інтересів. І. Франко та І. Белей у некролозі на смерть В. Барвінського писали, що "...був він ворогом всякої пустої фрази, всякого крикунства і галасливих демонстрацій, котрі розбуджують страсті...", а, зрештою, "ведуть до пагубної дисперсії і опущення рук"². Більш як століття тому висловлені ці думки, але особливої ваги вони набувають для нас саме тепер.

¹ Барвінський Володимир. Досліди з поля статистики. Київ, 1993. — С. 16.

² Наулко В. Володимир Барвінський і його праця "Досліди з поля статистики" (передмова до названої праці, перевиданої в Києві 1993 року, С. 4).

¹ За підрахунками В.П. Огоновського (див.: Торжество історичної справедливості. Львів, 1968, с. 238, 239).

В. Барвінський добре розумів і особливо наголошував, що економічний добробут народу є головною підвалиною його культурного і політичного розвитку. Він перший виступив з ретельно опрацьованою програмою господарського розвитку, першим намагався роз'яснювати економічні питання і "подавати способи для покращення нашого народного господарства..., ставав на охороні економічних інтересів народних"¹.

Оскільки ми досліджуємо етнічний склад населення Прикарпаття на фоні Галичини за тривалий історичний період, а особливо з часу організації перших офіційних переписів населення Австро-Угорщиною, то нам дуже цікаво і важливо зважити на методологічні принципи В. Барвінського, якими він керувався при аналізі національної структури населення нашого краю.

Наводимо методологічні засади В. Барвінського щодо оцінки перепису населення 1880 року.

"Чи ж задали ми собі труду розглянутись і застановитись над вислідами останньої переписи людности? Обчислім себе, обчислім наші голови, наші сили! Се ж наш найперший обов'язок у реальній політиці.

Правда, сего тяжко нам доказати. Не маємо статистичного апарату в своїх руках. Не ми числили себе, але нас почислено! Щож робити! Тим ліпше, бо чужа рубаха охоронить нас від закиду недостовірности. Всім іще пам'ятно, під якими виглядами переводила ся у нас перепись людности на р. 1880. Ся перепись виріжняла ся від попередних тим, що в спискових табелях не було рубрики "народність", яку заступлено рубрикою "товариський язык", — вираз зарівно неясний, як і не схожий з розумінням народности і народнього языка. Тож уже з гори було кождому безсторонному ясним, що перепись людности з р. 1880 буде що до обчислення народностей неточна і невірна. Ту теоретичну хибу переписі збільшила у нас в Галичині ще звісна сумна практика "народнього душехвата". Галицько-польські газети уже наперед із тріумфальним видом голосили, що при переписі, переводженій міністерством внутрішніх справ, а зглядно його підвласними органами с.е. староствами і послужними їм громадськими писарями покаже ся скільки то на ділі тих крикливих Русинів.

Розуміється само собою, що тут п. Ян Добжанський (редактор однієї з "русиножерних" львівських газет — авт.) і його товариші думали про те, як би бодай на папері стерти з лица Галичини Русинів. А до того термін "товариський язык" у своїй гнучкості і неясности як не можна ліпше надавався до сеї цілі. Аджеж не тільки між поляками, але жаль сказати і між Русинами бувають не лише поодинокі особи і доми, але навіть і досить значні кружки... по

яких думці "порядний" чоловік коли не все, то бодай в "поряднім товаристві" може говорити тільки польським або німецьким, але ніяк не руським язиком. Не обійшлося і без того, щоби чи то у селі у якого дворака, чи в місті у якого сурдутового Лемішки, переводженого в Лемішковського, а зараженого підпанковатою цивілізацією наших міст і містечок, не обізвалась панська амбіція і слаба струнка величайка, особливо коли до того ще і від конскрибента міг почути таку теорію, що ось то "порядний" чоловік мусить стидати ся говорити "простим" язиком"¹.

Але чимала частка населення, особливо службовців задля утримання на відповідній посаді змушена була при переписах населення вказувати за розмовну мову німецьку, а згодом польську, про що ми вже згадували і що не можна не враховувати під час критичного опрацювання всіх переписів населення другої половини ХІХ — першої третини ХХ ст.

Нарешті, спотворення реальної дійсності щодо етнічної структури населення під час проведення самих переписів з боку офіційних державних чиновників, причетних до цього важливого заходу. Лише декілька прикладів підтверджують реальність таких широкорозповсюджених фактів.

Про перепис населення на Рогатинщині, наприклад, газета "Діло" писала так: "...звідусіль приходять скарги й нарікання українського населення, що конскрипційні комісари не питали його мову і записували що і як хотіли. В селі Бабинцях конскрипційний комісар Хроміцький не давав підписувати виготовлених аркушів, вимовляючись тим, що, мовляв, "нікому з хлопів не дасть підписати, бо йому поломлять усі пера". В Підгороддю було так само. Комісар Міхал Стрілець не тільки не давав до підпису виготовлених аркушів, але й не дозволяв вглядати, що він сам писав. У Ферлієві конскрипційними комісарами були самі поляки, які виповнювали аркуші звичайним олівцем і так давали підписувати. У Псарах комісарі не питали цілком про мову, а на запит, чому того не роблять, відповідали цинічно, що це людей не обходить"².

В. Барвінський, підсумовуючи методологічні засади проведення перепису 1880 р., приходять до висновку, що "все те й тому подібне разом мусіло конечно довести до того, що і перепис людности с.е. конскрипція що до "языка" не могла вийти "простою", а мусіла стати ся "кривою"³. Так і сталося, — пише автор, — що з євреїв загальною чисельністю 685,5 тис. чол. за переписом 1880 р. щонайменше 400 тис., а за деякими авторами 550 тис. чол. причислено з огляду на "товариський язык" до польської і дуже незначна кількість до руської народности. Ось чому проведений в 1880 р. перепис населення за принципом "товариського языка" не

¹ Барвінський Володимир. Досліди з поля статистики. Київ, 1993. — С. 4.

¹ Барвінський В. Досліди з поля статистики. Київ, 1993, С. 16-17.

² ІФОДА, ф.2. оп. 1, од. зб. 803, арк. 2, 9, 10, 69, 70.

³ Барвінський В. Досліди з поля статистики. — С. 17.

може "творити підстави обчислення народностей і ми по неволі мусимо оглянутись за иньшими способами, як дослідити число нашої народности в Австрії, а спеціально в Галичині. Тут не лишає ся нічого, як взяти рубрику "віросповідання" зглядно обряду, що також була в виказах списових"¹.

Це справді єдиний, найбільш об'єктивний критерій при визначенні етнічної структури населення Галичини та інших регіонів Австро-Угорщини, а згодом Польщі. Хоча і цей метод повністю не відтворює реальну картину, оскільки деякі українці не визнавали греко-католицьку віру і, навпаки — цілий ряд поляків не визнавав римо-католицьку віру. У Східній Галичині, наприклад, перепис населення 1857 року зафіксував українців не греко-католиків понад 5 тис. осіб, зокрема у Львівському окрузі 407, в Перемишлянському — 339, Самбірському — 541, Стрийському — 109, Станіславському — 607, Коломийському — 441, Тернопільському — 1770 і т.д.².

Коли порівняти число греко-католиків і число українців, бачимо, що українців є менше від греко-католиків. Наприклад, в 1900 р. в Галичині 133 тис. греко-католиків не визнавали себе за українців, а записалися як поляки. Календар "Просвіта" за 1911 рік зауважував з цього приводу, що "сто тридцять три тисячі було таких, яких батьки і діти були Русинами, а вони самі відцуралися рідної мови, своєї народности, злучилися з чужими людьми, з нашими противниками"³. Однак, тут же журнал висловлює сумнів, що "може вони того добровільно не зробили, може се темні, несвідомі люди, яких обдурили при конскрипції і силою записали між поляків?"⁴. З цього приводу ми вже висловлювали свою точку зору, тому при подальшому аналізі етнічного складу населення нашого краю нам не треба буде робити відповідні пояснення.

Ще декілька прикладів дадуть нам можливість остаточно завершити біглий аналіз методичних засад, якими автори керувалися під час аналізу національного складу населення Прикарпаття та сусідніх територій. Той же перепис 1900 р. зафіксував в Галичині понад 138 тис. євреїв, які вибрали собі німецьку мову, 450 тис. — польську і 40 тис. — українську. Іншими словами, на кожні сто євреїв вважалися "поляками" — 78, "німцями" — 17 і "українцями" — 5⁵. Відомий дослідник етнічної структури населення С. Томашівський стосовно сусіднього Закарпаття писав, що євреї "не признані як окрема народність, їх записують до одного з краєвих язиків. На угорщині вони всі записуються як Маляри або Німці, а рідше як Русини, Словаки і т. ін. В одноязичних громадах се не змінє багато, за те у двоязичних причислене Жидів до сеї або тої народности може дати легко сій або тій абсолютну більшість"⁶.

1 Барвінський В. Досліди з поля статистики. — С. 18.

2 Tafeln zur Statistik der Oesterreichische Monarchie. Neue Folge. III. Band. I Theile. I Heft. Die Jahre 1855, 1856 und 1857. Wien, 1861, S. 44-45.

3 Ілюстрований народний календар. "Просвіта". Річник XXXIV. Львів, 1911, С. 119.

4 Там же.

5 Ілюстрований народний календар "Просвіта". Річник XXXIV, С. 120.

6 Томашівський С. Угорські русини в світлі малярської урядової статистики. ЗНТШ. Рік XII, т. 56, кн. VI. — Львів, 1903, С. 31.

Після такого доволі просторого вступу ми будемо подавати більше статистичного матеріалу, і давати читачеві можливість самому вникати в нього і робити відповідні висновки. Зрештою робота наша і є саме статистико-демографічним дослідженням.

Повернемося до загального аналізу етнічної структури населення Галичини і Прикарпаття за матеріалами переписів населення другої половини XIX — початку XX ст., беручи за основу власне ті критерії, про які щойно йшла мова.

За В. Барвінським у всій Галичині в 1880 р. нараховувалося (в тис. чол.):

Поляків — 2 698 0 (або 45,5%)

Русинів (за віросповіданням) — 2 516 5 (або 42,3%)

Русинів (разом з православними) — 2 517 4 (або 42,3%)

Русинів (за розмовною мовою) — 2 550 9 (або 42,8%)

Євреїв — 685 900 (або 11,5%)

Співвідношення різних національностей в динаміці виглядало так (в %):

	Поляки	Русини	Євреї	Християнської людности в 1857 р. у всій Галичині нараховувалося 4183 9 тис., в 1869 р. — 4802,2 тис., в 1880 р. — 5214,5 тис. чол. або на 24,8% більше, ніж в 1857 р.
1857 р.	44,8	44,7	9,7	
1869 р.	45,8	42,7	10,9	
1880 р.	45,4	42,3	11,5	

Польської людности у всій Галичині нараховувалося в 1857 р. 1981,1 тис., в 1869 р. — 2490,3 тис., в 1880 р. — 2 698,0 тис. чол., або на 36,0% більше, ніж в 1857 р.

Єврейської людности у всій Галичині нараховувалося в 1857 р. 448,9 тис., в 1869 р. — 57,5 тис., в 1880 р. — 685,9 тис. чол., або на 52,8% більше ніж у 1857 р.

Руської людности у всій Галичині нараховувалося в 1857 р. 2085,4 тис., в 1869 р. — 2311,9 тис., в 1880 р. — 2516,5 тис. чол., або на 20,7% більше, ніж у 1857 р.

Наведені тут цифри, — пише В. Барвінський, — самі собою дуже багато говорять. Передусім показують вони, що єврейський елемент в тих періодах (1857-1869 рр.) та в останніх одинадцяти літах (1869-1880 рр.) зростав усе значно більше, ніж усі інші народні елементи краю, а також більше, як і загальна людність Галичини. В часі від 1857 р. до 1869р. був прирість єврейської людности удвічі більший від приросту християнської людности в Галичині, і майже в три рази більший від приросту руської людности. Очевидно, що статистика не вказує причин цього приросту, але не важко про них догадатися. Насамперед, треба пам'ятати, що в період 1857-1869 рр. припадає визнання повної рівноправності євреїв, скасування закону проти лихви, скасування неподільності селянських ґрунтів і дозволення повної свободи виставляти векселі. Отже, був то період найширшого засіву і розквіту лихварства і всякого роду визискування бідного, самопас пущеного, непросвіченого і ніким не хороненого народу¹.

1 Барвінський В. Досліди з поля статистики. — С. 22-25.

Узагальнюючи картину щодо етнічної структури населення Східної Галичини другої половини XIX — початку XX ст. дає офіційна статистика переписів населення згаданого періоду. Чітко спостерігається ріст питомої ваги польського елемента (з 21,8% в 1869 р. до 25,3% в 1910 р.), а відповідно зменшення частки українців (з 64,9% в 1869 р. до 61,7% в 1910 р.). Питома вага євреїв за згаданий період практично не міняється і утримується на рівні 12-13% від загальної чисельності населення Галичини. Більш докладну уяву щодо національного складу населення Галичини за віросповіданням дають наведені нижче дані (у % до загальної чисельності населення відповідного року)¹.

Таблиця 6.

Віросповідання	1869 р.	1880 р.	1890 р.	1900 р.	1910 р.
Греко-католики	64.9	63.4	62.9	62.8	61.7
Римо-католики	21.8	22.2	22.6	23.5	25.3
Юдеї	12.4	13.4	13.6	12.8	12.4
Інші	0.9	1.0	0.9	0.8	0.6

Маючи загальну картину щодо етнічної структури населення всієї Галичини і Східної Галичини зокрема, ми маємо всі підстави перейти до аналізу цього питання стосовно сучасної Івано-Франківської області за відповідний період.

Зведені матеріали табл. 7 показують динаміку етнічної структури населення Прикарпаття з 1880 до 1931 року, тобто охоплюють півстолітній період. Навіть якщо брати до уваги розмовну мову, то насамперед кидається у вічі швидкий ріст чисельності польського населення. Це стосується як абсолютних, так і відносних показників. Бо, скажемо, якщо у 1880 році загальна чисельність поляків в сучасних межах нашої області становила 102,3 тис. чол., або 12,2%, то польський перепис 1931 р. зафіксував тут уже 290,5 тис. поляків, або 23,4% загальної чисельності населення області. Без надто поширених коментарів цього процесу (а ми, справді, обмежені в обсягах публікації), можна стверджувати, що то була політика цілеспрямована і довготривала щодо максимального, ба, навіть, і штучного збільшення питомої ваги польського елемента серед населення Галичини.

Політика ополячування населення Галичини (чому певною мірою сприяла і невелика частка галицької "інтелігенції", про яку писав В. Барвінський) почала проводитися ще за часів Галицько-Волинського князівства, коли в 20-х роках XIV ст. владу захопили бояри,

які покликали на галицький престол поляка за походженням Болеслава Тройденевича (Юрія). Останній оточив себе католиками та іноземцями і "примушував місцеве населення схилитися до католицизму"¹. Засновники марксизму теж зауважували, що у XIV столітті, коли у Польщі панували єзуїти, православних руських підданих Польщі змушували переходити до римської церкви.

Таблиця 7.

Національний склад населення Івано-Франківської області в 1880-1939 рр. (за розмовною мовою)*

Роки	Українці		Поляки		Євреї		Інші	
	тис. чол.	%	тис. чол.	%	тис. чол.	%	тис. чол.	%
1869 р.	—	—	—	—	—	—	—	—
1880 р.	635.5	76.5	102.3	12.2	90.5	10.8	0.5	0.5
1890 р.	739.7	77.2	149.2	15.7	67.8	7.0	1.0	0.1
1900 р.	813.4	75.0	197.7	18.2	72.1	7.7	1.4	0.2
1910 р.	876.6	72.4	310.5**	25.6	18.5**	1.3	1.1	0.7
1921 р.	758.1	70.5	213.9	21.5	83.8	7.9	0.5	0.1
1931 р.	851.6	68.5	290.5	23.4	92.3	7.3	9.4	0.8
1939***	998.5	75.2	192.8	14.5	122.1	9.2	14.1	1.0

* Складено на основі офіційних переписів населення відповідних років.

** В 1910 р. переважна більшість євреїв визнала за свою розмовну мову польську, звідкіля різке зменшення їх чисельності і питомої ваги, натомість — різке збільшення "поляків" та їх питомої ваги у загальній чисельності населення.

*** За В. Кубійовичем: Етнічні групи південно-західної України (Галичини) на 1.1. 1939 р. Національна статистика. Вісбаден, 1983. С. 113. Автор відносить німців до графи "німці" й інші, а євреї виділені окремо.

¹ Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. T. XXIV. Lwów, 1912, S. 27.

¹ Пичета В. Основные моменты развития Западной Украины и Западной Белоруссии. Москва, 1940. — С. 19.

Ця політика проводилася постійно аж до Другої світової війни, про що свідчать дані у наведених таблицях 7, 8, 9.

Таблиця 8.

Національний склад населення Івано-Франківської області
у 1869-1931 рр. (за віросповіданням)*

Роки	Греко-католики		Римо-католики		Іудеї		Інші	
	тис. чол.	%	тис. чол.	%	тис. чол.	%	тис. чол.	%
1869	591.2	76.9	76.3	9.9	93.8	12.2	7.5	1.0
1880	623.4	75.1	85.1	10.2	112.3	13.5	9.6	1.2
1890	709.9	75.0	104.1	10.5	135.1	13.5	10.3	1.0
1900	799.3	73.5	131.3	12.1	145.9	13.4	11.2	1.0
1910	885.8	73.3	162.1	13.4	151.0	12.5	9.8	0.8
1921	795.7	74.8	157.5	14.6	113.2	10.6	7.9	0.7
1931	907.8	73.0	207.4	16.6	117.3	9.5	11.2	0.9

Як зауважує В. Кубійович щодо впливу міграційних процесів на етнічну структуру населення, то в заморській еміграції зі східної Галичини українці брали більшу участь, ніж поляки. Наш селянин кидав рідний край, шукаючи кращої долі за океаном, а водночас на його землі знаходили для себе місце чужинці, які здебільшого напливали до міст. Небажання українців поселятися у містах і сильна міграція були головною причиною того, що польський елемент у Галичині поволі, але невпинно зростав за рахунок українського. Так, за десятиліття 1900-1910 рр. дійсний (чистий) приріст українців становив тут лише 55% природного приросту. Це означає, що майже половина природного приросту емігрувала. А в поляків, — не дивлячись на далеко слабшу їх еміграцію, — наплив людної із заходу збільшив їх питому вагу. Тому не дивно, що лише за десятилітній період 1900-1910 рр. чисельність українців зросла тут на 8,9%, а поляків — на 19,4% і через те відсоток українців у східній Галичині спав з 62,8 до 61,7, а відсоток поляків зріс з 23,5 до 25,3¹.

Цілком зрозуміло, що політика ополячування і колонізації особливо поширилась у 20-х — 30-х роках нашого століття. Цьому значною мірою сприяла земельна парцеляція, яка породжувала в основному так зване осадництво. Парцеляція була використана перш за

* Складено на основі офіційних переписів населення відповідного року.

¹ Кубійович В. Географія України і суміжних земель. Том I. Загальна географія. Львів, 1938. С. 296.

Таблиця 9.

Темпи росту населення різних національностей
Івано-Франківської області за період з 1880 по 1931 рр.*

за розмовною мовою

Роки	Українці	Поляки	Євреї і німці	Інші
1880	100.0	100.0	100.0	100.0
1890	116.4	145.8	74.9	200.0
1900	128.0	193.3	79.7	280.0
1910	137.9	303.6	20.4	220.0
1921	119.3	226.7	92.6	100.0
1931	134.0	284.0	102.0	188.0

за віросповіданням

Роки	Греко-католики	Римо-католики	Іудеї	Інші
1880	100.0	100.0	100.0	100.0
1890	113.9	122.3	120.3	107.3
1900	128.2	154.3	129.9	116.7
1910	142.1	190.5	134.5	102.1
1921	127.6	185.1	100.8	82.3
1931	145.6	243.7	104.5	116.7

все не для хоча б часткової ліквідації земельного голоду українського селянства, а для створення надійної опори для польських колоністів-осадників. Осадники отримували в середньому більш 20 гектарів на господарство. За період з 1919 по 1931 р. вони отримали в Галичині 400 тис. га землі. В 1930 р. в Західній Україні і Західній Білорусії одних осадників, організованих в "союз осадників", нараховувалося біля 16 тис., тобто разом з сім'ями біля 50 тис. чоловік¹.

За даними В. Кубійовича станом на 1939 р. на території української Галичини налічувалося 72,2 тис. польських колоністів, зокрема, на території нашої області їх чисельність становила 12,1 тис. чол. Найбільше на Рогатинщині (3400 осіб), Городенківщині (1870 осіб), у Станіславському (1850 осіб), Калуському (1670 осіб), Коломийському (1255 осіб) і Тлумацькому (1560 осіб) повітах.

В сільському господарстві Галичини поляки виступають перш за все як великі землевласники. Про це свідчить наведена нижче таблиця про розподіл поміщицького землеволодіння за національностями (в %)².

* Розраховано на основі офіційних переписів населення відповідного року.

¹ Левин И. Национальный вопрос в послевоенной Европе. Москва, 1934, С. 206.

² Левин И. Национальный вопрос в послевоенной Европе. — С. 204.

Таблиця 10.

Воєводства	Кількість і загальна площа поміщицьких маєтків							
	поляки		українці		євреї		німці	
	маєт- ків	зем. площа	маєт- ків	зем. площа	маєт- ків	зем. площа	маєт- ків	зем. площа
Львівське	87.1	89.0	1.5	0.7	8.5	4.1	2.1	4.8
Станіславське	84.8	74.2	6.0	1.2	5.7	2.5	1.0	1.8
Тернопільське	90.8	95.6	3.1	0.9	5.4	3.4	0.5	0.1

Якщо зіставити динаміку росту чисельності поляків за розмовною мовою і за віросповіданням, то темпи росту майже співпадають, бо у першому випадку чисельність польського елемента з 1880 р. по 1931 р. зросла на 184%, а чисельність римо-католиків за цей же період зросла на 143,7%. Але за питомою вагою римо-католиків до загальної чисельності населення офіційна статистика показує істотні відмінності. Якщо, наприклад, у 1880 р. питома вага римо-католиків становила 10,2%, то у 1931 р. цей показник становив 16,6%. Нагадаємо, що за розмовною мовою питома вага поляків становила відповідно 12,2% і 23,4%.

Щодо єврейського населення, то з огляду на описані нами причини, критерій розмовної мови ми залишаємо поза увагою, а беремо за основу лише віросповідання. Як видно з табл. 8, у другій половині XIX ст. і фактично до Другої світової війни загальний кількісний ареал єврейської людності був фактично сформований і залишився майже незмінним як за абсолютними, так і відносними показниками. Бо якщо у 1869 р. чисельність євреїв становила 93,8 тис., або 12,2%, а через десять років зросла до 112,3 тис. чол., або до 13,3%, то через півстоліття, тобто у 1931 р. чисельність євреїв становила 117,3 тис. чол., або 9,5%, тобто порівняно з 1880 р. зросла всього-навсього на 4,5%. Тут треба зробити деяке відхилення щодо впливу Першої світової війни на загальну чисельність населення будь-якої національності та єврейської зокрема. Війна "забрала" або розкидала поза межі області десятки тисяч євреїв, що засвідчують офіційні статистичні дані. Так, перепис населення 1910 р. зафіксував у межах сучасної Івано-Франківської області 151,0 тис. євреїв, а згідно повоєнного польського перепису 1921 р. їх чисельність на цій же території зменшилась до 113,2 тис. чол.

Чисельність єврейського населення на українських землях під Австро-Угорщиною значно зросла в XIX ст. Галичина, як і решта Речі Посполитої, вже в XVII-XVIII ст.ст. була краєм, сильно заселеним євреями. Після приєднання Галичини до Австрії галицькі євреї почали частково переселятися на Буковину і Закарпаття. На Буковині до 1786 року було всього 500 єврейських родин "давніх поселенців", в 1850 р. тут нараховується вже 14000 душ, а в 1870 — 47000. На Закарпатті, в комітатах з переважним українським

населенням в 1783 р. було майже 10000 євреїв, в 1840 р. вже 52000, а в 1857 р. — 86400.

В Галичині, як і в Австро-Угорщині загалом, за правовим статусом євреї були зрівняні з іншими національностями лише з 1860 р. До того часу вони були обмежені в правах йосифінськими патентами. Головним заняттям євреїв тут, як і скрізь, була дрібна торгівля, фінансові операції і ремесло. Лише 5-10% євреїв були зайняті в сільському господарстві. Вони опанували майже все господарське, переважно фінансове життя австрійських провінцій. Євреї-посередники, орендарі і шинкарі тримали у повній залежності українське село, особливо в бідних гірських околицях. Лихварський визиск селянства, споювання селян (право "пропінатції" в Галичині було майже повністю монополією євреїв) та нищівне господарювання орендованими землями, полонинами, лісами тощо були виявами єврейської переваги в економіці краю¹.

І, нарешті, найголовніше, про що хочеться наголосити особливо. При швидкому рості чисельності поляків питома вага українців постійно залишається стабільною і коливається у дуже незначних параметрах. Бо в 1869 р. серед всього населення області частка українців становила 76,9%, в 1880 р. — 75,1%, 1900 — 73,5%, в 1931 — 73,0% і в 1939 р. — 75,3%².

Обсяг нашого дослідження не дає можливості докладно аналізувати переписи населення та ще й в територіальному аспекті. Вони опрацьовані нами і представлені в додатках. Тому зупинимося лише в найбільш загальних рисах на деяких з них, враховуючи найбільш характерні зміни у кількісних, структурних і територіальних аспектах відповідного періоду.

Ми починаємо з перепису 1869 р., оскільки він проводився за більш розгорнутою програмою, а основне — за адміністративно-територіальним поділом, наближеним до сучасного. В той час наша область поділялася на II повітів, а перепис 1857 р. в основному проводився лише за великими п'ятьма округами на всю територію українського Прикарпаття, включаючи і Лемківщину (Сяноцький, Самбірський, Стрийський, Станіславський, Коломийський).

Закономірним є той факт, що у всіх повітах області за переписом 1869 р. переважну більшість населення становили українці. Найбільша їх питома вага була зафіксована в Богородчанському (83,9%), Калуському (81,0%), Надвірнянському (80,8%) і Снятинському (80,8%) повітах. Найменше українців зафіксовано в Станіславському (68,6%), Коломийському (72,5%), Тлумацькому (73,9%) і Рогатинському (74,1%) повітах. Саме в цих та деяких інших повітах спостерігалася найбільша питома вага польського і єврейського населення. Поляків, наприклад, найбільше переважало в Тлумацькому (15,3%), Станіславському (14,7%), Рогатинському (13,5%), Коломийському (11,7%) і

¹ Енциклопедія українознавства. Т. 2. — С. 672.

² Дані за 1939 р. взяті з фундаментального дослідження В.Кубійовича "Етнічні групи південнозахідної України (Галичини)" на 1.1.1939. Вісбаден. — 1983. — С. 113.

Городенківському (10,6%) повітах. Щодо єврейської національності, то питома вага її представників була практично однаковою у всіх повітах області і коливалася від 10 до 12%, окрім Станіславського і Коломийського повітів, де питома вага євреїв становила відповідно 16,2% і 14,8%.

Більш докладно територіальний розподіл населення різних національностей за віросповіданням в межах сучасної Івано-Франківської області за матеріалами перепису 1869 р. представлені таблицею 11.

Таблиця 11.

Етнічний склад населення Івано-Франківської області в 1869 р.
(за віросповіданням)*

Повіти	Все населення	Греко-католики	%	Римо-католики	%	Юдеї	%	Інші	%
Богородчанський	51892	43524	83.9	2164	4.2	5798	11.2	406	0.7
Долинський	71588	54930	76.7	6759	9.5	8289	11.6	1610	2.2
Городенківський	66849	52630	78.0	7059	10.6	6905	10.3	255	0.3
Калузький	63823	51571	81.0	4253	6.6	6878	10.7	1121	1.7
Коломийський	99359	72017	72.5	11673	11.7	14722	14.8	947	1.0
Косівський	63460	52484	82.7	2797	4.4	7281	11.5	898	1.4
Надвірнянський	54740	44213	80.8	3607	6.6	6448	11.8	472	0.8
Рогатинський	77826	57694	74.1	10483	13.5	9567	12.3	82	0.1
Снятинський	63833	51056	80.0	4293	6.7	7837	12.3	643	1.0
Станіславський	72214	49549	68.6	10546	14.7	11747	16.2	372	0.5
Тлумецький	83267	61578	73.9	12657	15.3	8839	10.0	693	0.8
Всього:	768851	591246	76.8	76291	10.0	93811	12.2	7503	1.0

Наступний перепис 1880 р. істотних змін в етнічну структуру населення не показав, крім, звичайно, закономірного росту загальної чисельності населення за рахунок його природного та механічного приросту. Останнє особливо стосується польської людності з огляду на причини, про які вже йшла мова. Матеріали цього перепису ми використовуємо для відтворення співвідношення різних національностей серед міського і сільського населення в розрізі повітів.

Відразу зауважимо, що основну частину (62,7%) міського населення в області у 80-х роках минулого століття становили євреї і поляки. Загальна чисельність, а, відповідно, і питома вага німців була дуже незначною.

Найбільша кількість поляків проживала в містах Станіславського (46,8%), Калузького (56,7%), Рогатинського (32,9%) повітів, а серед міст і містечок — в Рогатині (63,7%), Калуші (57,9%), Станіславі (52,2%), Войнилосі (52,5%). Питома вага єврейського та німецького населення в містах області становила 26,9% і коливалася від 12,6% (Калузький повіт) до 50,7% (Коломийський повіт). Особливо багато євреїв та німців проживало в таких містах, як Болехів (72,6%), Надвірна (64,3%), Яблунів (52,4%), Гвіздець (66,2%), Коломия (59,0%) та інші.

Серед міського населення області на долю українців припадало згідно офіційної статистики 37%. Але в різних містах питома вага українців була різною. Характерно, що в найбільших містах області (Станіслав, Коломия) українського населення було дуже мало.

Дуже низькою була питома вага українського населення в таких містах як Болехів (5,1%), Бурштин (14,8%), Гвіздець (17,6%) та ін. Великий контраст на фоні національної структури міського населення області має співвідношення різних національних груп серед сільського населення, де переважну більшість (88,6%) становили українці. Питома вага поляків і євреїв у прикарпатському селі була дуже незначною і становила відповідно 7,2% і 4,1%.

Що стосується найбільших міст області Станіслава і Коломії, з приводу етнічної структури вони не були однотиповими. У Станіславі, наприклад, більшу половину його населення (52,3%) становили поляки, 36,5% євреї і німці і лише 8,8% — українці. В Коломії, навпаки, — переважну більшість населення становили євреї (майже 60%), друге місце за чисельністю посідали поляки (21,2%), частка українців становила тут 18,2%.

Більш докладна картина щодо етнічної структури міського і сільського населення Прикарпаття представлена в наведеній нижче таблиці 12.

Перепис 1890 р. теж не вніс істотних змін в етнічну структуру населення Прикарпаття. Івано-Франківська область і надалі займає одне з перших місць за питомою вагою греко-католиків (особливо Косівський, Богородчанський, Снятинський, Калузький, Надвірнянський та Городенківський повіти) та останнє місце за питомою вагою римо-католиків по відношенню до всього населення названих повітів. Зберігається дуже великий відсоток євреїв в Коломийському (18,4%), Станіславському (17,9%) і Рогатинському (15,7%) повітах. Більш висока питома вага єврейського населення серед всіх повітів Галичини спостерігається лише в Дрогобицькому (20,0%), Бродівському (19,7%) і Скалатському (18,6%) повітах. У Львові цей показник досягав 28,2%¹.

Така тенденція у співвідношенні різних національностей на території Прикарпаття підтверджена матеріалами переписів населення 1900 р. і 1910р., що відображено в додатках 18-25.

* Складено на основі джерела: Bevölkerung und Viehstand der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder... Nach der Zahlung von 31 December 1869. H. 5,6. Wien. 1872, S. 87-89.

¹ Wiadomości statystyczne..., T. XIII, z. I, S. 14-15.

Таблиця 12.

Розподіл міського та сільського населення сучасної
Івано-Франківської області за національністю в 1880 році*

Повіти	Населення	Питома вага міського та сільського населення за національністю в %		
		поляки	українці	євреї, німці
Богородчанський	міське	12.4	39.4	41.2
	сільське	1.6	92.3	5.7
Долинський	міське	32.9	27.1	39.9
	сільське	3.3	86.7	9.2
Городенківський	міське	20.2	53.8	25.8
	сільське	9.3	90.9	3.6
Калуський	міське	56.7	30.4	12.6
	сільське	4.9	91.5	3.5
Коломийський	міське	19.5	29.1	50.7
	сільське	4.6	91.0	4.3
Надвірнянський	міське	8.0	48.8	42.9
	сільське	2.7	92.9	4.2
Рогатинський	міське	39.9	44.5	16.3
	сільське	13.1	84.6	2.5
Снятинський	міське	28.6	38.6	32.6
	сільське	6.7	89.2	4.0
Станіславський	міське	46.8	22.8	29.3
	сільське	12.4	85.8	3.2
Тлумацький	міське	34.2	49.8	15.8
	сільське	19.4	79.6	0.9
Косівський	міське	21.6	29.9	48.8
	сільське	1.8	93.2	4.7
По області	міське	29.3	37.1	33.4
	сільське	7.2	88.6	4.1

Досить істотні кількісні та якісні "корективи" до етнічної структури населення Прикарпаття внесла перша світова війна. Прямі і непрямі втрати населення, сповільнений його природний приріст, посилені міграційні процеси — все це призвело до певного зменшення чисельності населення всіх національностей. Насамперед це стосується українців і деякою мірою євреїв. Бо якщо чисельність українців (греко-католиків) у довоєнному, 1910 р. становила в області 885,8 тис. чол., то повоєнний перепис 1921 р. зафіксував їх у кількості 795,7 тис., тобто на 90,1 тис. чол. менше. Істотно зменшилася і

чисельність єврейського населення — зі 151 тис. в 1910 р. до 113,2 тис. в 1921 р., тобто на 37,8 тис. чол. Загальна кількість польського населення в області у повоєнний період залишається практично незмінною. В 1910 р. тут налічувалося 162,1 тис. поляків (римо-католиків), а в 1921 р. — 157,5 тис. чол. Відповідні зміни в територіальному аспекті за згаданий період нами показані в додатках.

Наводимо статистику щодо етнічної структури населення міст та містечок у повоєнному 1921 році, оскільки тут теж відбулися певні структурні зміни. Нагадаємо лише, що тодішні населені пункти за Статусом 1889 і 1896 років поділялися на міста, містечка і села. В Івано-Франківській області статус міст мали Долина, Болехів, Коломия, Кути, Рогатин, Станіслав, Галич, Снятин і Тисмениця, статус містечок мали Богородчани, Рожнятів, Городенка, Калуш, Косів, Надвірна, Делятин, Печеніжин, Більшівці, Буриштин, Заболотів, Тлумач, Отиня. А ось Книгинин та Книгинин-Колонія, де проживало відповідно 16,5 тис. і 6,6 тис. чол., відносилися до сільських населених пунктів. Лише в 1924 р. ці та деякі інші приміські села були приєднані до Станіслава.

Ми наводимо статистику етнічної структури міських поселень Прикарпаття, щоби підкреслити ще раз, що переважна більшість міст і містечок не лише на Прикарпатті, але й в Галичині загалом були або польсько-єврейськими, або єврейсько-польськими. Бо лише на території сучасної Івано-Франківської області серед усіх міст і містечок більше половина української людності спостерігається лише в Печеніжині (65,5%), Делятині (57,6%) і Галичі (51,8%). У всіх інших переважали поляки і євреї. Найбільша питома вага поляків серед міст і містечок області мала місце в Більшівцях (70,1%), Кутах (62,2%), Долині (62,2%), Коломиї (62,3%) та в передмістях Станіслава — Книгинині-Колонії (57,4%) та Книгинині-селі (51,6%).

Найбільша питома вага єврейського населення зафіксована в Болехові (76,0%), Станіславі (49,3%), Калуші (43,1%) та Рожнятові (36,1%).

Більш докладно структурне співвідношення різних національностей в містах і містечках області представлено в наведеній таблиці 13.

Зупинимося на етнічній структурі населення області напередодні Другої світової війни. Найближчим до цієї трагедії був перепис населення 1931 р. Гадаємо, що критичний аналіз матеріалів цього перепису дасть можливість відтворити в основному реальну картину етнічного складу населення нашої області у довоєнний період. Тим більше, що ми маємо можливість долучити до цього аналізу ще й матеріали проф. В.Кубійовича, який опрацював етнічну структуру населення Галичини станом на 1.01.1939 р. по кожному населеному пункту (див. додаток 37).

Зведені показники будь-якої території значною мірою затушують, вірніше згладжують специфічні риси того чи іншого суспільно-економічного процесу. Це ж стосується і до етнічної структури

* Складено на основі джерела: Rocznik statystyki przemysłu i handlu krajowego... Pod red. T. Rutowskiego. Zeszyt IX. Ludność miast, miasteczek, gmin i obszarów dworskich podług wyznania i narodowości. Lwów, 1888, S. 12-27.

Таблиця 13.

Етнічна структура населення міст і містечок Івано-Франківської області станом на 30.09.1921 р.
(за визнанням національності, у %)*

Міста і містечка	Українці	Поляки	Євреї	Німці	Інші
Коломия	12.0	62.3	20.6	5.0	0.1
Станіслав** (без передмість)	11.5	38.3	49.5	0.5	0.2
Кнігінин-село	15.5	51.6	32.6	0.3	0.0
Снятин	43.8	25.8	27.1	3.2	0.1
Городенка	47.5	28.9	23.5	0.1	0.0
Долина	23.4	62.2	5.6	8.8	0.0
Тисмениця	46.3	43.6	10.0	—	0.1
Калуш	30.4	25.5	43.1	1.0	0.0
Кнігінин-Колонія	15.9	57.4	13.0	13.6	0.1
Надвірна	41.3	31.6	26.7	0.3	0.1
Печеніжин	65.6	28.4	6.0	0.0	—
Десятин	57.6	25.8	16.3	0.1	0.2
Тлумач	17.3	58.6	24.1	0.0	0.0
Рогатин	35.9	41.2	22.6	0.2	0.1
Кути	20.3	62.2	17.1	0.1	0.3
Заболотів	41.2	41.0	17.8	—	—
Бурштин	42.4	35.4	3.2	—	—
Галич	51.8	37.4	9.9	0.0	0.9
Рожнятів	33.9	30	36.1	0.0	—
Болехів	5.1	16.9	76.0	2.0	—
Богородчани	46.4	31.3	22.2	0.1	—
Більшівці	20.5	70.1	9.3	0.0	0.1

населення. Як ми вже зауважували, в 1931 р. в Івано-Франківській області нараховувалося 907,8 тис. (або 73%) греко-католиків, а осіб, які вважали своєю розмовною мовою українську, перепис зафіксував значно менше — 851,6 тис. чол. (або 68,5%). Значить решта 5,5 греко-католиків вважали своєю розмовною мовою польську або німецьку. Це ж стосується і до певної частини євреїв, про що можна

* Складено за матеріалами польського перепису населення 1921 р.

** Довколишні населені пункти — передмістя Кнігінин-село, Кнігінин-Колонія, частково Креховичі, Микитинці, Опришівці, Пасічна, Загвіздя та Угорники включені до міста Станіслава з 17.XI.1924 р.

більш докладно прослідкувати, зіставши етнічну структуру за розмовною мовою і віросповіданням в цілому по області і за повітами.

Таблиця 14.

Етнічна структура населення сучасної Івано-Франківської області в 1931 р. (за розмовною мовою, у %)*

Повіти	Українці	Поляки	Євреї	Німці	Інші
Долинський	70.1	17.9	7.8	3.6	0.6
Городенківський	64.6	29.8	5.1	0.0	0.5
Калуський	75.7	18.3	4.5	0.9	0.6
Коломийський	62.8	29.5	6.1	1.2	0.4
Косівський	85.1	7.2	6.0	0.0	1.7
Надвірнянський	79.7	12.0	7.5	0.2	0.6
Рогатинський	66.7	28.4	4.5	0.0	0.4
Станіславський	60.6	24.7	12.5	0.9	1.3
Снятинський	71.8	22.0	5.0	0.4	0.8
Тлумацький	57.5	38.7	3.0	0.4	0.4
Разом:	68.5	23.4	6.6	0.7	0.8

Аналізуючи етнічну структуру населення Прикарпаття станом на 1931 р. за розмовною мовою і за віросповіданням, насамперед кидається у вічі надзвичайно завищена питома вага поляків. Це завищення у багатьох випадках становить 10 і більше пунктів. Якщо, наприклад, в Городенківському повіті офіційний перепис населення зареєстрував 15,5 тис. (або 16,7%) римо-католиків, то цей же перепис в тому ж районі "нараховує" вже 27,7 тис. (або 29,8%) поляків. В Коломийському повіті відповідно 31,9 тис. (або 18,3%) римо-католиків і 52,0 тис. (або 29,5%) поляків, в Рогатинському — 8,6 тис. (або 11,0%) і 17,2 тис. (або 22,0%), в Тлумацькому — 31,4 (або 27,1%) римо-католиків і 44,9 тис. поляків (або 38,7%) загальної чисельності населення повіту. Причини цього ми вже з'ясували. Скажемо лише, що під цю далеко не завжди реальну статистику досить часто робилися необ'єктивні висновки і узагальнення!

* Складено на основі джерела: Statystyka Polski. Serja C, zeszyt 65. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9. XII. 1931 r. Województwo Stanisławowskie. Warszawa, 1938, S. 28-29.

1 Cieslak T. Polskie osadnictwo historyczne. Cz. I. Województwo Stanisławowskie. Warszawa, 1938, S. 3.

Таблиця 15.

**Етнічна структура населення Івано-Франківської області в 1931 р.
(за віросповіданням, у %)***

Повіти	Греко-католики	Римо-католики	Юдеї	Євангелісти	Інші
Долинський	75.8	13.2	8.8	2.2	0.2
Городенківський	75.1	16.7	8.0	0.1	0.1
Калуський	79.0	14.1	6.1	0.6	0.2
Коломийський	68.8	18.4	11.8	0.9	0.1
Косівський	8.1	5.3	8.3	0.1	0.2
Надвірнянський	80.3	10.8	8.3	0.5	0.1
Рогатинський	71.1	21.3	7.4	0.1	0.1
Станіславський	62.5	21.5	14.8	1.1	0.1
Снятинський	79.3	11.0	9.0	0.4	0.3
Тлумацький	66.0	27.1	5.8	0.9	0.2
Разом:	73.0	16.6	9.5	0.8	0.1

Що стосується розподілу різних національностей за основними типами поселень, то тенденція, про яку ми вже згадували, збереглася аж до початку Другої світової війни. Бо той же передвоєнний перепис населення 1931 р. показав, що з усіх 240,8 тис. міських жителів області чисельність євреїв становила 84,9 тис. (або 35,6%), поляків — 69,3 тис. (або 28,6%), українців — 81,6 тис. (або 33,8%) загальної чисельності міського населення. З 1003,1 тис. чоловік сільського населення на українців припадало 826,6 тис. (або 82,4%), поляків — 138,1 тис. (або 13,7%), євреїв — 32,4 тис. (або 3,2%) загальної чисельності сільського населення.

Вважаємо за необхідне звернути увагу читачів на матеріали щодо етнічного складу населення Галичини станом на 1.01.1939 р., які зібрав і опрацював відомий географ, демограф і організатор науки, вчений з енциклопедичним резонансом Володимир Кубійович¹. Цінність цих матеріалів насамперед полягає в тому, що вони максимально об'єктивно відтворюють етнічну ситуацію в Галичині саме

* Складено на основі джерела: Statystyka Polski. Serja C, zeszyt 65. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9. XII. 1931 r. Województwo Stanisławowskie. Warszawa, 1938, S. 28-29.

¹ В. Кубійович, родом з Лемківщини тривалий час (1928-1939 рр.) працював доцентом Краківського університету, з 1940 р. — професором Українського Вільного Університету, дійсний член НТШ, а згодом його голова в Європі і Франції. Найбільш відомі його праці стосуються географії та етнічної картографії України і Галичини, демографії і демографічної статистики цих же територій.

напередодні Другої світової війни. По-друге, ця ситуація подана не загалом по тій чи іншій українській етнічній території в регіональному плані, і не лише в розрізі повітів у відповідності з тогочасним адміністративним поділом, а по кожному населеному пункту. І, по-третє, тут виділені окремо не лише українці, поляки і євреї, але й польські колоністи, латинники та українці з польською розмовною мовою. Всі ці матеріали в межах сучасної Івано-Франківської області наведені нами в додатках, рівно ж як і його характеристика етнічної ситуації в Галичині.

Завершуючи короткий аналіз формування етнічної структури населення Прикарпаття другої половини XIX ст. і до початку Другої світової війни, ми подаємо зведені дані щодо співвідношення різних національностей на українській етнічній території Польщі, Румунії і Чехословаччини у 30-х роках XX ст.¹.

За даними перепису населення 1931 р. в Польщі на українській етнічній території проживало 8925,8 тис. чоловік, і навіть не дивлячись на певні фальсифікації під час проведення переписів, про що мова йшла вище, тут всеж-таки домінувало українське населення, чисельність якого становила 5587,4 тис. (62,6%). Частка поляків становила 25,0% (2231,0 тис. чол.), євреїв 10,3% (919,1 тис.), інших національностей 2,1% (188,3 тис.).

На Буковині українці займали 51%, а в Бесарабії 8% усієї території. За даними румунського перепису 29.XII. 1930 р., на території сучасної Чернівецької області проживало 805 тис. чоловік. Щодо Закарпаття, то станом на 1.XII. 1930 р. перепис зафіксував 858,7 тис. населення, з яких українці становили 528 тис. (61,6%), угорці 124,6 тис. (14,5%), євреї 99,6 тис. (11,6%), чехи і словаки 64,5 тис. (7,5%) та інші національності 42 тис. (4,8%).

Загалом, на всій суцільній українській етнічній території Польщі, Румунії і Чехословаччини проживало 10649,6 тис. чоловік, з яких українці становили 6584,8 тис. (61,8%), поляки 2254,2 тис. (21,2%), євреї 1110,8 тис. (10,4%), румуни 219,3 тис. (2,1%), німці 133,4 тис. (1,2%), угорці 124,6 тис. (1,2%), чехи і словаки 96,3 тис. (0,9%), інші національності 126,2 тис. (1,2%).

3. ЕТНІЧНА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ ПРИКАРПАТТЯ В 1939-1989 рр.

Півстоліття для демографічної історії будь-якої держави чи регіону не такий вже й тривалий період. Але за нормальних соціально-економічних умов, коли відбуваються звичайні, усталені впродовж століть процеси відтворення населення.

Однак півстоліття 1939-1989 рр. в історії нашого народу незвичайне, а страшне і трагічне, з яким пов'язане масове фізичне знищення мільйонів людей, коли панував неприхований і жорстокий геноцид,

¹ За підрахунками В.П. Огоновського (див.: Торжество історичної справедливості. Львів, 1968. — С. 411, 412).

а точніше етноцид українського народу, особливо в західних областях України. Саме на цей період припадає "визвольний похід" червоної армії в західноукраїнські землі та "добровільне" возз'єднання їх з УРСР, після якого було страчено десятки тисяч місцевої інтелігенції. Саме на цей період припадає Друга світова війна, яка забрала мільйони українців та представників інших національностей. І, нарешті, на цей період припадають перші повоєнні роки, які асоціюються тут з жорстокими репресіями з боку сталінського режиму та масовою депортацією українців і поляків, яка охопила в основному західноукраїнські землі та південно-східні регіони Польщі. Ось на такому соціально-економічному фоні розгорталася демографічні процеси на території Прикарпаття, формувалася етнічна структура його населення.

Стосовно національного складу населення сучасної Івано-Франківської області довоєнного періоду ми маємо прекрасний матеріал проф. В.Кубійовича, з яким ми вже знайомилися. Крім цього відповідний матеріал станом на кінець 1940 р. нам вдалося розшукати в Івано-Франківському обласному партійному архіві. Там же виявлено матеріали поточної статистики за 1946 рік. Таким чином, ми маємо можливість зіставити відповідні статистичні показники на перший довоєнний і перший повоєнний рік.

Таблиця 16.

Етнічний склад населення Івано-Франківської області
в 1940 і 1946 рр.*

Національність	1940 р.		1946 р.	
	тис. чол.	%	тис. чол.	%
Українці	1026.8	76.5	940.8	91.3
Росіяни	33.6	2.5	53.8	5.2
Поляки	120.8	9.0	11.3	1.1
Євреї	147.4	11.0	3.1	0.3
Інші	13.5	1.0	21.7	2.1

У роки війни загальна чисельність населення України зменшилася на 10,5 млн. чол., з них — 4 млн. (а за даними проф. Ф. Заставного — 5-7 млн.) загинуло, решта була евакуйована, виселена на примусову працю і заслана до таборів. Загибло близько 2 млн. євреїв. У перші повоєнні роки відбулися найбільші в Європі міграційні процеси, бо лише упродовж 1945-1946 років близько 1 млн. поляків із Західної України виселено до Польщі, а 500 тис. українців з

українських етнічних земель Польщі — до колишньої УРСР¹. Росіяни стали масово переселяти в західноукраїнські міста. У повоєнні роки сотні тисяч українців, здебільшого із Західної України, були репресовані — депортовані в східні райони колишнього СРСР. Близько 300 тис. чоловік з тих 1,25 млн., які повернулися після вислання з Німеччини, були повторно заслані, але вже в Сибір, решта, згідно з рішенням ЦК КП(б)У від 24-26 травня 1944 р., зазнала політичних переслідувань².

Всі ці процеси стосуються, на жаль, і населення Прикарпаття, і чітко відображені в наведеній таблиці 16. Насамперед, різко зменшилася загальна чисельність населення Івано-Франківської області, яке, власне, і відбулося внаслідок масових страт майже всіх представників єврейської національності, а також в результаті прямих та міграційних втрат українців і поляків, чисельність яких скоротилася відповідно до 940,8 тис. і 11,3 тис. чоловік. Напередодні війни чисельність єврейського населення області досягла 150 тис. чоловік, або 11,0%, а на початку 1946 р. — лише 3,1 тис. чоловік, або 0,3% загальної чисельності населення області.

Крім прямих демографічних втрат населення під час воєнних дій на фронтах Другої світової війни, на загальну чисельність та етнічну структуру населення повоєнного Прикарпаття особливо позначилися втрати єврейського населення в результаті жахливої, нелюдської політики фашистської Німеччини щодо євреїв, не менш жорстокі репресії сталінського режиму щодо українців на західноукраїнських землях та масове їх виселення з території Польщі, а поляків — з території УРСР.

Ще до закінчення Другої світової війни було далеко, а 9 вересня 1944р. в Любліні за підписами Уповноваженого уряду УРСР, Голови Народних Комісарів УРСР М. Хрущова та Уповноваженого Польського Комітету національного визволення, голови цього комітету О. Кравського була підписана "Угода між урядом Української радянської соціалістичної республіки і польським Комітетом національного визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР". За цим лаконічним документом приховані трагедії, горе, сльози і кров сотень

1 Професор Е. Россет, аналізуючи ці процеси, не вникає в їх причини, а просто констатує факт, що в кінці сорокових — на початку п'ятдесятих років відбувається "обмін населення" між СРСР і Польщею, а загальна чисельність виміняної людності досягала 3 млн. осіб. Посилаючись на офіційні польські джерела, він підтверджує, що в 1944-1946 рр. репатрійовано з СРСР до Польщі 1 526 100 осіб, зокрема: з України — 810500, з Білорусії — 274200, з Литви — 178000, з інших республік — 263400. За оцінкою А. Маріанського справжні розміри репатріації з СРСР до Польщі були більшими і досягали 2100 тис. осіб (див.: Е. Rosset. Demografia Polski. Stan, rozmieszczenie s struktura ludności. Warszawa, 1975, S.569).

2 Заставний Ф. Географія України. Львів, 1994. — С. 150.

* Складено на основі матеріалів Івано-Франківського обласного партійного архіву. Ф. I, оп. I, од. зб. 387, арк. 33.

тисяч нещасних польських та українських сімей, які були об'єктом того жахливого експерименту 1944-1947рр. та й наступних років¹.

Сотні тисяч українців, які споконвіку жили на території Польщі і представляли найбільш західну частину української етнічної території (Лемківщина, Надсяння, Холмщина, Підляшшя), були насильно виселені з різних земель і поселені на території УРСР. Про ці насильницькі і жахливі процеси переселення українців і поляків більш докладно йтиме мова в наступному розділі. В даному випадку ми лише зауважимо, що ці процеси істотно вплинули на етнічну структуру населення нашого краю та сусідніх регіонів Галичини. Наведемо приклади лише по Івано-Франківській області. Ще у воєнні роки у відповідності із згаданою вище "Угодою" розпочалися активні депортаційні процеси. Уже в 1944 р. до тогочасного Войнилівського району прибуло 561 чол. депортованих українців з Польщі, до Гвіздецького — 816 чол., до Городенківського — біля 750 чол., до м. Станіслава — понад 600 чол.². В 1945 р. в області налічувалося 12140 українців-переселенців, а станом на 30 червня 1946 р. тут було розселено 6663 сім'ї, або 26700 чол.³. Станом на кінець вересня цього ж року загальна чисельність депортованих українців Польщі становила тут понад 30 тис. чол. (7 366 сімей, з яких 563 поселилися в містах, а 6803 — в сільській місцевості), а в жовтні 1946 р. — 31177 чол. (7444 сімей)⁴.

Частина українського населення депортувалася і в південні області України (Одеську, Миколаївську та ін.). Але адаптуватися вони там не змогли і в скорому часі практично всі повернулися до своїх земляків в західні області. Наприклад, в 1946 р. зі східних областей України повернулося в західні — 2780 сімей, або 11120 чол. переселенців з Польщі⁵.

Масштаби депортації польського населення з Галичини й України взагалі було значно більшими, бо лише за 1944 рік тільки з Івано-Франківської області депортовано до Польщі 13771 сім'ю, або 46894 чол., зокрема зі Станіслава виселено 345 чол., з Коломиї — 11355 чол.⁶.

Станом на 1 березня 1945 р. з Івано-Франківської області виселено в Польщу 52898 чол. поляків, а на кінець вересня 1946 р. загальна їх чисельність становила майже 110 тис. чол. (26955 сімей, з яких 12141 сім'я з міських поселень і 14814 сімей з сільської місцевості)⁷.

А взагалі, встановити більш-менш точну цифру масштабів депортації українців, поляків, навіть за наявності архівних документів,

1 Про коротку історію і трагічну долю лемків і, взагалі, всіх депортованих українців з Польщі, можна прочитати популярний нарис І. Красовського та Д. Слинко "Хто ми, лемки...", Львів, 1991 та збірку документів, статей і спогадів "Депортовані чи репресовані?", видану в Івано-Франківську 1994 р.

2 Івано-Франківський Обласний державний архів. ф. Р-249, оп. I, од. зб. 3, арк. 7.

3 ІФОДА, ф. Р-249, оп. I, од. зб. 5, арк. 3.

4 ІФОДА, ф. Р-249, оп. I, од. зб. 10, арк. 113, 182.

5 ІФОДА, ф. Р-249, оп. I, од. зб. 4, арк. 83-145.

6 ІФОДА, ф. Р-249, оп. I, од. зб. 2, арк. 4.

7 ІФОДА, ф. Р-249, оп. I, од. зб. 4, арк. 83-145, од. зб. 10, арк. 182.

досить важко. Так, наприклад, за даними Головного уповноваженого уряду УРСР станом на 15 серпня 1945 року в сучасну Івано-Франківську область виселено з Польщі 1899 господарів (сімей), або 7326 чол. За даними обласних організацій в Івано-Франківську область на ту ж дату прибуло 1280 господарів (сімей), або 4738 чол. виселених українців¹.

У перші повоєнні роки під відомими гаслами компартії про відбудову народного господарства з західного, густонаселеного регіону України було переселено десятки тисяч здебільшого молодих людей у південні та південно-східні області України. Архіви засвідчують, що лише з 12 серпня до кінця 1949 р. з Івано-Франківської області на південь тодішньої УРСР було переселено 1210 чол., а за 1950 рік — біля 9 тис. чол.².

Відбувався і зворотний процес, оскільки в область направлялися десятки тисяч осіб російської, української та інших національностей, які вливалися у різні сфери господарської, культурної та адміністративно-партійної діяльності. Це був цілеспрямований процес. Лише до середини 1946 р. ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У направили в нашу область 8314 спеціалістів. З рядів червоної армії було демобілізовано 34,8 тис. військовослужбовців, які "осіли" в межах області. Нарешті, багатотисячні гарнізони військ НКВС були спрямовані виключно на боротьбу проти вояків УПА і теж внесли відповідні "корективи" в етнічну структуру населення Прикарпаття.

Цим і пояснюється, що вже у 1946 році загальна чисельність росіян становила тут 53,8 тис. чол., або 5,2% всього населення області.

Що стосується подальшої динаміки національного складу населення Прикарпаття, то навіть біглий аналіз матеріалів переписів населення 1959-1989 років, дає підстави зробити висновок, що при постійному рості загальної чисельності населення області його національна структура помітно змінилася. Це насамперед стосується представників української національності. Мова йде про істотне збільшення питомої ваги корінного українського населення, яка, фактично, за всі повоєнні роки, а можна стверджувати — за всю другу половину ХХ ст. з невеликими корективами становить 95% всього населення області.

Чисельність росіян постійно збільшується і причини цього процесу ми вже аналізували. Достатньо сказати, що за 30 р., з 1959 до 1989р. загальна чисельність росіян зросла майже на 20 тис. чол. Якщо в 1959 р. їх питома вага становила 3,5%, то в 1989 р. — 4,0% всього населення області. Залишили межі Прикарпаття практично всі поляки. Після їх масового виселення в 1944-1945 роках в області залишилося ще понад 10 тис. осіб польської національності, але за даними останнього перепису населення їх нараховувалося лише 3,4 тис., або 0,2.

1 ІФОДА, ф. Р-249, оп. I, од. зб. 3, арк. 7.

2 ІФОДА, ф. Р-249, оп. I, од. зб. 32, арк. 1-97.

Таблиця 17.

**Національний склад населення Івано-Франківської області
за матеріалами переписів 1959-1989 рр.***

Національність	1959 р.		1970 р.		1979 р.		1989 р.	
	тис. чол.	%	тис. чол.	%	тис. чол.	%	тис. чол.	%
Все населення	1094.6	100.0	1249.3	100.0	1326.6	100.0	1413.2	100.0
В тому числі:								
українці	1037.7	94.8	1186.8	95.0	1263.7	95.3	1342.9	95.0
росіяни	37.9	3.5	46.5	3.7	49.7	3.8	57.0	4.0
поляки	10.4	1.0	6.4	0.5	4.8	0.4	3.4	0.2
євреї	3.8	0.4	3.6	0.3	2.6	0.2	2.0	0.1
білоруси	1.6	0.1	2.7	0.2	2.5	0.2	3.2	0.2
інші	3.2	0.2	5.9	0.5	3.3	0.1	4.7	0.3

Така ж ситуація і з єврейським населенням. Після війни в межах області нараховувалось понад 3 тис., в 1959 р. — біля 4 тис., а в 1989 р. — лише 2 тис. осіб єврейської національності.

Спостерігається чітка тенденція до абсолютного і відносного зростання чисельності білорусів. За період з 1959 до 1989 рік їх чисельність подвоїлася і станом на 1989 р. становила 3,2 тис. чоловік. Більш наглядно динаміка національної структури населення області показана в таблиці 18.

Цікаво простежити й за розподілом різних національностей області за основними типами поселень. Насамперед, різко змінилось співвідношення між міським і сільським населенням на користь першого. Після війни на фоні швидкої урбанізації в Україні за рахунок сільського населення аналогічні процеси відбувалися й на Прикарпатті. Іноді навіть штучно. Бо стало масовим явищем штучне і безпідставне приєднання десятків типових сільських поселень до міст і містечок. Цим певною мірою і пояснюється такий швидкий ріст питомої ваги міського населення в області. Фактично за 30 років вона зростає удвічі (з 23,8% в 1959 р. до 41,7% в 1989 р.).

* Складено на основі. Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 года. Украинская ССР. М., 1963, С. 176; Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 года. Том. IV. Национальный состав населения СССР. — М., 1973, С. 177; Численности и состав населения СССР. По данным Всесоюзной переписи населения 1979 года. — М., 1984, С. 104; Народне господарство Станіславської області в 1961 році. Статистичний збірник. Львів, 1962, С. 16; Національний склад населення Івано-Франківської області (за даними перепису населення 1989 р.). Статистичні збірники. Івано-Франківськ, 1994, С. 14; Населення України. 1992. Демографічний щорічник. К., 1993, С. 59.

Таблиця 18.

**Динаміка національного складу населення Івано-Франківської
області за період з 1939 по 1989 рр.***

Роки	Українці	Поляки	Євреї	Росіяни	Інші
1939	998.5	192.7	122.1	—	14.1
1940	1026.8	120.8	147.4	33.6	13.5
1946	940.8	11.3	3.1	53.8	21.7
1959	1037.7	10.4	3.8	37.9	3.2
1970	1186.8	6.4	3.6	46.5	5.9
1979	1263.7	4.8	2.6	49.7	3.3
1989	1342.9	3.4	2.0	57.0	4.7
(у відсотках до 1939 р.)					
1939	100.0	100.0	100.0	—	100.0
1940	10.3	62.7	120.7	100.0	95.7
1946	94.2	5.9	2.5	160.1	153.9
1959	103.9	5.4	3.1	112.8	22.7
1970	118.9	3.3	2.9	138.4	41.8
1979	126.6	2.5	2.1	147.3	23.4
1989	134.5	1.8	1.6	169.6	33.3

Станом на 1989 рік основну масу сільського населення становили українці (61,1%). Частка поляків серед сільського населення становила в цьому ж році 14,4%, білорусів — 11,9%, росіян — 5,4% та євреїв — всього навсього 1,0% по відношенню до загальної кількості відповідної національності. У містах серед всього єврейського населення проживало 99,0%, серед росіян — 94,6%, поляків — 85,6% та серед білорусів 88,1%. Більш докладніше це співвідношення представлене в таблиці 19.

Найбільш узагальнюючу картину етнічної структури населення всіх західноукраїнських земель у ХХ ст. відтворив професор В. Наул-

* Складено на основі джерел: В. Кубійович. Етнічні групи південнозахідної України; Галичини) на 1.1.1939. Вісбаден, 1983, С. 113; Матеріали Івано-Франківського партійного архіву, ф. I, оп. I, од. зб. 387, арк. 33; Матеріали Всесоюзних переписів населення 1959, 1970, 1979, 1989 років.

ко¹. Цінність опрацьованих ним матеріалів полягає в тому, що всі вони зведені у відповідність до сучасного адміністративно-територіального поділу і є зіставними. Базовими даними послужили матеріали всеросійського перепису 1897 року, австро-угорського 1900 р., румунського 1930 р., польського 1931 р., і переписів СРСР 1959 р. і 1989 р. Територіально дослідження охоплює колишню Східну Галичину, Північну Буковину, Закарпаття — сім сучасних областей України.

Таблиця 19.

Питома вага міського і сільського населення Івано-Франківської області за національностями в 1959 і 1989 роках (у % до відповідної національності)

Національність	Все населення	1959 р.		1989 р.	
		міське	сільське	міське	сільське
Все населення	100.0	23.8	76.2	41.7	58.3
В тому числі:					
українці	100.0	20.7	79.3	38.9	61.1
росіяни	100.0	84.4	15.6	94.6	5.4
поляки	100.0	63.0	37.0	85.6	14.4
євреї	100.0	95.5	0.5	99.0	1.0
білоруси	100.0	81.3	18.7	88.1	11.9
Інші	100.0	68.7	31.3	80.9	19.1

Таблиця 20.

Динаміка етнічного складу населення західноукраїнських областей у ХХ ст.*

Національність	1900 р.	1931 р.	1959 р.	1989 р.	1989 р. в % до 1990 р.
Все населення (тис. чол.)	6834.6	8523.5	7799.1	9711.6	142.1
В тому числі:					
українці	4403.1	5306.7	6797.7	8663.8	196.8
росіяни	62.4	66.8	408.0	536.8	860.3
білоруси	21.8	6.0	30.5	34.9	62.5
поляки	974.0	1715.0	106.0	44.8	4.6
молдавани і румуни	113.9	214.0	172.9	184.7	61.7
євреї	921.0	876.0	93.9	37.4	4.1
німці	170.4	134.1	4.3	3.3	2.1
угорці	108.0	123.4	146.2	155.7	144.2
Інші	60.0	86.6	39.6	50.0	83.3

¹ Наулко В. Динаміка етнічного складу населення західноукраїнських земель в ХХ ст. У кн. В. Барвінського "Досліди з поля статистики". К., 1993. — С. 40-51.

* Там же, с. 42.

4. ЕТНІЧНА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ ГАЛИЧИНИ¹

До Другої світової війни, а власне до обміну населення, між Українською РСР і Польщею в 1945-46 рр., Галичина належала до найцікавіших з національного погляду країн в Європі. Можна навіть сказати, що в Європі не було іншої, подібної величиною території (55700 км²) і числом населення (5,8 млн.) країни, де панували б такі складні, етнічні відносини. Хоча українці в Галичині становили виразну більшість, однак у висліді вікової колонізації та асиміляції сюди напливу польський елемент і постали переходові групи між цими двома народами. Крім того, сюди переселялися жиди й нечисленні німці. Етнічні відносини в Галичині зазнавали послідовної еволюції, зокрема протягом останніх десятиліть у наслідок інтенсивних асиміляційних і міграційних процесів.

Не зважаючи на все це, етнічні відносини в Галичині так і не дочекалися повноцінного, як статистичного, так і картографічного опрацювання. До цього спричинилося головним чином те, що дотеперішні праці односторонньо спираються на вислідах урядових переписів населення, які не можуть точно відзеркалювати складні етнічні відносини і які не завжди були вірні. Не бракує, щоправда, критичних оцінок урядової статистики, але бракує ґрунтовних праць на підставі всебічного вивчення, до дослідів на терені включно.

Завданням нашої праці є виповнити цю прогалину й подати етнічні відносини в Галичині за часів перед Другою світовою війною, беручи до уваги їх еволюцію, не лише користуючись усіма приступними матеріалами, документами і літературою, але й на підставі інформацій, зібраних для цієї мети серед мешканців усіх осель Галичини.

Ми перевели такий облік у 1946-48 рр. (додатково і згодом; див. далі) і мали намір на його підставі і на підставі всіх дотеперішніх офіційних статистик вперше опублікувати докладно етнічну (національну) статистику Галичини, згодом етнографічну карту Галичини, врешті, на підставі їх та інших матеріалів (між ін. цінних, зібраних нами подрібних анкет про національні відносини, близько 250 осель) і літератури ґрунтовну студію про етнічні (чи пак національні) відносини в Галичині. Склалося інакше: правда, ми вже 1953 року опублікували другу частину наших матеріалів — етнографічну карту Галичини², але щойно 30 літ пізніше 1983 публікуємо основну частину

¹ Цей розділ практично без змін ми подаємо за книгою професора В.Кубійовича "Етнічні групи південнозахідної України (Галичини) на 1.1.1939. Національна статистика Галичини. Вісбаден, 1983". Оскільки згадана гнига В. Кубійовича в наших умовах є бібліографічною рідкістю і малодоступною для широкого загалу читачів, ми вважали за необхідне опублікувати його "Вступні зауваги" (з незначними скороченнями), де фактично подано загальну картину етнічних відносин та етнічної структури населення Галичини в цілому (див. Володимир Кубійович. Етнічні групи південнозахідної України (Галичини)... С. XI-XVII).

² Цей факт завдячуємо Об'єднанню б. Вояків-Українців у Великобританії, яке взяло на себе увесь матеріальний тягар цієї праці. Без їх високопатріотичної допомоги наша праця невідомо чи й коли могла б повстати.

праці — етнічну (національну) статистику Галичини. Сумніваюся, чи буду мати змогу опрацювати згадану ґрунтовну студію про етнічні відносини Галичини; все ж таки на підставі обох наших праць, наших рукописних матеріалів і, очевидна річ, інших опублікованих статистичних матеріалів та літератури, може це зробить в майбутньому інший дослідник.

Вже до Етнографічної карти був доданий короткий вступ ("Пояснення") з характеристикою етнічних груп Галичини, про національну статистику і етнографічна карта Галичини. Цей вступ тепер повторюємо з деякими змінами і доповненнями. Робимо це й тому, що до нашої нової статистичної студії додаємо вразі етнографічну карту Галичини.

Етнічні групи в Галичині

На довоєнне етнічне обличчя Галичини вплинуло положення цієї країни на українсько-польському пограниччі та її історична доля. Щоб не повторювати відомих речей, згадаємо лише, що коли Галичина в другій половині XIV ст. опинилася під польським пануванням, на чисто українську колись етнографічну територію став напливати польський елемент, а українська провідна верства з бігом часу зазнала польонізації. Міста, в яких польонізувався також німецький і вірменський елемент і до яких наплили жиди, набрали мішаного жидівсько-польсько-українського характеру. Частина українського елемента на заході польонізувалася, але, з другого боку, далі на схід частина польського сільського елемента серед українського оточення українізувалася. У висліді цих процесів українсько-польська етнографічна межа пересунулася з лінії р. Вислова 30-60 км далі на схід на лінію Сяну, а на всій іншій території Галичини, зокрема в її середній, найродючішій частині виникли польські етнографічні острови.

З переходом Галичини під австрійську владу (1772) етнографічні відносини не мінялися, за винятком того, що по містах збільшився німецький елемент і що стало деяке число німецьких сільських колоній. Українське національне відродження в XIX ст. і гостра українсько-польська боротьба вплинули на повстання шару української інтелігенції, а згодом і третього стану, — отже на зміцнення українського елемента по містах, але польський елемент і далі надходив до Галичини; з другого боку, з кінця XIX ст. українські селяни почали емігрувати за океан, і ці два фактори спричинили деяке збільшення відсотка польського чи то римсько-католицького населення в Галичині.

За Польщі баянс мандрівок став для українців не такий негативний, як до війни, в наслідок зменшення еміграції українців і невеликого допливу до міст аграрної, не індустріалізованої країни; натомість під польським тиском помічається спольщення деякого відсотка українців, що назовні виявляється зміною обряду.

У висліді цих тривалих і складних процесів у Галичині не лише постали національні меншості — польська, єврейська (що становила на протязі останнього століття 10-12% усього населення) і слаба німецька (до 1% всього населення), але й створилися переходові групи між українцями і поляками.

Про етнічну, чи то національну, приналежність у Галичині свідчать потрібні критерії: віра, мова і національне почуття. Якщо залишимо на боці жидів і німців, то все інше населення Галичини — це українці або поляки, чи переходові між ними групи.

Українці — це особи греко-католицького віровизнання¹, що вживають української мови як розмовної і мають українське національне почуття.

Поляки — це римо-католики, що вживають польської мови і почувають себе поляками. Але великий відсоток слов'янського населення Галичини не виявляє одностайно всіх цих прикмет; ці особи утворюють переходові групи: так званих латинників і греко-католиків із польською розмовною мовою. Цим переходовим групам ми мусимо присвятити тут кілька зауваг.

Латинники — це штучна, не вживана серед народу назва на означення римо-католиків, що їх розмовною мовою є українська мова і вони взагалі своїм побутом майже не відрізняються від українців. Латинники майже виключно селяни. Мова і побут в'яжуть їх з українцями, віровизнання — з поляками. Їхня національна свідомість була довгі часи нескристалізована.

Генеза латинників не ясна. За всією імовірністю це — почасти колишні поляки, які зайшли з заходу й серед українського оточення зазнали мовної й етнографічної українізації, але зберегли свою віру; з другого боку, це також колишні чисто українські селяни православного або згодом греко-католицького віровизнання, які під тиском польських поміщиків перейшли на римо-католицизм, на "польську віру". Якщо за австрійських часів національна свідомість латинників була, як згадано, взагалі нескристалізована, то за Польщі, головне в 1930-их роках, латинники ставали чимраз свідомішими поляками. Одночасно серед них ширилося знання польської мови, а почасти й перехід на польську розмовну мову.

Треба зауважити, що розподіл римо-католиків на справжніх поляків і латинників був відносно легкий перед початком гострої національної боротьби в другій половині XIX ст. й навіть за весь час перебування Галичини в межах Австрії. Польської мови вживали тоді майже тільки ті римо-католики, які жили по містах і великих польських островах біля Львова, Самбора, Мостиськ, Тернополя тощо, польські колоністи, недавно прибулі з заходу (на розпарцельовану землю поміщиків), а серед українського моря — польські поміщики, зайшли ремісники тощо. За часів польського панування

¹ Разом з бл. 25000 православних, головне на Лемківщині.

всі польські чинники одностайно працювали над переходом латинників на польську мову: польська школа, польське духовенство, військо й піввійськові організації ("Стшелец") і, очевидна річ, польська адміністрація та поліція. Це мало вплив переважно або майже виключно на молодь, серед якої витворюється група двомовних, а також таких, які почасти переходили на польську мову; часто в родинях латинників зустрічаємо випадки, коли батьки розмовляють між собою і з дітьми по-українськи, а діти між собою по-польськи.

Поширення польської мови серед латинників не було загальним. Воно мало місце насамперед у більших їх скупченнях, у малих адміністративних осередках (осідках збірних громад, римокатолицьких парохій, поліційних станиць, більших землевласників тощо), та серед чисто римо-католицьких родин (а не мішаних греко-католиків із латинниками).

Зовсім невелика була група греко-католиків із польською розмовною мовою. Жили вони між Сяном і Вислоком, себто на території, де українці колись становили більшість, винятково і в кількох чисто польських колоніях на схід від Сяну. Їхній побут був почасти український, почасти польський, національне почуття — українське; за винятком кількох, найбільше висунених на захід сіл, вони знали також українську мову, усну й на письмі. Таким чином по більших містах, головне у Львові, деякі греко-католики зазнали повної польонізації та звичайно переходили на римо-католицизм і цим завершували свій перехід до польського табору.

Серед поляків відрізняємо як підгрупу польських колоністів і в, себто тих польських хліборобів, які переселилися до Галичини з корінної Польщі на розпарцельовані між ними землі за часів польської влади в 1920-38 роках. Не беремо до уваги тут припливу польського елемента з етнографічної Польщі до міст (за винятком декількох містечок, де поселялися польські хлібороби), ні до сіл, якщо це був несільський елемент (адміністрація, поліція, учителі тощо). З другого боку, до колоністів залічуємо їх дітей, хоча б вони народилися вже в Галичині.

У євреїв національне почуття покривалося з їх віровизнаннями. Розмовною мовою євреїв у Галичині був переважно "їддиш", у меншій мірі — польська мова, винятково — українська, хоча загал євреїв нею володів.

Німці в Галичині були почасти євангеліками, почасти римо-католиками. Їхньою мовою була німецька, хоча серед німців, особливо римо-католиків, останнім часом збільшувалася польонізація як з погляду мовного, так і національного; далеко слабші були процеси українізації.

З інших, зовсім невеликих, етнічних груп треба згадати вірменів (здебільшого на Покутті), що зазнавали інтенсивної денационалізації, головне польонізації, кілька колоній чехів і караїмів, а також

розпорошених, переважно в горах, циган. У містах, головне в столиці краю — Львові, жили представники різних народів, передусім деяке число росіян. Усі ці групи, разом узяті, не становили більше 10000 душ, або 0,2% загального числа населення.

Із згаданих груп безперервної флюктуації зазнавали польські колоністи і латинники. Польські колоністи — це взагалі дуже умовне поняття, бо колись предки всіх сучасних поляків у Галичині й частина латинників були колоністами. З групи латинників безнастанно вибувають ті зукраїнізовані латинники, що переходять на греко-католицизм (або їх діти, що їх вони христили за греко-католицьким обрядом), або ті, що переходять на польську мову. З другого боку, до латинників долучаються ті українці, які міняють обряд на римокатолицький, але які далі вживають українську мову, і діти тих польських колоністів чи поляків узагалі, які серед українського оточення переходять на українську мову.

Загалом, однак, еволюція в напрямі повільного переходу латинників до ясно виявлених етнографічних груп — поляків або, рідше, українців. При дальшому пануванні Польщі латинники зазнали б повної польонізації, з її упадком ті з них, що залишилися в межах Радянської України, швидко українізуються.

Джерела

Одним із найважливіших джерел для конструкції національної статистики й етнографічних карт є переписи населення. В Галичині австрійська влада провадила загальні переписи населення в 1857, 1869, 1880, 1890, 1900 і 1910 рр., польська — в 1921 і 1931 рр., німецька — в 1843 р. З цих переписів лише переписи 1880, 1890, 1900 і 1921 рр. подають докладніший етнічний розподіл населення за громадами, переписи 1910 і 1931 рр. — лише для міст і повітів.

Всі австрійські і польські переписи подають віроісповідний склад населення, австрійські й польський 1931 р. — також мову, а перепис 1921р. — національність люду. В австрійських переписах під мовою розуміється розмовна або товариська мова, якої звичайно вживає населення. Треба додати, що австрійські переписи не визнають жидівської мови і залічують жидів за мовною ознакою до поляків, рідше до німців і ще рідше до українців.

Польський перепис 1921 р. характеризує не мову, але національність населення, при чому визнає існування жидівської національності. Перепис 1931 р. знов інформує про мову; це не є розмовна мова, як в австрійських переписах: рідна мова тут не конче та, якою людина найкраще володіє і якої звичайно вживає, а та, що найближча до почуттєвого погляду, себто поняття дуже зближене до поняття національності. В переписі 1931 р. визнається жидівська чи то гебрайська мова.

Наскільки вірна конфесійна і національно-мовна статистика Галичини? Конфесійна статистика населення за австрійськими переписами майже цілком вірна, але цього не можна сказати про мовну статистику, по-перше, тому, що вона не брала до уваги жидівської мовної групи, по-друге, тому, що тоді — вже в добу гострої національної боротьби — польські чинники, в руках яких була адміністрація краю, не провадили перепису об'єктивно, зменшуючи число українців і збільшуючи їх коштом (і коштом жидів) число поляків та зачисляючи майже всіх латинників до польської мовної групи. Хоча, приміром, відомо, що українська мова більше поширена, ніж греко-католицька конфесія, однак перепис 1900 р. подав число українців на 20000 меншим від числа греко-католиків, у 1910 р. — навіть на 153000.

Ще меншу вартість мають польські переписи. Порівняння національної чи то мовної статистики за цими переписами з віроісповідною, порівняння вислідів обох переписів, зокрема аналіза національних відносин за переписом 1921 р. по поодиноких громадах і зіставлення із дісністю дозволяє ствердити повну фантастичність польської статистики. Між іншим, перепис 1921 р. нотує 351000 греко-католиків — поляків, перепис 1931 р. навіть 475000, розкиданих по цілому краю, тоді як в дійсності така група зовсім не існує, за винятком — як відомо — західного пограниччя і деяких міст; частину жидів (195000 або 31%) залічують до поляків тощо. Хоча конфесійна статистика за польськими переписами далеко ближча до правди, однак і вона не зовсім вірна: і тут число римо-католиків збільшене коштом греко-католиків. Вказує на це, між іншим, докладна аналіза віросповідних відносин по громадах (у 1921 р.) і порівняння вислідів віросповідної статистики із статистикою природного руху населення за віросповідними групами. Не місце тут провадити таку аналізу. Це було зроблене кілька разів і нами й іншими дослідниками¹.

Під час Другої світової війни, в 1943 р., німецька окупаційна влада провела скорочений перепис населення, але опублікувала лише числа населення по громадах. Ми мали змогу зробити копії розподілу населення за національною приналежністю за цим переписом, хоча не для всіх повітів. Цінність і вірність цього перепису обмежена, і висліди його мають для нас лише допоміжне значення. Додамо ще, що для деяких повітів на заході й на південному заході Галичини ми маємо висліди місцевих переписів людности, проведених німецькою владою в 1939, 1941 і 1942 рр. Для Львівського повіту нам відомі неопубліковані дані віросповідного і мовного складу населення за польським переписом 1931 р., і то за поодинокими громадами.

¹ В. Охримович. З поля національної статистики Галичини. Студії з поля суспільних наук і статистики. Т. I. Львів, 1909; С. Рудницький. Огляд національної території України. Берлін, 1923; В. Садовський. Людність західноукраїнських земель по польському перепису 30 вересня 1921. Студії з поля суспільних наук і статистики. Т. IV. Львів, 1927; В. Кубійович. Національні відносини в Галичині в світлі перепису з 9.12.1931 р. Вісник, кн. 3, Львів, 1936.

Поважним джерелом для пізнання етнічних відносин є шематизми поодиноких дієцезій греко-католицької і римо-католицької церкви, в яких за поодинокими місцевостями подане число своїх вірних, а також осіб, приналежних до інших віровизнань. Цінність чисельного матеріалу в шематизмах різна; найслабшою є статистика вірних по містах.

Таким чином для опрацювання національної статистики Галичини по поодиноких громадах ми мали такі статистичні матеріали: конфесійну статистику з 1900 і 1921 рр., дані шематизмів, для міст також конфесійну статистику 1910 і 1931 рр., для громад Львівського повіту віросповідний стан з 1921 р. Натомість ми не користувалися мовною чи то національною статистикою з 1900 і 1921 рр. і в дуже обмеженій мірі німецькою. Число всього населення по громадах, але без розподілу нам відоме для 1910 і 1931 рр. За допомогою цих джерел можна, хоч не зовсім точно, висвітлити поділ населення на віросповідні групи, але не на етнічні. Для цієї мети треба було провести спеціальний облік.

Облік етнічних відносин в Галичині

Ще в 1930-их рр. ми пробували провадити дослідження етнічних відносин Галичини, але в умовах військової диктатури і натиску на українське життя в Польщі — це було в ширших масштабах не можливе.

Час німецької окупації також не був сприятливий для таких досліджень, і знову був зібраний лише фрагментаричний матеріал. Але вже в 1942-43 рр. у статистичному бюро Українського Центрального Комітету у Львові опрацьовано картотеку для всіх громад в Галичині з нанесенням вислідів урядових переписів, церковних шематизмів (як гр.-кат., так і римо-кат.) і рукописних матеріалів німецьких переписів в Ген. Губернії.

Лише після війни, вже на еміграції, можна було провести масові дослідди для висвітлення етнічних відносин Галичини. В 1945 і 1946 рр. у Західній Німеччині й в Австрії опинилось до 100000 українців, що походили з усіх частин Галичини. Їх скупчення по таборах ДП полегшувало збирання матеріалів. Інформації про етнічні відносини в поодиноких галицьких оселях ми діставали від осіб, які з цих осель походили або які жили в їх безпосередньому сусідстві. Звичайно для порівняння й контролю інформації про ту саму місцевість довелось збирати від кількох осіб, а в численних випадках і шукати людей, які могли б дати відомості шляхом закликів у пресі тривалої кореспонденції. Разом зібрано понад 12000 інформацій, себто пересічено по 3 про кожну громаду; для осель, етнічні відносини яких були особливо складні, ми маємо навіть по 5 і більше інформацій. Крім того, для 250 осель зібрано докладні квестіонарі з

200 запитами, які дозволяють у подробицях розглянути прикмети поодиноких етнічних груп, зокрема переходових, їх взаємини між собою і еволюцію національних відносин, зокрема аналізу тих чинників, які на неї впливають. Матеріали збирали ми протягом трьох років (1946-48), здебільша за допомогою студентів Українського Вільного Університету (переважно моїх студентів з географії), які були мною відповідно підготовлені і теоретично і практично до збирання матеріалів. В їх праці допомагало те, що вони мали до диспозиції статистичні матеріали з нашої картотеки. Збирання інформації шляхом кореспонденції тривало протягом 1952 р.

Нашими інформаторами були здебільша місцеві українські селяни, які добре знали відносини в своєму рідному селі і в найближчих сусідів. Цінні інформації давали місцеві інтелігенти, зокрема священики, кооператори й повітові діячі; ці останні не знали, щоправда, місцевих подробиць, але мали відомості про етнічні відносини та їх еволюцію для цілого більшого району.

Збираючи інформації про оселі, в яких інші етнічні групи становили дуже малий відсоток — часто кілька родин, — ми не натрапляли на труднощі, бо місцеві інформатори легко подавали потрібні числа. Тому не важко було зібрати інформації про число жидів, які, за винятком міст і деяких сільських громад, із характером містечок, являли собою лише малі скупчення. Досить легко було визначити число німців і польських колоністів, бо це все невеликі й відносно чужі скупчення в порівнянні з оточенням. Легко було також визначити число поляків і латинників, якщо вони творили невелике абсолютне і відсоткове число.

В більших сільських оселях зі змішаним населенням і в містечках, не кажучи вже про міста, годі було зібрати абсолютні числа; тут можна було лише довідатися про мову населення в загальному, розподілити населення на поодинокі етнічні групи, зокрема визначити переходові групи; з другого боку, можна було вивчити тенденції розвитку й зібрати інформації про можливі зміни обряду й перехід з української мови на польську. Найбільше зусиль довелося докласти, щоб зібрати інформації про поділ римо-католиків на поляків і латинників.

Тому, що нашими інформаторами були виключно українці, поставала небезпека, що вони будуть нас інформувати однобічно, себто "корисно" для українського стану посідання. Тому ми намагалися критично перевірити всі інформації, порівнюючи їх між собою, із статистичними матеріалами й з нашими загальними відомостями, щоб складена нами національна статистика найбільше відповідала дійсному станові.

Тут місце подякувати всім установам і особам, які допомагали збирати інформації та матеріали до нашої праці, насамперед ліц. Ю. Гавалешці, д-рові М. Кулицькому, д-рові П. Оришкевичеві, д-ві В. Островському, д-рові І. Сидоруківі, пані Д. Сіак й іншим. Витрати,

зв'язані із збиранням цих матеріалів, покрили такі установи: Комісія Допомоги Українському Студентству (стипендії для кількох студентів, що збирали матеріали). Наукове Товариство ім. Шевченка і Українське Видавництво Краків—Львів, за що сердечно їм дякуємо.

Щиро дякуємо тисячам громадянам, які безпосередньо чи шляхом листування постачали нам інформації про етнічні відносини в їхніх краях. Подяка належить також управам таборів "переміщених осіб" — ДП в Німеччині й Австрії, які полегшували збирання матеріалів серед мешканців таборів, та українській пресі, яка безплатно містила численні заклики в справі збирання статистичних матеріалів.

Національна статистика Галичини

Етнічний склад Галичини опрацьований нами за станом на 1.1.1939р. Він зібраний і поданий за окремими громадами відповідно до адміністративного поділу на 1 квітня 1932 р. Щоправда, згодом польська влада створила нові громади, поділяючи старі; але ми не могли вже здебільша усталити ці зміни, бо не маємо числа населення для цих нових громад; проте частина нових громад незабаром перестала існувати. Якщо, однак, наші інформації дозволяють, ми подаємо ці нові громади і в нашій статистиці, і на карті (вони позначені тим самим числом, що громади, з яких їх виділено, але різними літерами), а про інші принаймі згадуємо в поясненнях до статистичних таблиць. Винятково ми охоплюємо статистикою деякі присілки громад, якщо в них відмінні етнічні відносини (напр., присілки, заселені поляками, тоді як саме село українське), і — очевидна річ — лише тоді, якщо дозволяють на це наші статистичні матеріали.

Може, не буде зайвим додати, що сільські громади в Галичині — це в засаді села в географічному розумінні (їх пересічна величина — 1243 мешканців). Загалом українська Галичина налічує 101 міських і 3650 сільських громад (стан на 1.4.1932). З нових 190 громад, що постали 1932-38 рр., ми обійняли нашою статистикою 120. Вищі адміністративно-територіальні одиниці, а саме повіти й воєводства, представлені за станом на 1.1.1939 р.

Всі числа зведені на день 1.1.1939 р. Число всіх мешканців у поодиноких громадах подано на підставі перепису населення з 9.12.1931 р., взявши до уваги природний приріст і приплив польських колоністів за 1932-38 рр.

Природний приріст відомий нам тільки для цілих повітів і то лише для років 1931-32; для років 1933-38 ми знаємо природний приріст лише для цілих воєводств. Ми обчислили природний приріст для кожного повіту за період 1932-38, приймаючи, що він у 1933-38 рр. був у відношенні до приросту відповідних воєводств такий же,

Джерело	На 100 душ усієї людности				На 100 католиків	
	греко-католики	римо-католики	жиди	інші	греко-католики	римо-католики
Австрійський перепис (1910)	63.6	23.1	12.3	1.0	73.2	26.8
Польський перепис (1921)	62.8	25.6	11.0	6.0	71.0	29.0
Польський перепис (1931)	60.2	28.6	10.5	0.7	67.8	32.2
Наш облік на (1939)	64.4	25.0	9.8	0.8	71.9	28.1
Церковна статистика (1932-39)	(64.8)	(24.6)	(9.8)	(0.8)	72.4	27.6

як у 1931-32 рр. Якщо йдеться про природний приріст поодиноких громад, то ми прийняли, що він був такий самий, як природний приріст того повіту, до складу якого входили, хоч це не зовсім відповідає дійсності. Ми не взяли до уваги також мандрівок населення за винятком припливу польських колоністів, бо не мали для цього ніяких даних; однак треба врахувати, що в період 1932-38 рр. майже не було еміграції з Галичини й що приплив населення до міст мало індустріалізованих був мінімальний. З другого боку, цей недолік до деякої міри зрівноважений тим, що ми прийняли для міст такий самий природний приплив, як і для сільських громад відповідних повітів, хоча він в дійсності нижчий. Одержані таким чином числа на 1.1.1939 р. є лише приблизні, але далеко не відхиляються від дійсності.

Абсолютні числа етнічних груп в окремих громадах можна було легко усталити за допомогою опублікованих уже статистичних матеріалів і зібраних нами інформацій у зовсім малих місцевостях і в тих, де населення було однорідне або майже однорідне з етнічного погляду. Завжди досить легко було визначити — як уже сказано — числа жидів, німців, польських колоністів, легко було також виділити з загального числа римо-католиків справжніх поляків там, де вони являли лише невеликий додаток у порівнянні з латинниками. Найважче було визначити числа греко-католиків і римо-католиків у більших місцевостях, якщо різні статистичні джерела розходилися, і поділити римо-католиків на справжніх поляків і латинників. Виділити латинників було ще важче у зв'язку з поширенням серед них знання і вживання польської мови. В нашій статистиці ми вважаємо за латинників тих римо-католиків, які вживали української мови як розмовної близько 1930 р., себто перед моментом сильного польського натиску на латинників, що спричинив поширення серед них польської мови, переважно серед молоді. Таке поставлення справи виправдане тим, що відносини в кінці 20-их років були вислідом довготривалої еволюції, а, з другого боку, поширення польської мови в останні роки польського панування було переважно короткотривалим, і з його занепадом стала автоматично поширюватися українська мова.

Найважче було подати етнічний склад населення міст, особливо більших. Наші дослідження могли дати лише загальні інформації про існування чи брак переходових груп і про еволюцію етнічних відносин. Тим то ми змушені були спертися на нашу статистику на віросповідній статистиці за переписом 1931 р.

Сміємо твердити, що, не зважаючи на всі недоліки, опрацьована нами національна статистика Галичини є з усіх дотеперішніх статистичних праць найближча до дійсності, що границі помилок щодо

деяких осель і міст не більше, як 5% даної етнічної групи, а в цілому краю менші від 1%. Якщо йдеться про переходові етнічні групи, то наша праця дає перше і єдине їх статистичне й картографічне зіставлення¹.

В світлі нашої статистики на 1.1.1939 в Українській Галичині на 5 824 100 осіб 3 727 000 припадало українців (64,1%), 16 300 (0,3%) — українців з польською розмовною мовою, 874 700 (15,0%) — поляків, 73 200 (1,2%) — польських колоністів, 514 300 (8,8%) — латинників, 569 400 (9,8%) — жидів і 49 200 (0,8%) — інших, як згадано, переважно німців. Цікаво порівняти нашу національну статистику з вислідами урядових переписів населення та з церковною статистикою. Як відомо, ми можемо порівнювати тільки висліди віросповідної статистики, бо лише вони до деякої міри вірні; вони ж покриваються почасти з національною статистикою. Віросповідний склад людности Галичини (у відсотках усієї людности й відсоток греко-католиків та римо-католиків у порівнянні до всіх католиків) представлений в табл. 21.

Якщо йдеться про церковну статистику, то число греко-католиків обчислено на підставі греко-католицьких шематизмів 1932-38 рр., число римо-католиків на підставі римо-католицьких шематизмів 1936-39 рр., себто кожен віросповідну групу на підставі її власної

¹ Про українців з польською розмовною мовою писав І. Німчук: За Сяном. З поїздки по Лежайському деканаті. Львів 1932; про латинників писав В. Охримович: Русини — латинники. Львів 1908.

статистики. Стверджуємо майже повну згідність церковної статистики з нашим обліком, як це видно з такого зіставлення (числа в тис., у дужках відсотки обох віросповідних груп):

	Греко-католики	Римо-католики
Церковна статистика	3 660 (72.4)	1 395 (27.6)
Наш облік	3 743 (71.9)	1 462 (28.1)

Характеристично, що абсолютне число і відсоток римо-католиків є в нас майже дещо більші, ніж у польській церковній статистиці.

Зате в світлі нашого обліку відсоток греко-католиків є на 4,2% (245 000) більший, ніж за польським переписом, а відсоток римо-католиків на 3,6% (210 000) і жидів на 0,7% (41 000) — менший. Відсоток жидів зазнавав справді постійного зменшення в наслідок невеликого природного приросту жидів і їх сильної еміграції; натомість різниця між польською державною статистикою, з одного боку, і польською та українською церковною статистикою і нашим обліком, з другого — є вислідом невірності польських переписів.

Та в порівнянні з державною статистикою не лише вищий відсоток греко-католиків, себто українців, але римо-католики поділені на справжніх поляків (разом із польськими колоністами) і латинників. На 100 римо-католиків припадає 65 справжніх поляків (у тому числі 5 польських колоністів), а 35 — латинників; серед сільської римо-католицької людности латинники мають навіть легку перевагу. В світлі наших статистичних обліків на 100 мешканців Галичини (без жидів і німців) української мови вживало 81,4, польської — 18,6 а на 100 осіб з виразним національним обличчям українським чи польським (себто не беручи до уваги обох переходових груп) перших припадає 80, а поляків 20.

До речі, порівняти нашу статистику з вислідами німецького перепису населення з 1.III.1943. Статистикою, яка є в нашому розпорядженні, охоплено, як згадано, не все населення Галичини, лише 76 його відсотків. Подаємо поділ за національними групами (в тисячах, у дужках відсотки):

Все населення	Українці	Поляки	Інші
3 584 000 (100.0)	2 766 (77.2)	750 (20.9)	68 (1.9)

До групи інших належать німці, так звані "фольксдойче", себто, за урядовою номенклатурою, українці і поляки німецького походження і — дуже в той час уже нечисленні жида. Якщо групу інших вилучимо з обрахунку, то, за німецьким переписом, на 1 000 мешканців належало до українців 787, до поляків — 213. Для порівняння згадаємо, що на тій самій території, за нашим обліком, жило в 1939 році 3 890 000 населення (без жидів і німців, але також без польських колоністів, яких у 1939-40 рр. вивезли большевики); на це число припадало українців 72,2%, українців з польською мовою — 0,35, поляків — 16,8%, латинників — 10,7%. Порівняння обох обліків виявляє, що за німецьким переписом дещо більше, ніж половину латинників (б. 60 відсотків), зараховано до українців, а 40% до поляків, що наближається до дійсності.

Як сказано, аналіза географічного розміщення поодиноких етнічних груп, їх розподіл на міську й сільську людність, докладна аналіза їх еволюції можуть бути предметом синтетичної праці. Самі ж факти видно з карти, а ще краще із докладних статистичних таблиць.

Кінцеве слово

Подані нами етнічні відносини Галичини — вислід еволюції цілих сторіч — належить уже до минулого. Проведення в 1945 р. кордонів між радянською Україною і Польщею, відступлення Польщі західної частини української Галичини та малих частин на північному заході української території й виселення з цих теренів української людности, а з інших теренів Галичини — поляків, майже повне знищення жидівського елемента німецькими нацистами під час Другої світової війни і виселення галицьких німців — це все спричинило повну зміну дотеперішніх національних відносин Галичини. Вони тепер одноманітні: нинішній державний українсько-польський кордон є одночасно етнографічною межею, на захід від якої тепер немає українців, а на схід — немає поляків. Перестало існувати поняття польських колоністів, перестають існувати переходові етнічні групи, бо ті, греко-католики з польською мовою і ті латинники, які опинилися в кордонах Радянської України, зазнають повної українізації; навпаки, ті з них, що живуть в межах сучасної Польщі, зазнають повної польонізації.

Ми не знаємо, якою буде доля країни, що її етнічні відносини ми зобразили, але хоч і яких би змін вона зазнала, ніколи не повернуться етнічні відносини, тут подані. Ми вважаємо за головну цінність нашої праці фіксацію цих, уже історичних, відносин чітким картографічним і статистичним способом. Гадаємо, що з цього погляду наша праця є певного роду історичним документом.

РОЗДІЛ II МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

I. МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ПРИКАРПАТТЯ ДО СЕРЕДИНИ XIX СТ.

Механічний рух населення, особливо зовнішні міграційні процеси — важливе явище в суспільно-економічному житті будь-якої країни або окремих її районів.

Міграції населення є важливим фактором, що впливає на його динаміку. Вони сприяють швидшим або більш сповільненим темпам росту загальної чисельності населення незалежно від показників його природного приросту. Крім того, міграції населення, поряд з іншими факторами, істотно впливають на вікову і статеву структуру населення, а значить і на характер його відтворення. Пояснюється це передусім тим, що мігрують переважно молоді люди працездатного віку і в досліджуваний період як правило чоловіки. Це викликає певні порушення вікової структури населення і диспропорцію статей як в районах вибуття, так і в районах прибуття. В 90-х роках минулого століття, наприклад, 80% всіх емігрантів, що виїхали за межі українських Карпат, становили чоловіки. Біля 85% емігрантів були у віці від 20 до 30 років.

Слід зауважити, що в Галицькій Русі ще княжого періоду ми знаходимо сліди "найрізномірнішої" колонізації. Бачимо тут і німецьких, і вірменських, і волоських колоністів. Частина інших колоністів появилася тут у вигляді полонених, що оселялися як раби або незалежні люди на княжих землях. Частина могла явитися добровільно "через якісь немилі обставини в батьківщині". Є припущення, що в 1276 р. в Галицьку Русь переселилась значна частина прусів. Можливо, що в той період і засновано у Львівській землі село Пруси¹.

Колонізація Галицької Русі мусила особливо зрости після великих татарських навал, які "значно пхнули переселення людности і Руси, і сусідніх народів". Галицька Русь в XIII і XIV ст. стала пристановищем для багатьох колоністів із сусідніх земель. Відоме літописне

¹ Суспільні верстви Галицької Русі XIV-XV ст. Львів, 1899, стор. 125.

місце про збудування Холма: "князь скликає сюди різних коло-ністів Німців, Русь, чужоязичних і Ляхів, від Татар тікають сюди всякі ремісники... и бе жизнь и на полнища двори, окрест града поле и села"¹. Про наявність елементів ранньої колонізації Галицької Русі свідчать назви цілого ряду поселень: Печеніги, Барандієвичі, Торчев, Половець, Козара, Козартовці, Дуліби, Древяне, Ятвяги, Пруси, Литвинів, Угорвськ, Угринів, Угерці, Болохово, Волошів, Волошин, Волош, Чехів, Чешки, Ляшки, Моравці, Моравсько, Татаринів і багато інших (див. "Суспільні верстви Галицької Русі XIV-XV ст.", стор. 125). Знаємо, наприклад, ще Печеніжин, Татарів та багато інших однотипних поселень.

Таким чином, вже в період XIII-XIV століть відбуваються значні зрушення в розміщенні населення як в Прикарпатті, так і на території України в цілому. Ці зміни пов'язані в першу чергу з частими і спустошливими набігами кочівників в північні, лісо-степові райони України. Населення, ховаючись від кочівників, масами переміщувалось на більш захищені лісисті західні та північно-західні території. Заселена південна границя руських князівств різко відсунулась на північний захід і заходила майже до самого Києва. Приплив населення в основному в межі Галичини і Волині почався з Придніпров'я ще з X століття і особливо посилювався в XII-XIII століттях. З часів занепаду Київської держави в XIII ст. частина населення лівобережжя Дніпра, що особливо потерпіло від татар, переселяється на захід, на Волинь, в Галицьку землю².

Цей загальний потужний міграційний потік в міру наступів та відступів татар теж зазнавав деяких "припливів" та "відпливів" західного і північно-західного, східного та південносхідного напрямків. Загалом, період XIII-XIV ст. відзначався значними міграційними рухами населення західного напрямку, які зумовили на Прикарпатті різке збільшення кількості населення, і, відповідно, його більшу густоту. Дійсно, "в XIV-XV ст. політичним і економічним центром західної Русі, куди після падіння Києва стало переселятися населення із Придніпров'я, було Галицьке князівство... Тут стало швидко зростати народонаселення, будувались міста"³.

Як і на північному сході, в Суздальській Русі, зростання князівської могутності залежало від швидкого заселення краю руськими поселенцями, так і на південному заході волинські і галицькі князі "стали сильними і впливовими завдяки тому, що їх землі стали поповнюватися пришельцями з різних сторін" (мається на увазі Подніпров'я та Поділля)⁴.

Щодо колонізації Галичини в XIV-XV ст.ст., В. Кубійович пише, що занепад давньої нашої держави негативно відбився на розвитку

української колонізації, оскільки наші землі стали предметом чужих колонізаційних змагань. Мається на увазі перехід Галичини, Холмщини, Поділля під владу Польщі в XIV ст., а після Люблінської Унії 1569 р. — Подлішшя, Волині, Брацлавщини, Київщини та Лівобережжя. В міру поширення польської влади посилювалася й польська колонізація.

Провідне місце в ній посідала польська шляхта, яка на сході шукала кращих земель та вигідніших умов життя. Польські королі роздавали заслуженим людям незаселені землі, чи залишені давніми власниками, деколи також поконфісковані нашим боярам. Таким чином формувалася польська велика власність, яка утримувала військо і була опорою державної влади. Вже у XVI ст. в Галичині більша половина шляхетської землі належала власникам полякам.

Другим чинником активної колонізаційної хвилі було польське духовенство. В 1375 р. засновано перші латинські єпископатиства в Галичі, Перемишлі, у Володимирі та в Холмі, створюються латинські парохії, особливо в містах, які добували у своїх віруючих все нові й нові землі. В кінці XVI ст. до латинського духовенства в Галичині належало біля 100 сіл¹.

Особливо енергійно колонізувалися міста, створювалися нові міські оселі на так званому німецькому праві, призначені для чужих колоністів. Вони отримували самоуправу та різні господарські привілеї і могли успішно конкурувати з місцевим населенням. Українці (тобто "визнавці грецької мови") в нових містах отримували лише невеликий квартал або вулицю, а то й зовсім не могли ставати громадянами міста. Колоністи, що напливали до нас, були спершу переважно німці, але з XVI ст. вони практично всі ополячилися. Таким чином, нові міста скріпили польський елемент на українських землях².

На фоні цього міграційного потоку, який сприяв швидкому зростанню населення Галичини, відбуваються значні зміни в територіальному розміщенні населення в самому Прикарпатті. Ці зміни виразилися в більш інтенсивному заселенні гірської частини території, куди стікалось населення, ховаючись від татар. Крім того, гори приваблювали населення багатством полонин та "жиру" в букових лісах, а також наявністю соляних джерел біля сучасного Березова, Косова і Кут. Вже в ті часи (XIII-XIV ст.) нам відомі так звані Коломийська, Березівська та Свірська бані (солеварні), котрі постачали значну кількість солі на рівнину аж до самого Києва³.

Гірські райони Карпат в XIV-XV ст. були ще дуже слабо заселені. В долині Сяну, наприклад, налічувалась невелика кількість поселень, а в його притоках вони були взагалі рідким явищем. Перші відо-

1 Суспільні верстви Галицької Русі XIV-XV ст. Львів, 1899, стор. 125.

2 Лященко П.И. История народного хозяйства СССР. т. I, Москва, 1948, стор. 157.

3 Покос Л.В. Славянские народы Австро-Венгрии. Киев, 1915, С. 46.

4 Там же.

1 Кубійович В. Географія українських і сумежних земель. Т. I. Львів, 1938, С. 263.

2 Там же.

3 Крип'якевич І. З історії Гуцульщини. Львів, 1929, С. 5.

мости про тутешні оселі (Терпичів, Середнє, Бахлява, Шишківці, замок Собінь та інші) відносяться до 1376 і 1400 р.

Значно інтенсивніше розгортається колонізація гірських районів Лемківщини в XVII ст., про що свідчить ріст сільських поселень маєтків тогочасних землевласників Кмитів та Балів за два століття¹.

Маєтки	1450 р.	1500 р.	1550 р.	1600 р.	1650 р.
Кмитів	17	28	56	85	89
Балів	4	14	16	48	49

Міграційні процеси в XV-XVI ст. проходили переважно за рахунок північних районів Карпат. Так, наприклад, з 223 родин, які за період 1472-1586 рр. оселилися в Ліску, 121 була з передгірських районів Сяноцької землі, зокрема 24 з міста, а 97 із сіл².

Є всі підстави вважати, що загальна чисельність та географічне розміщення сільських поселень українського Прикарпаття з XVII до XX ст. століття не зазнали істотних змін. Наприклад, за цей період на великій території Сяноцької землі виникло лише 20 нових поселень, переважно у вигляді присілків³. Це ж саме стосується і сусідньої Галицької землі, де основні сучасні гірські і передгірські поселення були відомі ще в XV ст⁴.

Перехід і втечі селян з однієї до іншої місцевості відбувались не в однакових масштабах в різних районах Червоної Русі і Прикарпаття. Найменше судових процесів за вихід селян бачимо в Сяноцькій, найбільше — в Галицькій землях. І це зумовлено певними економічними причинами та відповідним економіко-географічним положенням цих земель. Сяноцька земля для ведення землеробства для польської шляхти була менше придатна, ніж інші частини Червоної Русі. Основним заняттям населення на Сяніччині була годівля худоби, якою займалися переважно волохи, що в значних розмірах колонізували цю територію. Перемишльська, Львівська та Галицька землі були найпридатнішими до хліборобства, і сюди йде переважно шляхетська колонізація. Правда, Галицька і Тербовельська землі, розташовані на сході Червоної Русі, колонізуються дещо пізніше від інших. Вони були найбільш небезпечними з погляду нападів татар. Бажаючи колонізувати ґрунти в тих багатих, але мало спокійних землях, шляхтичі давали тут селянам особливо значне число вільних років і один поперед другого перекликали їх

сюди, і селяни Львівської та Перемишльської земель масами виходили до східної частини Червоної Русі і на Поділля¹.

Процес закріпачення і жорстокої феодальної експлуатації прикарпатських селян, який систематично посилюється і супроводжується важким соціальним і національним гнітом, ще з початку XV ст. викликав масові переміщення селян в гірські райони, а також у вільні землі Придніпров'я та півдня України.

Так, певні соціально-економічні умови викликали наступний великий етап у формуванні і розселенні населення Прикарпаття. Він характеризувався великими і дуже тривалими в часі міграційними рухами населення південного, а дещо пізніше — переважно східного напрямків. Цей етап, що тривав протягом XV-XVII ст., привів до певного зменшення загальної чисельності населення і до істотної зміни в його структурі і географічному розміщенні на території Прикарпаття.

Селяни, які тікали на схід, значною мірою "поповнювалися" за рахунок польської колонізації Галичини, а також за рахунок селян, що тікали в більш захищені і передгірські райони Прикарпаття з рівнинних районів Галичини, Закарпаття, Волині і особливо з Поділля. В цьому зв'язку слід зауважити, що в чистому виді ніколи не переважав той чи інший міграційний напрям. Це був завжди комплексний процес, під час якого поєднувалися міграційні рухи населення різних напрямів.

Про цей зворотний міграційний процес населення, який в певній мірі "поповнював" ту кількість селян, що покинула межі Прикарпаття, свідчить багато факторів. Відомо, наприклад, що дуже багато околиць були залюднені на ті часи досить густо. "Жерела до історії України-Руси" дають нам найбільш вірогідний матеріал щодо західної частини українського Прикарпаття кінця XV — другої половини XVI ст².

Довідуємося, наприклад, що околиці Перемишля, а також "країна над Вишнею, Сяном і Вягром... були залюднені густо і від давна. Видно залюднене дійшло вже давно до нормального для тодішніх економічних обставин стану і поступало дуже мало"³. Деякі села майже не зростали (наприклад, в селі Пекуличах в 1494 р. нараховувалося 36 господарств, стільки ж їх було і в 1565 р.; в Маковій в 1497 р. на 13 дворищах "сиділо" 26 господарств, а в 1565 р. — на 12 ланах нараховувалося 24 господарства), але виникало багато і нових сільських поселень. Бо важкі соціально-економічні умови змушували шукати кращої долі, штовхали його до переселення на кращі, нові землі, переважно в гірські і передгірські райони Карпат. На Перемишлянській Прикарпатті, південніше Макової зустрічаємо

1 Fastnacht A. Ludność miasta Leska w XV i XVI wieku. — Rocznik zakładu narodowego imienia Ossolińskich, t. 4, Wrocław, 1953, S. 7.

2 Там же, С. 19.

3 Fastnacht A. Osadnictwo ziemi sanockiej w latach 1340-1650. Wrocław, 1962, S.52-53.

4 Szaramiewicz I. Rys wewnętrznych stosunków Galicyi Wschodniej w drugiej połowie piętnastego wieku. Lwów, 1869, S. 52-53.

1 Суспільні верстви Галицької руси XIV-XV ст. Львів, 1899, С. 138.

2 Див.: Жерела до історії України-Руси. т. II., Львів, 1897, С. 2-11.

3 Там же, С. 2.

перше нове поселення Ліщину, де ще "тільки копали собі ґрунти в лісі". На Верхнім Сірвяжу інвентар 1553 р. реєструє тут лише 10 сіл, а в люстрації 1565 р. нараховується їх аж 17. Люстрація зазначає про чотири села, що вони лише другий рік як засновані (Мала Лопушанка, Погоріла, Коростенко, М. Ладинка), а інші три були також "новозасновані" (Картина, Смеречка, Людина). Нові поселення формувалися переважно в лісах і вимагали великої фізичної праці, бо "ґрунти копалися в лісах, що перед тим служили лише для паші вівцям та свиням, для лісового промислу та бортів... тому що "ліпша користь з села, як з того трошка меду"¹.

В середині XVI ст. досить інтенсивно відбувається заселення карпатського підгір'я, особливо в долинах верхнього Вислоку, по Ославі, "під горою Бескидом", "... на уторській границі". Лише на території Сянницького староства в цей період виникають такі поселення як Смольник, Репеда, Команча, Туринсько, Чистогуб, Лупків, Чистогорб та інші. Загалом, у згаданий період тут засновано біля 30 сільських поселень, значна частина яких була досить великими. В люстрації вказується, що в деяких селах налічувалося по 20 і більше господарств. Якщо врахувати досить суворі умови і особливо тяжку працю при викорчовуванні лісу під земельні угіддя, то стане зрозумілим, що заселення Карпатського підгір'я було справою нелегкою". Хоч там і добре місце для осадження села, — зауважується в люстрації про село Солинку, — але ліс там великий і багато медведів, що нищать добро осадникам, тому там і небагато осіло і мало ще розробили ґрунту"².

Дуже багато втікачів, особливо з Поділля поселялося на Прикарпатті в другій половині XVII ст., під час воєн між Польщею, Росією і Туреччиною. Війни, які точилися переважно на Поділлі і правобережній Україні протягом багатьох років, а крім того напади татар, знищили оба краї зовсім. "Людність покидала їх, з Поділля емігрувала на Русь, Волинь і дальші польські краї, а з України переселялась за Дніпро"³. Очевидно, що саме в той період немало переселенців осіло і на Прикарпатті⁴. За даними М.Г. Крикуна, в 245 поселеннях Подільського воєводства в 1662 році знаходилося на 70 відсотків менше жителів, ніж в 1629 р., причому в містах і містечках — на 66 відсотків, а в селах — на 73 відсотки. Особливо великий убуток населення спостерігався в державних маєтках порівняно з приватновласницькими. Наприклад, з 70 королівських сіл Летичівського повіту в 1668 р. 47, або 67,1 відсотка, були цілком

безлюдними і пустинними, в той час, коли серед 93 магнатсько-шляхетських сіл безлюдними було лише 37, або 40 відсотків. Про великі спустошення в колорівщинах Подільського воєводства в 60-х роках XVII ст. дає уяву, можливо дещо і перебільшену; люстрація 1665 р., згідної якої зі 159 сіл і містечок в 109, тобто в 68,5 % від загальної кількості сіл, було цілком відсутнє населення. А в деяких з цих сіл населення було відсутнє навіть більше як десять років¹.

Немає сумніву, що значна частина людей, які покинули чисельні подільські села, поселилася і на Прикарпатті. В цьому відношенні вказується, що після того, як Польща змушена була в 1676 році віддати поділля Османській імперії, яка володіла ним аж до 1699 року, зменшення чисельності населення на Поділлі відбувалося внаслідок "переселень подолян, переважно на Волинь і в Руське воєводство"². Цей міграційний процес особливо прискорився після підписання Туреччиною і Польщею Журавенського договору. З Поділля в Руське воєводство та в інші райони Речі Посполитої емігрувала переважна більшість поміщицької шляхти, що було викликано відповідною політикою турецьких властей по відношенню до неї. Це ж стосується і іншої шляхти, яка була переважно на службі у магнатів і теж переселилася в Руське та інші воєводства³.

В свою чергу, рятуючись від феодално-кріпосницької експлуатації і національного гноблення, багато сімей українських селян, міщан і козаків в XVI і на початку XVII ст. тікали з Галичини, Поділля і Волині на Придніпров'я і на землі Руської держави, заселяючи насамперед вільні, незайняті землі південних границь Росії. Українське населення зустрічалося не лише на окраїнах, але і в центральних районах Росії⁴.

Вже в другій половині XIV і в XV ст. зустрічаємо на Прикарпатті багато "пустих місць або залишених". Наприклад, околиці Вербіжа аж до впадання Шчирки до Дністра, околиця над рікою Созань, що впадає до Дністра біля Самбора, околиці біля Пістиня і над річною Уторопи аж під Коломиєю. "То тут, то там залишені села, корчми і дворища"⁵.

Про тогочасні міграційні потоки населення Прикарпаття східного напрямку свідчать і такі дані, що ще в першій половині XV ст. на Брацлавщині, Черкащині і Переяславщині виникає цілий ряд нових поселень, засновниками яких були селяни-втікачі з Волині, Галичини, Західного Поділля та інших районів. З ілюстрації Київщини

1 Жерела до історії України-Руси. Том II, С. 10-11.

2 Жерела до історії України-Руси. Том III, С. 3-5.

3 Urbanski T. Rok 1683 na Podolu... Szkic historyczny..., Lwów, 1907, S. 25.

4 Докладніше про міграційні процеси населення України саме в цей період див.: "Архив Юго-Западной России". ч. III, т. II, Киев. 1868. С. 10 і дальше.

1 Крикун Н.Г. Народонаселение Подольского воеводства в XVII-XVIII вв. Автореферат диссертации. Львов, 1965, С. 2.

2 Там же, С. 13.

3 Там же, С. 13, 14.

4 Очерки развития народного хозяйства Украинской ССР. Киев, 1954, С. 7.

5 Szaraniewicz I. Rys wewnętrznych stosunków Galicyi Wschodniej..., S. 52-53.

відомо, наприклад, що в 1471 році там майже в кожному селі жили люди, які прибули з інших місцевостей (біля 43%)¹.

Після визвольної війни українського народу 1648-1654 рр. значна частина населення покинула ті землі, які залишалися під гнітом Польщі і поселилися на Лівобережжі.

Деякі причини, які примушували прикарпатських селян покидати свої рідні села і шукати щастя на "нових землях" досить докладно і яскраво подає В. Грабовецький. Так, наприклад, село Шешори в 80-х роках XVII ст. покинуло 30 сімей. "Юран Скурблянів "пішов геть", бо на його сіножаті, з якої він відробляв панщину і платив чинші, випасалася панська худоба. Михайло Рибак "по неволі мусив уступити" з села, бо його хату і город"².

В першій половині XVIII ст., тобто після звільнення Поділля від турецького панування, посилюються міграційні процеси з Руського воєводства і Волині на Поділля. В одній лише Меджибожській волості в 1717 р. в тридцяти поселеннях нараховувалося 1506 родин, які недавно тут поселилися. 763 родини, або 50,6% прибули на Поділля з Волинського воєводства, 143, або 9,4% — з Руського, 106, або 7,8% — з Польщі. Решта прибула з Білорусії, Литви, Росії і Молдавії³. В 1669 р. "взяли напрям на Угорщину" селяни-втікачі з Волині⁴.

На території Подільського воєводства в 1776 р. нараховувалось не менше ніж 1134 населених пунктів. Це на 16,4% більше, ніж в 1629р., що пояснюється тим, що в першій половині XVIII ст. в ході досить інтенсивної колонізації було засновано багато нових містечок і сільських поселень там, де в XVII ст. їх зовсім не існувало⁵. Очевидно, що в цій колонізації Подільського воєводства істотну участь брало і населення українського Прикарпаття. Цю думку підтверджують конкретні матеріали, з яких довідуємося, що важкі соціально-економічні умови, настірпне феодалне гноблення, військові грабежі, голод та епідемії на початку XVIII ст. привели до міграції великої кількості населення з території українського Прикарпаття. Масові втечі припадають особливо на 1714-1715 рр., оскільки сама шляхта тоді заявляла, що "населення залишає свої будинки й оселі і цілими громадами направляється за Дністер на Волощину". Найбільша кількість втікачів оселялась на Поділлі, в Молдавії, на Закарпатті⁶.

1 Мишко Д.І. Соціально-економічні умови формування української народності, С. 261.

2 Грабовецький В. Селянський рух на Галицькому Підкарпатті в другій половині XVII ст. — З історії західноукраїнських земель. Т. II, К., 1957, С. 45.

3 Крикун Н.Г. Народонаселение Подольского воеводства..., С. 16.

4 Грабовецький В. Селянський рух на Галицькому Підкарпатті..., С. 46.

5 Крикун Н. Народонаселение Подольского воеводства..., С. 20.

6 Пірко В. Помісне господарство Галицького Прикарпаття в першій половині XVIII ст. (на матеріалах Перемишлянської землі). — Український історичний журнал, 1969, № 1, С. 119.

В 1739 р. на Перемишлянському сеймику шляхта цієї землі констатувала, що внаслідок неврожаїв та епідемій з Підгір'я "пішло 100000 підданих, за які-небудь два місяці минулого року, вглиб України і на Волощину з жінками, дітьми, волами"¹. Певна річ, що наведена цифра є надто перебільшена, бо в Перемишлянському підгір'ї в 1739 р. взагалі немогло нараховуватися 100 тис. населення, але воно значною мірою підтверджує масовість та інтенсивність тогочасних міграційних потоків східного напрямку.

Масові втечі селян за межі Прикарпаття і неспроможність повністю обробити закріплених наділів тими селянами, які залишилися, привела до різкого збільшення на Прикарпатті початку XVIII ст. пустих земель. В 1711 р. в 168 селах між Дністром і Сяном було біля 43% пустих селянських наділів, з яких частина заросла чагарниками і лісом. В 32 селах Самбірської економії вони становили 68,4%, а в 23 селах Перемишлянського староства — 67,2% від загального селянського землекористування². Масові втечі селян привели до запустіння цілих сіл. Так, із села Вишатичі Перемишльського староства в 1705 р. втекло 63 підданих і село залишилося "майже пустим". В селі Лопушанці в 1711 р. був лише один селянин³.

В цей період посилюється заселення Карпат. Багато поселень було засновано втікачами в південному Поділлі і в Карпатських горах⁴. Карпати заселялися різними втікачами протягом багатьох століть, багато з них перевалювали Карпатський хребет і поселялися на території сучасної Закарпатської області. Характерно те, що в Карпати тікали селяни не лише з передгірських і придністрівських сіл, але й з інших, більш віддалених територій. В. Грабовецький пише, що "Карпатський пояс заселявся різними втікачами протягом всієї другої половини XVII ст. В 1674 р. через важкі військові постої з сіл Косового, Кийданців, Устечка багато розорених селян "відійшло до різних границь". Під висловом "різні границі" мається на увазі погранична гірська територія. В селах Уторопах і Шешорах королівські війська в 1674 р. так гнобили селян, що останні "пішли з усім на Угорщину". Від непосильного кріпосницького гніту на другий бік Карпат тікали селяни не лише підгірських чи наддністрянських сіл, а й інших районів. В 1669 р. "взяла напрям — на Угорщину" велика валка селян — втікачів з Волині"⁵.

1 Торжество історичної справедливості..., С. 148.

2 Пірко В.О. Помісне господарство Галицького Прикарпаття в першій половині XVIII ст. (на матеріалах Перемишлянської землі). Український історичний журнал, 1969, № 1, С. II.

3 Там же, С. 119.

4 Мишко Д.І. Соціально-економічні умови формування української народності, ст. 262.

5 Грабовецький В. Селянський рух на галицькому Підкарпатті в другій половині XVII ст. В зб.: "З історії західноукраїнських земель". Том 2, Київ, 1957, С. 46.

Ріст чисельності міських поселень в Галицькій землі в другій половині XVI — першій половині XVII ст*.

Повіти	Кількість міських поселень в		Другий період в процентах до першого
	1564-1579 рр.	1590-1648 рр.	
Галицький	30	36	120.0
Коломийський	13	19	146.1
Теребовлянський	17	24	141.2
Всього:	60	79	131,7

З попереднього аналізу міграцій населення можна зробити висновок, що протягом XV-XVII ст. Прикарпаття, а особливо Галичина, Волинь, Поділля і Покуття представляли собою райони з досить рухливим населенням, яке постійно переміщувалося на південь і схід, а також на захід.

Внаслідок, власне, південного і західного міграційних потоків населення, кінцевим пунктом яких були переважно Карпатські гори та їх передгір'я, Прикарпаття під кінець XVII століття представляло вже досить густонаселену територію. В 1676 році тут нараховувалося 1763 села і 77 міст¹.

Відхід українського населення у східні райони України та інші довколишні території в значній мірі "компенсувався" за рахунок польської колонізації Галичини і Прикарпаття і за рахунок зворотного, західного, міграційного потоку населення, яке надходило сюди переважно з Поділля. Відомо, що для посилення польського впливу на землях східної Галичини, Казимир та інші польські королі роздавали землі на основі феодалного права і давали шляхті повну владу над залежним від неї населенням². Про масштаби цієї колонізації свідчить хоча б такий факт, що в другій половині XIX ст. в східній Галичині нараховувалося уже біля 290 тисяч поляків, що переселилися сюди з західної Галичини³. Важко сказати, чи була ця колонізація більшою, чи меншою порівняно з тим українським населенням, яке покинуло східну Галичину і Прикарпаття протягом XV-XVII ст. У всякому разі вона була досить істотною і систематичною. А якщо врахувати і західний міграційний потік населення,

* Hornowa E. Stosunki ekonomiczno-społeczne w miastach ziemi Halickiej..., S. 41.

1 Грабовецький В. Селянський рух на Галицькому Прикарпатті в другій половині XVII ст. В зб. "З історії західноукраїнських земель", Т. II, С. 32.

2 Пичета В. Основные моменты исторического развития Западной Украины и Западной Белоруссии. Москва, 1940. С. 24.

3 Огоновський В. Еволюція населення Галичини. Наукові записки Інституту економіки АН УССР, т. I, Київ, 1946, С. 99.

Закріпачене селянство тікало від феодалного гніту в такі місця, де державному апарату важче було тримати селян в покорі, де не досягала панська влада. Таким районом, малодоступним і малозаселеним, були Карпати. Крім того, Карпатські гори знаходилися на перехресті кордонів трьох держав — Польщі, Угорщини, і Молдавії, що давало можливість повстанцям і селянам-втікачам вільно переходити з одної країни до іншої¹.

Масові втечі селян примушували шляхетський уряд приймати відповідні заходи. Так, за період з 1490-1699 рр. урядом було видано 49 законодавчих актів в справах втечі селян². А сеймик Сяноцької землі в 1647 р. постановив, "дабы хлопы без бумаги своих владельцев не ходили в Венгрию, как для работы, так и для других нужд"³. Відомо, наприклад, що акти XV ст. були переповнені процесами за вихід селян. "У декотрих землях, як у Галицькій, перехід селян відбувався в таких великих розмірах, жалоб на нерегулярне викликане людности, і втеки, насильну хапатню чужих і своїх селян, що втікали в інші маєтки, набралася така маса, що в суді призначувано спеціальні засідання для таких процесів"⁴.

Судячи з цього, однією з найбільш розповсюджених форм боротьби селян Галичини і Прикарпаття було масове переселення — втеча їх з однієї місцевості в іншу.

Своєрідною формою боротьби сільського населення проти феодалів-кріпосників були також втечі зубожілих селян в міста і містечка. Це була одна з основних форм внутрішньої міграції населення. Особливо інтенсивний вплив сільського населення у міста Галицької землі спостерігався починаючи з 40-х років XVII ст⁵.

Внутрішні міграційні процеси в Прикарпатті особливо посилюються в зв'язку з татарськими навалами. Крім того, в зв'язку з тим, що ряд сільських поселень набувають нову оборонну функцію, на їх основі формуються нові міста і містечка (Перегінськ, Рожнятів, Печеніжин, Черніїв та інші). В зв'язку з цим зростає і загальна кількість міст.

1 В. Грабовецький. Рух Карпатських опришків... "З історії західноукраїнських земель". Т. I, Київ, 1957, С. 28.

2 Грабовецький В. Селянський рух на Галицькому Прикарпатті..., С. 47.

3 Див. Баранович А.И. Украина на кануне освободительной войны середины XVII в. Москва, 1959, С. 166.

4 Суспільні верстви Галицької Русі XIV-XV ст. Львів, 1899, С. 130.

5 Землевласники Галицького і Коломийського повітів подали 21 жалобу відносно втечі з їх сіл 155 селянських родин. З них 55 родин (35,5%) поселилися в містах Галицької землі. таке ж положення спостерігається і в 1643 році. З 25 березня по 31 грудня 1643 року, тобто всього за вісім місяців, в Галицький міський суд поступило 60 шляхетських скарг з приводу втечі 401 селянської родини. З них 33 родини поселилися в Бариші, 2 в Більшівцях, 2 в Гвіздці, 2 в Калуші, 15 в Кулачівцях, 15 в Монастириськах, 33 в Отинії, 4 в Потоці, 10 в Тлумачі, 4 в Тисмениці і 2 в Заболотіві. З 401 родини, які покинули рідні села в Галицькому і Коломийському повітах, 122 родини поселилися в містах цих же повітів (див. E. Hornowa. Stosunki ekonomiczno-społeczne w miastach ziemi Halickiej..., S.60-61).

яке йшло сюди переважно з Поділля, то є всі підстави думати, що в цілому за період, про який ішлося вище, динаміка загальної чисельності населення українського Прикарпаття знаходилася головним чином під впливом природного приросту населення і ним фактично визначалася.

Після захоплення Галичини Австрією в 1772 р. польська колонізація на деякий час (приблизно до середини XIX ст.) дещо послаблюється, але певною мірою компенсується німецькою колонізацією. За підрахунками проф. Ф. Буяка, до 1786 року, тобто за неповних 14 років австрійського панування в Галичині, сюди переселилися 15-16 тисяч німецьких колоністів, які поселилися в 150 розпарцельованих державних фільварках¹.

Тодішня Галичина перебувала в стані цілковитого занепаду. Багаті природні ресурси майже не використовувалися, родючі землі пустували, а працьовите населення було доведено до крайнього ступеня зубожіння. Провідна галузь виробництва — сільське господарство — було в більшій мірі занепадом, ніж в попередньому, XVII ст.² Відомий польський економіст, професор Ф. Буяк стосовно до всієї Польщі першої половини XVIII ст. писав, що "у першій половині XVIII ст. економічне і культурне становище Польщі було майже на рівні середньовічних часів удільного періоду (XII- і XIII ст.). В усіх галузях культури варварству і темноті віддавав дуже помітний поворот в напрямі натурального і замкнутого господарства"³.

Не дивлячись на те, що у першій половині XIX ст. в Австрії відбувався розклад феодально-кріпосницької системи, зароджувалися капіталістичні виробничі відносини, Галичина і Прикарпаття залишалися найбільш відсталими окраїнами австрійської метрополії, ринком збуту її промислової продукції. Тут відбувається дальше посилення кріпосницького гніту, збільшення додаткової повинності за користування угіддями, накінець, в 1802-1803 рр. австрійський уряд надає право поміщикам застосовувати тілесні покарання щодо своїх кріпаків⁴.

В зв'язку з цим багато селян поодинокі і разом з сім'ями тікало далеко за межі Галичини і Прикарпаття.

Втечі селян були однією з найбільш поширених форм активного антикріпосницького протесту. "В пошуках кращих умов життя селяни масово тікали в інші райони країни або за кордон". З Східної Галичини вони подавалися на Буковину, Закарпаття, Волинь, Поділля⁵.

1 Bujak Fr. Historia osadnictwa ziem polskich w krótkim zarysie. Warszawa, 1924, S. 47.

2 Герасименко М.П. Аграрні відносини в Галичині в період кризи панщинного господарства. Київ, 1959, С. 16, 23.

3 Bujak Fr. Siły gospodarcze. Przyczyna upadku Polski. Kraków, 1918, S. 18.

4 Історія Української РСР, том I, Київ, 1967, С. 398.

5 Торжество історичної справедливості. Видавництво Львівського університету, 1968, С. 189.

Крім жорстоких кріпосницьких умов та панської сваволі тисячі селян Прикарпаття гнав з рідних осель страшний голод. Г. Симоненко писав, що період з 1845 по 1857 роки належить до числа найбільш печальних періодів XIX ст. в Царстві Польському внаслідок страшною повсюдною дороговизни цін на хліб. Це стосується і Галичини і Прикарпаття, де в додаток до того, напередодні 1850 року вибухнула чума серед рогатої худоби¹. Становище населення Прикарпаття в 50-х роках було жахливим.

М. Зубрицький з цього приводу писав, що "в тім часі ставало більшої частини людей чим дальше, тим важче жити. Урядова поміч не багато допомогла, уряд багато писав, а селянин був голодне; заробітків не було і таких як тепер, а земля таки рік за роком не родила. Не було іншої ради, як лишити ту землю і втікати в світ за очі. Вже давніше люди утікали з Галичини на Буковину, то і тепер туди пустилися.

... Поле лишали на божу волю і цілком не журилися, хто буде орати. Дехто давав за житну паляницю і який ринський на дорогу морг або і два поля... З Мшанця вийшло на Буковину з п о л о в и н а л ю д е й (розрядка наша — авт.)"². Поселялися люди переважно в Кучурові, в околиці Сторожинця, Гумори, Жучки, Садгори, а також біля Городенки.

Безперечно, що все це немогло не позначитися на загальному прирості населення, не дивлячись на те, що його природний приріст у XVIII — першій половині XIX ст. був порівняно високий.

Вплив міграції населення на ріст його загальної чисельності на території Українського Прикарпаття найбільш докладно ми можемо прослідкувати, починаючи з першої половини XIX ст. З цього часу ми маємо вже достовірні статистичні відомості щодо динаміки та природного приросту населення і можемо зробити відповідні розрахунки його механічного приросту не лише в цілому по території Українського Прикарпаття, але й по окремих його адміністративних округах.

Механічний приріст населення — найбільш реальний і об'єктивний показник інтенсивності міграційних процесів, оскільки загальна кількість емігрантів, чи імігрантів без врахування природного приросту населення не завжди може відтворити справжній позитивний або негативний вплив міграцій населення на його динаміку. Тим більше, що матеріалів про іміграцію переважно буває дуже мало, та і не всі вони відображають справжню дійсність.

За перше десятиріччя XIX ст. встановити співвідношення механічного і природного приросту населення важко, оскільки відсутні статистичні матеріали щодо його щорічного природного приросту. Тому ми подаємо відповідні розрахунки, починаючи з 1818 року, для кожного десятиріччя (див. таблиці 23-26)³.

1 Зубрицький М. "Тісні роки". ЗНТШ, т. XXVI, Львів, 1898, С. 4.

2 М. Зубрицький. "Тісні роки". ЗНТШ, т. XXIV, Львів, 1898, С. 5-6.

3 Таблиці складені на основі: Kronika kłesk elementarnych w Galicyi w latach 1772-1848. Lwów, 1939, S. 302-304, 309-311.

Таблиця 23.

**Приріст населення українського Прикарпаття
за період 1818-1828 рр. (в тис. чол.)**

Округи	Приріст населення			Питома вага в загальному прирості	
	загальний	природний	механіч. (міграційний)	приросту природного	приросту механ. (міграційного)
Сяноцький	37.0	41.4	-4.4	111.9	-11.9
Самборський	46.9	45.2	+1.7	96.4	3.9
Стрийський	30.5	33.3	-2.8	109.2	-9.2
Станіславський	38.1	36.1	+2.0	94.8	5.2
Коломийський	27.1	34.5	-7.4	127.3	-27.3
Укр. Прикарпаття	179.6	190.5	-10.9	106.1	-6.1

Як бачимо з наведених даних, за період з 1818-1828 років на території українського Прикарпаття спостерігалось хоч і невелике, але від'ємне міграційне сальдо. Природний приріст населення становив за ці роки тут 190,5 тис. чол., а загальна його чисельність збільшилась лише на 179,6 тис. чол. Значить різниця між природним і загальним приростом населення складала тут 10,9 тис. чол., або 1,1% до загальної чисельності населення 1818 року. Це свідчить про те, що вибуття населення за межі Прикарпаття було більш інтенсивним ніж прибуття. В Сяноцькому окрузі від'ємна різниця між природним і загальним приростом населення становила 4,4 тис. чол., або 20%, в Стрийському — 2,8 тис. чол., або 1,6%, в Коломийському — 7,4 тис. чол. або 4,6%.

В Самбірському і Станіславському округах спостерігаємо зворотній процес. Приплив населення тут значно більший від відпливу. В Самбірському окрузі приплив населення перебільшував природний його приріст на 1,7 тис. чол., або на 0,6%, а в Станіславському — на 2,0 тис. чол., або на 1,1%.

Цілоком іншу картину являє собою міграційних рух населення українського Прикарпаття за період між 1828-1838 роками. На цей період припадає, як відомо, страшна епідемія холери, яка протягом 1829-1832 років розповсюдилася на більшість країн Європи. Нагадаємо, що в 1831 році на території лише українського Прикарпаття народилося 40,5 тис. чол., а померло 83,6 тис. чол., або 7,1% від загальної чисельності населення. На 1000 населення коефіцієнт народжуваності становив тоді 34,2, смертності — 70,6, а природного убуття — 36,4. Люди покидали рідні оселі, за безцінь продавали тяжкою працею придбану землю і тікали від страшної епідемії в

сусідні країни, переважно на Буковину і Бессарабію. Це і призвело до того, що за період з 1828 по 1838 роки природний приріст населення українського Прикарпаття становив 95,1 тис. чол., а загальний — лише 62,6 тисяч.

На відміну від попереднього десятиріччя, від'ємне міграційне сальдо було характерне для всіх адміністративних округів Прикарпаття, про що свідчать наведені нижче розрахунки (див. табл. 24.).

Таблиця 24.

**Приріст населення українського Прикарпаття за період
1828-1838 рр. (в тис. чол.)**

Округи	Приріст населення			Питома вага в загальному прирості	
	загальний	природний	механічний (міграційний)	приросту природного	приросту механ. (міграційного)
Сяноцький	14.2	23.1	-8.9	162.7	-62.7
Самбірський	1.8	17.1	-15.3	950.0	-850.0
Стрийський	12.5	14.7	-2.2	117.6	-17.6
Станіславський	13.1	17.4	-4.3	132.8	-32.8
Коломийський	21.0	22.7	-1.7	108.1	-8.1
Укр. Прикарпаття	62.6	95.0	-32.4	151.8	-51.8

Як бачимо, найбільша кількість людей за вказане десятиліття покинула Самбірський і Сяноцький округи. В першому — за рахунок механічного руху убуток населення становив 15,3 тис. чол., або 5,2%, а в другому — 8,9 тис. чол. або 3,5% від загальної чисельності населення в 1828 році. Меншою мірою це стосується Стрийського, Станіславського і Коломийського округів, де природний і загальний прирости населення майже однакові, хоча кожен з округів теж характеризувався певним зменшенням чисельності населення за рахунок його міграції.

На період 1838-1849 років знову припадає страшна епідемія холери. Але вона найбільше лютувала в західній Галичині. На території українського Прикарпаття найбільшої шкоди вона завдала в Сяноцькому, Самбірському і Стрийському округах, де коефіцієнт смертності населення становив відповідно від 104,7 до 55,4 чол. на кожну 1000 населення. Тому очевидно, що саме з цих округів, рятуючись від смерті, найбільше тікало людей за їх межі. В Сяноцькому окрузі, наприклад, загальний приріст населення був меншим від природного приросту на 5,1 тис. чол., або на 1,91, а в Самбірському на 1,5 тис. чол., або на 0,6% від загальної чисельності населення в 1838 році. В Стрийському, Станіславському та Коломийському

округах спостерігаємо деяке збільшення населення за рахунок міграції. Цілком можливо, що значна частина втікачів з перших двох округів опинилася саме тут. В сусідньому, Стрийському, окрузі за вказане десятиріччя загальний приріст населення перевищив його природний приріст на 6,2 тис. чол. або на 2,8%, а в Коломийському — навіть на 7,3 тис. чол., або на 3,5%. В цілому ж по території українського Прикарпаття міграційні процеси в 1838-1849 рр. були майже збалансовані. Навіть загальний приріст населення на 10,0 тис. чол. або на 0,9% був більшим від його природного приросту. Більш докладно це можна прослідкувати з наведених нижче розрахунків (див. табл. 25).

Таблиця 25.

Приріст населення українського Прикарпаття за період 1838-1849 рр. (в тис. чол.)

Округи	Приріст населення			Питома вага в загальному прирості	
	загальний	природний	механічний (міграційний)	приросту природного	приросту механ. (міграційного)
Сяноцький	-10.3	-5.2	-5.1	-50.5	49.5
Самбірський	-1.6	-0.1	-1.5	-6.3	-93.7
Стрийський	17.2	11.0	6.2	64.0	36.0
Станіславський	30.0	26.9	3.1	89.7	10.3
Коломийський	38.8	31.5	7.3	81.2	18.8
Укр. Прикарпаття	74.1	64.1	10.0	86.5	13.5

Хочемо застерегти, щоб не склалося враження, що люди покидали Прикарпаття в першій половині XIX ст. лише під час епідемії холери. Вони покидали його, в першу чергу, через страшні феодальні утиски, через нелюдські умови праці, через голод, нужду і розпуку. Весь гнилий соціальний лад, який панував тоді в Галичині і Прикарпатті і який породжував нестерпні умови життя і праці, гнав бідних селян з своїх осель далеко за межі Прикарпаття в пошуках кращої долі. На їх місце приходили такі ж нещасні, лише з інших околиць, але в основному відплив населення компенсувався за рахунок німецької і польської колонізації.

І ця "компенсація" була досить відчутною. Бо не дивлячись на масові втечі з Прикарпаття першої половини XIX ст., тут за цей же період не лише не зменшилася загальна кількість населення за рахунок міграції, а, навпаки, навіть дещо збільшилася (на 7,3 тис. чол., або на 0,7 від загальної кількості населення в 1818 р.). Це стосується лише Стрийського, Станіславського і особливо Сяноць-

кого округів. В останньому за неповних півстоліття загальна чисельність населення збільшилася за рахунок міграції на 22,6 тис. чол., або на 10,4%.

Таблиця 26.

Приріст населення українського Прикарпаття за період 1818-1848 рр. (в тис. чол.)

Округи	Приріст населення			Питома вага в загальному прирості	
	загальний	природний	механічн. (міграційний)	приросту природного	приросту механічн. (міграційного)
Сяноцький	59.5	36.9	+22.6	62.0	38.0
Самбірський	58.3	73.6	-15.3	126.2	-26.2
Стрийський	67.5	66.5	+1.0	98.5	1.5
Станіславський	86.2	85.4	+0.8	99.0	1.0
Коломийський	89.2	90.9	-1.7	101.9	-1.9
Укр. Прикарпаття	360.7	358.3	+7.4	97.9	2.1

За період з 1818 по 1848 роки середній коефіцієнт загального приросту населення українського Прикарпаття склав 317 чол., природного приросту — 316 та механічного — 10 чол. на 1000 населення. За рахунок міграції населення найбільший ріст його чисельності спостерігався в Сяноцькому окрузі, де на кожну 1000 населення за вказаний період прибуло 90 чол. та в Стрийському — де цей показник складав 47 чол. За рахунок від'ємного сальдо міграції зменшення чисельності населення спостерігається в Стрийському окрузі — на 47 чол. та в Коломийському — на 8 чол. на 1000 населення.

Наведені вище розрахунки дають нам підставу стверджувати, що міграційний рух населення на території українського Прикарпаття не лише в першій половині XIX ст., але і протягом всього феодального періоду кількісно майже балансував з незначними відхиленнями на користь росту чисельності населення Прикарпаття або навпаки. Таким чином, динаміка загальної чисельності населення українського Прикарпаття обумовлювалась майже виключно його природним приростом.

2. МИГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ З СЕРЕДИНИ ХІХ ДО ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТЬ.

Мотиви і масштаби еміграції.

Еміграційний рух з Центральної Європи в заокеанські країни, насамперед до США, розпочався приблизно в 20-х роках минулого століття. До того часу основна маса емігрантів припадала на північні і західні країни Європи. Головним еміграційним центром, на основі ірландського переселення, була Великобританія, на долю якої припадало 40,4% всіх емігрантів, які залишили європейські та інші країни за період з 1821 по 1890 рік¹.

Друге місце (29,2%) займала Німеччина, на долю Італії припадало 2,5%, Франції — 2,4%, Росії — 2,1%, Австрії — 1,9%, а питома вага Угорщини, до складу якої входили Галичина і Закарпаття, в емігрантському русі зазначеного періоду становила лише 0,9%². Загальні масштаби еміграційного руху до 60-х років минулого століття було порівняно незначними. Лише в 60-90-х роках європейська міграція набуває сили і стає характерною для більшості європейських країн. Достатньо зауважити, що протягом 1890-1913 рр. за океан виїхало значно більше людей, ніж за 90 років минулого століття. Якщо, наприклад, з 1820 по 1860 рік загальна чисельність європейських емігрантів становила приблизно 4,7 млн. чол., з 1860 по 1890 рік — 10 млн. чол., то лише за 23 роки — з 1890 по 1913 рік — чисельність європейських емігрантів становила 15 млн. чол. Цікава в даному контексті і інша періодизація, яка також підтверджує загальний характер європейського еміграційного руху. Зокрема, з 1800 по 1840 рік — 26 млн. чол., а в одному лише 1910 році — 2 млн. чол., тобто більше, ніж за всю першу половину ХІХ ст.³

Таким чином, ситуація різко міняється в кінці ХІХ — на початку ХХ ст. Це стосується не лише європейських країн загалом, але й Австро-Угорщини та, відповідно, досліджуваного нами регіону. Так, в 1891-1900 рр. на долю Австро-Угорщини припадало вже 15,5% осіб, які емігрували до США з Європи і Канади, в 1901-1910 рр. цей показник становив 23,8%, а в 1911 рр. — 38,1%. Якщо за останнє десятиліття минулого століття інтенсивна еміграція до США охопила майже всі європейські країни, а питома вага їх емігрантів була порівняно однаковою (на долю Англії їх припадало 19,4%, Німеччини — 14,1%, Австро-Угорщини — 15,5%, Італії — 17,1%, Росії — 15,3%, інших європейських країн — 14,8% загальної чисельності тих, що емігрували до США), то в 1901-1910 рр. головним "епіцентром" еміграційного руху стають Австро-Угорщина, Італія і Росія, з яких

щорічно виїжджало біля 65% всіх емігрантів Європи¹. А на початку ХХ ст. майже половина всіх емігрантів припадала на Угорщину, Галичину і Закарпаття.

Причини еміграції населення з галичини блискуче розкрив І.Я. Франко в статті "Еміграція галицьких селян"². Він пише, що величезна більшість галицької людності терпить і калічіє від хронічної нестачі харчування (голоду), від неграмотності і безправ'я. "Се не тайна, але факт, — пише І. Франко, — що доходить майже до божевілля, що Галичина перелюднена; се значить властиво, що в ній живе людність, яка при данім стані культури і при теперішнім розділі продукційних засобів, живучи головно з землі, не може добути з неї потрібного для себе виживання. Для кого ті елементарні факти не тайни, той не може також дивуватися тій еміграції селян із Галичини, яка в останніх часах зростає чимраз швидше. Навпаки, він мусить уважати її зовсім природним, доконечним і неминучим явищем"³. І. Франко вважає, що еміграція селян з Галичини — це не нова річ. Вона невідлучна товаришка зубожіння, пролетаризації галицького селянства, якій знесення панщини 1848 року широко відкрило ворота.

Відомий польський економіст Д. Щепановський обчислив, що в Галичині щороку вмирає на 50000 осіб більше, ніж в Центральній Польщі, де загальна чисельність населення майже однакова. Тому не дивно, що за таких умов сільська людність з галичини емігрує масами до Бразилії, до Бесарабії, до Румунії, на російську Волинь і ще Бог знає куди.

І. Франко виділяє два епіцентри галицької еміграції. Перший обіймає повіти Сянока, Ясла, Грибова та Горлиць, найбільш частину Галичини під етнічною назвою Лемківщина. Другий — це найродючіший регіон галицького Поділля, а саме повіти Збаразький, Тернопільський, Скалатський, Гусятинський, Борщівський та Березанський⁴.

Щодо причин і мотивів масового еміграційного руху із західно-українських земель професор В. Кубійович і В. Маркусь наводять теж переконливі факти. По-перше, ця територія була здавна аграрно перенаселена. У східній Галичині в 1900-х роках на 1 кв. км. припадало 67 осіб, які жили із сільського господарства, а за підрахунками професора Ф. Буяка в східній і західній Галичині нараховувалось в цей час 1 200 000 осіб зайвої робочої сили. По-друге, слабо розвинута промисловість не могла забезпечити працею таку велику кількість незайнятих робочих рук, а виїзди на сезонні роботи розв'язували

¹ Маер М. Закарпатські українці на переломі століть. Зб. Матеріалів з міжнародного симпозиуму. Пряшів, 1968, С. 49.

² Там же.

³ "Demografie". Praha, 1972, N 3, S. 275.

¹ Маер М. Названа праця, С. 50.

² Франко І.Я. Еміграція галицьких селян. Твори в 20-ти томах. Том 19. Київ, 1956. С. 311-317.

³ Франко І.Я. Названа праця, С. 311-317.

⁴ Там же, С. 313-314.

проблему лише частково. По-третє, велика кількість населення знаходилася в нужді, мали місце дуже низький життєвий рівень, недоїдання, висока смертність. За таких умов еміграція була чи не єдиним виходом¹.

Багато галицьких селян емігрувало і в Росію. Столичний журнал "Неделя" в 1892 р. надрукував кореспонденцію з Волочиська: "8-го августа, утром, в местечке появились у нас австрийские крестьяне-галичане. По улицам двигались толпы мужиков, женщин и детей с тюками и узлами, большими и малыми... На другой и третий день толпа увеличилась. Многие ушли с родины без всяких вещей. Нужда заставила их наниматься поденно на работу, почему заработная плата понизилась. Бывало молотили за 60 коп. копу (зимой 70 коп.), а теперь галичане молотят за 15 коп. и харчи"².

Глибоко викриває причини масової еміграції галицького селянства Ю. Бачинський у прогресивному журналі "Народ", який редагував М. Павлик. Говорячи про причини обезземелення селян, про їх економічний стан, ставлення до куркуля і залежність від нього, Ю. Бачинський цілком справедливо не забуває і про лихваря — того своєрідного каталізатора, який здебільшого прискорював пролетарізацію селянства, а тим самим і його еміграцію. "Попавшись раз в руки... лихваря — гине в них (селянин — авт.), не дїждавшись оглядати сповнення тих солодких мрій, що як-так держали його ще на сім божім світі..."³.

Міграційний рух населення сусіднього Закарпаття теж займав істотне місце в його економічному побуті і визначався специфічними соціально-економічними умовами, в яких знаходилось закарпатське населення впродовж багатьох століть. Цей рух, викликаний насамперед голодом, економічним, політичним і релігійним пригніченням, був своєрідною формою протесту проти існуючого ладу і носив переважно місцевий, локальний характер. Закарпатське трулове селянство, гнане голодом і жорстокою експлуатацією, століттями шукало "щастя" в Галичині і на Волині, в Банаті і в Трансільванії, інших прилеглих територіях⁴.

Характерним в цьому плані є звернення до імператора селян Пряшівської єпархії. Урожай 1846/47 рр., зазначалося в зверненні, був дуже поганим. Із сіл єпархії втекло 18 тис. чол., рятуючись від

голоду і смерті. 1848/49 рр. і наступний 1849/50 рр. були теж неврожайними. За цей час померло і переселилося з єпархії в Банат і Трансільванію 25 тис. чол.¹.

Масова еміграція закарпатського населення, особливо в заокеанські країни, розпочалася значно пізніше. А причини еміграції переконливо аргументовані у свідченнях самих селян. Так, селяни с. Требуша в листі єпископу писали: "Якщо наше останнє прохання не буде задоволене, ми виїдемо з села з родинами, тому що не терпиме становище змушує нас це зробити"². А селяни з села Буковинка скаржилися, що "постійне збільшення податків вичерпує всі наші сили і під цим тягарем ми сьогодні-завтра впадемо з ніг або змушені будемо залишити нашу батьківщину та виїхати на чужину"³.

Немаловажним поштовхом до еміграції був голод в 1880 р., який охопив багато районів Закарпаття. Селяни сіл Оленева, Росош, Дусино та ін., як повідомляла газета "Берег", перемелювали на муку кукурудзяні качани, а багато з них збирали милостиню. Був розповсюджений черевний тиф, люди вмирили з голоду. Офіційна преса повідомляла, що голод в русинських комітатах перетворився в народне лихо, населення змушене продавати останнє майно і розорюється, багато вмирає від голодного тифу, а решта масово емігрує в Америку⁴.

Ми й надалі при аналізі тих чи інших демографічних процесів будемо наводити "паралелі" з сусіднім Закарпаттям, оскільки це ще й ще раз підтверджує, що соціально-економічні чинники, які призводили і впливали на динаміку, структуру, природний і механічний рух населення українських Карпат загалом були практично однаковими.

Трудова (заробітчанська) еміграція населення Галичини

Початок масової еміграції населення Галичини відноситься до кінця 70-х років минулого століття. До українського населення вістки про великі можливості заробітку в Америці дійшли в 1870-х роках. Їх перебільшували різні корабельні агенти, які вербували робітників до пенсільванських шахт в США. Початком численної еміграції можна вважати 1877 рік започаткованої насамперед із закарпатської і галицької Лемківщини. Згодом цей рух охопив всю східну Галичину, Закарпаття і Буковину, а дещо пізніше і українські етнічні землі в Росії — Холмщину, Волинь, Полісся, звідкіля до 1914 р. емігрувало біля 50 000 українців⁵.

1 Енциклопедія українознавства, т. 2, Львів, 1993, С. 632.

2 Публікація в журналі "Народ", рік III-й, 1892, С. 210.

3 Бачинський Ю. По поводу еміграції. "Народ", 1893, С. 55.

4 Першою занотованою еміграцією було переселення українців з південно-східної Пряшівщини до Бачки і Банату в середині XVIII ст. Вони тут отримали від австрійського уряду вільні землі та заснували перші українські поселення на території нинішньої Югославії. У другій половині XIX ст. їх доповнили переселенці з північної Пряшівщини та Галичини (біля 10000 українців). Цю внутрішню міграцію в межах Австро-Угорщини стимулював уряд з метою освоєння неосвоєних земель (ЕУ, т. 2, С. 630).

1 Коломиец И.Г. Социально-экономические отношения и общественное движение в Закарпатье во второй половине XIX ст. т. 2, Томск, 1962, С. 309.

2 Шлепаков А.И. Українська трудова еміграція в США і Канаді, К., 1960, С. 186.

3 Там же, С. 32.

4 Коломиец И. Т. Назв. праця, С. 311.

5 Див.: Енциклопедія українознавства, т. 2, Львів, 1993, С. 632.

В перші роки еміграція носила дуже "скромні" масштаби, принаймі за тими даними, які подає офіційна австрійська і польська статистика. Нижче ми покажемо, що показники офіційної статистики щодо розмірів трудової еміграції з Галичини і фактичні, і реальні дані з цього приводу далеко не співпадають. Вони, офіційні дані, як правило занижені, оскільки багато емігрантів, натикаючись на опір властей, тікало за межі краю нелегально. Тому всякі статистичні дані щодо розмірів еміграції слід повною мірою сприймати критично і (якщо є для того підстави) робити відповідні корективи в сторону збільшення. Ми переконаємося в цьому після зіставлення даних з різних джерел. Тут же слід зауважити, що в Австрії еміграція не була нормована спеціальними законами, оскільки Конституція визнавала свободу переселення і тому заборонити або зменшити еміграцію було важко. Натомість докладне еміграційне законодавство існувало в Угорщині. Тут діяв закон 1881р., який нормував діяльність агентур пароплавних компаній, а подальші закони (1903 і 1909 рр.) надавали свободу еміграції. Деякі обмеження стосувалися лише неповнолітніх і позбавлених опіки та військовозобов'язаних осіб. Було засновано державний Еміграційний фонд і окремі адміністративні органи. Власне, користуючись цим законодавством, закарпатські українці емігрували більшою мірою, ніж галицькі¹.

Так звана сільськогосподарська еміграція до Канади і Бразилії розпочалася з 1890-х років, де відчувалася гостра потреба робочих рук. Галицьких селян охопила своєрідна еміграційна гарячка. Вони масово переїжджали в канадські провінції Альберта, Манітоба, Саскачеван та бразилійські праліси в провінції Парана. Меншою мірою українські емігранти поселялися в Аргентині, переважно в провінції Місіонес. Українські емігранти за океан відправлялися через порти Бремен, Гамбург, Фюме та ін².

Як свідчать наведені нижче дані, за період з 1876 по 1884 рр. з Галичини емігрувало всього-навсього біля 6 тис. чол., а цілий ряд авторів (Ю. Бачинський, А. Шлепаков, П. Кравчук) стверджує, що за десятиліття з 1877 по 1887 рр. до США емігрувало 33,8 тис. чол.

Річ у тім, що австрійська і польська статистика не відтворювала реальних масштабів еміграційного руху в Галичині, бо фіксувала лише тих емігрантів, які були зареєстровані відповідними митними службами. Бо офіційні власті чинили опір емігрантам, всіляко гальмували цей процес. З цього приводу І. Я. Франко у статті "Еміграційні агенти в Галичині" наводить чимало переконливих прикладів. Ось один з них. "Наслідком розпорядження ц.к. староства з д. 14 марта 1896 ч. 8498 подається до відомості, що аби охоронити людність від терпінь, на які вона нарежена під час еміграції до

Америци, ц.к. староство постановило — нікому і ні під яким приводом не видавати паспортів до Бразилії. А хто би незважаючи на те, звернувся до ц.к. староства з просьбою про паспорт до Бразилії, буде за зневаження розпоряджень власті потягнений до строгої відповідальності"¹. І.Я. Франко пише далі, що "перед жандармами та військовими патрулями мусили люди ночами перекрадатись через багна та болота, де много з них пропало навіки"².

Таблиця 27.

Еміграція населення Галичини в 1876-1884 рр.*

Рік	Емігрувало	З них без дозволу влади
1876	627	—
1877	308	—
1878	145	—
1879	78	—
1880	691	—
1881	1198	—
1882	436	—
1883	1474	1198(або 81,3%)
1884	1038	780 (або 74,2%)

За наступне десятиріччя, з 1888 по 1898 роки з Галичини емігрувало 77,4 тис. чол., а за 1899-1909 роки — 284,4 тис. чол. Таким чином, за далеко неповними даними за період з 1876 по 1909 рр. з Галичини емігрувало (лише за офіційною статистикою) біля 370 тис. чол. І це певною мірою відповідає дійсності (хоча цифра ця надмірно занижена), оскільки відомий громадський діяч української діаспори в Канаді П. Кравчук пише, що в 1909 р. в США вже проживало 470 тис. українців. За даними відомого українського демографа В.П. Огоновського за період з 1877-1909 рр. з усіх західноукраїнських земель емігрувало тільки у США 393 тис. українців³.

Масштаби еміграційного руху в Галичині після Першої світової війни дещо послаблюється, але ще досить значні. За період з 1919 по 1935 рр. загальна чисельність емігрантів становила тут 307,8 тис. чол., з яких майже половина "осіла" в європейських країнах, а решта — в інших частинах світу, переважно на американському континенті.

* Rocznik statystyki Galicyi. R. I. 1886. Lwów, 1887, S. 38.

¹ Див. Іван Франко. Твори з двадцяти томів. Т. XIX. Київ, 1956, С. 323.

² Там же, С. 324.

³ Торжество історичної справедливості. Львів, 1968, С. 240. На наш погляд, цифри П. Кравчука і В. Огоновського щодо масштабів української еміграції до США найбільш відповідають реальній дійсності, оскільки В. Кубійович обсяг української еміграції до Першої світової війни визначає у 700000-800000 чоловік, що становить в різні періоди одну четверту, а то й половину всього природного приросту. Лише з Галичини, Буковини і Закарпаття загальне число емігрантів за час 1890-1917 рр. він нараховує у 500000 осіб, з яких до США емігрувало 360000, до Канади 100000, до Бразилії — біля 25000 (В. Кубійович. Географія українських і суміжних земель. Том I. Загальна географія. Львів, 1938, С. 296).

¹ Енциклопедія українознавства, т. 2, Львів, 1993, С. 663.

² Там же, С. 633.

Таблиця 28.

Еміграція населення з Галичини в 1919-1935 рр. (в тис.)*

Роки	Вся еміграція	В тому числі	
		в європейські країни	в інші частини світу
1919—1925	107.6	40.1	67.5
1926—1930	167.4	74.8	92.6
1931—1935	32.8	16.1	17.9
1919—1935	307.8	130.9	176.9

Характерним є те, що в повоєнній еміграції з Галичини різко міняється її етнічна структура. Якщо на початку ХХ ст. серед емігрантів перше місце посідали поляки і євреї, то після Першої світової війни найбільш масово емігрують українці, про що переконливо свідчать наведені нижче статистичні дані.

Таблиця 29.

Розподіл емігрантів з Галичини за національностями в 1926-1930 рр. (в тис.)**.

Національність	Вся еміграція	%	Європейські країни	%	Інші країни	%
Українці	97.8	59.0	36.9	49.3	60.9	65.8
Поляки	54.0	32.1	35.1	47.0	18.9	20.5
Євреї	14.9	8.9	2.6	3.5	12.3	13.4
Інші	0.7	—	0.2	0.2	0.5	0.1
Разом:	167.4	100	74.8	100	92.6	100

Як бачимо, що найбільша питома вага емігрантів з Галичини припадає на українців (59%). Друге місце за масштабами еміграції посідають поляки (32,1%), третє — євреї (14,9%). Якщо проаналізувати географію галицької еміграції другої половини 20-х років, то в європейські країни виїжджало 44,7%, в інші — 55,3% загальної чисельності емігрантів.

Інтенсивність міграції у 30-х роках різко падає, бо якщо за період 1926-1930 рр. загальна чисельність галицьких емігрантів становила 167,4 тис. чол., то за період 1931-1935 рр. ця категорія працездатного населення становить тут лише 32,8 тис. чол. З них українці становили 11,3 тис. чол., поляки — 10,3 тис. чол., євреї — 10,8 тис. чол.¹.

* Український статистичний річник (1936-1937). Варшава — Львів, 1938, С. 36.

** Розраховано за джерелом: Український статистичний річник (1936-1937), С.37-38.

¹ Український статистичний річник (1936-1937), С. 37-38.

Склалося враження, що найбільш інтенсивною була еміграція серед українського населення Галичини. Принаймі щодо початку ХХст. це не зовсім відповідає дійсності. Бо насправді, в цей період найбільш масовою була еміграція серед поляків, євреїв, а згодом вже йшли десь на одинадцятому рівні чехи, словаки та українці. За даними відомого українського вченого-економіста К. Г. Воблого, з Австро-Угорської монархії в 1910 р. до США емігрувало українців 24,4 тис. чол., в 1911 р. — 17,1 тис. чол., в 1912 р. — 20,8 тис. чол., а поляків емігрувало відповідно 60,6 тис., 27,5 тис. і 30,6 тис. чол.¹.

Більш наглядно про силу еміграційного руху серед різних національностей Австро-Угорської монархії, до складу якої входила і Галичина, видно з наведених нижче даних:

Таблиця 30.

Інтенсивність еміграційного руху населення Австро-Угорщини за національностями на початку ХХ ст.*.

На 100000 чол. кожної національності припадало емігрантів тієї ж національн.

роки національності	1901	1905	1907	1910	1901—1910
Поляки	472	1181	1389	1411	926
Серби, словенці	371	751	1090	967	692
Євреї	581	776	844	587	683
Чехи, словаки	386	747	645	472	494
Українці	134	363	604	707	360
Угорці	150	519	674	303	356
Румуни	17	220	557	407	231
Німці	67	290	350	227	219

Щодо статевого складу емігрантів з Галичини (як і з інших країн Європи), то переважну їх більшість становили чоловіки, хоча серед різних національностей спостерігалися істотні відмінності. Ось конкретні дані. За період з 1901-1910 роки з Галичини емігрувало серед:

поляків 69,6% чоловік і 30,3% жінок
українців 74,6% чоловіків і 25,4% жінок
євреїв 56,4% чоловіків і 43,6% жінок.

Це свідчить про те, що еміграція перших двох національностей носила відносно тимчасовий характер, бо емігрували як правило молоді здорові мужчини на тимчасові заробітки. Відносно тимчасо-

¹ Воблий К.Г. Производительные силы Галиции, Киев, 1915, С. 7.

* Воблий К.Г. Названа праця, С. 8.

вий характер тому, що недивлячись на вказану статеву структуру українських емігрантів, масштаби рееміграції були незначними, бо, як пише професор І. Шиманович, рееміграція не була великою, оскільки багато наших земляків осідало там стало. Навіть біглий погляд на розміри еміграції і рееміграції українців з Галичини це підтверджує¹.

Таблиця 31.

Рік	Еміграція (тис. чол.)	Рік	Еміграція (тис. чол.)	Рік	Рееміграція (тис. чол.)
1901	5.2	1911	17.1	1908	4.0
1902	7.5	1912	21.3	1909	1.8
1903	9.8	1915	3.0	1910	1.8
1904	9.4	1916	1.0	1911	3.7
1905	14.3	1917	1.0	1912	5.0
1906	15.9	1918	0.0	1913	5.0
1907	23.4	1919	0.1		
1908	12.3	1920	0.2	Під час війни рееміграція припиняється	
1909	15.5	1921	0.8		
1910	27.8				

За даними Ю. Бачинського з 393000 українських емігрантів у США станом на 1909 р. повернулося на рідні землі 70000, або 17,8%.

Еміграція євреїв носила більш постійний характер, оскільки вони переселялися здебільшого сім'ями і "осідали твердо". Справедливість такого висновку підтверджується ще й тим, що серед польської і української еміграції зафіксовано незначну питому вагу дітей віком до 14 років (серед поляків — 9,1%, серед українців — 4,4%, серед євреїв — 25%²).

Як стверджують офіційні статистичні дані великою строкатістю відрізнялася Галицька еміграція за освітнім цензом. Найбільшу питому вагу повністю неграмотних серед емігрантів віком понад 14 років становили українці. Якщо, наприклад, за період 1906-1907 рр. переселилося 23,3 тис. дорослого населення, то з них 12,9 тис. чол., або 55,4% були неграмотними. Серед поляків цей показник становив 38,8%, словаків — 27,7%, угорців — 12,6%, німців — 6,9%, чехів — лише 2,0%³.

¹ Див.: Шиманович І. Галичина. Економічно-статистична розвідка. Держ. вид-во України. 1928, С. 37.

² Воблий К.Г. Производственные силы Галиции. К., 1915, С. 8.

³ Кузеля З. Причини до студій над нашою еміграцією. ЗНТШ. Том 101, кн. І. Львів, 1911, С. 153.

На кожну 1000 переселенців віком понад 14 років припадало неграмотних¹.

	1904/1905 рр.	1905/1906 рр.	1906/1907 рр.
серед українців	588	588	556
поляків	324	345	388
румунів	280	362	388
росіян	266	388	436
словаків	220	217	212
угорців	105	126	104
серед всіх емігрантів	253	275	296

Українські емігранти були переважно селяни-хлібороби. Про це говорить фахова структура української трудової еміграції на початку ХХ ст².

сільськогосподарські робітники	— 51%
без фаху (жінки і діти)	— 18%
службовці	— 16%
поденні робітники	— 14%
інші	— 1%
Разом:	— 100%

Ці дані в основному збігаються зі статистикою З. Кузеля щодо професійної структури емігрантів, не дивлячись на те, що він аналізує це питання в розрізі основних національностей всієї Австро-Угорщини.

Таблиця 32.

Професійна структура емігрантів за національностями (у процентах до відповідної національності)*.

Національність	Фахові (заводові) робітники	Хліборобські робітники	Заробітники	Службовці	Без заняття, жінки, діти
Українці	1.8	53.0	20.8	16.4	7.9
Поляки	5.9	39.7	23.0	15.0	15.8
Угорці	7.4	49.8	11.4	10.5	19.7
Словаки	3.8	51.8	8.8	15.9	19.2
Разом з іншими національностями	14.8	25.2	22.6	9.5	23.7

¹ Там же, С. 149. Докладна бібліографія щодо величини і структури еміграції з Австро-Угорщини, в т.ч. і Галичини, складена З. Куделею і опублікована в ЗНТШ, т. СУП, кн. І, Львів, 1912, С. 129 і далі.

² Шиманович І. Галичина..., С. 38.

* Кузеля З. Причинки до студій над нашою еміграцією. ЗНТШ, кн. І, т. 101, Львів, 1911, С. 150.

Як пише З. Кузеля, українці належать до тих народностей, що виказують найменше переселенців без заняття, себто жінок і дітей. В противенстві до них стоять приміром євреї, де емігрантів без заняття було 32-38%¹.

Зовсім іншою за фаховою структурою була для зіставлення німецька еміграція. Так, за 1919-1920 рр. з Німеччини емігрувало 860 тис. осіб, з них 70% в США, 10% до Бразилії, 8% — до Аргентини, 4% — до Канади. Зі всієї чисельності емігрантів 26% припадало на представників рільництва і лісництва, 39% — на гірничу справу, промисли і ремесла, 17% — на торгівлю і транспорт, 14% — на домашню прислугу і біля 4% — на вільні професії².

Щодо географії емігрантів, то вона дуже обширна і охоплює дійсно більшість земної кулі. Нами зроблена виборка щодо переселенців-українців у період між двома світовими війнами 1919-1937рр. За вказані роки з Галичини емігрувало 147,5 тис. українців. З них 66,5 тис. оселилися в європейських країнах, а точніше можна сказати — у Франції (56,2 тис., або 90%). Значно більше, 81% тис. чол. виїхали на американський континент, особливо до Канади (44,4 тис.) та Аргентини (25,9 тис. чол.). Більш наглядно про географію української еміграції за вказаний період представляють конкретні дані офіційної статистики.

Таблиця 33.

Географія української еміграції з Галичини в 1919-1937 рр. (в тис.)^{*}.

Роки	До Європейських країн		До позаєвропейських країн					Вся еміграція
	всього	в т.ч. до Франції	всього	США	Канада	Аргентина	Бразилія	
1919—1925	13.2	12.5	12.2	3.0	5.0	3.0	0.5	25.0
1926—1930	37.8	29.4	61.2	1.6	36.5	19.9	2.7	99.4
1931—1935	7.9	7.1	3.8	0.4	1.6	1.4	0.2	11.7
1936	1.7	1.6	1.4	0.1	0.5	0.6	0.1	3.1
1937	5.9	5.6	2.4	0.1	0.8	1.0	0.1	8.3
1919—1937	66.5	56.2	81.0	5.2	44.4	25.9	3.6	147.5
%	45.1	84.5	54.9	6.4	54.8	32.0	4.4	100.0

У більшості праць і наукових розробок щодо трудової еміграції населення Галичини, як правило мало, або й зовсім не порушується питання про величезні масштаби сезонної, або як називав її академік

Воблій К. Г., тимчасової еміграції. А між тим, саме цей вид міграції був домінуючим і значною мірою "знімав" проблему аграрного перенаселення в Галичині. Як пише професор Шиманович І., земельний голод в краю спричинився до того, що українське селянство Галичини "масово емігрувало ще й на різні роботи до західно-європейських країв, а найбільше до Німеччини та до Швейцарії, Франції, Данії, Швеції, Італії, Румунії та інші"¹. Ця еміграція до європейських країн далеко перевищувала еміграцію до Америки. Так, лише одна пруська робітничая централь (митниця, таможня — авт.) зареєструвала перед Першою світовою війною таку кількість наших (українських) сезонних робітників:

1907/1908 рр. — 58,875 чол.
 1908/1909 рр. — 75102 чол.
 1909/1910 рр. — 81956 чол.
 1910/1911 рр. — 82718 чол.
 1911/1912 рр. — 77911 чол.²

Політична еміграція після Першої світової війни³

Перша масова політична еміграція розпочалася після війни і програнах визвольних змагань, представлена здебільшого військовими і представниками адміністрації УНР та ЗУНР. Це насамперед біля 30000 наддніпрянських емігрантів, розташованих в польських таборах для інтернованих вояків та частина вояків УГА у відповідних таборах Чехословаччини. Частина українських емігрантів поселилася в Австрії, Німеччині, Румунії та Югославії. Загальна чисельність української еміграції у перші повоєнні роки становила 80-100000 чол. Згодом більшість галицьких емігрантів повернулася на батьківщину у відповідності з рішенням Ради амбасадорів про визнання Галичини за Польщею, а деяка частина переїхала до УРСР. Переважна більшість емігрантів, які перебували в Польщі і Австрії через деякий час поселилася у Франції, менш в Бельгії та за океаном. Головними осередками еміграції між Першою і Другою світовими війнами стали Прага, Варшава, Берлін, Париж, Відень, де розгорнулося активне українське політичне і культурне життя. Особливо прихильно ставився до української еміграції уряд Чехословаччини, де сформувався і знайшов підтримку ряд українських наукових і виховних інституцій.

Українські політичні емігранти користувалися в країнах перебування правом азилу, тобто вони не мали юридичної опіки з боку дипломатичних представництв країн свого походження, а підлягали

¹ Кузеля З. Причинки до студій над нашою еміграцією. ЗНТШ, кн. I, т. 101, Львів, 1911, С. 150.

² Wiadomości Geograficzne. R. X. 1932, N I, S. II.

^{*} Український статистичний річник (1936—1937), С. 38, додаток 1.

¹ Шиманович І. Галичина. Економічно-статистична розвідка. Держ. вид-во України, 1928, С. 38.

² Diamand H. Położenie gospodarcze Galicyi przed wojną. Lipsk, 1915, S. 105.

³ За В. Кубійовичем і В. Маркусем (ЕУ, т. 2, С. 634).

Розрахунок сальдо міграції населення українського Прикарпаття
за період 1881-1890 рр.*

Повіти	К-сть населення на кінець року		Приріст		Сальдо міграції	
	1880	1890	загальний	природний	абсол.	%
Бібрський	61182	69611	8429	38400	-29971	-48.9
Богородчанський	49914	56204	6290	7620	-1330	-2.6
Городенківський	78292	86046	8754	9160	-406	-0.5
Долинський	77419	90928	13509	14000	-491	-0.6
Дрогобицький	109308	118718	8410	13020	-4610	-4.2
Жидачівський	60684	65486	4802	7160	-2358	-3.8
Калуський	67922	77874	9952	10470	-518	-0.7
Коломийський	81532	95807	14275	17670	-3395	-4.1
Косівський	69520	77766	8246	10340	-2094	-3.0
Львівський	74117	84884	10767	12310	-1543	-2.1
Мостиський	66824	71841	5017	7200	-2183	-3.2
Надвірнянський	57301	67646	10345	9830	+515	+0.9
Рогатинський	83117	95298	12181	13240	-1059	-1.3
Рудківський	58946	62481	3535	5180	-1645	-2.8
Самбірський	79760	84187	4427	6110	-1440	-1.8
Ст. Самбірський	44957	50122	5165	4730	+435	+0.9
Станіславський	88496	103362	14866	10300	+4566	+5.1
Стрийський	80566	94615	14049	11290	+2759	+3.4
Снятинський	68191	76064	7873	9050	-1177	-1.7
Сяноцький	86184	94726	8542	12580	-4038	-4.7
Тлумацький	81607	93913	12206	11860	+346	+0.4
Турківський	56353	62577	6224	6120	+104	+0.2
Разом:	1582192	1780156	197964	247640	-49676	-3.1

законам і регламентації країн свого постійного перебування. Але Ліга Націй угодами 1922, 1924 і 1928 років, які підписала більшість європейських країн, встановила за емігрантами із східної Європи статус бездержавних і видала їм так звані паспорти Нансена (за прізвищем Ф. Нансена, високого комісара для біженців при Лізі Націй). Конвенція про міжнародний статус з 1933 р. прирівнювала бездержавних "нансенівців" в багатьох відношеннях до власних громадян країни.

Щодо еміграції з сучасної Івано-Франківської області (бувшого Станіславського воєводства), то за період 1925-1938 рр. її інтенсивність була різною. Особливо різкий спад емігрантського руху спостерігається з 1931 року і в незначних розмірах триває аж до Другої світової війни. Ось конкретні дані, опрацьовані відомим українським вченим-демографом В.П. Огоновським.

Еміграція населення зі Станіславського воєводства:

1925 р. — 2637 чол.	1932 р. — 540 чол.
1926 р. — 4638 чол.	1933 р. — 850 чол.
1927 р. — 4160 чол.	1934 р. — 921 чол.
1928 р. — 5368 чол.	1935 р. — 1648 чол.
1929 р. — 7539 чол.	1936 р. — 1096 чол.
1930 р. — 5559 чол.	1937 р. — 1561 чол.
1931 р. — 1470 чол.	1938 р. — 1440 чол.

Разом за 1925-1938 рр. — 39397 чол.

Найбільше з них виїхало до Канади (понад 7 тис.), Аргентини (біля 7 тис.) і Франції (понад 5 тис. чол.). До Палестини виїхало біля 4 тис. і до США — понад 2 тис. чол.¹

Треба особливо застерегти деяких дослідників, які посилаються як правило на архівні джерела про те, що останні далеко не відображають реальної картини щодо масштабів еміграції з тієї чи іншої території Галичини. Справа в тому, що польські урядові кола всіляко забороняли і гальмували емігрантський рух і в офіційних документах його масштаби зменшені в декілька разів (бо селяни правдами і неправдами здобували виїзdnі документи, минаючи офіційні урядові установи). Якщо, наприклад, вірити архівним матеріалам, то зі Станіславського воєводства емігрувало в 1934 р. 218 чол., в 1935 р. — 224, в 1936 р. — 349 чол., в 1937 р. — 521, в 1938 р. — 547, в 1939 р. — 257 чол.²

Обсяг даної роботи не дає можливості докладніше зупинитися на реальних розмірах еміграції з Галичини, тому ми обмежимося лише долученням відповідного статистичного матеріалу, який

¹ Maty Rocznik statystyczny. R. X. 1939, S. 54.

² Див.: Матеріали Івано-Франківського обласного державного архіву, ф. 260, оп. I, од. зберіг. 75, 85 (арк. 1-12), 101 (арк. 1-12), 103 (арк. 1-12), 133 (арк. 1-12), 151 (арк. 1-12).

* Таблиця складена на основі даних: Podręcznik statystyki Galicyi. T. VIII. Lwów, 1908, S. 27-28; Rocznik statystyki Galicyi. R. IV. 1892-1893. Lwów, 1893, S. 54-55.

представляє собою розрахунок сальдо міграції населення галицького (українського) Прикарпаття кінця XIX — початку XX ст. (див. додатки 48, 49). Тим більше, що авторами сальдо міграції розраховано по кожному повіту і кожен зацікавлений читач має змогу знайти ту місцевість, яка його цікавить. Ми наголосимо лише на одному, найхарактернішому аспекті цієї проблеми. Аналіз міграційних процесів на території українського Прикарпаття (включаючи і Лемківщину) дає підстави зробити висновок, що впродовж 30-ти років, починаючи з 1881 р. і включно до 1910 р. чітко тут фіксується негативне сальдо міграції. Якщо, наприклад, за десятиліття 1880-1890 рр. загальний приріст населення на території українського Прикарпаття становив 197864 чол., то природний приріст за цей же період склав 247640 чол. Це свідчить про те, що міграція "поглинула" 49676 осіб. Іншими словами, якби абстрагуватися від міграції, то загальна чисельність населення українського Прикарпаття зросла б не на 197964 чол., а на 247640 чол. Від'ємне сальдо міграції становило за згадане десятиліття — 3,1% (це різниця між загальним і природним приростом населення у відсотках до загальної чисельності населення на початок відповідного десятиліття)¹.

3. ТРУДОВА ЕМІГРАЦІЯ ЗАКАРПАТТЯ.

Невеликий підрозділ про еміграцію населення Закарпаття (кінець XIX — початок XX ст.) ми подаємо не випадково. І не тому, що це наші сусіди, а щоб читач мав більш-менш повнішу уяву про цей процес, бо саме з Закарпаття почалася трудова еміграція. Масова еміграція населення Закарпаття розпочалася з кінця 60-х — початку 70-х років минулого століття. Нажаль, ми не маємо офіційних, або хоча б наближених статистичних даних про масштаби цього процесу, оскільки офіційна статистика еміграційного руху почала вестися в Угорщині лише з 1899р. але є всі підстави вважати, що в 1869-1880 рр. еміграція Закарпатського селянства досягла значно більших розмірів, ніж на Прикарпатті. Про це свідчить той факт, що загальна чисельність населення Закарпаття за ці роки зменшилася з 401,3 тис. чол. до 397,4 тис. чол., або на 0,2%. Правда, це зменшення відбулося і за рахунок високої смертності населення, особливо в голодні роки. Л.Г. Козловська стверджує, що за 1870-1879 рр. з Закарпаття емігрувало 60 тис. чол., тобто понад 15% населення².

О. Бадан пише, що майже за такий же період виїхала до Америки "половина населення Закарпаття", що еміграція 1869-1880 рр.

¹ Розрахунок сальдо міграції передбачає не лише зовнішні (еміграцію), але й внутрішні міграційні процеси в межах певної держави чи регіону. Бо не може бути, наприклад, щоб у Бібрському повіті майже половина природного приросту його населення за одне десятиліття емігрувала за кордон. (див. табл. 34). Насправді переважну більшість мігрантів "поглинув" сусідній Львів, промисловість якого саме в кінці XIX ст. швидко розвивалась.

² Козловська Л.Г. Розвиток народного господарства Закарпатської області за роки радянської влади. Львів, 1959, С. 13.

загрожувала обезлюднити Закарпаття, постійно забирала найбільш активну і здорову частину населення, яка здебільшого не повертається додому¹.

Цікаво зауважити, що за останнє десятиліття минулого століття процес інтенсивної еміграції з Закарпаття істотно сповільнився. За цей період емігрувало лише біля 25 тис. чол. Це зумовлене деяким поживанням тут капіталістичних відносин, проникненням іноземного капіталу, що знайшло своє відображення в будівництві залізниць і декількох деревообробних і лісохімічних підприємств, які тимчасово поглинули частину вільних робочих рук.

В 1901-1914 рр. кількість емігрантів з Закарпаття різко зростає і становить 91,3 тис. чол., про що докладніше засвідчують офіційні дані угорської статистики²;

Таблиця 35.

Рік	Кількість емігрантів	Рік	Кількість емігрантів
1901	5252	1908	3273
1902	5504	1909	8167
1903	4776	1910	6053
1904	4445	1911	4387
1905	10598	1912	6901
1906	9011	1913	7669
1907	8848	1914	6328
1901—1907	48434	1908—1914	42778

Після Першої світової війни еміграційний рух населення дещо поживався, але не досягнув довоєнного рівня. Однак в 30-ті роки населення Закарпаття, становлячи 3,5% населення Чехословаччини, давало понад 16% загальної чисельності емігрантів країни. Є всі підстави вважати, що загальна чисельність емігрантів із Закарпаття за період між двома світовими війнами становила біля 50 тис. чол.

Слід враховувати ще й те, що наведені дані офіційної угорської статистики далеко не відповідають реальній дійсності, оскільки буржуазний уряд, боячись втратити дешеву робочу силу, максимально обмежував виїзд за межі країни. Тому значна частина емігрантів покидала її нелегально, без паспортів. Це підтверджують

¹ Бадан О. Закарпатська Україна. Соціально-економічний нарис. Харків, 1929, С. 117.

² Складено за джерелами: Am. Kir. Kormany 1910 évi máködéséről... evkonyv. Budapest, 1911, S. 54-55; Magyar statistikai évkönyv. IX-XXII. 1901-1913. Budapest, 1902-1916, S. 50-67.

конкретні приклади. За вісім років, з 1900 по 1907 рік за офіційними даними з Закарпаття емігрувало 50 тис. чол., а за даними Мукачівського греко-католицького єпископату чисельність емігрантів за цей же період становила 81,5 тис. чол. За шість років із 1900 по 1905 рік, офіційна статистика зареєструвала 35,1 тис. чол. емігрантів з краю, а за даними архівних матеріалів цей показник становив 57,9 тис. чол., причому 47,2 тис. чол. емігрувало легально, а 10,7 тис. — нелегально, без паспортів. В деякі роки такі "помилки" досягали навіть 5-6 тис. чол.

Про територіальні особливості Закарпатської еміграції за період з 1901 по 1914 рік говорять наведені нижче дані:

Таблиця 36.

Комітати	Всього емігрувало		Чоловіків		Жінок	
	тис. чол.	%	тис. чол.	%	тис. чол.	%
Ужанський	42.0	46.0	26.7	42.6	15.3	53.7
Бережський	24.6	27.0	17.2	27.4	7.4	25.8
Мармароський	12.7	14.0	10.2	16.4	2.5	8.6
Угочанський	11.9	13.0	8.5	13.6	3.4	11.9
Разом:	91.2	100.0	62.6	100.0	28.6	100.0

Як засвідчують наведені дані, переважна більшість емігрантів (73%) припадала на Бережський і Ужанський комітати. Особливо інтенсивним був емігрантський рух в районі Закарпатської Лемківщини, бо з усієї чисельності емігрантів, які залишили Закарпаття в 1901-1914 рр., майже половина (46%) припадала саме на Ужанський комітат.

Інтенсивність еміграції в територіальному аспекті представлена в наведеній нижче таблиці (кількість емігрантів в розрахунку на 1000 чол. середньорічного населення).

Таблиця 37.

Комітати	1899—1904 рр.	1905—1907 рр.	1908—1913 рр.
Ужанський	18.0	26.2	17.0
Бережський	4.8	12.1	6.2
Угочанський	3.3	15.4	11.2
Мармарошський	1.6	3.9	2.3

Що стосується статевого складу емігрантів, то основну їх масу становили чоловіки. В цілому по чотирьох закарпатських комітатах за 1901-1914 рр. з 91,2 тис. офіційно зареєстрованих емігрантів на долю чоловіків припадало 62,6 тис., або 68,7%. В Мармарошському комітаті питома вага мужчин становила 81,1%, в Угочанському — 71,1%, в Березькому — 69,9%, в Ужанському — 62,1%.

Етнічна структура емігрантів з Закарпаття теж досить строката. До Першої світової війни основна доля емігрантів припадала на українців (35-45%), угорців (25-37%) і словаків (20-25%). На долю євреїв та німців припадало всього 3-4%. Після Першої світової війни серед емігрантів питома вага українців і євреїв різко збільшується, склавши відповідно 65,1 і 17,5%, а доля угорців впала до 14,7%.

Стосовно професійного складу емігрантів слід відмітити, що основну їх масу становило пролетаризоване і пауперизоване селянство та малокваліфіковані робітники, які втратили всяку надію на хоча б мінімальний заробіток. Так, наприклад, серед всіх емігрантів Угорщини, в тому числі й Закарпаття, селяни, які мали своє господарство становили 11,1%, безробітні сільськогосподарські робітники — 55,4%, шахтарі і робітники шахт — 0,9%, самостійні ремісники — 23%, торговці — 0,2%, допоміжні робітники промисловості — 11,4%, поденні робітники — 11,4%, домашня прислуга — 5,8%, інші — 1,2%. Цілком очевидно, що професійний склад емігрантів значною мірою відображав господарську структуру досліджуваної території. Бо, скажімо, у високорозвинутій Німеччині склад емігрантів в 20-ті роки був зовсім іншим (26% становили робітники сільського господарства і лісництва, 39% — гірничо-видобувної і обробної промисловості, 17% — торговлі і транспорту, 14% — домашня прислуга).

В процесі аналізу механічного руху населення недостатньо характеристики загальної чисельності емігрантів, оскільки поряд з еміграцією відбувалася і рееміграція, хоча у значно менших масштабах. На жаль, ми не маємо даних, які б характеризували масштаби рееміграції на Закарпаття за тривалий період. Однак цей процес мав місце і певною мірою "зглажував" загальну еміграційну хвилю. Ось деякі конкретні дані угорської статистики. В 1908 р. з чотирьох закарпатських комітатів емігрувало 3273 чол., реемігрувало 2546 чол., в 1913 р. — відповідно 7669 чол. і 992 чол., в 1914 — 6328 і 756 чол. За даними В. Ілько, за 1899-1913 рр. на Закарпаття повернулося 19162 чол., або 20% всіх переселенців.

Однак, масштаби рееміграції були значно слабшими порівняно з еміграцією і не могли істотною мірою вплинути на динаміку чисельності населення Закарпаття. Якщо врахувати неточність офіційних даних угорської статистики відносно еміграції та рееміграції, то стає очевидним, що найбільш реально і об'єктивно вплив механічного руху (міграції) населення на динаміку його чисельності

характеризує зіставлення загального і природного приросту, тобто розрахунок сальдо міграції населення. Це дуже об'ємна робота і вимагає опрацювання величезної кількості статистичних матеріалів, але зато є відносно точним показником реальних факторів, що впливають на динаміку чисельності населення любої території. Ми обмежимося таким розрахунком лиш для одного десятиріччя, яке є характерним для початкового етапу еміграційного руху населення на Закарпатті і певною мірою відображає і тенденції подальших періодів.

Таблиця 38.

Розрахунок сальдо міграції населення Закарпаття
з 1869 по 1880 рік (тис. чол.)

Комітати	Чисельність населення		Приріст		Сальдо міграції	
	31.XII. 1869 р.	31.XII. 1880 р.	загальний	природний	абс.	%
Мармарошський	220.5	227.4	+6.9	4.6	+2.3	+1.0
Бережський	159.2	153.3	-5.9	2.3	-8.2	-5.1
Ужанський	129.7	126.7	-3.0	14.6	-17.6	-13.3
Угочанський	67.5	63.4	-2.1	1.2	-3.3	-4.8
Разом:	576.9	572.8	-4.1	22.7	-26.8	-12.1

Як видно з наведеної таблиці, за вказане десятиліття з кожних 100 чол. — 12 емігрувало за межі Закарпаття, при чому основна маса емігрантів припадала на західний, Угочанський комітат. Питома вага емігрантів тут становила 17,6 тис. чол., або 13,3% чисельності населення 1869 р.

Аналіз попереднього матеріалу дає підстави вважати, що українська трудова еміграція до Америки почалася саме з Закарпаття, де ще в 1877 р. агенти вугільних компаній вербували бажаючих працювати в шахтах Пенсильванії. А. М. Шлапаков підкреслює, що зубожіння трудящого населення, насамперед селянства, зумовлене всією системою соціального і національного гніту, характерними для Закарпаття, який підготував сприятливий ґрунт для діяльності багаточисельної агентури американських промислових і транспортних компаній в 70-х роках минулого століття.

Можна з упевненістю стверджувати, що саме в 70-х роках еміграція трудового селянства з Закарпаття за своїми масштабами не мала собі рівних. Про це говорить хоча б той факт, що з 1869 по 1880 рр. кількість тих, що вибули за межі Закарпаття значно перевищувала природний приріст населення і становила 26,8 тис. чол., або 12,1% чисельності населення в 1869 р.

4. МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ У ВОЄННІ І ПОВОЄННІ РОКИ
(1939-1945 РР.)

Аналіз міграційних процесів періоду воєнних і перших повоєнних років є надзвичайно складним (як і всяке явище воєнних років) і не лише через відсутність чітко упорядкованих статистичних матеріалів... Ця проблема вимагає спеціального дослідження. Ми подаємо лише найбільш об'єктивні, на наш погляд, матеріали щодо масштабів міграційних процесів в західних областях України зазначеного періоду, оскільки і в наукових, і в популярних виданнях з цього приводу подаються здебільшого необґрунтовані факти, особливо щодо загальної чисельності і масштабів переселенських потоків. Наприклад, в солідному академічному щорічнику "Наука і культура України" В. Барна у статті "Лемківщина — колыска і доля" тепло пише про трагічну долю етнічної групи українського народу — лемків, але щодо їх чисельності, то автор явно перебільшує фактичний стан справ. Він пише, що "... наприкінці XIX ст. лемки почали емігрувати у різні кінці світу. Перед Другою світовою війною їх у світі налічувалося понад два мільйони¹ (!!). Це далеко не відповідає дійсності хоча б тому, що не "перед Другою світовою війною", а вже у 80-х — 90-х рр. всіх українців у світі налічувалося понад 3,3 млн. чол.². Далі В. Барна пише, що протягом 1945-1946 рр. з Лемківщини переселено "понад півмільйона люду"³. Але ж це не з Лемківщини, а з усієї Польщі справді переселилось "понад півмільйона люду", здебільшого українців і частково білорусів. А лемків у межах тогочасної Польщі нараховувалося максимум 200 тис. чол.⁴.

Встановити загальну чисельність населення певної етнічної групи взагалі важко, бо насамперед важко окреслити її територіальні межі, а потім критерії, згідно яких певні громади відносяться до тієї, чи іншої етнічної групи. Щодо Лемківщини, то польський географ Лещицький вважав, що на території польської Лемківщини було

¹ Наука і культура України. Щорічник. Випуск 24. Київ, 1990, С. 322.

² Заставний Ф.Д. Українська діаспора. Розселення українців у зарубіжних країнах. Львів, 1991, С. 94-97.

³ Наука і культура України. Щорічник. Випуск 24, С. 323.

⁴ Лемківщина. Земля-люди-історія-культура. Том I. Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1988, С. 122. Етнографічна зона Лемківщини простягалася вздовж Карпат (Низьких Бескидів) до ріки Попрада. Навіть на захід від цієї ріки була розташована група українських сіл (Бяла-Вода, Чарна-Вода, Яворни, Шляхтова, відомих під загальною назвою Русь Шляхтовська (див. Карпатський збірник. М., 1972, С. 46). В першій половині XIX ст. галицький історик і публіцист Д. Зубрицький писав, що "за струмком Віслоком, що був колись кордоном між Польщею і Червоною Руссю, на захід, на площі близько 50 кв. миль, по Угорському кордону, в горах Карпатських... в округах Сяноцькому, Ясельському і Сяндецькому, живе народ руського племені, який сповідає грецьку віру, в 170 селах, числом 83000 душ і володіє до цієї пори 129 церквами. Ця смуга йде не тільки до ріки Попрада, але й за неї, у сісідстві Дунайца, по правому його боку..." (Зубрицький Д. Критико-историческая повесть временных лет Червоной, или Галицкой, Руси. Пер. с пол. О. Бодянского. — М., 1845, С. 25).

284 сільські громади, в яких жило 179640 людей. З них 154516 лемків, 26020 поляків, 7914 євреїв та 191 інших. За професором В. Кубійовичем Лемківщина в Польщі (3,5 тис. км. кв.) охоплювала в 1939 р. 300 сіл з 200000 мешканців, з яких 160000 були лемками. Якщо включити сюди і громади з перехідними говірками, то загальна чисельність лемків може наближатися до 200000 чол. А ось дослідник Квілецький, звузивши дефініцію лемківського говору, відносив до чисто лемківських лише 170 сіл з населенням понад 100000 лемків¹.

Навіть автор розділу згаданої монографії І. Стебельський щодо чисельності населення Лемківщини та інтенсивності його міграційних потоків наводить суперечливі дані. Він пише, що "в 1939 р. лемківське населення в залежності від того, чи включались у підрахунки групи з перехідними говірками, чи ні, коливалось за оцінками Кубійовича від 140000 до 200000 по польському боці і від 100000 до 140 000 по словацькому, тобто в сумі від 240000 до 340000 осіб. До того треба додати, що еміграція з обох частин Лемківщини до Сполучених Штатів, Канади, Аргентини, Бразилії і Франції забрала з Лемківщини щонайменше 250000 осіб". З цього твердження можна дійти висновку, що еміграція практично "забрала" все лемківське населення, але ж лише на польському боці напередодні Другої світової війни (перепис 1931 р.) І. Стебельський налічує 211,7 тис. лемків².

Ми вважаємо, що найбільш об'єктивно відображають реальний стан справ підрахунки професора В. Кубійовича. І тому з певним застереженням ставимось до твердження відомого дослідника Лемківщини І. Красовського про те, що усіх лемків, станом на 1990 рік, нараховувалось біля одного мільйона: на Україні — 450 тис. (разом з закарпатськими лемками), в Польщі — 150 тис. і т.д.³.

Щодо репатріації українців з Польщі і поляків до Польщі у 1944-1946 рр. (а вони, без перебільшення, були варварським актом сталінської тоталітарної системи), згадані насильницькі міграції відносяться до одних з найбільш масштабних міграцій населення в сучасній Європі. Таке твердження обґрунтовується тим, що цей процес охоплював понад 3 млн. осіб і значною мірою вплинув на динаміку і структуру населення Польщі і України, окремих її регіонів.

Насамперед, слід визначитися з приводу загальної чисельності осіб української національності в Польщі в сучасних її межах у довоєнний період. З цього приводу в різній, особливо популярній літературі, газетних і журнальних публікаціях є чимало суперечливих фактів. Але численні дослідження останніх років професора

Ф. Д. Заставного дають відповідь щодо чисельності "польських" українців загалом та масштабів міграційних (переселенських) потоків населення між Польщею і Україною у перші повоєнні роки⁴.

Оскільки, як ми вже зауважували, це питання вимагає спеціального дослідження з точки зору політичного, юридичного, економічного, демографічного і, нарешті, морального, то ми обмежимося здебільшого лише констатацією фактів з тим, щоб читач отримав максимально об'єктивну інформацію щодо переселення українського і польського населення 1944-1946 і наступних років. Тим більше, що значна частина нашої громадськості на побутовому рівні утотожнює переселення 1944-1946 рр. з сумнозвісною операцією "Вісла".

За підрахунками професора Ф. Д. Заставного, у всіх районах довоєнної Польщі, що входять до складу сучасної її території, налічувалося близько 700 тис. українців. Приблизно стільки ж було тут і в перші місяці повоєнного часу, тобто напередодні переселення⁵.

Інші дослідники теж підтверджують, що в межах Народної Польщі, кордон якої був визначений у 1944 р., залишилося близько 700-800 тис. українців (на території Ряшівського, Люблінського і Краківського воєводств)⁶. Відомий польський дослідник А. Марианський, який спеціально досліджував повоєнні міграційні процеси населення в Європі⁷, наводить загальну чисельність українського населення в Польщі 600 тис. осіб, але це значно занижена цифра⁸. Польський вчений З. Ковалевський вважає, що українців тут нараховувалося понад 800 тис. чол.⁹. Тому не відомо, якими саме польськими офіційними джерелами користувався О. Іванусів (Канада), що дали йому змогу стверджувати про те, що "на теренах Західної Галичини Польща перебрала 1062000 населення українського роду"¹⁰.

1 Див.: Заставний Ф.Д. Географія України. У двох книгах. Львів, "Світ", 1994; Ф.Д. Заставний. Населення України. До 125-річчя "Просвіти". Львів, 1993; Заставний Ф.Д. Українська діаспора. Розселення українців у зарубіжних країнах. Львів, 1991.

2 Заставний Ф.Д. Українська діаспора, С. 55.

3 Український історичний журнал, 1972, № 8, С. 79.

4 Див.: Марианський А. Современные миграции населения. Москва, 1969, С. 128; Maryański A. Problemy ponownego zasiedlenia południowo-wschodniego pogranicza Polski. — Studia Demograficzne. N. 2. 1964, z. 5; Maryański A. Współczesne migracje ludności w południowej części pogranicza polsko-radzieckiego i ich wpływ na rozmieszczenie sił wewnątrz tego obszaru. Kraków, 1963.

5 Бо за даними А. Марианського з Польщі до України переселилося 480 тис. українців, а на західні землі після злочинної акції "Вісла" — 120 тис. (разом 600 тис.). Але ж, певній частині українського населення, особливо в містах, та навіть і селах вдалося уникнути переселення. Тому-то і за Марианським ми теж виходимо на орієнтовну цифру 700 тис. осіб українців.

6 Див.: Заставний Ф.Д. Географія України, С. 444-445.

7 Цит. за джерелом: Депортовані чи репресовані? Документи, статті, спогади. Івано-Франківськ, 1994, С. 7-8.

1 Лемківщина, т. I, С. 117.

2 Там же, С. 115-123.

3 Красовський Іван. До питання про автохтонність русинів (українців) у західних Карпатах. — Квартальник "Лемківщина", рік XIII, ч. 2 (США), 1991, С. 5.

Беручи за основу польський перепис населення 1931 р., а також підрахунки відомих українських і польських вчених, ми вважаємо, що напередодні Другої світової війни на території Польщі в сучасних її межах налічувалося 700-800 тис. українців.

Міграційні процеси та прямі чи опосередковані втрати населення воєнних років вимагають спеціального дослідження, тим більше, що тепер є широкий доступ до колись суворо засекречених архівних матеріалів. Зауважимо лише, що міжнародні конфлікти на західноукраїнських землях особливо загострилися після того, як ці землі увійшли до складу СРСР. Ці конфлікти відбувалися в умовах сталінських репресій і депортації населення різних національностей. З квітня 1939 р. до середини 1940 р. з Західної України було депортовано 160 тис. чол., у червні—липні 1940 р. — близько 80 тис. біженців з Польщі, а всього за 1939-1941 рр. — 1 173 170 чол., з них майже 30% поляків. За 1944-1951 рр. із Західної України було вивезено в Сибір і на Далекий Схід ще близько 300 тис. чол.¹

До організованої міграції того часу, яка певною мірою вплинула на загальну чисельність та етнічну структуру населення західноукраїнських земель, можна віднести репатріацію німців з територій, які увійшли до складу СРСР у 1939-1940 рр. (в УРСР у 1939 р. налічувалося 500 тис. німців, значна частина яких розселялася в західних областях). У 1940 р. гітлерівський уряд провів репатріацію 332 тис. німців, в т.ч. 136 тис. із Бессарабії та Північної Буковини і майже 130 тис. — із районів Західної України і Західної Білорусії².

Якщо додати, що за період з 1941-1944 рр. німецькими фашистами на західноукраїнських землях було страчено понад 1,3 млн. чол., що за цей період і особливо у повоєнні роки десятки тисяч людей, особливо вояків Української Повстанської Армії загинули у боротьбі з фашистами, військовими формуваннями Армії Крайової, Армії Людової та НКВС, то можна собі чітко уявити, як всі ці процеси вплинули на чисельність і структуру населення. Ще треба мати на увазі, що у відповідності до німецько-радянської угоди 1940 р., як пише І. Стебельський, — близько 5000 переважно бідних лемківських селян під впливом москофільських ілюзій виїхало до Радянського Союзу в обмін на німців з Волині і Прибалтики³.

На загальну чисельність і структуру населення вплинули і зміни державних кордонів. Відомо, що 25 квітня 1945 р. між СРСР і Польщею було підписано Договір про дружбу, взаємну допомогу і післявоєнне співробітництво⁴. На його основі обидві держави уклали в Москві 16 серпня 1945 р. договір, у відповідності з яким було оста-

точно вирішено питання про новий кордон переважно по так званій лінії Керзона¹. Зокрема, від території колишньої Дрогобицької області цілком відійшли до Польщі Бірчанський та Лисківський адміністративні райони, а також 21 сільрада Перемишльського району, 13 сільрад Добромиського району, 6 — Медиківського, по одній сільраді — Мостиського і Нижньо-Устрицького районів з населенням понад 179,3 тис. чол., тобто 20% усіх жителів цих районів (табл. 39).

Західний кордон був дещо змінений також за Договором про обмін ділянками державних територій від 15 лютого 1951 р., між СРСР і ПНР за ініціативою останньої. Договором передбачалася передача Польщі невеликої території (480 кв. км) у районі Нижніх Устрик колишньої Дрогобицької області з населенням близько 30 тис. чол., а Радянському Союзу — району Угне-Крістінополь (нинішній Червоноград Львівської області) з такою ж площею і населенням 14 тис. чол.².

Таблиця 39.

Територія і чисельність населення колишньої Дрогобицької області, що відійшли до Польщі у серпні 1945 р.⁴

Адміністративні райони	До 22.06.1941 р.		Відійшли до ПНР	
	територія км. кв.	населення, чол.	територія км. кв.	населення, чол.
м. Перемишль	10	52000	10	52000
Бірчанський	500	45900	500	45900
Лисківський	400	32900	400	32900
Перемишльський	300	33300	174	19341
Добромиський	500	49300	200	19950
Мостиський	300	36300	12	1418
Медиківський	200	19900	66	6636
Ниж-Устрицький	400	37900	12	1189
Загалом:	2610	307500	1374	179334

¹ Там же, С. 310-315. Лінія Керзона визначала східні кордони Польщі і проходила за напрямком Гродно-Ялівка-Немирів-Брест-Литовськ-Дорогуськ-Устилуг, на схід від Грубешова через Крилів і далі на південний захід майже прямою лінією східніше від Перемишля до Карпат.

² Там же, С. 152-160.

⁴ Складено за даними: Центральний державний історичний архів УРСР. — Ф. Р-582, оп. II, спр. 46, арк. 3.

¹ Заставний Ф.Д. Українська діаспора, С. 64-65.

² Марианський А. Современные миграции населения. — М., 1969, С. 116.

³ Лемківщина, ч. I, С. 115.

⁴ Сборник действующих соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. М., 1957, Вып. 14, С. 310-315.

Зміни в загальній чисельності населення за роки Другої світової війни у західних областях України у сучасних адміністративних межах обчислені нами на основі архівних даних та офіційної статистики (табл. 40).

Таблиця 40.

Зміни в чисельності населення західних областей України
в 1940-1945 рр.

Область	Населення (тис. чол.) на		1945 р. в % до 1940 р.
	1.01.1940 р.	1.01.1945 р.	
Волинська	1046.9	674.0	66.0
Закарпатська	840.0*	750.0**	89.0
Івано-Франківська	1303.3	901.2	69.1
Львівська	2495.0	1567.0	63.0
Рівненська	1078.3	758.0	70.3
Тернопільська	1433.5	949.0	67.1
Чернівецька	820.1	545.0	66.4
Разом:	8976.8	6144.3	68.4

Як бачимо, за чотири роки війни загальна чисельність населення в західноукраїнських землях зменшилася на 2832,5 тис. чол., або на 31,5% і майже на 30-37% по кожній області за винятком Закарпатської, а на каторжні роботи вивезено до Німеччини 441 тис. чоловік працездатного населення¹.

Це сталося, насамперед, внаслідок прямих воєнних втрат та зовнішніх міграцій населення різного характеру (здебільшого у вигляді депортацій, репатріацій, примусових переселень, добровільних переселень). Такі катастрофічні масштаби зменшення чисельності населення свідчать не лише про воєнні втрати, які властиві будь-якій країні періоду війни, але насамперед про жахливий геноцид за часів сталінської тоталітарної системи і фашистського терору.

Але найбільші міграційні процеси населення у всій Європі (здебільшого примусові) відбулися у перші повоєнні роки внаслідок злочинної угоди, підписаної у Любліні про т.зв. взаємну евакуацію польського населення з території Української РСР і українського

населення — з території Польщі¹. Відповідно до угоди переселення передбачалось на добровільній основі. Це стосувалося українців, росіян і білорусів, які проживали на території Польщі, а також поляків і євреїв, які до 17 вересня 1939 р. мали польське громадянство і проживали на час підписання угоди на території України.

За період 1944-1949 рр. з Польщі до СРСР було переселено понад 518 тис. чол., з них 482 тис. українців і 37 тис. білорусів, а з СРСР до Польщі 1,5 млн. поляків².

За даними польської статистики масштаби репатріації у повоєнні роки виглядали так³:

Таблиця 40.

Роки.	Репатріація до Польщі з СРСР (разом з рееміграцією)	Репатріація з Польщі до СРСР
1944—1949	1 529 498	518219
1944	117212	—
1945	723488	341715
1946	644437	176504
1947	10801	
1948	7325	
1949	3420	

З Ряшівського воєводства переселено 267 тис., з Люблінського — 198 тис., з Білостоцького — 37 тис., з Краківського — 20 тис. осіб. У відповідності зі згаданим договором від вересня 1944 р., передбачається за період з 15 жовтня 1944 р. по 1 лютого 1945 р. виселити з Польщі 650 тис. чол., а з 15 лютого 1944 р. по серпень 1946 р. з Польщі було переселено 483 тис. українців⁴.

Щодо переселенських подій на Лемківщині, то І. Стебельський пише: Проведена нашвидкоруч мішаною польсько-советською

* На 31.XII. 1938 р. (за В.П. Огоновським).

** За оцінкою авторів.

1 Торжество історичної справедливості, С. 617-618.

1 Українська РСР у міжнародних відносинах. Міжнародні договори, конвенції, угоди та ін. документи, які складені за участю УРСР або до яких вона приєдналася (1945-1957). — К., 1959, С. 183-199.

2 Евсеев И.Ф. Сотрудничество Украинской ССР и Польской Народной Республики (1944-1960 гг.). — Киев, 1962, С. 127-128; Марианський А. Современные миграции населения. М., 1969, С. 127-139; Maryński A. Problemy ponownego zasiedlenia południowo-wschodniego pogranicza Polski. — Studia demograficzne. 1945-1966. Warszawa, 1968, S. 594.

3 Rocznik demograficzny. 1945-1966, S. 594.

4 Заставний Ф.Д. Українська діаспора, С. 59-60.

комісією реєстрація на Лемківщині і в сусідстві виявила бл. 146000 українців до "репатріації" до Советського Союзу. Не зважаючи на зростаючий збройний спротив Української Повстанської Армії, протягом двох років силоміць усунено з предківських садиб бл. 135000 людей з Лемківщини і сусідніх бойківських і долинянських земель... З поміж евакуйованих до Советського Союзу осіб із західних територій від 70 до 80 тисяч було лемками. Незначній частині вдалося втекти за кордон. Решта лемківського населення в Польщі, від 30 до 35 тис., була вивезена на північні і західні землі Польщі (особливо до Ольштинського і Щецинського воєводств) в рамках польсько-советської операції в 1947 р. з метою викоринення УПА¹.

Після переселення українсько-польського населення у Польщі залишилося 220 тисч. українців. З них близько 150-160 тис. проживало на українських чи змішаних українсько-польських (польсько-українських) землях. Понад 50 тис. чол. жило в різних районах польських етнічних земель².

Завершальним і найбільш трагічним за методами здійснення етапом в переселенні українців Польщі була так звана акція "Вісла" (акція В)³. Це було насильницьке виселення українців і членів змішаних українсько-польських сімей з українських етнічних і прилеглих земель південно-східної Польщі (Лемківщина, Надсяння, Холмщина, Підляшшя) і поселення їх у так звані "повернуті" землі та північні райони. Таких випадків насильного вигнання частини великого народу з його рідних споконвічних земель, як це було зроблено в результаті проведення акції "Вісла", не знає сучасне цивілізоване суспільство (крім сталінського свавілля в СРСР, де були вигнані зі своїх земель цілі народи — калмики, карачаєвці, балкарці, чеченці, інгуші, кримські татари, турки-месхетинці, німці, корейці, греки, курди)⁴. Варварський характер цього переселення полягав в тому, що переселенцям не давали можливості поселитися разом, розпорозували їх по одній, максимум по дві сім'ї на відповідне польське село.

З 28 квітня 1947 р. до серпня 1947 р. було виселено 140,6 тис. українського та змішаного українсько-польського населення. Як правило, це виселення здійснювалося на фоні жорстокого насилля, фізичного знищення і катування людей, грабування і навіть спалення сіл, руйнації храмів і святинь.

1 Лемківщина, т.1, С. 115-116.

2 Заставний Ф.Д. Українська діаспора, С. 60.

3 В 1993 р. вперше після проведення цієї злочинної операції у Варшаві вийшла друком книга польського дослідника Е. Місіло під назвою: "Акція "Вісла". Документи". Це фактично солідний збір документів з відповідним коментарем у передмові (див.: Akcja "Wisła". Dokumenty. Opracował Eugeniusz Misilo. Archiwum Ukrainkie. Warszawa, 1993, 524 S.).

4 Заставний Ф.Д. Українська діаспора, С. 60.

Зважаючи на стислий обсяг цього видання, ми, — як зауважив уже, напевно, читач, — подаємо найважливіші статистичні матеріали, та біглий їх аналіз. Таким чином, ми подаємо читачеві фактологічний фон, на якому він сам повинен робити відповідні висновки. Але стосовно операції (акції) "Вісла" вважаємо за потрібне навести декілька прикладів, які більше образно розкривають цей злочин і опубліковані в різних офіційних виданнях (подаємо без редакційних і стилістичних змін, так, як надруковано у відповідних виданнях, з деякими скороченнями).

за походженням М. Мушинки під назвою "Трагедія лемків Польщі" (журнал "Сучасність", ч. 5, травень, 1991 р.).

"Однією з тем, про які донедавна не можна було навіть і заїкатися, була трагічна доля лемків, яких у 1946-1947 рр. насильно вивели з їх споконвічних сіл, розташованих вздовж чехо-словацького кордону у східній Словаччині, і вивезли до Радянського Союзу та у північну Польщу т.зв. "Ziemie odzyskane". Безпосередньою причиною виселення лемків ніби було вбивство польського генерала Свірчевського бандерівцями, хоч, як свідчать історичні документи, рішення про депортацію було прийняте за кілька днів до цього вбивства, до якого лемки були зовсім не причетні.

Згідно з рішенням польського уряду, свої рідні хати змушені були залишити всі русини-лемки без винятку: діти, дорослі, старці, ті, що за Польщу воювали зі зброєю в руках, і ті, що страждали у німецьких концентраційних таборах. Лемківські села залишилися пустими. До деяких з них приїхала невеличка кількість польських переселенців, однак більшість з них зникла з лиця землі: їх немає ні на карті, ні в дійсності.

Польський сейм недавно визнав акцію "Вісла", в рамках якої відбулася насильна депортація, за незаконну.

В Чехо-Словаччині і по сей день не було про цей ганебний вчинок опубліковано жодної об'єктивної статті, тому акція "Вісла" у нас майже незнана, а якщо і знана, то у неймовірно спотвореному дзеркалі.

Недавно словацький письменник Ян Патарак, який вважає себе знавцем цієї проблеми і навіть написав повість про "звірства бандерівців" на терені Польщі (Prvy den mieru. Кошиці, 1990), в газеті "Literamy tyzdenik" (ч. 39, 1990) цілком серйозно запевняє читачів, що на польському боці села зникли з лиця землі тому, що там у 1946 році українці і поляки взаємно вирізали себе".

Ясна річ, що лемки не хотіли покидати рідні хати і ховалися перед депортацією в лісах у надії, що уряд Польщі змінить своє незаконне і антигуманне рішення, яке суперечило не лише міжнародному, але й звичайній людській моралі. Таж люди, яких виселяли, не були ні в чому винуваті. Частина з них пересікла державний кордон і стрималася на території Пряшівщини, але й тут їх знайшла зла рука комуністичного режиму.

Про один такий випадок розповідає лист очевидця із червня 1946 року, копію якого надіслав мені Богдан Зілінський із Праги, а він знайшов його в архіві свого діда Івана Зілінського.

Лист очевидця (гесь з 20.VI. 1946 р.)

Ви може чули, що вище Калинова¹, у лісі по нашій (словацькій) стороні, — розтаборились наші лемки, з всім своїм майном, що його встигли захоронити перед дикими ляхами. В лісі сиділи в голоді 10 днів. Були там люди зі сім сіл: Вислок, Придишів, Карликів, Радошинці, Довжиця, Ославиця і Полона².

Військові знальці обчислюють, що було там понад три тисячі людей, між ними три священики. Час від часу ляшня забігала ще і на ту сторону, біла, рабувала, бідних людей. Наша армія і жандармерія³, змобілізована ту виключно для цього інциденту, відносилася цілий час до бідних з великим співчуттям, по-людськи, але була безрадна. Люде за ніщо в світі не далися намовити щоби вертати до Польщі. "Постріляйте нас усіх ту, але до поляків не вернемо". Так говорили нашим воякам. По довгих переговорах з Прагою, а відай з Варшавою і Русами, вивели людей хитростю з ліса. Сказали їм, що їх повезуть до Лабірця⁴, а звітам повезуть і умістять по селах, з яких виїхали мадяре.

Вчора по обіді о 1 годині я поїхав до Відраня⁵, щоб там дати вінчанки. Заледво я вступив на фару і сів, щоби поговорити з Камінськими, чуто розпучливий плач і лямент на улиці. Всі, що були в хаті, скочили до вікна. Жахливий образ... Військо, жандарми, заступило кордон на крижоватці дорогу до Межилаборець, а дорога з Калинова на Лупків⁶ це одна, легко посуваючися жива лавіна, ляментуючих, винувджілих, наших лемків, з цілим їх скромним майном. Я кинув лиш оком на цю нужду і... мої нерви виповіли цілковиту службу, в очах потемніло, пустились мимохідь сльози... Я відвернувся від вікна, обернувся до стіни, де висів хрестик, і став молитися. Ані молитися не міг, бо всі, що були зі мною в кімнатах, плакали...

Трохи успокоївшись, приступив знову до вікна, щоби видіти той сумний провід. Віз за возом, де з одним коником, де з двома, де запряжена коровка, де коровка з коником; якийсь не мав коника, а може йому він згинув по дорозі, сам запрягся і згорблений тягнув віз, а жінка помагала. Майже на кожному возі малі діти стиснені до купки, як змоклі голуб'ята, закручені в якісь гадри, де троє, де четверо. Пішком при возах жінки, чоловіки, босі, обдерті, виголоджені, почорнілі по тяжких пережитих страданнях, зі страхом в непевну будучність женуть свої статки, корови, вівці, кози. Дехто тягне за собою лише телігу, дехто дитячий візок. На одному возі сидить ошаліла по пережитім дівка, широко розкладає руками і щось приказує: жінка сидить біля неї, сама плаче і успокоює шалену. Людський плач, який зливався з ричанням коров, з блянням овець, з гуркотом возів, будив в душі видця розпучливі акорди: "Боже, доки ці страждання...".

Був це небувалий, смутний, около 5-6 км довгий похоронний провід, зачався о 1.45, а скінчився о 4.45 год. по обіді. Дивлячися на це все, мимоволі насувалися гадки, чи не було б краще прилучитися до тих нещасних і йти з ними в ліс, і в лісі, посеред мирної, невинної Божої

1 Калинів — українське село у Словаччині (Гуменська окр.), що межує з Польщею.

2 Села на території польської Лемківщини.

3 Чехо-Словацька.

4 Лабірець (нині Меджилабірці) — містечко в Гуменській окрузі.

5 Відрань — українське село в Гуменській окрузі.

6 Лупків — лемківське село у Польщі.

природи разом з ними з голоду вмирати, як жити між людьми і дивитися на людське лукавство, злобу, людську кривду...

Тут треба зазначити, що наша армада заховалася зглядом цих нещасних краще, як по-людськи. Вояки помагали тягнути вози. Тих, що не могли йти пішки, везли на накладних автах; від людей не лиш нічого не брали, але ще давали хліб, консерви, цигаретлі і тд. Кажеться, що всіх мали передати в руки русам. Чому так зробити? Думаю, що в нинішніх обставинах не могли інакше. Я вернувся додому цілком вичерпаний, хорий, зразу поклався до постелі, казав собі дати студений обклад, взяв аспіріну, але ні з цим не міг довго успокоїтися. Цей смутної картини ніколи не забуду. Днесь говориться в Меджилаборці, що цих нещасних було 9000".

2. *Стаття-спогаг у журналі "Лемківщина", ч. 2, 1991 р. (США) під назвою "Ще раз про Завадку Морохівську — для тих, у кого залізні нерви"*.

"Про трагедію лемківського села Завадки Морохівської у наших лемківських видавництвах писалося уже досить багато, але так докладного опису як цей, що поміщуємо внизу, в наших публікаціях ще не було. Авторкою спогаду є наочний свідок, що називас себе дочкою Полтавщини, підпільниця визвольної боротьби УПА сорокових років, псевдонімом "Степова". Її опис трагедії Завадки Морохівської одержали ми з архіву мгра Володимира Лесняка.

"Опис страшного морду села Завадка Морохівська"

Поданий нижче опис нападу польсько-большевицького війська на українське село Завадку Морохівську Сяницького повіту, виготовлений дочкою Полтавщини, близькою учасницею і наочним свідком описаних подій, не вичерпує ще всіх страхіть ворожого варварського тероту, який пережило це село.

24 січня 1946 року, в годині 8-ій ранку, більші сили польсько-большевицького війська зайняли кілька поближких сіл. Щойно біля годниці 10-ої прибігли стежі із Завадки, а незабаром з Мокрого, Височан і Кам'яного, з повідомленнями, що до всіх тих сіл прибули польсько-большевицькі війська в більшій кількості. До Мокрого прибули панцерники.

Сотня командира "Хріна" квартирувала в лісі, приготавляючись до оборони. Коли стежі вернули з терену й повідомили про концентрацію польських військ в довколишніх селах та про панцерники в Мокрому, к-р "Хрін" постановив негайно змінити місце квартирування. В часі маршу лісом зустрінули ми селян-втікачів з деяких сіл, які потвердили зголошення наших стеж, що мабуть приготавляється облава на лісі, саме за нами — партизанами.

Деякі селяни-втікачі казали, що польське військо запальними кулями запалило кілька хат в селі Завадці Морохівській, але ніхто не знав правдивого стану. Запаленням хат польські бандити забезпечились від сторопи лісу, щоб ми їм не перешкодили в їхньому варварському морді селян Завадки Морохівської.

Вечером вибралися ми до села Карликів, бо нас повідомлено, що в тому селі польсько-большевицькі бандити замордували чотирнадцять осіб, в тому числі священика з родиною. Селяни розказували, що бандити (так селяни звали польських вояків) напали так несподівано, що втекти вдалося тільки зятеві священика.

Оглянувши трупів і поговоривши зі селянами, ми відійшли до села Кам'яне, де довідалися, що ці самі бандити польсько-большевицького війська в селі Завадка Морохівська замордували сімдесят осіб і спалили село.

Раненько ми подалися туди. Вже з горба видно було сумні згарища. Тут і там ходили люди і чогось шукали. Ми підійшли ближче. Коло першого згарища лежав труп молодої жінки, поколеної багнетом. Кілька метрів далі лежав чоловік, а ще далі труп тринадцяти-літньої дівчини. Старенька мати ходила довкруги трупів своїх дітей, безстанно оглядаючи їхні рани. Не плач, але якесь квиління виривалось з її грудей. Очі в неї були сухі і дивно горіли, уста спалені.

З появою стрільців невідомо звідки почали виринати постаті — скулені, обдерті, нещасні, пошарпані і пригноблені довгорічними злиднями і новим невимовним горем. Вони почали наближатися до стрільців. Жахливий пустир, царство смерті, почали оживати, порушуватись. Одні, на появу стрільців, заголосили роздираючи душу плачем, вливаючи в нього увесь свій біль, і жаль і розпуку. Другі понуро, мовчки поглядали довкруги, важку думу думаючи. За що ж вони їх так мордували? За що так знущалися над ньюв? — Голосила жінка над своєю дочкою, показуючи повстанцям порізаний труп.

До стрільців наближався старий, маленький скулений чоловік з руками простягненими до переду, накликаючи: ходьте дорогі, ходьте. Тут побачите, що вони зробили — говорив він. З очей старенькому безнастанно текли сльози, його скулена постать, в обдертій одежі, судорожно здригала. На згарищі під плотом лежало троє маленьких дітей. Одне сім місяців, друге два роки, третє три роки. Старець оглянув, погладив дитячі головки і пішов на другий бік згарища. Там лежав труп жінки з ранами від багнетів в грудях, з порізаними ногами. Тут моя жінка, а тут тато, показав трупа на соломі і зайшовся гарячковим, спазматичним плачем, ... я остався тепер сам. Що вони роблять з нашим народом?

З недогорілої хати вийшов хлопчина років восьми. А я остав лем з маленьким братом сім місяців. Що ж я буду тепер з ним робити? Ось, тут наші мама, а тут тато. "Такой як рубали дровна, так їх забило". Тут мої сестри — лежать два трупи з порізаними грудьми, ногами, навіть з одержів їх обдерли польсько-большевицькі сталінські звірі.

Поволі сходились люди і виливали своє горе. Знов підійшов хлопчина років чотирнадцяти. Я лишився сам. Мама, тато, сестри — ось тут лежать — і він показує рукою на трупи вже зібрані і обмиті від попелу. Далі, в долину села трупів не було, бо вже звезено їх на цвинтар. В самому кінці села лежали ще чотири трупи чоловіків, застрілених в тому часі як втікали зі села до лісу. Вони лежали в ряді через дорогу, так як ішли, один за одним.

На цвинтарі у великій братній могилі лежало вже кільканадцять трупів, порізаних, понівечених, покорчених дітей, жінок, старців. Кілька десятків трупів лежало коло ями. Два трупи було спалено так, що ледве пізнати було людську подобу. Труп одного старика був обсмалений до спини і мав дуже дивну поставу. Він клячав, простягнувши руки до землі, а лице було піднесене до гори. Старик був за молитвою, і так його вбили. Всі трупи дорослих людей, як жінок так і чоловіків, мали на лицях і по цілому тілі плями від побоїв. На руках мали дрібненькі рани від дроту або від шпильок. Вид страшний, потрясаючий.

Прийшли стрільці з фотографом, щоб зробити знімки братньої могили жертв ворожого терору. Стали сходитись оставші при житті жінки, діти, благаючи, щоб сфотографувати теж трупи їх родичів, які ще не були привезені до спільної могили.

Після описаного тут нападу відбулися ще три подібні напади на те село. Для повнішого образу того, що сьогодні переживають українські люди за лінією Керзона, під польсько-большевицькою окупацією, крім повищого опису подаємо ще коротке звітлення-реєстр жертв у тому одному українському селі повіту Сянік на Лемківщині.

24-го січня 1946 року акцію проводив 340ий полк ВП (польське військо) із Сянока. В акції мордування брав участь перший батальйон того полку. Інші батальйони були розміщені в околиці для охорони мордуючих. Штаб полку під командою полк. Плюто квартирував в той час у селі Мокре. Акція тривала від години 8-ої рано до години, приблизно, 3-ої по полудні. Вчисляється тут мордовані родини із зазначенням в який спосіб їх замордовано.

1. Катерина Білас, років ок. 60, ранена. На ранену поляки наклали дров і соломи та спалили її живцем.

2. Меланія Білас, років ок. 50, спалена живцем у горіпчій хаті.

3. Марія Кирилейза, років ок. 41, урочена в ЗСА, дістала сім ударів багнетом. У ногах поламані пальці, права рука зломана три рази, відрізана ліва грудь, розчереплена голова.

4. Анна Кирилейза (донька), років 16. Розбита голова, поломані руки і ноги.

5. Катерина Кирилейза (донька), років 15. Розбита голова, ранена багнетом крізь праву ногу, вище коліна.

6. Андрій Максим, років 70. Спалений живцем.

7. Марія Максим (жінка), вбита пострілом в потилицю.

8. Анастасія Максим (невістка). Вірізані м'язи вздовж лівої ноги від стопи до коліна, зломана ліва нога вище коліна, права нога зломана два рази, поломані обі руки, дістала три багнети в ліву грудь, п'ять багнетів в праву грудь, розпорений цілий живіт, розбита голова.

9. Степан Максим, років 10. Дістав багнети в груди і постріл в потилицю.

10. Анна Максим, один рік. Розпорене черево.

11. Катерина Максим, 4 роки. Проколена багнетом в уста і два рази в праву грудь, розпорене черево, випущені нутрощі.

12. Катерина Томаш. Відрізани груди, п'ять багнетів в черево, порізани ноги. Жила ще понад годину, пізнала цивільних бандитів з Небецан (сусіднє польське село, якого селяни брали участь в нападі разом з військом).

13. Марія Томаш (донька). Відрізаний ніс, язик, вибрані очі.

14. Анна Томаш (донька). Відрізаний ніс, язик, вибрані очі.

15. Степан Томаш. Відрізаний ніс, язик, вибрані очі.

16. Анна Нечиста. Дістала постріл в груди після чого жила ще три години.

17. Катерина Нечиста (донька), років 20. Ранена в ногу та живцем кинена в огонь.

18. Єва Білас, років 36. Поколена багнетом у плечі.

19. Теодор Білас, років 65. Проколений штиком в черево, жив 7 годин.

20. Іван Білас, років 40. Дістав постріл в плечі.

21. Марія Білас, років 32. Вирізаний язик, полонана права рука зап'ястю.
22. Софія Білас, років 7. Порізани ноги і черево.
23. Михайло Нечистий. Ранений в праву ногу вище коліна і в ліву руку зап'ястю.
24. Тарас Нечистий (дитина), років 3. Постріл в ліве рам'я з розривної кулі. Помер по шістьох годинах муки.
25. Катерина Нечиста (жінка). Ранена в ліву ногу, спалена живцем.
26. Магдалина Нечиста, років 17. Ранена, опісля спалена в огні.
27. Софія Нечиста (донька), років 8. Ранена, опісля спалена в огні.
28. Марія Нечиста (донька), років 6. Ранена, опісля спалена в огні.
29. Осин Дудинчак, років 40. Дістав два штики в груди.
30. Анастазія Дудинчак, років 40. Убита пострілом в груди.
31. Єва Іздебська. Вбита пострілом у плечі.
32. Катерина Іздебська (шість місячна дитина). Зарізана. Підрізане горло та бита штиком в голову.
33. Дмитро Бончак, років 50. Приголомшений ударом крісла і спалений в огні.
34. Іван Бончак (брат). Дістав постріл в черево, спалений в огні.
35. Анна Клепчик. Підрізане горло, постріл через грудну клітку.
36. Василь Циганик. Пострілений запальною кулею в руку. Помер після трьох тижнів.
37. Катерина Циганик (мати). Заломана чашка, постріл в потилицю.
38. Іван Циганик. Проколений багнетом в груди.
39. Іван Гриньо. Вбитий пострілом в потилицю.
40. Михайло Іздебський. Проколений багнетом в груди.
41. Петро Іздебський (брат). Постріл в голову.
42. Катерина Козлик. Розбита голова, випущений мозок.
43. Анна Козлик. Перестрілені груди.
44. Єва Козлик. Перестрілені груди.
45. Дмитро Клепчик. Постріл в потилицю, добитий штиком.
46. Катерина Кирилейза. Постріл в груди.
47. Ярослав Кирилейза (син). Підрізане горло.
48. Петро Кирилейза (брат). Постріл у плечі.
49. Осип Бончак. Прострілений в груди.
50. Катерина Бончак (жінка). Постріл в груди.
51. Марія Бончак (донька). Ранена в ліву руку і в ліву ногу.
52. Нестор Іздебський. Постріл в ноги.
53. Андрій Нечистий. Проколений трьома штиками в груди.
54. Катерина Білас. Постріл в плечі.
55. Іван Нечистий. Два постріли в плечі.
56. Микола Добрянський. Ранене черево, помер по шістьох годинах.

Раненим не дозволяли йти до лікаря. Лікарські обов'язки коло ранених сповняли санітари УПА, але через побиття і важкі рани по кількох тижнях померло ще кілька осіб. Село було цілковито пограбоване. Польське військо забрало 17 коней, 34 корови, 157 курей, 78 кірців збіжжя та інші речі. Спалено 27 хат-колиб, які населення щойно збудувало після спалення села німцями в часі переходу фронту 1944 року. В огні догоріла решта не пограбованого майна. У зв'язку з цим населення лишилося без засобів до життя.

Після акції ВП пустило в терені фальшиву пропаганду, що в Завадці Морохівській вбили 80 бандитів, які стріляли в них із хат. Такі самі звідомлення висилали вийти (солтиси) збірних громад до старости. Ці звідомлення були цілком неправдиві, бо під час цілої акції не впав ні один постріл з хати.

Пошкодованим селянам УПА дала поміч в харчах, одежі та грошах. Люди примітилися в останніх ще сімох хатах та відбудували наново погорілі будинки.

Другий бандитський наскок ВП — 28/3/1946 р.

28 березня 1946 року в годині 4-й рано ВП з чотирьох мінометами, під командою капітана (большевик), обступив зі всіх сторін село Завадку Морохівську. Частина людей втекла до лісу, а решту жовціри ловили і заганяли на площу коло школи. Тут капітан ВП до зібраних силою людей виголосив промову, в якій, між іншим, заявив, — вистріляю всіх до одного за те, що не їдете до УССР, але тут з бандерівцями хочете будувати свою Україну. Потім наказав вибрати одинадцять здорових мужчин, яких на очах усіх присутніх (жінок, старців, дітей) казав розстріляти.

Жертвою цього терору стали слідувачі особи:

1. Іван Машлюх	років	46
2. Теодор Машлюх (син)	"	25
3. Микола Машлюх (син)	"	29
4. Михайло Клепчик	"	28
5. Василь Добрянський	"	25
6. Яким Шуркало	"	40
7. Степан Козлик	"	18
8. Дмитро Кирилейза	"	48
9. Михайло Нечистий	"	38
10. Іван Білас	"	35 (убитий прикладом кріса)
11. Теодор Білас	"	40

(Серед застрілених було кількох ранених з першої акції).

По вимордуванні тих мужчин спалено решту сім хат (колиб), пивниці та примітивно улаштовані ями, в яких мешкали рештки селян. Залишено тільки школу і церкву. Пограбовано ще останні дві корови та одного коня, які були ще в селі.

Третій наскок.

13 квітня 1946 року ВП втретє наскочило на село Завадку Морохівську, в силі около двох сотень. До села ввійшли непомітно. Одні зробили застави від сторони лісу, а інші входили від сторони села Мокрого та польського села Небещан.

Побачивши небезпеку селяни почали втікати куди попало... За втікачами стріляли з кулеметів та автоматів. Зловлених мужчин стріляли та били до неприємності. В тій акції замордовано таких людей:

1. Володимир Добрянський, років 15. Застрілений.
2. Іван Добрянський, років 22. Побитий, застрілений.
3. Орест Машлюх, років 27. Покалічено йому ноги, побитий прикладом кріса.
4. Володимир Бончак, років 18. Ранений, добитий камінням.
5. Сенко Нечистий, років 3. Застрілений.
6. Іван Кирилейза, років 42. Роджений в ЗСА. Важко ранений в двох місцях.

Кожну зловлену жінку та малих дітей, яких зловили, сильно побили. Спалили три колиби, які селяни встали поставити за час від 28 березня до 13 квітня. Також спалили школу, а побитим людям заявили, що вистріляють всіх до решти, якщо до двох днів не винесуться до УССР.

Залишки населення Завадки Морохівської весь час діставали поміч від організації та ходили по сусідніх селах просити за куснем хліба.

Четвертий напад і примусове виселення.

30 квітня 1946 року ВП знов непомітно наскочило на села Завадку Морохівську. Військові відділи обступили село з усіх сторін і силою виганяли людей зі села, спрямовуючи їх до залізничної станції Загір'я. Весь час гнали їх під сильним конвоєм.

Мимо важкого життя, страждань, терпіння і знущань червоних поляків, селяни опускали рідне село з плачем і гіркими сльозами пригноблення, а залишилось їх сімдесят вісім осіб, в тому лиш чотирьох мужчин.

Разом, у чотирьох описаних вище нападах сталінські бандити і їхні польські наймити "визволили" село Завадку Морохівську із майже сотки мешканців села, починаючи від немовлят, а кінчаючи на старцях, з усіх коней, коров, курей, з усього хатнього майна, з усього збіжжя.

Взяті згодом в полон УПА польські жовніри: Владислав Павловскі і другі та старшини — Кирило Францішек і Кузьма Броніслав зложили зізнання, в яких призналися, що брали участь у цих мордах та, мовляв, робили це на наказ своїх большевицьких командирів.

Кричалося і писалося у всіх газетах світу, що сумління усього людства було потрясене знищенням чеського села Лідіце гітлерівськими душогу-бами. Там вимордували гітлерівці всіх мужчин за вбивство гітлерівського протектора Чехії Найдріха.

А тут? — Чому? За що? На що? А скільки цих сіл, скільки сотень, скільки вже й тисяч наших сіл сьогодні спалених, виселених, вимордованих як у війну так і по війні, в мирний час... На очах цього ж світу".

5. МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Політична еміграція після Другої світової війни¹. Друга світова війна і захоплення більшовиками всіх українських земель та середно-європейських країн, де перебувала значна кількість української політичної еміграції, викликала нову хвилю еміграції. Річ у тому, що в Західній Європі, а особливо в Німеччині та Австрії після закінчення війни опинилося 2-3 млн. українців. Це були переважно вивезені на примусові роботи, примусово евакуйовані, в'язні німецьких концтаборів, військовополонені, члени військових формувань, втікачі з України і політичні емігранти з 1920-х років. Більшість примусово вивезених на роботи добровільно або під тиском повернулося на батьківщину, а решта разом із втікачами творила основну масу повоєнної політичної еміграції. Станом на початок 1946 року в Західній Німеччині, Австрії та Італії перебувало близько 220000 емігрантів, з яких 178000 — в трьох зонах Західної

Німеччини, 29000 — в Австрії, 12000 — в Італії. Всі вони відмовилися від повернення до УРСР, знаючи, що їм загрожує на батьківщині релігійне, національне або політичне переслідування і отримали право азилу, а згодом і можливість подальшої еміграції до інших західних країн.

Переселення емігрантів до країн постійного перебування і праці почалося з 1947 року. Першими країнами, які почали приймати емігрантів на роботи в промисловості, шахтах і в сільському господарстві, були Бельгія і Англія. Згодом починається еміграція за океан, до США, Канади, Бразилії, Аргентини, Венесуели, Австралії та ін. До 1.08.1948 року, лише з Німеччини виїхало 33000 українців, з них до Англії — 14000, до Бельгії — 9000, до Канади — 5000 і по 1000 до США і Франції. Щодо еміграції за океан, то особливо масовою вона стала в 1949-1950 роках, коли США відкрили спеціальні можливості іміграції втікачів. Маємо на увазі закон для переміщення осіб, який з 1948 р. дав можливість переселитися до названої країни 205000 особам з Німеччини, Австрії та Італії поза іміграційними квотами. В 1950 р. ця кількість емігрантів зросла до 313000, а в 1953 р. за так званім законом допомоги втікачам додатково допущено до еміграції в США 150000 втікачів.

Еміграційний процес українців за океан майже повністю припинився в 1957 р. Протягом наступних 10 років українська еміграція в Німеччині й Австрії зменшилася до 20-22000. Тут залишилися особи, які за віком, чи недути та інших причин не були допущені до еміграції за океан. Загалом еміграційний рух українців в 1947-1957 роках з Німеччини й Австрії до різних країн представлено наведеними нижче даними (в тис. чол. орієнтовно)¹:

США	80	Франція	10
Канада	30	Бразилія	7
Австралія і Н.З.	20	Аргентина	6
Великобританія	20	Венесуела	2
Бельгія	10	Інші країни	2

Внаслідок цих переселень значні території південно-східної Польщі спустіли, особливо гірські райони Карпатських Бещад і Низьких Бескидів, а також південна частина Перемишльського повіту. Так, наприклад, раніше компактно заселений район Бещад, що мав понад 70 сіл, аж до 1956 р. залишався безлюдним.

Основна частина українського населення, яке було виселено на західні і північні землі, живе в цих районах і тепер. Частково українці живуть на своїх етнічних територіях на Південному сході Польщі у районі Ліско, Сянока, Коросна, Горлиць, Н. Санча (Лемківщина);

¹ Слід мати на увазі, що деяка частина емігрантів, які поселилися у Великобританії, Франції й Бельгії, в 1950-1957 рр. емігрували вдруге — до США, і Канади. Так само невелика кількість повоєнної еміграції з Південної Америки і навіть Австралії переселяється до Північної Америки.

Таблиця 41.

Зведені дані про українську еміграцію за період з 1870-1957 рр. (в тис. чол.)*

Країни	1870—1914 рр.	1919—1939 рр.	1946—1957 рр.	Українці або люди українсько- го поход- ження на 1957 р.
Канада	100	70	30	450
Аргентина	10	50	6	120(?)
Бразилія	45	10	7	120(?)
Франція	—	40**	10**	50(?)
Великобританія	—	0.5	35**	25
Австралія і Н.З.	—	—	20	25
Бельгія	—	1	10**	3
Парагвай	—	5(?)	1	7(?)
Уругвай	—	4(?)	—	5(?)
Венесуела	—	—	2	2
Інші країни	1(?)	1(?)	1(?)	3(?)
Разом:	506	196.5	202	1810(?)

на право- і лівобережжі р. Сян (Надсяння), на Холмщині та Підляшці. В районі Ліско і на захід від нього живе близько 10 тис. українців; вони частково розселені також на Перемишлянщині та Ярославщині.

Таким чином ми прослідкували за міграційними процесами населення Прикарпаття практично до повоєнного періоду. І як читач, напевно, звернув увагу, авторів насамперед найбільше цікавили зовнішні міграційні процеси (еміграція, імміграція, депортація, репатріація, примусове виселення і т.п.), які, фактично, найбільше впливали не лише на загальну чисельність населення, але й на його статевовікову, етнічну та професійну структуру, на характер демографічних процесів взагалі.

Наглядним прикладом цих процесів у перші повоєнні роки є дані щодо змін в чисельності населення західних областей України в 1945-1949 рр.¹

* За В. Кубійовичем і В. Маркусем (Енциклопедія українознавства, т. 2, С. 637).

Цифри подані з врахуванням (після відняття) рееміграції.

** Частина емігрувала в 1950-1957 рр. до США і Канади.

¹ За даними: Народне господарство Української РСР у 1968 році. Стат. щорічник. — К., 1969, С. 22; ЦДІА України. — Ф. Р. — 582, оп. II, спр. 46, арк. 13-14; Основні показники розвитку народного господарства Івано-Франківської області за роки радянської влади. Івано-Франківськ, 1987, С. 74.

Таблиця 42.

Область	Чисельність (тис. чол.)		Приріст (тис. чол.)	
	1.01.1945 р.	1.01.1950 р.	загальний	природний
Волинська	674	884	210	53.7
Закарпатська	750	798	48	61.7
Івано-Франківська	901	1015	114	44.0
Львівська	1567	1909	342	60.4
Рівненська	758	839	81	59.5
Тернопільська	949	1063	114	40.0
Чернівецька	545	704	159	18.5
Разом:	6144	7212	1068	337.8

Ми, для прикладу, взяли двадцятилітній післявоєнний період і зробили розрахунок сальдо міграції населення нашої області (1946-1965 р.). Власне, ці дані і показують "силу" і масштаби зовнішніх міграційних процесів (абстрагуючись від їх характеру) на динаміку чисельності населення насамперед. Так ось, виявляється, що за 20 років загальна чисельність населення нашої області не досягла аналогічного показника 1946 р. Бо якщо абстрагуватися від зовнішньої міграції, то за рахунок природного приросту (264,7 тис. чол.) чисельність населення області на початок 1965 р. повинна б становити 1606,7 тис. чол., а насправді становила 1193,9 тис. чол. Іншими словами 116,6 тис. чол. поглинула зовнішня міграція. І це за умови, що саме за цей період на територію Західної України, в т.ч. і нашої області, масово прибувало населення зі східних областей України, Росії та інших республік (партійні і державні функціонери, військовослужбовці, підрозділи НКВС, учителі, лікарі і т.д.). То можна собі уявити, які насправді реальні масштаби зовнішньої міграції в нашій області мали місце і що приховувалося за ними (виселялися не лише десятки тисяч сімей, руйнувалися і щезали з лиця землі цілі села, що дуже нагадує недавно описану нами операцію "Вісла" в Польщі. Бо фактично режисери і виконавці були одні — сталінська тоталітарна система).

Як завжди ми звертаємося до конкретної статистики, оскільки вона дасть можливість читачеві зробити і свої узагальнення та висновки (див. табл. 43).

Наведені дані ще раз підтверджують, що найбільш масштабні і трагічні події у плані міграцій населення відбулися саме в 1946-1950 рр. За цей період загальна чисельність населення області зменшилася на 312,3 тис. чол. І це при позитивному природному прирості

і постійному його притоці зі всіх бувших союзних республік. За винятком п'ятиріччя 1951-1955 рр., де сальдо міграції було позитивним (+ 3,7 тис. чол., тобто загальний приріст населення був більший від природного на 3,7 тис. чол.), на території нашого Прикарпаття за 20 повоєнних років постійно спостерігається від'ємне міграційне сальдо: 1946-1950 рр. — 263,5 тис. чол.; 1956-1960 рр. — 64,5 тис. чол.; 1961-1965 рр. — 8,1 тис. чол.; 1946-1965 рр. — 116,6 тис. чол.

Таблиця 43.

Розрахунок сальдо міграції населення Івано-Франківської області за період з 1946 по 1965 рр*.

Населення на початок року (тис. чол.)		Приріст (тис. чол.)		Сальдо міграції (тис. чол.)
		загальний	природний	
1946 р.	1950 р.			
1342.0	1029.7	-312.3	48.8	-263.5
1951 р.	1955 р.			
1021.4	1092.5	71.1	67.4	3.7
1956 р.	1960 р.			
1096.6	1117.1	20.5	85	-64.5
1961 р.	1965 р.			
1138.6	1193.9	55.3	63.4	-8.1
1946 р.	1965 р.			
1342.0	1193.9	-148.1	264.7	-116.6

В наступні десятиліття зовнішні міграційні процеси на Прикарпатті, як і в західній Україні загалом, істотно міняють співвідношення між тими, що вибули і тими, що прибули. Певний період це співвідношення балансується з незначними відхиленнями в той, або інший бік, але десь з кінця 70-х — початку 80-х років починає переважати позитивне міграційне сальдо. Обсяг даного дослідження не дозволяє більш глибоко і детальніше проаналізувати це питання, але ми всеж-таки постараємося накреслити основні аспекти міграційних процесів кінця 80-х — початку 90-х років і дати, таким чином, принаймі біглу характеристику цього вельми цікавого економічного явища.

Стосовно України та окремих її регіонів, — за справедливою оцінкою проф. Заставного Ф. Д., — міграційні процеси вивчені

слабо. Практично відсутні наукові розробки і публікації з вимушеної політичної міграції в північні, східні та інші малоприсадатні для життя і трудової діяльності райони. Згладжувалися негативні риси хаотичних міграцій, які призводять до конфліктів на міжнаціональній основі. Тим паче, що у науковій літературі часто давалися необ'єктивні оцінки масштабів, територіальних напрямів та інтенсивності міграцій, належним чином не прогнозувалися їх економічні, соціальні та етнічно-національні наслідки. Таким чином, постійні міграції населення чекають свого всебічного вивчення, вимагають розробки і реалізації обгрунтованої концепції, належної юридичної оцінки політики штучного переміщення етнічних груп населення, намагання створити з допомогою застосування авторитарних методів нової спільноти "радянських людей". Це тим більш актуально, що загострення в останні роки міжнаціональних відносин в окремих регіонах призвело до появи нової категорії мігрантів — біженців і, в свою чергу, до необхідності вирішувати "позапланові" економічні та соціальні питання¹.

Якщо в індустріально розвинутих областях Донецько-Придніпровського регіону збільшення чисельності населення в більшій мірі, ніж в цілому по Україні, відбувається здебільшого за рахунок міських жителів, то у західних областях України міграційний приріст відбувається переважно за рахунок переміщення населення із сільських місцевостей².

Аналізуючи міграцію в "чистому" вигляді, тобто без врахування природного приросту, то напередодні 90-х років в Західній Україні вона характеризувалася такими величинами (табл. 44).

Як бачимо, що в 1989 р. на Прикарпатті і всіх інших областях Західної України чисельність тих, що прибули (215,4 тис. чол.) значно переважає над тими, що вибули з відповідної області (164,3 тис. чол.). Міграційний приріст населення у переважній більшості областей становив 5,7 (Закарпатська обл.) — 8,7 тис. чол. (Тернопільська обл.). Найбільшого рівня він досягнув у Львівській області (13,6 тис. чол.), найменшого — в Чернівецькій області (0,6 тис. чол.).

Але нас цікавить сама природа, а точніше витоки мігрантів, особливо тих, що прибувають у відповідну область чи регіон. Маємо на увазі характер поселень, з яких формуються міграційні потоки (міські, чи сільські поселення). Цікаво, наприклад, що в 1989 р. з усіх мігрантів, що прибули до міст, на сільське населення в цілому по Україні припадало лише 36,6% (209912 чол.), у Волинській області — 49,0% (12949 чол.), Закарпатській — 40,1% (7233 чол.), Івано-Франківській — 50,5% (13549 чол.), Львівській — 46,0% (30703 чол.), Рівненській — 49,6% (15731 чол.), Тернопільській — 51,8% (14452

* Складено за даними: Народне господарство Української РСР у 1968 р. Статистичний щорічник. К., 1969, С. 22-23; Матеріали Івано-Франківського обласного управління.

¹ Заставний Ф. Д. Географія України, С. 132-133.

² Там же, С. 133.

чол.), Чернівецькій — 62,8% (9278 чол.). Це говорить про те, що масовий відплив сільського населення в міста, який мав місце впродовж десятиліть в Україні (за межами Галичини) під гаслом індустріалізації всієї країни, а в Галичині і Закарпатті у повоєнні роки істотно сповільнився. Бо, фактично, більшу половину тих, що прибули в міста, становлять самі міські жителі.

Таблиця 44.

Міграція по міських поселеннях західних областей України в 1989 р.*

Області	Прибуло	Вибуло	Міграційний приріст		
			всього	за рах. міського населення	за рах. сільського населення
Волинська	26.4	19.8	6.7	0.3	6.4
Закарпатська	18.0	12.2	5.7	2.6	3.1
Івано-Франківська	27.0	19.1	7.8	0.4	7.4
Львівська	66.9	53.2	13.6	-1.0	14.7
Рівненська	31.7	23.9	7.7	-0.2	7.9
Тернопільська	27.9	19.1	8.7	0.9	7.8
Чернівецька	17.5	17.0	0.6	-3.2	3.8
Разом:	215.4	164.3	50.8	-0.2	51.1

Щодо зворотнього процесу, тобто чисельності і структури тих, хто вибуває з міст, то тут спостерігаються істотні відмінності. По-перше, якщо міста поповнювали приблизно 50% сільські жителі, то з міст у сільську місцевість виїжджає по Україні 26,1% (310055 чол.), у Волинській області — 33,1% (6561 чол.), Закарпатській — 33,8% (4138 чол.), Івано-Франківській — 32,0% (6119 чол.), Львівській — 30,0% (15978 чол.), Рівненській — 32,5% (7791 чол.), Тернопільській — 34,5% (6625 чол.), Чернівецькій — 32,0% (5431 чол.)¹.

Більш наглядно міграційні процеси по міських поселеннях можна показати у відповідних величинах, тобто питому вагу тих, що прибули і тих, що вибули на кожну тисячу населення у тому ж, 1989 році (див. табл. 45)².

Ми не будемо коментувати цю таблицю, оскільки вона дуже виразно показує відносне співвідношення між тими, що прибули в міста відповідних областей і тими, що вибули з них. Єдине, що

можна зробити висновок про те, що покищо, хоча у значно послаблених масштабах, село поповнює чисельність міського населення.

Цікавим є питання не лише про співвідношення мігрантів за статусом поселення (місто-село), але й за територіальним (географічним) аспектом. Маємо на увазі, скільки, наприклад, прибуло до міст з відповідної області, України загалом, чи з-за меж України. Грунтовна статистика міграційних процесів 1989 р. дає змогу відповісти й на це питання (табл. 46)¹.

Таблиця 45.

	На 1000 чоловік населення			Число тих, що вибули на 1000 тих, що прибули
	прибуло	вибуло	міграційний приріст	
Волинська	51	38	13	747
Закарпатська	35	24	11	681
Івано-Франківська	45	32	13	708
Львівська	41	33	8	795
Тернопільська	58	40	18	687
Рівненська	59	45	14	755
Чернівецька	44	43	1	966

Аналізуючи наведені дані, однозначно можна зробити висновок про те, що переважна частина міграцій (прибуття, тобто поповнення чисельності міського населення) здійснюється в межах України (від 68,4% в Чернівецькій області до 73,2% в Рівненській). З-за меж України, тобто в різних республік-держав бывшего Союзу в її міста прибувала лише третина всіх мігрантів. Таке ж співвідношення спостерігалось і щодо мігрантів, які вибували за межі українських міст, хоча амплітуда між відповідними показниками значно більша. В 1989 р., наприклад, з загального числа тих, хто вибув за межі України загалом цей показник становив 40,2%, у Волинській області — 33,7%, Закарпатській — 35,8%, Івано-Франківській — 30,8%, Львівській — 29,25, Рівненській — 33,0%, Тернопільській — 29,0%, Чернівецькій — 46,7%².

Оскільки попередній аналіз міграційних процесів населення Прикарпаття і суміжних областей ми зробили станом на 1989 р., тобто до набуття Україною політичної незалежності, цілком логічно прослідкувати ці ж процеси в умовах незалежності України (табл. 47).

* Демографический ежегодник СССР. 1990. М., 1990, С. 530-531.

¹ Там же.

² Там же, С. 539.

¹ Демографический ежегодник СССР. 1990., С. 545.

² Там же, С. 552.

Таблиця 46.

Області	Число тих, що прибули до міських поселень			
	в межах України	в тому числі		з-за меж України
		в межах області	з інших областей	
Волинська	18990	13045	5945	7476
%	71.8	49.3	22.5	28.2
Закарпатська	11251	6652	4599	6748
%	62.5	37.0	25.5	37.5
Івано-Франківська	19450	12327	7123	7580
%	72.0	45.6	26.4	28.0
Львівська	48170	33477	14693	18733
%	72.0	50.0	22.0	28
Рівненська	23209	15913	7296	8495
%	73.2	50.2	23.0	26.8
Тернопільська	21334	14219	7115	6549
%	76.5	51.0	25.5	23.5
Чернівецька	12005	7505	4500	5554
%	68.4	42.8	25.5	31.6

Як бачимо з наведених даних, що співвідношення між тими, що прибули і тими, що вибули станом на 1992 рік порівняно з 1989 роком істотно не змінилося. У всіх областях спостерігається позитивне міграційне сальдо, хоча амплітуда між прибулими і вибулими помітно зменшилась.

Загалом, загальна картина щодо сальдо міграції по західних областях і України в цілому представлена в наведених даних табл. 48.

Якщо говорити про досить тривале позитивне міграційне сальдо на Прикарпатті, як і в Україні особливо, то можна однозначно сказати, що цей великий міграційний приплив в Україну з інших республік нічим, крім, можливо, офіційно не оголошеними мотивами типу "общегосударственных интересов" не виправданий. Переважно він не викликався ні виробничою необхідністю, ні проблемами родинного спілкування. І, головне, цей приток досить стабільний і практично не скорочується, що викликає ряд економічних, соціальних і національно-етнічних проблем¹.

¹ Заставний Ф.Д. Географія України, С. 134-135.

Таблиця 47.

Міграції населення західних областей України в 1992 р. (тис. чол.)*

Області	Прибуло	Вибуло	Сальдо міграції (+) (-)
Волинська	25.3	22.3	3.0
Закарпатська	16.2	13.6	2.6
Івано-Франківська	26.3	21.5	4.8
Львівська	54.8	54.3	0.5
Тернопільська	24.4	21.1	3.3
Рівненська	32.6	29.0	3.6
Чернівецька	19.6	16.7	2.9

Щодо аналізу мігрантів за статтю і віком, то дещо мобільнішими є жінки, особливо в найбільш активному працездатному віці 16-29 років. Так, на кожну 1000 населення України сюди в 1989 р. прибуло віком 16-19 років 86 осіб чоловічої статі, вибуло 74 особи. Серед жінок цього ж віку цей показник становив відповідно 148 і 132 особи. Серед мігрантів віком 20-24 роки прибуло чоловіків 125, вибуло 99 на 1000 населення, жінки цього ж віку становили відповідно 105 і 107 осіб¹.

Таблиця 48.

Сальдо міграції населення західних областей України за період з 1970—1992 р. (тис. чол.)*

Області	1970	1979	1980	1990	1991	1992
Волинська	-0.1	-1.8	-3.4	1.4	0.8	3.0
Закарпатська	0.7	-1.2	-3.7	-1.8	-2.4	2.6
Івано-Франківська	4.5	-2.2	0.6	3.9	3.6	4.8
Львівська	7.7	-4.1	-6.0	0.3	0.2	0.5
Рівненська	3.8	-3.9	-3.9	-2.7	0.1	3.6
Тернопільська	5.2	-4.6	0.4	1.8	1.5	3.3
Чернівецька	2.8	-1.5	-3.4	-3.4	-0.7	2.9
Україна	88.0	17.1	44.3	79.3	148.4	228.1

* Населення України. 1992. Демографічний щорічник. К., 1993, С. 92.

¹ Демографический ежегодник СССР. 1990, С. 566.

* Населення України, 1992., С. 93.

Таблиця 49.

Етнічна структура мігрантів України в 1989 р. (тис. чол.)^{*}

Національність	Прибуло	%	Вибуло	%
Всього	1241.1	100	1024.4	100
В тому числі:				
українці	787.4	63.4	631.3	50.8
росіяни	353.8	28.5	290.8	28.4
білоруси	15.0	1.2	11.6	1.1
татари	10.5	0.8	4.2	0.4
вірмени	9.1	0.7	3.6	0.3
молдавани	8.1	0.6	6.6	0.6
євреї	5.3	0.4	33.9	3.3
азербайджанці	4.5	0.3	4.2	0.4
узбеки	3.4	0.2	3.0	0.3

Цікаво прослідкувати структуру мігрантів за національністю. Оскільки ми не маємо змоги подати цей матеріал окремо по Прикарпаттю, ми наводимо відповідні дані по Україні в цілому, маючи на увазі, що ці дані певною мірою відображають етнічну структуру мігрантів Прикарпаття кінця 80-х — початку 90-х років.

Наведені дані свідчать про те, що основна питома вага серед мігрантів припадає на українців і росіян. За прибуттям їх частка становить майже 92% від всіх, що прибули; серед тих, що вибули за межі України вона становить 79,3%. Серед всіх прибулих найбільшу питому вагу займають українці (63,4%), друге місце посідають росіяни (28,5%), зовсім незначну частку становлять білоруси (1,2%), татари (0,8%), вірмени (0,7%), молдавани (0,6%) та інші національності.

Деякі відмінності спостерігаються серед тих мігрантів, які вибули за межі нашої держави. Насамперед, значно менше вибуває українців (50,8% від всіх тих, що вибули), частка росіян серед цієї категорії мігрантів така ж, як і серед прибулих (28,4%). Проте третє місце серед вибулих посідають з відомих причин євреї (3,3%), наступне білоруси (1,1%), молдавани (0,6%), азербайджанці і татари (0,4%), узбеки і вірмени (0,3%) та інші.

Стосовно Прикарпаття, то тенденція позитивного міграційного сальдо зберігається і досі, оскільки і в умовах самостійної української держави сюди прибуває більше людей, ніж вибуває. В 1991 р., наприклад, з Івано-Франківської області вибуло 14225 чол., а прибуло 20624, тобто на 6399 чол. більше. В 1993 р. перебільшення тих, що прибули над тими, що вибули становила 1877 чол. при майже незмінних обсягах міграції (вибуло 20741 чол., прибуло 22618 чол.). Ця тенденція властива і для всіх міст та більшості районів області окрім Богородчанського, Верховинського, Галицького, Калуського, Тисменицького і Тлумацького, де загальна чисельність тих, що вибули дещо переважає над тими, що прибули.

Загальну картину щодо міграції населення по міських поселеннях та в сільській місцевості Івано-Франківської області в 1993 р. представлено наведеними нижче даними¹.

Таблиця 50.

Всього по області	Прибуло	Вибуло	Міграційний приріст
ВСЬОГО ПО ОБЛАСТІ	22618	20741	1877
м. Івано-Франківськ	5570	4907	663
м. Болехів	208	155	53
м. Калусь	1644	1342	302
м. Коломия	1795	1314	481
м. Яремча	131	115	16
РАЙОНИ:			
Богородчанський	691	873	-182
Верховинський	345	358	-13
Галицький	1093	1263	-170
Городенківський	876	748	128
Долинський	1408	1271	137
Калуський	691	905	-124
Коломийський	1014	1000	14
Косівський	799	605	194
Надвірнянський	1616	1537	79
Рогатинський	1011	806	205
Рожнятівський	922	862	60
Снятинський	797	660	137
Тисменицький	633	705	-72
Тлумацький	831	873	-42

¹ За матеріалами Івано-Франківського облстатуправління.^{*} Демографический ежегодник СССР. 1990, С. 580-582.

Щодо вікової структури мігрантів, то переважну їх більшість становлять дорослі. Питома вага дітей віком до 16 років коливається від 18 до 20% загальної чисельності мігрантів.

Аналізуючи міграційні процеси на широкому історико-статистичному фоні, автори вважали за потрібне зупинитися й на такому цікавому соціально-економічному явищі як маятникова міграція. Цей вид міграції мало вивчений в економічній літературі, тому, власне, наступний розділ буде присвячено аналізу саме цієї проблеми.

РОЗДІЛ III

ТРУДОВА МАЯТНИКОВА МІГРАЦІЯ

1. МАЯТНИКОВА МІГРАЦІЯ ЯК ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ПЕРЕРОЗПОДІЛ РОБОЧОЇ СИЛИ

Населення України у зв'язку з історичними особливостями та великою різноманітністю природно-географічних і економічних умов, що впливають на його розселення, відзначається високою територіальною мобільністю (рухомістю). Одним із видів міграційної рухомості населення, є так звана, трудова маятникова міграція. Сутність маяткової міграції полягає в регулярному (щоденному) переміщенні населення на роботу з одного населеного пункту в інший без зміни постійного місця проживання.

За останні три десятиліття в Україні маятникова міграція різко активізувалася і нині в щоденних трудових маятникових поїздках на роботу бере участь понад 2,5 млн. чоловік. Причому біля 1,5 млн. чоловік здійснюють щоденні трудові поїздки в напрямку "село-місто", 0,7 млн. чоловік — в напрямку "місто-місто", 0,4 млн. чол. — в напрямку "місто-село". В середньому по Україні маятникові мігранти становлять 88 чоловік з розрахунку на 1000 працівників міст. До найбільших міст України — Києва, Харкова, Одеси, Львова щоденно доїжджає відповідно 220, 157, 70 і 135 тис. чоловік. Найбільш інтенсивні потоки трудової маяткової міграції спостерігаються в приміських зонах великих міст (в більшості обласних центрів), в міських агломераціях Донбасу та Придніпров'я, а також в областях Західного регіону України — Львівській, Івано-Франківській, Чернівецькій та Закарпатській.

Трудова маятникова міграція як складний і багатогранний соціально-економічний процес є важливим чинником формування, раціонального використання, а також головним каналом міжгалузевого і територіального перерозподілу трудових ресурсів. Її економічна функція в процесі відтворення полягає в з'єднанні засобів виробництва з необхідним контингентом робочої сили. Значення маяткової міграції стає тим більше, чим більша розбіжність в характері розселення населення і розміщення виробництва (централізована форма розміщення виробництва і децентралізоване розселення або навпаки).

Трудова маятникова міграція як територіальний (міжпоселенський) перерозподіл робочої сили суттєво впливає на величину та рівень використання трудових ресурсів у містах Прикарпаття (див. таблицю 51).

**Населення, трудові ресурси та питома вага заміських жителів в загальній кількості
трудогих ресурсів міст Прикарпаття**

Місто	1970 р.			1992 р.		
	населення, тис. чоловік	трудогі ресурси, тис. чоловік	питома вага мігрантів, %	населення, тис. чоловік	трудогі ресурси, тис. чоловік	питома вага мігрантів, %
Івано-Франківськ	107.2	85.8	22.0	230.4	172	37.5
Калуш	41.3	32.4	26.8	70.6	54	33.4
Коломия	41.8	34.1	33.7	67.5	48	38.4
128 Надвірна	16.3	13.1	32.1	23.4	16	41.3
Долина	14.3	10.1	28.0	24.2	17	40.2
Яремча	7.5	5.4	26.7	22.5	7	30.4
Болехів	9.9	5.0	26.0	12	9	42.1
Галич	4.8	3.5	34.3	7	5	48.7
Косів	7.1	6.0	31.7	9	7	43.6
Рогатин	5.6	4.3	35.0	8	6	47.5
Снятин	7.5	5.5	25.5	11	8	35.6
Львів	558.6	422.0	12.1	807.3	640	25.2
Дрогобич	57.1	45.5	16.5	80.1	60	32.4

Продовження таблиці 51

Місто	1970 р.			1992 р.		
	населення, тис. чоловік	трудогі ресурси, тис. чоловік	питома вага мігрантів, %	населення, тис. чоловік	трудогі ресурси, тис. чоловік	питома вага мігрантів, %
Стрий	48.5	38.5	10.7	70.0	48	25.4
Самбір	29.8	19.3	10.4	38	29	23.5
Миколаїв	10.0	8.4	38.1	13	10	42.1
Новий Розділ	14.7	14.7	40.8	34	27	35.4
Борислав	34.2	23.0	8.3	45	25	22.8
129 Ходорів	10.0	6.6	21.2	13	10	28.3
Жидачів	9.8	7.5	26.7	12	10	33.8
Трускавець	18.6	13.5	17.8	23.1	17	28.6
Сколе	5.6	3.8	21.0	7	5	33.8
Старий Самбір	3.1	2.7	33.3	5	3	42.0
Турка	6.9	4.1	9.8	8	6	27.6
Чернівці	188	152.7	22.0	261.2	210	30.4
Сторожинець	10.9	7.4	23.0	14	11	38.5
Вижниця	4.6	2.8	3.6	7	5	28.4
Вашківці	5.7	3.2	3.1	5	4	23.7

Як бачимо в більшості міст Прикарпатського регіону питома вага осіб, які працюють в містах, але проживають за їх межами є досить високою. У Львові чисельність трудових ресурсів за 1970-1992 роки збільшилась на 218 тисяч чоловік (в 1,5 рази), а чисельність трудових маятникових мігрантів — з 51 тис. до 135 тис. чоловік або в 2,8 раза. Отже, свої потреби в трудових ресурсах промислові підприємства Львова в минулі два десятиліття забезпечували в основному залучаючи трудові ресурси переважно з приміських зон та прилеглої сільської місцевості. Якщо в 1970 р. питома вага осіб, які працювали у Львові, але мешкали за його межами, в складі зайнятих в галузях народного господарства складала 12,1 відсотка, то в 1985р. — 23,5 відсотка, а в 1992 р. — 25,5 відсотка. В Івано-Франківську, наприклад, за 1975-1992 рр. чисельність трудових ресурсів зростає в 1,6 рази, а кількість трудових маятникових мігрантів збільшилась з 20,3 тис. чоловік в 1975 р. до 50,5 тис. чоловік в 1992 р. або в 2,5 рази.

Тенденція така, що більш низькі темпи механічного приросту трудових ресурсів міста компенсуються великими обсягами та інтенсивністю трудових маятникових потоків сільського населення до цих міст. Це стосується не лише великих, але й середніх і деяких малих міст Прикарпаття. Швидше всього збільшилися маятникові міграції в міста з чисельністю населення 20-50 та 50-100 тис. чоловік.

Питома вага трудових маятникових мігрантів, що здійснюють щоденні трудові поїздки, серед зайнятих в галузях народного господарства в 1992 році в Івано-Франківську становила 37,5 відсотка, Чернівцях — 30,4 відсотка, Коломиї — 38,4 відсотка, Калуші — 33,4 відсотка, Дрогобичі — 32,4 відсотка, Новому Роздолі — 35,4 відсотка, в Долині, Надвірній, Самборі, Болехові, Миколаєві, Косові, Галичі від 40,2 до 48,7 відсотка.

Закономірним слід вважати те, що у період формування ринкових відносин, урізноманітнення форм власності і господарювання, зміщення акцентів в управлінні економічним і соціальним розвитком від галузевого до регіонального рівня проблема територіальної організації продуктивних сил України і її окремих регіонів набуває особливої актуальності. Особливо актуальною вона стала за умов сучасної демографічної ситуації коли спостерігається тенденція до значного зниження природного приросту населення, а починаючи з 1991 року в Україні смертність населення стала перевищувати народжуваність. В 1994 році чисельність населення України зменшилась більше ніж на 400 тис. чоловік. Ось чому трудовій маятниковій міграції відводиться чимала роль в успішному функціонуванні господарського комплексу міст Прикарпаття та його забезпеченості робочою силою.

Трудова маятникова міграція — явище далеко не однозначне, має як позитивні, так і негативні сторони. Забезпечуючи робочою силою промислові вузли та центри Прикарпаття, вона дає змогу підприємствам, розміщеним у них, економити кошти на додаткове

будівництво житла, дитячих дошкільних установ, закладів охорони здоров'я, побуту, торгівлі та інших об'єктів соціальної інфраструктури. Маятникова міграція сприяє раціональному використанню трудових ресурсів областей регіону та обмежує зростання великих і середніх міст, прискорює розвиток малих міст та селищ міського типу. Крім цього, маятникова міграція значною мірою впливає на демографічну структуру сільського населення. Наші розрахунки показують, що чим більші масштаби трудових маятникових поїздок з сільської місцевості, тим вищою є питома вага працездатного населення, яке проживає в селі.

У соціальному плані маятникова міграція відбиває об'єктивну тенденцію посилення територіальної рухомості населення, підвищення його соціальної однорідності, адже трудові маятникові поїздки здійснюються з метою поліпшення матеріальних, культурних, побутових та інших умов життя. Зумовлена історичними особливостями економічного розвитку, регіональними відмінностями в розвитку і розміщенні продуктивних сил, маятникова міграція для кожного регіону України має свої особливості й відмінності. Це, насамперед, стосується кількісних параметрів та якісних характеристик маятникових мігрантів, географії напрямків та інтенсивності потоків, їх раціональних та нераціональних форм.

2. МАСШТАБИ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОЇ МАЯТНИКОВОЇ МІГРАЦІЇ

Результати дослідження та аналіз статистичних даних, які наведені в таблиці 52, засвідчують, що у багатьох містах Прикарпаття і особливо тих, що швидко розвивалися внаслідок приросту нових робочих місць у зв'язку із значними обсягами промислового будівництва протягом останніх двадцяти років, спостерігається прискорене її зростання.

За 1970-1992 рр. обсяги трудової маятникової міграції у великі міста регіону збільшилась в 2,3-2,7 раза, у середні і малі міста — у 2,6-3,2 раза і становили: у Львів — 135 тис. чоловік, Івано-Франківськ — 50,5, Чернівці — 48,5, Коломию — 24,2, Калуш — 21,5, Дрогобич — 20,3, Новий Розділ — 12,8, Борислав — 10,3, Надвірну — 10,6, Долину — 10,2, Трускавець — 7,5 тис. чоловік.

Якщо міграційний вплив сільського населення Прикарпаття порівняно невеликий, то інтенсивність трудової маятникової міграції в чотири рази перевищує цей показник в цілому по Україні.

Прикарпатський регіон є одним з найчисленніших в Україні ареалом концентрації інтенсивних потоків трудової маятникової міграції сільського населення в міста. У регіоні за 1975-1992 рр. відмічені найвищі середньорічні прирости маятникових мігрантів серед сільських жителів: у Львівській області — 6,9 тис. чоловік, Івано-Франківській — 5,8, Чернівецькій — 3,5 тис. чоловік. За

Обсяги трудової маятникової міграції до міст Прикарпаття, тис. чол.

Місто	Роки		
	1970	1980	1992
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ			
Львів	51.0	100.4	135.0
Дрогобич	7.5	15.4	20.3
Стрий	3.6	6.8	12.7
Самбір	2.0	4.4	6.8
Миколаїв	3.2	4.5	6.4
Новий Розділ	3.5	7.9	12.8
Борислав	2.9	5.4	10.3
Ходорів	1.4	2.4	3.2
Жидачів	2.0	2.9	4.6
Трускавець	2.4	4.2	7.5
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ			
Івано-Франківськ	18.8	33.8	50.5
Коломия	11.5	16.4	24.2
Калуш	8.7	15.7	21.5
Надвірна	3.2	6.5	10.6
Долина	2.8	6.3	10.2
Болехів	0.3	3.0	3.5
Галич	1.2	2.8	4.2
Городенка	1.3	2.4	3.8
Косів	1.9	3.0	5.1
Рогатин	1.5	2.5	3.3
Снятин	1.4	2.2	3.8
Яремче	0.4	1.0	2.8
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ			
Чернівці	23.3	39.8	48.5
Сторожинець	1.6	3.8	5.8
Вижниця	0.6	1.5	2.8
Кіцмань	0.8	1.3	2.6
Вашківці	0.7	1.2	2.4
Глибока	0.5	1.1	2.0

вказаний період цей показник в інших областях України становив: по Донецькій області — 1,2 тис. чоловік, Дніпропетровській — 1,6, Полтавській — 2,0, Одеській — 2,2, Хмельницькій — 2,6, Київській (без м. Києва) — 3,6, Криму — 2,4 тис. чоловік.

Якщо частка маятникових мігрантів в загальній чисельності сільського населення у 1992 році в цілому по Україні становила 9,2 відсотка то по Львівській області вона досягла 20,1 відсотка, Івано-Франківській — 19,3 відсотка, Чернівецькій — 12,2 відсотка. В Івано-Франківській області, наприклад, в щоденних трудових маятникових поїздках на 1.07.1992 року брало участь 165,8 тис. чоловік сільського населення, причому, на роботу в обласний центр щоденно доїжджало 50,5 тисяч чоловік, в Калуш, Коломию, Долину, Надвірну та інші міста і селища міського типу — понад 115 тисяч чоловік. В Львівській і Чернівецькій областях чисельність маятникових мігрантів серед сільського населення в 1992 році складала відповідно 245,4 і 80,6 тисячі чоловік. Про високу інтенсивність трудових маятникових міграцій сільського населення Прикарпаття свідчить те, що в 1992 році чисельність мігрантів у міста Львівської та Івано-Франківської областей становила 394,5 тисяч чоловік, або 24,5 відсотка всіх сільських маятникових мігрантів України.

Порівнюючи показники інтенсивності трудової маятникової міграції в містах Східних, Південних та Центральних районів України слід відзначити, що її обсяги порівняно з містами Прикарпаття значно менші. Щоденні поїздки населення на роботу, наприклад, до Луганська становлять 15 тис. чоловік, Дніпропетровська — 16, Запоріжжя — 24, Полтави — 29, Вінниці — 30, Черкас — 15, Херсона — 8,9, Сімферополя — 8,5 тис. чоловік. Отже, в окремих регіонах України внаслідок історичних особливостей їх економічного розвитку, відмінностей у рівнях життя різних соціально-територіальних груп населення, а також демографічних та природних умов, соціально-психологічних та адміністративно-правових факторів обсяги трудової маятникової міграції населення будуть посилюватися, а в інших — стримуватися.

Прикарпаття в географічному відношенні є специфічним регіоном України. В областях регіону (Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька) загальною площею 43,8 тис. км², що становить 7,3 відсотка території України, проживає понад 5,2 млн. чоловік, або 10 відсотків населення України. Тут виробляється 9,5 її промислової і 7,8 сільськогосподарської продукції. У зв'язку з історичними умовами рівень економічного розвитку регіону тривалий час відставав від економічних можливостей і соціальних потреб населення. З урахуванням відставання економічного розвитку областей західної частини України, особливо промисловості, увага акцентувалась на їхньому прискореному індустріальному розвитку.

Аналіз статистичних даних засвідчує, що за 1960-1992 рр. обсяг випуску валової продукції промисловості збільшився в Івано-

Франківській області — в 9,2 раза, у Львівській — в 7,5, в Чернівецькій — в 6,9 раза (по Україні — в 5,1 раза). Якщо в 1981-1990 роках приріст валової продукції промисловості в цілому по Україні становив 57,7%, то по Львівській області — 69,3%, Івано-Франківській — 93,4%, Чернівецькій — 65,1%. За 1970-1990 рр. приріст капітальних вкладень в розвиток продуктивних сил Західних областей склав 79,6% проти 34,0% в цілому по Україні. Високі темпи розвитку промислового виробництва в даному регіоні, а також ті зміни, які відбулися в розміщенні продуктивних сил на основі поєднання просторових факторів і природно-економічних умов дали змогу сформувати в Прикарпатському регіоні великий промислово-територіальний комплекс. В його структурі переважають галузі, які базуються, головним чином, на місцевих мінерально-сировинних, лісових, водних, а також трудових ресурсах.

Розміщення промислових підприємств тут зумовлено деякими причинами. Їх концентрація у великих містах, насамперед, в обласних центрах, є певною мірою наслідком минулого. Нове промислове будівництво здійснювалося переважно у великих і окремих середніх містах, де було більше кваліфікованих кадрів, існувала енергетична база, транспортні шляхи.

Імперська, колоніальна економічна політика щодо даного регіону України привела не тільки до вичерпання багатьох мінерально-сировинних ресурсів (нафта, газ, сірка, калійна сіль, ліс та ін.), і високого рівня забруднення довкілля у зв'язку з розміщенням виробництв хімічної промисловості в унікальних рекреаційних зонах Прикарпаття (Калуш, Стебник, Новий Розділ, Новояворівськ, Івано-Франківськ, Загайпіль) та в місцях високої щільності населення і населених пунктів, але й стала причиною виникнення інших гострих соціальних проблем, однією з яких є трудова маятникова міграція. Ця проблема з безперервним розвитком продуктивних сил весь час ускладнювалась.

На розмір, структуру і напрямки інтенсивних потоків трудової маяткової міграції в Прикарпатті впливають ряд чинників та факторів. Це, по-перше, висока густина населення, особливо сільського, сприятлива його вікова структура і густа мережа сільських поселень. Питома вага сільського населення (48%) в півтора раза перевищує загальноукраїнську, більший в цілому по регіону на 3,5 чоловік на 1 тис. населення його природний приріст, а також густина населення, яка є вищою ніж в цілому по Україні на 18 чол. в Івано-Франківській, на 30 чоловік — в Чернівецькій, на 40 чоловік — у Львівській областях.

Покуття, а також долини рік Дністра, Прута, Лімниці, Стрия є найбільш густонаселеними сільськими районами на території України. Якщо густина міських поселень на 1 тис. км² в цілому по Україні становить 21,7, то у Львівській області вона досягає 38,4, в Івано-Франківській — 28,1, Чернівецькій — 23,8.

По-друге, достатньо розвинуті транспортні зв'язки між містами — промисловими центрами і поселеннями в приміській зоні та навколишній сільській місцевості, висока насиченість території транспортними комунікаціями (густа мережа приміських пасажирських сполучень, добре розвинута мережа автомобільних доріг і залізничних колій). Довжина залізничних колій у Львівській області сягає понад 1300 км, в Івано-Франківській — 480 км, в Чернівецькій — 460 км. Довжина автодоріг з твердим покриттям у Львівській області становить 7,4 тис. км, Івано-Франківській — 4,4, Чернівецькій — 2,9 тис. км. Із 39 міст Львівської області 25 мають залізничні станції, в Івано-Франківській і Чернівецькій областях із загальної кількості 14 і 10 міст залізничні станції є відповідно в 11 і 7 містах.

По-третє, диспропорції в розміщенні робочих місць, тобто, невідповідність кількості і структури робочих місць у містах демографічному складу і професійно-кваліфікаційній структурі трудових ресурсів. Причиною цього стали високі темпи розвитку промислового виробництва в містах і значний приріст робочих місць у зв'язку з будівництвом нових і розширенням існуючих об'єктів промислового і соціально-культурного призначення, а також неможливістю використати весь природний приріст працездатного населення в сільській місцевості. У Львівській області в міській місцевості зосереджено 59 відсотків населення і 78 відсотків робочих місць, в Івано-Франківській ці показники відповідно становлять 43 і 75 відсотків, у Чернівецькій — 41 і 70 відсотків. Частка осіб, які працюють в містах, але проживають за їх межами, серед зайнятих в галузях господарського комплексу міст у 1992 році становила: у Львові — 25,2 відсотка, Івано-Франківську — 37,5 відсотка, Чернівцях — 30,4 відсотка. Отже, в областях регіону на маятникових мігрантів припадає 30-40 відсотків загальної чисельності зайнятих в господарському комплексі міст сільських жителів. Для порівняння — у Вінницькій, Хмельницькій, Житомирській, Черкаській, Чернігівській областях, де та ж висока питома вага сільського населення (56-47 відсотків) у щоденних трудових маятникових міграціях бере участь не більше 10-15 відсотків сільських жителів.

По-четверте, значне відставання розвитку соціальної інфраструктури в містах регіону, насамперед, житлового будівництва, від розвитку промислового виробництва. Так, кожні п'ять років темпи приросту промисловості в прикарпатських областях з 1960 по 1990 рр. в середньому були на 25-30 відсотків вищими, ніж у цілому по Україні. Тим часом на кожну людину, що поповнила контингент робочих місць і службовців в народному господарстві України за 1970-1990 рр. у міській місцевості збудовано в середньому 42 кв.м. корисної житлової площі, тоді як в міській місцевості Львівської області цей показник становив 24 кв.м., Івано-Франківської — 20 кв.м., Чернівецької — 13 кв.м.

Серед соціально-економічних передумов, які посилюють трудову маятникову міграцію в міста Прикарпаття сільського населення, особливо молоді, є також більш широка можливість вибору професії й роботи відповідно до спеціальності та освіти, підвищення заробітної плати, зростання професійного, освітнього і культурного рівнів.

Аналіз статистичних даних показує, що в територіальному аспекті найбільша зосередженість трудової маятничкової міграції сформувалася в найбільші, більші і великі міста України: Київ, Харків, Львів, Одесу, Івано-Франківськ, Чернівці, Вінницю, Полтаву, Запоріжжя, Суми, Рівне, Тернопіль, де переважно трудовими маятничковими мігрантами є мешканці села. Щодо Донецького регіону, то тут теж значна кількість жителів є маятничковими мігрантами, але вони здійснюють трудові щоденні поїздки на роботу у великі міста переважно з міської місцевості, оскільки в цьому регіоні переважає міське населення (22 відсотки міського населення України) і дуже густа мережа міських поселень (в Донецькій і Луганській областях розташовано 86 міст і 240 селищ міського типу, що становить близько 25 відсотків усіх міських поселень України).

Якщо для великих, середніх та малих міст Прикарпаття чисельністю від 20 до 50 тис. чоловік притаманні значні обсяги трудових маятничкових мігрантів у складі зайнятих в господарському комплексі міст (від 30 до 48 відсотків), то для цих категорій міст у Донецькому, Придніпровському, Північно-Східному, Причорноморському і Центрально-Українському районах кількісні параметри трудової маятничкової міграції і частка маятничкових мігрантів у складі працюючих в містах є дуже незначною. Слід зазначити, що коли в середньому по Україні питома вага маятничкових мігрантів у кількості зайнятих у господарському комплексі міст становить близько 8-10 відсотків, то в містах Прикарпаття — 25-28 відсотків, більшість яких (93 відсотки) є сільськими жителями.

Отже, для більшості міст Прикарпаття невідповідність між потребою у робочій силі та її наявністю дедалі більшою мірою вирішувалась починаючи з середини 60-х і особливо початку 70-х років шляхом щоденних трудових маятничкових поїздок населення з приміських зон і прилеглих сільських районів в результаті чого Прикарпатський регіон став одним з найбільших в Україні районом концентрації інтенсивних потоків маятничкових мігрантів з числа мешканців села. Тобто, головним джерелом покриття дефіциту робочої сили в промислових центрах Карпатського району є сільське населення, яке в цьому регіоні відзначається досить високою мобільністю. Це пояснюється, насамперед, конкретними історичними, соціально-економічними та природно-географічними умовами, демографічними факторами, національно-побутовими особливостями, а також сприятливою віковою структурою сільського населення.

Детальніше з високою територіальною міграційною рухомістю сільського населення регіону можна ознайомитися, проаналізувавши

його чисельні характеристики і особливості прояву на прикладі Івано-Франківської області. Як зазначалося вище, в щоденних трудових маятничкових міграціях населення в даній області бере участь 165,8 тис. чоловік (дані на 1 липня 1992 р.) сільських жителів. Динаміку чисельного складу маятничкових мігрантів серед сільського населення в розрізі районів області, їх питому вагу в загальній чисельності сільського населення і в складі зайнятих в суспільному виробництві за 1980-1992 рр. ілюструє таблиця 53.

Як засвідчують наведені матеріали, чисельність трудових маятничкових мігрантів серед сільського населення Івано-Франківської області збільшилася за 1980-1992 рр. з 111,3 тис. чоловік до 165,8 тис. чоловік, або на 54,5 тис. чоловік. Питома вага маятничкових мігрантів в загальній чисельності всього сільського населення області зросла за названий період з 13,2 до 20,2 відсотка, а питома вага заміських жителів у складі трудових ресурсів, зайнятих в суспільному виробництві на 13,1 відсотка (з 25,0 в 1980 р. до 38,7 відсотка в 1992 р.). Найбільш високі прирости трудових маятничкових мігрантів з числа сільських мешканців відмічені в Тисменицькому (8,5 тис. чоловік), Коломийському (7), Надвірнянському (6,1), Калуському (5,4), Галицькому (5,1), Богородчанському (4,5) районах. За 1980-1992 рр. чисельність маятничкових мігрантів у Косівському районі збільшилася в 2,3 раза, Богородчанському, Тлумацькому — в 2, Рожнятівському — в 1,8, Галицькому — в 1,7, Коломийському і Надвірнянському районах — у 1,5 раза. Високою мобільністю характеризуються трудові ресурси з числа сільських жителів в Тисменицькому районі, де в щоденних поїздках на роботу в міста бере участь 30215 чоловік, Коломийському (21564), Калуському (19518), Надвірнянському (17915), Долинському (15514), Галицькому (12115) районах.

Якщо проаналізувати питому вагу трудових маятничкових мігрантів у загальній чисельності сільського населення, то найвищою вона є в Тисменицькому (46 відсотків); у Калуському районі вона становить 32,3 відсотка, Коломийському — 26,5 відсотка, Долинському — 23,9 відсотка, Надвірнянському — 22,4 відсотка, Галицькому — 22,3 відсотка. Досить високою є також питома вага маятничкових мігрантів, зайнятих в галузях народногосподарського комплексу області. В Калуському і Тисменицькому районах вона становить понад половину (відповідно 55,7 і 58,6 відсотка), в Долинському — 44,6 відсотка, Коломийському — 43,8 відсотка, Надвірнянському — 38,6 відсотка, Галицькому — 37,5 відсотка, Богородчанському — 30,4 відсотка.

У кількості, інтенсивності, географії та напрямках потоків трудової маятничкової міграції у кожній з категорій міст Прикарпаття є як багато спільного, так і чимало відмінного.

Найбільш численні є потоки трудових маятничкових мігрантів у великі міста регіону: до Львова, який формує зону доїжджання в

**Активність трудової маятникової міграції сільського населення
Івано-Франківської області**

Район	Сільське населення (на 1.01. 1992р., тис. чоловік)	Чисельність мігрантів, чоловік		Питома вага мігрантів, %			
				в загальній чисельності сільського населення		до зайнятих у галузях народного господарства	
		1980	1992	1980	1980	1992	1980
Богородчанський	60.5	4601	9120	6.7	15.1	13.8	30.4
Верховинський	25.0	635	1183	2.7	4.7	5.8	7.3
Галицький	45.0	7022	12115	12.8	26.9	24.9	37.5
Городенківський	49.0	3490	5235	5.7	10.7	11.9	15.2
Долинський	56.0	12898	15514	22.2	27.7	41.8	44.6
13% Калуський	59.4	14139	19518	21.1	32.8	50.5	55.7
Коломийський	91.0	14563	21564	16.6	23.7	30.1	43.8
Косівський	79.6	2546	5856	3.6	7.4	8.4	10.5
Надвірнянський	77.6	11858	17915	14.0	23.1	24.0	38.6
Рогатинський	45.9	4081	6160	7.3	13.4	15.4	17.4
Рожнятівський	53.4	4640	8240	8.0	15.4	16.5	24.8
Снятинський	56.1	6424	7817	9.9	13.9	17.3	18.8
Тисменицький	69.2	21741	30215	30.4	43.7	38.0	58.6
Тлумацький	43.0	2718	5372	4.8	12.5	10.5	18.7
Івано-Франківська міська Рада	14.7						
Всього:	82574	111356	165824	13.2	20.1	25.6	38.7

радіусі 90-100 км, щоденно сходяться 26 потужних потоків замських жителів чисельністю від 4 до 10 тис. чоловік в кожному; до Івано-Франківська, де зона доїжджання 60-70 км сформовані 12 головних потоків маятникових мігрантів від 3 до 6 тис. чоловік; в Чернівці формуються 10 основних потоків робітників і службовців від 2,5 до 5 тис. чоловік, які здійснюють трудові поїздки на відстань до 50-60 км. У середні міста регіону (Дрогобич, Калуш, Коломию, Стрий) в радіусі 30-40 км сформовано 5-8 потоків трудових маятникових мігрантів інтенсивністю 1,5-3 тис. чоловік. Інша картина в обласних центрах північної частини України (Житомирі, Сумах, Чернігові), вони мають невелику зону трудового впливу, маятникові міграції населення навколо цих міст здійснюють в радіусі до 35 км. У південних містах — Миколаєві, Херсоні, Маріуполі — зона інтенсивних міграцій не перевищує 30 км.

Ще менш потужні потоки трудових маятникових мігрантів формуються у напрямках до малих міст і селищ міського типу. Це не стосується Бурштина, Брошнева, Вигоди, Ворохти, Тисмениці, які є ведучими центрами електроенергетики, лісової, деревообробної та легкої промисловості і залучають значну частину трудових ресурсів з сільської місцевості. Кількість трудових маятникових мігрантів тут становить від 1,5 до 4 тис. чоловік.

Географія напрямів потоків маятникових мігрантів з сільських поселень на роботу в міста і селища міського типу Івано-Франківської області, чисельність мігрантів і кількість сіл в розрізі районів, звідки формуються потоки трудових маятникових мігрантів, подані в додатку.

Як показують дані таблиці 54, на 1 січня 1992 р. до Івано-Франківська на роботу щоденно доїжджало 50514 чол. з 202 сільських поселень дев'яти районів області, в тому числі з 35 сіл Тисменицького району (26746), з 38 сільських поселень Галицького (6130), з 28 поселень Надвірнянського (5452), з 25 сіл Богородчанського (4635), з 23 сіл Тлумацького (2854), з 20 сіл Коломийського (2396), з 15 сіл Калуського (1569), з 10 сіл Рожнятівського (415) і з 8 сіл Рогатинського (317) районів. У Коломию, де чисельність маятикової міграції становила 24230 чоловік, трудові поїздки здійснювали сільські жителі з 83 сіл шести прилягаючих районів, зокрема, 18058 чоловік з 35 сіл Коломийського району, 2170 чоловік з 15 сіл Снятинського, 1404 чоловік з 11 сіл Городенківського, 1216 чоловік з 9 сіл Тлумацького, 1057 чоловік з 8 сіл Косівського, та 325 чоловік з 5 сіл Надвірнянського районів. У маятникових поїздках на роботу до Калуша брало участь 21545 чоловік з 69 сіл чотирьох (Калуського, Рожнятівського, Долинського і Галицького) районів. Зокрема, з 29 сіл Калуського району доїжджало 16638 чоловік, з 16 сіл Рожнятівського 3994, з 8 сіл Долинського 755, з 6 сіл Галицького — 158 чоловік. В Надвірну з 24 сіл Надвірнянського, 12 сіл Богородчанського, 8 сіл Тисменицького і 3 сіл Коломийського районів в щоденних трудових маятникових міграціях брало участь 10618 чоловік. В Долину відповідно доїжджало 10273 чоловіка, з яких 8673 чоловік — з 26

Трудова маятникова міграція осіб, що проживають в містах Прикарпаття, але працюють за їх межами

Місто	Чисельність мігрантів з міста, тис. чоловік		
	1970 р.	1980 р.	1992 р.
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ			
Івано-Франківськ	4.0	5.1	7.3
Калуш	2.6	4.0	5.2
Коломия	2.8	4.6	5.7
Надвірна	0.9	1.6	2.0
Долина	0.8	1.5	1.8
Болехів	0.4	0.5	0.5
Галич	0.4	0.6	0.9
Городенка	0.3	0.4	0.6
Косів	0.3	0.5	0.8
Рогатин	0.4	0.6	0.7
Снятин	0.2	0.5	0.4
Яремча	0.2	0.5	0.4
Всього:	13.4	20.4	26.6
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ			
Львів	3.2	4.8	12.5
Дрогобич	1.6	3.0	4.6
Червоноград	1.2	2.6	3.5
Стрий	0.8	1.8	3.1
Борислав	0.6	1.5	2.3
Новий Розділ	0.2	1.3	1.5
Самбір	0.3	0.5	0.8
Старий Самбір	0.1	0.2	0.2
Миколаїв	0.6	0.8	1.0
Ходорів	1.0	0.8	0.7
Жидачів	0.3	0.2	0.3
Стебник	0.4	0.5	0.5
Сколе	0.2	0.3	0.3
Турка	0.3	0.4	0.3
Трускавець	0.1	0.4	0.6
Всього:	9.7	16.5	28.7

Місто	Чисельність мігрантів з міста, тис. чоловік		
	1970 р.	1980 р.	1992 р.
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ			
Чернівці	1.1	3.5	5.8
Сторожинець	0.5	0.8	1.0
Вижниця	0.3	0.2	0.4
Вашківці	0.2	0.3	0.3
Кіцмань	0.4	0.3	0.5
Хотин	0.7	0.9	1.2
Герца	0.2	0.2	0.3
Глибока	0.2	0.3	0.2
Всього:	3.6	6.5	9.7
Разом:	26.7	43.4	65.0

сіл Долинського, 1352 чоловіки — з 13 сіл Рожнятівського і 248 чоловік з 3 сіл Калуського районів.

Маятникові трудові поїздки до Бурштина переважно здійснюють сільські жителі з Рогатинського (1868 чоловік), Галицького (1738), а також Тисменицького (283) районів. До Брошнєва щоденно доїжджає 1664 чоловік з 12 сіл Рожнятівського району, 415 чоловік з 4 сіл Калуського і 215 чоловік з 3 сіл Долинського районів. До Галича, де щоденна кількість трудових маятникових мігрантів становить 4237 чоловік, потоки маятникової міграції формуються з 26 сіл Галицького, 7 сіл Тисменицького і 5 сіл Калуського районів. У Косові потоки маятникових мігрантів сходяться з 21 села (4376 чоловік) Косівського району, з 6 сіл (514) Верховинського та 4 сіл (216 чоловік) Снятинського районів. У Вигоду і Болехів, Ворохту, Заболотів потоки трудової маятникової міграції (табл.) формуються відповідно з сіл Долинського, Надвірнянського та Снятинського районів.

Отже, невідповідність між потребами народногосподарського комплексу міст Прикарпаття в робочій силі та можливостями її забезпечення значною мірою вирішується за допомогою маятникових трудових поїздок, насамперед, сільського населення. Важливою передумовою розвитку інтенсивних потоків трудової маятникової міграції до міст регіону є також концентрація робочої сили в приміській зоні та прилеглих сільських поселеннях, що зумовлено процесом як територіального, так і міжгалузевого перерозподілу трудових ресурсів, а також доцентровими силами урбанізації. З 1980 по 1990 р. чисельність зайнятих у сільському господарстві Івано-Франківської області зменшилася на 22,7 відсотка, а в промисловості зросла на 37,7, на транспорті і зв'язку — на 20,5, в будівництві —

на 34,7 відсотка. Тобто, наростання містоутворювального потенціалу і ускладнення функціональної структури промислових центрів супроводжувалося значним приростом у них робочих місць, які не заміщалися власними трудовими ресурсами через чисельну невідповідність останніх, що і викликало диспропорцію між потребами в робочій силі та її наявністю. Ця невідповідність і стала вирішуватися, головним чином, за рахунок трудових маятникових поїздок у міста жителів сільських поселень у зв'язку зі слабо розвинутою тут сферою застосування праці.

Слід зазначити, що висока інтенсивність трудової маятничкової міграції з сіл до міст Прикарпаття гальмує розвиток сільськогосподарського виробництва в сільській місцевості, що, в свою чергу, збільшує попит на висококваліфікованих спеціалістів в сільському господарстві, а також системі освіти, охорони здоров'я і побутового обслуговування в сільських поселеннях, що призводить до розвитку трудової маятничкової міграції у зворотньому напрямку "місто-село". В окремих великих містах, особливо обласних центрах Східних, Південних та Центральних районів України спостерігається значна кількість осіб, які проживають в містах, але працюють за їх межами, часто у сільській місцевості та селищах міського типу. Так, з Дніпропетровська щоденно доїжджає в приміську зону 32,3 тис. чоловік, з Сімферополя — 21,3, Києва — 20,5, Донецька — 13,4, Харкова — 10,5 тис. чоловік. Високою масовістю (понад 180 тис. чоловік) трудових маятничкових поїздок городян на роботу в приміську зону виділяється район Донбасу у зв'язку з його густою мережею міських поселень, а також Одеса, де понад 65 тис. міських жителів щоденно здійснюють маятничкові трудові поїздки в приміську зону.

Для міст же Прикарпатського регіону чисельність і питома вага осіб, які беруть участь в щоденних трудових маятничкових міграціях в заміську зону, порівняно незначна (табл. 54), кількість їх збільшується повільно, відстані поїздок порівняно невеликі (до 20 км).

З таблиці видно, що трудова маятничкова міграція в Прикарпатському регіоні по лінії "місто-село" має незначні чисельні параметри, хоча і просліджується тенденція до зростання. Так, якщо в 1970р. з 34 міст Прикарпаття на роботу в заміську зону і близько розташовані сільські поселення виїжджало 26,7 тис. чоловік міських жителів, у 1980 р. — 43,4 тис., то в 1992 р. — чисельність городян, які працювали за межами міст, в регіоні становила 65,0 тис. чоловік, або збільшилася в 2,3 раза. В 1970 р. більше всього осіб, які проживали в містах, але працювали за їх межами, було в Івано-Франківській (13,4 тис. чоловік), та в Львівській — (10,9 тис. чоловік) областях. У 1992 р. вже з 14 міст Львівської області в щоденній трудовій маятничковій міграції з міста до села брало участь 28,7 тис. чоловік, з 12 міст Івано-Франківської — 26,6, та з 8 міст Чернівецької області — 9,7 тис. міських жителів. Найбільша їх чисельність була у великих та середніх містах (у Львові — 12,5, Івано-Франківську — 7,3, Чернівцях — 5,8, Коломиї — 5,7, Калуші — 5,2, Дрогобичі — 4,6 тис. чоловік).

Серед маятничкових мігрантів, які щоденно виїждять на роботу з міст у сільську місцевість, переважають працівники освіти та охорони здоров'я, спеціалісти сільського господарства і будівництва, побуту та сфери обслуговування, основна маса серед них — це жінки.

3. ВПОРЯДКУВАННЯ ТРУДОВИХ МАЯТНИКОВИХ МІГРАЦІЙ

Отже, маятничкова міграція є обов'язковим атрибутом формування, функціонування та розвитку міських агломерацій, урбанізованих зон та інших систем розселення. Диспропорції в обсягу, структурі та географії інтенсивних потоків маятничкових міграційних переміщень населення відображають слабку увагу до методів управління ними з боку місцевих територіальних органів влади як районного, міського так і регіонального рівнів, та недостатню ефективність цих методів. Це пов'язане не тільки з дефіцитом оперативної інформації про різноманітні параметри маятничкової міграційної рухомості трудових ресурсів у межах територіальних адміністративних одиниць, а й з їх специфічними особливостями в Прикарпатському регіоні. Ось чому актуальним завданням є створення умов для підтримання високої міграційної рухомості населення та обміну трудовими ресурсами між сільськими та міськими населеними пунктами, між районами і областями регіону на основі вдосконалення територіальної структури суспільного виробництва існуючих старих видів і передбачених законами України форм власності й господарювання, пропорційного розвитку не тільки виробничої, а й, що особливо важливо, соціальної інфраструктури та державно-транспортної мережі, локальних систем розселення і розширення форм зайнятості працездатного населення.

Разом з тим залучення великої кількості маятничкових мігрантів до великих і середніх міст Прикарпатського регіону має ряд небажаних наслідків економічного й соціального характеру: досить високою залишається плінність серед тих, хто доїжджає (щорічно змінюється кожний четвертий маятничковий мігрант), виділяється мало коштів на житлово-комунальні, побутові та соціально-культурні потреби міських жителів, оскільки розширення галузей соціальної інфраструктури відстає від зростання населення. Тим часом виділення капітальних вкладень у будівництво промислових об'єктів та їх розширення переважно у великих і середніх містах та концентрація в них виробництва стримують розвиток малих міст та районів регіону, шгучно створюють передумови для відтоку від них трудових ресурсів.

У вивченні трудової маятничкової міграції важлива роль відводиться комплексним економічним і соціологічним дослідженням. Шляхом анкетування нами було проведено вибіркове обстеження маятничкових мігрантів на 12 підприємствах Івано-Франківська, 6 — Коломиї, 5 — Калуша, 4 — Долини і на 3 підприємствах Надвірної, яким було охоплено 4540 чоловік.

**Види транспорту, які використовують маятникові мігранти
Івано-Франківська при доїжджанні на роботу (на 1.01.1992 р.)**

Район	Вид транспорту, який використовується на трудові маятникові поїздки (в %)				
	поїзд	автобус	службовий автотранспорт	особистий автотранспорт	всього
Тисменицький	19.4	68.9	11.4	0.3	100.0
Галицький	48.6	25.2	26.1	0.1	100.0
Богородчанський	—	90.5	10.4	0.1	100.0
Надвірнянський	67.0	28.2	4.6	0.2	100.0
Коломийський	83.5	10.9	5.3	0.3	100.0
Калуський	31.2	24.9	43.4	0.2	100.0
Тлумацький	4.3	65.8	29.8	0.1	100.0
Рожнятівський	—	25.0	75.0	—	100.0
Косівський	—	100.0	—	—	100.0
Рогатинський	73.3	26.7	—	—	100.0
Городенківський	—	100.0	—	—	100.0
Долинський	85.7	14.3	—	—	100.0
Тернопільська область	7.7	92.3	—	—	100.0

В результаті обробки результатів анкетування на ЕОМ у відповідності із заданою економіко-математичною програмою було встановлено, що 22,2% серед маятникових мігрантів мають стаж роботи на даних підприємствах понад 5 років, 26,8% — від 3 до 5, 32,7% від 1 до 3 років, 18,3% — до 1 року. Серед респондентів 6% — це особи з вищою і незакінченою вищою освітою, 22,1% мають середню спеціальну, 61,1% — середню, 10,7% — незакінчену середню освіту. Серед робітників з неповною середньою освітою переважають особи старших вікових груп (41-50 і понад 50 років). Серед маятникових мігрантів переважають чоловіки (72%), більшість серед них (68%) — молодь. На промислових підприємствах робітники-мігранти IV-V розрядів становлять 42,5%, в будівельних організаціях — 55,8%, що свідчить про їх висококваліфіковану і, як наслідок, високооплачувану працю та особисту зацікавленість у щоденних трудових поїздках. Більшість мігрантів (67,7%) доїжджають на роботу автобусом, 30% — поїздом, 2,3% — власним транспортом. Види транспорту, які використовують маятникові мігранти при щоденних поїздках на роботу наведені в таблиці 55.

З обстежених трудових маятникових мігрантів 11,5% витрачають на щоденні трудові поїздки до 1 год., 28,8% — від 1 до 2, 29,1% — від 2 до 3, 16,2% — від 3 до 4, 14,3% — понад 4 год. Тобто майже третина (30,5%) замських жителів витрачає на проїзд до місця роботи і назад до 4 і понад 4 год., а кожний сьомий маятниковий мігрант, котрий працює в Івано-Франківську, перебуває в дорозі понад 4 год. або здійснює дуже тривалі, нераціональні поїздки.

Тільки 30 тис. зі 135 тис. маятникових мігрантів, які працюють у Львові, мешкають у межах 60-хвилинної транспортної доступності до міста, а близько 70 тис. замських жителів витрачають на дорогу 1,5-2 та понад 2 год., 12% — 3-4 год., 8,2% — від 4 до 6 год., 4,8% — понад 6 год. Іншими словами, кожний сьомий маятниковий мігрант перебуває у дорозі і очікуванні транспорту понад 4 год., а 25% — здійснюють нераціональні трудові поїздки.

Таким чином, нераціональні форми трудових маятникових потоків призводять до негативних явищ. Непродуктивні витрати позаробочого часу осіб, що працюють в містах, але проживають за їх межами, викликають так звану транспортну стомлюваність і зниження працездатності людей. За наявними розрахунками, перевищення нормативної тривалості (40-50 хв.) поїздки на роботу на кожні 10 відсотків знижує продуктивність праці на 4 відсотки. Збільшення часу доїзду на роботу зменшує неробочий час перебування замських жителів у колі сім'ї, збільшує нервову навантаження, захворюваність.

Останнім часом проблеми трудових маятникових міграцій населення різко загострилися. Як показує досвід інших країн, зокрема Центральної Європи, маятникові мігранти найменш захищені від безробіття. Можливості здійснювати щоденні поїздки до місць праці в умовах ринкових відносин та енергетичної кризи істотно зменшилися. Зростають не лише вартість проїзду, а й затрати часу на поїздки. Особливо відчутні зміни в механізмі маятникових

трудова міграцій відбуваються в районах значного їх поширення з надлишками трудових ресурсів, що традиційно мали місце.

Це стосується і Прикарпаття, де в сучасних умовах реформування економіки, становлення ринкових відносин, як і в інших регіонах України, характерною ознакою стало значне вивільнення робочої сили з промисловості, яка розміщена в основному в містах. Все інтенсивніше формується ринок праці, зростає пов'язане з ним безробіття. Названі процеси значною мірою стосуються трудових маятникових мігрантів. Інтенсивні потоки трудової маятникової міграції значно скорочуються, багато сільських мешканців стає безробітними. За 1992-1994 рр. кількість осіб, які працюють в містах Прикарпаття, але проживають за їх межами, скоротилася в Чернівцях та Івано-Франківську відповідно на 8,5 та 8,2 тис. чоловік, в Коломиї — на 4,7, Калуші — 4,5, Дрогобичі — 4,6, Стрию — 4,4, Львові — біля 20 тис. чоловік.

Регіональні та особисті витрати, пов'язані з маятнковою міграцією, є достатньо значними для того, щоб зайнятись упорядкуванням і регулюванням інтенсивних потоків трудової маятнкової міграції як у великі так і в середні міста Прикарпаття та районів, що до них прилягають в потрібному для інтересів держави і корисному для самих маятникових мігрантів напрямі. Дієвість регулювання

трудоу мятникових міграційних потоків залежатиме від повноти врахування і використання регіональних особливостей та чинників трудової мятникової міграції населення.

Разом з тим як на макро-, так і на мікрорівнях необхідний перехід до прямого регулювання трудової мятникової міграції, який при поглибленому аналізі сутності, інформаційної забезпеченості, методах вимірювання і прогнозування дасть змогу підвищити її ефективність, позитивно вплине на розвиток господарського комплексу та на відтворення населення в областях регіону. Йдеться про співвідношення між необхідним територіальним перерозподілом трудових ресурсів та інвестиційною політикою державних органів влади, згідно з якою в сучасних економічних ринкових відносинах передбачається варіант розвитку суспільного виробництва в регіоні, при цьому головною метою стає функціонування і розвиток виробництва різноманітних форм власності і господарювання, а рівень життя населення і забезпечення зайнятості трудових ресурсів, тобто соціальна захищеність, є одним з основних соціальних обмежень. Зрозуміло, що ці реальності не можуть не впливати на міграційну політику держави щодо впорядкування нераціональних потоків трудової мятникової міграції у сучасних умовах. Управління впорядкуванням інтенсивних трудових мятникових міграцій, як на державному, так і регіональному рівнях вимагає організації повного статистичного обліку трудових мятникових мігрантів в розрізі господарського комплексу міст, підприємств, організацій і виробництв різних форм власності й господарювання. Серед інших напрямів впорядкування інтенсивних трудових мятникових поїздок населення має також стати: — розробка і реалізація цільових комплексних програм використання трудових ресурсів для кожного підприємства, міста і області, регіону з урахуванням трудової мятникової міграції, які забезпечують оптимальну територіальну збалансованість місць проживання і трудової діяльності населення; — усунення диспропорцій в темпах промислового будівництва і соціальної сфери шляхом прискорення темпів житлового будівництва; — прискорений розвиток економічно перспективних малих і середніх міст, селищ міського типу та великих сіл, активне формування локальних регіональних систем розселення; — поліпшення житлового і соціально-культурного будівництва в сільській місцевості, впорядкування сільських населених пунктів, будівництво, ремонт та поліпшення стану доріг з твердим покриттям; — ефективне використання багатих рекреаційних ресурсів регіону, прискорений розвиток рекреаційного господарства в Карпатських областях.

Дієвість регулювання трудових мятникових міграційних потоків залежатиме від повноти врахування і використання регіональних особливостей і чинників. Безпосередньому регулюванню піддаються не самі мятникові міграційні процеси, а адміністративно-правові, і, головним чином, соціально-економічні умови, у яких вони здійснюються. А тому методи мятникової міграційної політики державних та регіональних органів управління мають бути територіально диференційованими.

ДОДАТКИ

І. ЗАГАЛЬНІ ДАНІ ПРО ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ПРИКАРПАТТЯ В 1931-1939 рр.

Додаток 1

Загальна чисельність і статеву структуру населення сучасної Івано-Франківської області станом на 9.XII. 1931 р.*

Місто-повіт	Всього населення	Чоловіків	%	Жінок	%
м. Станіслав	59960	27825	46.1	32135	53.6
м. Коломия	33788	15458	45.7	18330	54.3
п. Городенка	92894	43831	47.2	49063	52.8
п. Долина	118373	57965	49.0	60408	51.0
п. Калуш	102252	49582	48.5	52670	51.5
п. Коломия	142212	68007	47.8	74205	52.5
п. Косів	93952	45468	48.4	48484	51.6
п. Надвірна	140702	69488	49.4	71214	50.6
п. Рогатин	127252	62045	48.7	65207	51.3
п. Снятин	78025	36728	47.1	41297	52.9
п. Станіслав	138399	66843	48.3	71556	51.7
п. Тлумач	116028	55435	47.8	60593	52.2
Всього:	1243837	598675	48.1	645162	51.9

Додаток 2

Професійна структура (зайнятість) населення західних областей України станом на 1931 р. (за В. Кубійовичем) (у відсотках)**

Воєводства	Землеробство	Гірництво, промисловість	Торгівля, транспорт	Інші галузі
Львівське	65.5	13.0	10.0	11.5
Станіславське	74.8	11.0	7.0	7.2
Тернопільське	79.7	8.1	5.8	6.4
Волинське	80.0	8.5	6.3	5.6
Поліське	79.4	8.5	6.5	5.6
Підкарпатська Русь (Закарпаття)	66.3	11.9	8.9	12.9

* Складено за матеріалами польського перепису населення 1931 р.

** Автори спеціально наводять структуру зайнятості населення у всіх західних областях України, щоб читач мав можливість зіставити відповідні показники з Прикарпаттям (див.: Український статистичний річник (1936-1937), Львів, 1938, С. 23).

**Професійна структура (зайнятість) населення Прикарпаття
станом на 9.XII. 1931 р.***

Повіти	Всього насе-лення	З них зайнято в									
		земле-робстві	город-ництві	гірницт-ві і пром-сті	торгівлі	тр-ті, зв'язку	держ. службі служ. культу і різн. орг.	освіті і культурі	медицині	дом. прислуга	інших
Долинський	118373	80007	1471	23956	4518	1636	1721	583	435	1242	2804
Городенківський	92894	78699	149	6443	3209	530	1156	509	252	540	1407
Калуський	102252	84099	306	9418	3103	787	1139	515	312	822	1751
148 Коломийський	176000	129239	681	18117	9191	4274	3196	1654	857	1923	6868
Косівський	93952	74300	475	10367	3527	995	1370	366	327	570	1655
Надвірнянський	140702	103477	1324	21389	5127	2345	1933	688	545	1134	2740
Рогатинський	127252	107080	449	7838	4988	1459	1630	767	337	795	1909
Станіславський	198359	118295	513	25012	13928	13966	5475	2268	1875	3620	13407
Снятинський	78025	63839	61	5290	3139	1430	1470	448	302	467	1579
Тлумацький	116028	98176	419	7727	3716	1348	1403	558	238	659	1784
По області	1243837	937211	5848	135557	54446	28723	20493	8356	5480	11772	35504
%	100.0	75.3	0.5	11.0	4.4	2.3	2.0	0.6	0.4	0.8	2.7

* Джерело: Statystyka Polski. Serja C, zeszyt 65. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9.XII. 1931 r. Województwo Stanisławowskie. Warszawa, 1932, S. 61-63.

**Структура зайнятості самодіяльного населення (без утриманців)
міст Івано-Франківська і Коломиї на 9.XII. 1931 р.
(основні галузі)***

Основні галузі	Наймаючі	Не наймаючі	Розумові робітники	Фізичні робітники	Всього
місто Івано-Франківськ					
Промисловість	558	2169	421	4466	7604
%	7.3	28.5	5.5	58.6	100.0
Торгівля	425	2515	564	1383	4887
%	8.6	51.5	11.5	28.3	100.0
Транспорт	22	291	831	1998	3137
%	0.7	9.3	26.4	63.5	100.0
Службовці	142	455	1841	991	3429
%	4.1	13.2	53.7	28.9	100.0
Дом. прислуга	—	—	—	2951	2951
%				100	100
місто Коломия					
Промисловість	274	1546	127	2907	4854
%	5.2	32.0	2.7	60.0	100
Торгівля	159	1737	215	566	2677
%	5.9	65.0	8.0	21.1	100
Транспорт	2	266	130	439	837
%		31.7	15.5	52.4	100
Службовці	51	274	888	489	1702
%	3.0	16.1	52.1	28.7	100
Дом. прислуга	—	—	—	1291	1291
%				100	100

* Джерело: Drugi powszechny spis ludności... Województwo Stanisławowskie, S. 66-68.

Структура зайнятості і співвідношення між самостійним і найманим населенням Прикарпаття станом на 9.XII. 1931 р*

	Все населення	Самост. (власники) і члени їх сімей	Наймани			Невизначений стан
			всі	розумові	фізичні	
Сільське господарство	934938	823067	111871	743	111128	—
Городництво	5838	468	5370	881	4489	
Промисловість	135490	57044	78446	4575	73871	—
Торгівля	54425	46200	8225	2515	5710	—
Транспорт	28754	5451	23303	4271	19032	—
Публічна служба	20481	883	19598	11238	8360	—
Освіта	8347	1809	6538	7542	796	—
Охорона здоров'я	5479	2816	2663	973	1690	—
Домашня прислуга	11766	—	11766	—	11766	—
Інші	35888	75	3530	1863	1667	32283
Всього:	1241406	937813	271310	32801	238509	32283

Склад населення за галузями господарства в Івано-Франківську та Коломиї на 9.XII. 1931 р.*

Галузі	Івано-Франківськ		Коломия	
	населення	%	населення	%
Сільське господарство	393	0.7	5264	9.6
Городництво	104	0.2	46	0.1
Промисловість	16625	27.8	10799	31.9
Торгівля	11510	19.2	6517	19.3
Транспорт	9734	16.3	2845	8.4
Службовці	7285	12.2	3833	11.6
Дом. прислуга	3007	5.1	1322	3.9
Пенсіон.	8969	15.0	4281	12.6
Інші	2095	3.5	881	2.6
Всього:	59722	100.0	33788	100.0

* Складено за матеріалами: Drugi powszechny spis ludności..., Województwo Stanisławowskie, S. 66-68.

Розподіл самодіяльного населення Прикарпаття (без утриманців) за сферами зайнятості
станом на 9.XII. 1931 р.*

	Всього самод. нас.	Підприємці і господарі			Помагаючі члени сім'ї	Наймани		Інші
		всього	наймаючі	ненаймаючі		розумові	фізичні	
Рільництво	501825	191897	12308	179589	247313	342	62273	
Городництво	2159	170	11	159	52	360	1577	
Промисловість	58012	18896	2113	16703	3224	1809	34083	
Торгівля	21820	13439	801	12638	4087	1211	3083	
Транспорт	8931	1554	43	1511	127	1625	5625	
151 Службовці	7953	315	175	140	24	4679	2935	
Освіта	4566	741	11	730	28	3403	394	
Охорона здоров'я	3047	1199	220	979	109	602	1137	
Домашня прислуга	11374	—	—	—	—	—	11374	
Без зарплати	11754	—	—	—	—	—	—	11754
Інші	1988	35	2	33	5	923	651	374
	633429	228246	15684	212562	254969	14954	123132	12128

* Джерело: Drugi powszechny spis ludności z dnia 9.XII. 1931 r. Województwo Stanisławowskie. Warszawa, 1932.

**Зайнятість сільського населення і міського населення Прикарпаття
(за галузями) станом на 9.XII. 1931 р.***

	Сільське госпо- дарство	Город- ництво, рибальство, лісництво	Промис- ловість	Торгівля	Транспорт	Службовці	Домашня прислуга	Інші	Все населення
Місто	53577	736	71908	40316	18793	22482	7905	25428	241145
Село	881264	5097	63310	18994	9905	11761	3837	10386	999554
Разом	934841	5833	135218	54310	28698	34243	11742	35814	1240699
(у %% до загальної чисельності населення)									
152 Місто	22.2	0.3	29.8	16.7	7.8	9.3	3.3	10.5	100.0
Село	88.2	0.5	6.3	1.4	0.9	1.1	0.4	1.0	100.0
Разом	75.3	0.5	10.9	4.4	2.3	2.8	1.1	2.7	100.0
(співвідношення між містом і селом, %)									
Місто	5.7	12.6	53.2	74.2	65.5	65.7	67.3	71.0	19.4
Село	94.3	87.4	46.8	25.8	34.5	34.3	32.7	29.0	80.6
Разом	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* Джерело: Drugi powszechny spis ludności... Wojewódstwo Stanisławowskie. Warszawa, 1932.
В межах сучасної Івано-Франківської області.

**Земельний фонд території Івано-Франківської області
за даними 1931 р.***

Повіти	Вся площа	Орна, городи, сади	%	Сіножаті і пасовища	%	Ліси та інші угіддя	%
Городенківський	87123	70300	80.7	5285	6.1	11538	13.2
Долинський	246992	31924	12.9	54655	22.1	160413	65.0
Калуський	115396	45334	39.2	22935	20.0	47127	40.8
Коломийський	130730	64439	49.1	28977	22.3	37314	28.5
Косівський	182982	13943	7.5	96168	32.5	72871	40.0
Надвірнянський	248165	38904	15.6	61273	24.8	147988	59.6
Рогатинський	115829	71289	61.5	17739	15.2	26801	23.3
Снятинський	56723	43493	76.6	5772	10.2	7458	15.2
Станіславський	120656	65484	54.2	18629	15.5	36539	30.3
Тлумацький	95179	62944	66.0	8720	9.4	23515	24.6
Разом:	1398775	508054	37.0	320153	22.5	571564	40.5

Структура землеволодіння на території сучасної Івано-Франківської області станом на 1931-1935 р. (в гектарах)**

Землеволодіння	Вся площа	%	Сільськогосп. угіддя	%	Ліси та інші угіддя	%
Селяни до 50 га	595344	42.5	540484	65.2	54860	9.6
Поміщики	358615	25.5	187751	22.7	170884	29.9
Держава	286022	20.4	—		286002	50.0
Церква	64310	4.6	25259	3.0	39051	6.8
Громада	95480	6.9	74713	9.1	20767	3.7
Разом:	1399771	100	828207	100.0	571564	100.0

* Різниця площі внаслідок зміни адміністративних границь. Складено на основі джерела: Statystyka Polski. Serja B, № 8 с. f. Skorowidz gmin... Województwa południowe. Warszawa, 1933-1935.

** Складено на основі джерел: Grodziecki L. Struktura posiadania mniejszej własności rolnej na ziemiach Wschodnich według statystyki produkcji rolnej. 1931, № 9. Województwo Stanisławowskie. Warszawa, 1938; Ogulne zestawienie powierzchniowe gruntów agronomicznych i lasów. 1.VII. 1935. Województwo Stanisławowskie, 1936.

**Структура землекористування господарств (до 50 га) в сучасній Івано-Франківській області
станом на 1931 рік***

К-сть гектарів	К-сть господарств		Вся площа		Орна земля і городи		Сіножаті і пасовиська		Ліси і інше	
		%	га	%	га	%	га	%	га	%
0—1	49866	23.7	25982	4.3	20830	80.5	3121	12.1	2031	7.4
1—2	53820	25.6	76137	12.8	57204	75.2	13776	18.1	5157	6.6
2—3	39566	18.7	95650	16.1	68604	71.5	20079	20.9	6967	7.5
3—5					96896	69.2	32833	23.3	10857	7.5
5—7	15136	7.2	87855	14.7	56179	63.9	23977	27.2	7699	8.9
7—10	7954	3.8	65211	10.8	38844	59.7	19731	30.3	6636	10.0
10—15	4030	1.9	47337	7.9	25087	53.2	16695	35.2	5555	11.5
15—20	1305	0.6	22121	3.7	8674	39.4	10324	46.6	3123	14.0
20—30	760	0.2	18346	3.1	6751	37.3	8359	46.2	3236	16.5
30—50	418	0.2	16119	2.7	4442	27.6	8078	50.4	3599	22.0
Разом:	210012	100.0	595344	100.0	383511	63.9	156973	26.8	54860	9.3

* Опрацьовано за джерелом: Grodziecki L. Struktura posiadania mniejszej własności rolnej na ziemiach Wschodnich według statystyki rolnej. 1931, № 9. Województwo Stanisławowskie. Warszawa, 1938.

Посівні площі та урожайність на території сучасної Івано-Франківської області в 1931-1938 рр.*

Назва культур	1931/1932		1933		1935		1938	
	пос. пл. в га	ц. з га	пос. пл. в га	ц. з га	пос. пл. в га	ц. з га	пос. пл. в га	ц. з га
Пшениця	76786	6.4	76007	9.5	80374	11.2	83857	11.5
Жито	87047	10.0	94521	9.7	86037	12.7	96526	11.5
Ячмінь	27431	8.8	26091	8.1	29420	11.4	23761	10.3
Овес	60440	9.6	59674	10.6	63384	12.3	60384	10.5
Картопля	85725	116.0	87321	66.0	91112	132.0	95433	107.9
Цукровий буряк	2747	179.0	2282	148.0	2887	185.0	3622	182.2
Гречка	2911	6.6	2522	5.9	3110	8.2	2613	7.8
Просо	22609	11.1	2487	7.4	2698	13.2	2727	13.1
Кукурудза	48344	10.2	44365	5.4	45351	13.8	42359	13.9
Мішанка	2943	8.0	2615	7.8	2514	9.3	1186	9.3
Горох	1895	8.4	1878	7.5	1701	10.2	1876	9.9
Квасоля, біб, сочевиця	4833	8.5	4929	6.1	5232	9.5	4802	10.0
Льон — насіння	1862	4.6	2130	4.5	2321	6.2	2275	5.4
Льон — волокно	—	2.5	—	2.3	—	2.5	—	3.0
Конопля — насіння	3444	4.9	3553	4.0	3908	6.1	3812	6.4
Конопля — волокно	—	2.6	—	2.6	—	3.1	—	3.8
Ріпак	293	6.9	271	10.1	487	8.7	1303	12.5
Хміль	19	9.5	9	5.0	7	6.3	9	5.6
Тютюн	766	11.3	425	4.5	386	17.3	538	11.8

* Джерело: Statystyka Polski. Serja B, № 10. Serja C, № 8, 24, 39, 62, 92, 104. Statystyka rolnicza. 1931-1938.

**Поголів'я худоби на території сучасної Івано-Франківської області
станом на 1900-1938 рр.***

Роки	Коні	%	Велика рогата худоба	%	Вівці	%	Свині	%
1900	102074	100	358044	100	119328	100	204359	100
1910	114772	112.4	322226	90.0	124026	103.9	308509	151.0
1916/18	65386	64.1	238099	66.5	52239	43.8	39518	19.3
1921	100320	98.3	301953	84.3	99166	83.1	104939	51.3
1927	140322	137.5	317292	88.6	104312	87.4	210826	103.2
1932	124323	121.8	322913	90.2	124359	104.2	152817	74.8
1938	115833	113.5	380466	106.3	168307	141.0	172882	85.6

Поголів'я худоби на Прикарпатті станом на 30.VI. 1931 р. (голів)**

	ВРХ		Коні	Свині	Вівці	Кози
	всього	в т. ч. корови				
Богородчанський	17474	1668	5664	8343	2982	143
Долинський	40440	2373	9499	11668	16440	490
Городенківський	22070	1715	18098	21004	18883	538
Калуський	30586	1403	9620	13112	3897	380
Коломийський	40604	4034	16859	27447	14710	1313
Косівський	28258	3682	5994	16272	59482	1295
Надвірнянський	23998	2130	7523	12231	12473	1313
Рогатинський	42521	3393	19833	24179	1052	783
Станіславський	31351	2042	11862	15974	954	730
Снятинський	19287	1897	9300	16004	8464	1306
Тлумацький	32522	2515	14448	22041	3939	655
Разом:	329111	26852	128700	188245	143276	8946

* Складено на основі джерел: Gemeinde Lexikon von Galicien... 31.XII. 1900. Wien, 1907; Statystyka Polski. Serja B, № 10. Serja C, № 8, 24, 39, 62, 92, 104. Statystyka rolnicza 1931-1938.

** Джерело: Statystyka Polski. Serja B. Zeszyt 1. Statystyka rolnicza. 1930-1931. Warszawa, 1932, S. 70-73.

Урожайність основних сільськогосподарських культур на Прикарпатті в 1931, 1937 рр. (ц/га)*

	1931 р.						1937 р.					
	пшениця	жито	ячмінь	овес	картопля	цукровий буряк	пшениця	жито	ячмінь	овес	картопля	цукровий буряк
Богородчанський**	7.9	8.8	9.2	10.6	143	—	—	—	—	—	—	—
Долинський	8.7	9.6	7.8	8.1	72	—	8.2	11.5	6.7	8.1	108	—
Городенківський	11.3	7.4	10.8	9.5	139	179	11.2	10.7	8.4	8.3	119	191
Калуський	8.8	8.2	8.2	9.2	97	—	9.7	10.0	5.5	5.8	103	—
Коломийський	12.1	8.8	13.1	12.9	129	211	10.9	11.9	11.7	8.5	117	185
Косівський	11.0	9.4	5.2	7.5	29	—	9.8	9.7	5.0	7.3	72	—
Надвірнянський	8.8	10.6	7.6	9.8	99	—	5.3	10.2	7.9	7.6	103	—
Рогатинський	12.1	9.3	11.2	12.9	140	157	12.7	12.8	10.9	11.6	141	162
Станіславський	10.3	8.9	9.6	10.3	121	128	10.4	11.0	5.9	7.0	113	148
Снятинський	11.9	10.5	10.1	9.6	110	236	11.8	12.1	7.6	7.2	128	190
Тлумацький	10.1	8.8	9.1	10.2	114	213	10.8	10.8	6.8	7.4	132	152
По області:	10.2	9.1	9.2	10.0	108	187	9.9	11.1	6.1	7.9	114	171

* Джерела: Statystyka Polski. Serja B, z. 1. Statystyka rolnicza. 1930-1931. Warszawa, 1932, S. 45-46, Serja C, z. 92. Statystyka rolnicza. 1937. Warszawa, 1938, S. 46-51.

** В кінці 1931 р. Богородчанський повіт приєднано до Станіславського.

Структура посівних площ Прикарпаття в 1931 р. (га)*

Повіти	Пшениця	Жито	Ячмінь	Овес	Картопля	Цукровий буряк	Гречка	Просо	Кукурудза	Конюшина	Льон і конопля
Богородчанський	1478	4889	959	5279	5146	—	223	132	674	3016	373
Долинський	1201	6423	390	7368	6706	—	4	208	117	3674	559
Городенківський	15225	10550	10615	4144	7953	1552	331	149	6475	3796	313
Калуський	5632	8832	886	7433	8174	—	428	634	1475	5153	909
Коломийський	9805	10779	3252	7694	10213	301	57	22	9393	5683	620
158 Косівський	905	1430	578	841	3582	—	6	—	3751	871	223
Надвірнянський	1758	6675	551	4296	7387	—	29	60	1514	2485	359
Рогатинський	15397	11467	6017	8594	11644	799	1278	678	4077	3381	608
Станіславський	7861	9917	827	6015	8873	92	180	494	4837	3677	375
Снятинський	8295	7036	3614	2460	4766	190	19	6	10656	2975	341
Тлумацький	11824	12837	2614	6570	9667	32	76	176	6605	4643	412
Разом:	67557	90335	30303	60694	84111	2972	2631	2559	49574	39354	5092

* Джерело: Statystyka Polski. Serja B, z. 1. Statystyka rolnicza. 1930-1931. Warszawa, 1932, S. 38-41.

Структура земельного фонду Прикарпаття в 1931 році (тис. га)*

Повіти	Загальна площа	Рілля	Луки	Пасовища	Сади і городи	Ліси	Інші землі
Богородчанський	88.6	24.5	12.6	7.9	1.8	35.9	5.9
Долинський	247.3	30.0	27.5	27.0	1.8	151.0	10.0
Городенківський	87.1	67.5	1.9	3.5	2.7	5.9	5.6
Калуський	115.4	42.7	14.0	8.9	2.6	41.0	6.1
Коломийський	130.7	62.1	17.6	11.4	2.3	29.3	8.0
159 Косівський	138.8	12.8	32.7	64.2	1.3	64.0	8.8
Надвірнянський	194.4	27.0	21.8	25.3	1.5	111.7	7.1
Рогатинський	115.8	68.7	11.3	6.4	2.6	19.9	6.8
Станіславський	86.0	46.7	6.1	6.3	2.9	15.3	8.6
Снятинський	56.7	42.6	2.4	3.3	8.9	3.5	3.9
Тлумацький	95.2	59.4	4.9	3.8	3.2	16.3	7.6
Разом:	1400.6	484.0	152.8	168.0	31.6	493.8	78.4

* Джерело: Statystyka Polski. Serja B, z. 1. Statystyka rolnicza. 1930-1931. Warszawa, 1932, S. 22-23.

**Забезпечення господарств Івано-Франківської області робочими
кіньми станом на 1927 р.***

Всіх господарств	210020		
Господарств кінних	70125	в них коней	112619
» 1 кінних	45464	»	45464
» 2 »	22783	»	45566
» 3 »	923	»	2769
» 4 »	522	»	2088
» 5 і більше коней	433		16732

**Забезпечення господарств Івано-Франківської області коровами
станом на 1927 р.***

Всіх господарств	210020		
Господарств з коровами	133321	в них корів	195812
» з 1 коровою	98282	»	98282
» з 2 коровами	28447	»	56894
» з 3 коровами	4623	»	14469
» з 4 коровами	1133	»	4532
» з 5 і більше коровами	836	»	21635

* Складено за джерелом: Kwartalnik statystyczny. R. 2. Inwentars żywy. Warszawa, 1927.

II. ЕТНІЧНА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ ПРИКАРПАТТЯ В 1880-1989 рр.

Додаток 19

Національний склад населення Івано-Франківської області в 1880 р. (за розмовною мовою)*

Повіти	Все населення	Українці	%	Поляки	%	Німці	%	Інші	%
Богородчанський	49897	40856	81.9	1859	3.7	7033	14.1	149	0.3
Долинський	78392	59711	76.2	7024	8.9	11507	14.7	150	0.2
Городенківський	76935	62453	81.8	7180	9.3	7302	9.5	—	—
Калуський	65053	53860	82.8	8052	12.4	3133	4.8	8	0.0
Коломийський	109880	79413	72.3	10089	9.2	20339	18.5	39	0.0
Косівський	69359	57166	82.4	3586	5.2	8607	12.4	—	—
Надвірнянський	59759	49410	82.7	2420	4.0	7929	13.3	—	—
Рогатинський	85090	64226	75.5	16215	19.0	7619	5.4	30	0.0
Снятинський	68165	53814	78.9	7612	11.1	6715	9.8	24	0.04
Станіславський	86385	56518	65.4	20057	23.2	9725	11.2	85	0.1
Тлумецький	79991	58184	72.7	18266	22.8	3541	4.4	—	—
Разом:	828906	635611	76.7	102360	12.3	90450	10.9	485	0.1

* Складено на основі джерела: Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Wydany przez Krajowe biuro statystyczne pod red. Dra T. Piłata. T. VI, rocznik 2. Lwów, 1881, S. 168-169.

**Національний склад населення Івано-Франківської області в 1880 р.
(за віросповіданням)***

Повіти	Все населення	Греко-католики	%	Римо-католики	%	Іудеї	%	Інші	%
Богородчанський	49914	40809	81.78	2070	4.13	6675	13.37	360	0.72
Долинський	78533	57502	72.91	8154	10.34	11037	14.00	2140	2.75
Городенківський	76949	58265	75.71	9553	12.41	8814	11.49	287	0.39
Калуський	65089	52072	80.00	4227	6.49	7704	11.84	1086	1.67
Коломийський	110091	77612	70.42	12252	11.83	19177	17.42	1045	1.03
162 Косівський	69520	56840	81.64	3194	4.59	8670	12.47	816	1.30
Надвірнянський	60040	48828	81.33	2819	4.69	8002	13.33	391	0.65
Рогатинський	85132	59892	71.52	12598	13.63	12569	14.76	73	0.08
Снятинський	68193	55459	81.33	4858	7.12	6795	9.96	1085	1.59
Станіславський	86700	57358	66.15	13277	15.31	14455	16.67	1610	1.87
Тлумацький	80027	58773	73.44	12122	15.15	8419	10.52	713	0.89
Разом:	830488**	623410	75.1	85124	10.02	112317	13.5	9606	1.2

* Складено на основі джерела: Wiadomości statystyczne o stoukach krajowych, R. 2, S. 168-169.

** Загальна чисельність населення по області і повітах в одному і тому ж році часом не співпадає, оскільки в одному випадку австрійська статистика подає загальну чисельність наявного, а в іншому випадку -- постійного населення.

**Національний склад населення Івано-Франківської області в 1890 р.
(за розмовною мовою)***

Повіти	Все населення	Українці	%	Поляки	%	Німці і євреї	%	Інші	%
Богородчанський	56179	49534	88.2	1996	3.5	4578	5.1	71	0.1
Долинський	90166	67438	74.8	9511	10.5	13009	14.4	208	0.2
Городенківський	86016	71520	83.1	14288	16.6	208	0.3	—	—
Калуський	77783	65405	84.1	6195	7.9	6173	7.9	10	0.01
163 Коломийський	130774	96592	73.8	24933	19.0	9182	7.0	67	0.05
Косівський	77729	64311	82.7	3784	4.8	9631	12.4	3	—
Надвірнянський	71348	56373	79.0	9146	12.8	5794	8.1	35	0.05
Рогатинський	95878	70646	73.6	23621	24.6	1607	1.7	4	—
Станіславський	105173	66405	63.3	32394	30.8	5887	5.6	328	0.3
Снятинський	76065	62031	81.5	5108	6.7	8859	11.6	67	0.1
Тлумацький	90524	69425	76.7	18270	20.2	2829	3.4	—	—
Разом:	957635	739680	77.2	149246	15.7	67757	7.0	793	0.1

* Складено на основі джерела: Wiadomości statystyczne..., T. XIII, z. I, S. 18-19.

**Національний склад населення Івано-Франківської області в 1890 р.
(за віросповіданням)***

Повіти	Все населення	Греко-католики	%	Римо-католики	%	Іудеї	%	Інші	%
Богородчанський	56205	45760	81.4	2155	3.8	7758	13.8	532	0.9
Долинський	90929	65511	72.0	10115	11.1	12818	14.1	2483	2.7
Городенківський	86047	65077	75.6	10203	11.8	10567	12.3	200	0.2
Калуський	77875	61791	79.3	6327	8.1	8430	10.8	1327	1.7
Коломийський	131073	91018	69.4	14420	11.0	24116	18.4	1519	1.1
Косівський	77767	64036	82.3	3285	4.2	9713	12.5	733	0.9
Надвірнянський	71496	54502	76.2	6855	9.6	9110	12.7	1029	1.4
Рогатинський	95975	66751	69.5	13998	14.6	15143	15.8	83	0.1
Станіславський	105408	67768	64.3	17946	17.0	18884	17.9	810	0.7
Снятинський	76065	61161	80.4	4797	6.3	9307	12.2	800	1.0
Тлумацький	90552	66509	73.4	14040	15.5	9246	10.2	757	0.8
Разом:	959392	709384	75.0	104141	10.5	135092	13.5	10275	1.0

* Складено на основі джерела: Wiadomości statystyczne..., T. XIII, z. I, S. 14-15.

**Національний склад населення Івано-Франківської області в 1900 р.
(за розмовною мовою)***

Повіти	Все населення	Українці	%	Поляки	%	Німці і євреї	%	Інші	%
Богородчанський	61626	51482	83.5	4657	7.6	5429	8.8	58	0.1
Долинський	103269	77679	74.5	8522	8.2	16931	16.2	137	0.1
Городенківський	91420	70006	76.6	21408	23.4	6	—	—	—
Калуський	87140	70862	82.4	14227	15.2	2051	2.4	—	—
Коломийський	108989	75468	69.2	22490	20.6	10925	10.0	106	—
Косівський	84008	70502	83.9	3410	4.1	10095	12.0	1	—
Надвірнянський	78935	60374	76.5	8427	10.7	10114	12.8	20	—
Рогатинський	108354	79771	73.6	28208	26.0	253	0.3	122	0.1
Станіславський	133762	77084	57.8	51758	38.7	4392	3.3	528	0.4
Снятинський	84295	68271	91.0	6208	7.4	9765	11.6	51	—
Тлумацький	105696	80018	75.7	23199	21.9	2110	2.0	369	0.4
Печеніжинський	37113	31903	85.9	5186	14.0	24	0.1	—	—
Разом:	1084607	813420	75.0	197700	18.2	72095	7.6	1392	0.2

* Складено на основі джерела: Wiadomości statystyczne..., T. XIII, z. 2, S. 70-77.

**Національний склад населення Івано-Франківської області в 1900 році
(за віросповіданням)***

Повіти	Все населення	Греко-католики	%	Римо-католики	%	Іудеї	%	Інші	%
Богородчанський	61665	50472	81.9	2755	4.4	8016	13.0	422	0.7
Долинський	105262	77223	73.4	11538	10.9	13915	13.2	2586	2.5
Городенківський	91447	70304	76.9	10331	11.3	10646	11.6	166	0.2
Калуський	87161	69680	79.9	7414	8.5	8785	10.1	1282	1.5
Коломийський	109212	70235	64.3	15745	14.5	21552	19.7	1680	1.5
Косівський	84045	69406	82.6	3678	4.3	10329	12.3	632	0.8
Надвірнянський	79116	58560	74.0	9440	11.9	10283	13.0	833	1.1
Рогатинський	108416	77403	71.4	17396	16.1	13472	12.4	145	0.1
Станіславський	134100	79403	58.9	28101	21.0	25576	19.1	1320	1.0
Снятинський	84360	67495	80.0	5918	7.1	10155	12.0	792	0.9
Тлумацький	105769	78193	73.9	17527	16.6	7851	8.3	1293	1.2
Печеніжинський	37136	31199	84.0	1446	3.9	4468	12.0	23	0.1
Разом:	1087689	799273	73.5	131289	12.1	145940	13.4	11187	1.0

* Складено на основі джерела: Wiadomości statystyczne..., T. XXI, z. 2, S. 57-59.

**Національний склад населення Івано-Франківської області в 1910 році
(за розмовною мовою)***

Повіти	Все населення	Українці	%	Поляки	%	Німці і євреї	%	Інші	%
Богородчанський	69428	58976	84.95	9524	13.72	877	1.26	51	0.07
Долинський	113298	84867	74.91	24238	21.39	4192	3.70	1	—
Городенківський	92001	67109	72.94	24745	26.90	101	0.11	46	0.05
Калуський	97388	79093	81.21	16709	17.16	1577	1.62	8	0.01
Коломийський	124571	73793	59.24	47519	38.15	2963	2.38	296	0.24
Косівський	85764	72078	84.04	12969	15.12	716	0.83	1	—
Надвірнянський	90405	66391	73.44	22977	25.42	1019	1.13	18	0.02
Рогатинський	124908	88192	70.61	36516	29.23	197	0.16	3	—
Снятинський	88627	71292	80.44	15430	17.41	1890	2.13	15	0.02
Станіславський	157411	90447	57.46	62388	39.63	4012	2.55	564	0.36
Тлумацький	116030	83300	71.79	31831	27.43	898	0.77	1	—
Печеніжинський	46783	41057	87.76	5683	12.15	42	0.09	1	—
Разом:	1206614	876595	72.4	310529	25.6	18484	1.3	1005	0.7

* Складено на основі джерела: Wiadomości statystyczne..., T. XXVI, z. I, S. 17-27.

**Національний склад населення Івано-Франківської області в 1910 році
(за віросповіданням)***

Повіти	Все населення	Греко-католики	%	Римо-католики	%	Юдеї	%	Інші	%
Богородчанський	69462	58026	83.54	3544	5.10	7479	10.78	413	0.59
Долинський	113831	86313	75.83	12307	10.81	12812	6.57	2399	2.11
Городенківський	92033	70014	76.07	11763	12.78	10114	10.99	142	0.15
Калуський	97421	78654	80.74	9834	10.09	8178	8.39	735	0.75
Коломийський	124850	77323	61.93	22189	17.77	23880	19.13	1458	1.17
Косівський	85804	71462	83.29	4145	4.83	9701	11.31	496	0.59
Надвірнянський	90662	67070	73.98	11622	12.82	11451	12.63	519	0.57
Рогатинський	124985	89586	71.68	21767	17.42	13548	10.84	84	0.07
Снятинський	88705	70646	79.64	7179	8.09	10237	11.54	643	0.72
Станіславський	158066	90965	57.55	35288	22.32	29754	18.82	2059	1.30
Тлумацький	116066	84380	73.09	20728	17.86	9649	8.31	859	0.74
Печеніжинський	46794	40885	87.37	1699	3.63	4201	8.98	9	0.02
Разом:	1208679	885774	73.3	162065	13.4	151004	12.5	9836	0.8

* Складено на основі джерела: Wiadomości statystyczne..., Т. XXIV, z. I, S. 6-17.

**Національний склад населення Івано-Франківської області
станом на 30.09.1921 р. (за визнанням національності)***

Повіти	Все населення	Українці	%	Поляки	%	Німці	%	Євреї	%	Інші	%
Богородчанський	56845	49438	86.9	4731	8.3	297	0.5	2350	4.1	29	
Долинський	101422	74103	73.1	17132	30.1	3432	3.4	6705	6.6	50	
Городенківський	83670	60899	72.8	18397	22.0	13	0.01	4344	5.2	17	
Калуський	87868	69710	79.3	12219	13.9	1023	1.2	4901	5.6	15	
Коломийський	119280	66571	55.8	40555	34.0	2295	1.9	9811	8.2	48	
Косівський	77221	63466	82.8	9160	11.9	13	0.01	4453	5.8	129	
Надвірнянський	78404	58689	74.9	14844	18.9	192	0.2	4654	5.9	25	
Печеніжинський	43085	37655	87.4	3984	9.2	1	—	1439	3.3	6	
Рогатинський	109534	71541	65.3	34224	31.2	53	0.1	3706	3.4	10	
Станіславський	133085	69667	52.3	40210	30.2	1118	0.8	21953	16.5	137	
Снятинський	79224	64298	81.2	8805	11.1	365	0.5	5716	7.2	39	
Тлумацький	104675	72020	68.8	27622	26.4	751	0.7	4254	4.1	29	
Разом:	1074318	758057	70.6	231883	21.6	9553	0.9	74286	6.9	534	0.04

* Складено на основі джерела: Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 wrzesnia 1921 r. Województwo Stanisławowskie. Т. XXVIII. Warszawa, 1926-1927, S. 5.

Перепис населення 1921 р. подає національний склад населення за визнанням відповідної національності, а розмовна мова до уваги не бралася.

**Національний склад міського населення Івано-Франківської області станом на 30.09.1921 р.
(за віросповіданням)***

Повіти	Міське населення	Греко-католики	%	Римо-католики	%	Євангелісти	%	Іудеї	%	Інші	%
Богородчанський	2649	1286	48.5	593	22.5	6	0.0	730	27.7	33	1.2
Долинський	15182	4360	28.7	4436	29.2	582	3.8	5796	38.2	8	0.1
Городенківський	9907	5345	54.0	1505	15.2	1	0.0	3048	30.8	8	0.0
Калуський	6619	2175	32.9	1311	19.8	12	0.2	3121	47.1	—	—
170 Коломийський	41097	7243	17.9	14709	36.9	140	0.4	18246	44.8	12	0.0
Косівський	9738	3040	31.2	1919	19.7	5	0.1	4771	49.0	3	0.0
Надвірнянський	12035	6138	51.0	2240	18.6	27	0.2	3618	30.1	5	0.1
Печеніжинський	5985	4126	65.6	445	7.2	—	—	1792	27.2	1	—
Рогатинський	11503	5037	43.8	2031	17.8	16	0.1	4399	38.2	20	0.1
Станіславський	48200	9105	18.8	15738	32.7	253	0.5	22920	47.6	184	0.4
Снятинський	14180	6422	45.3	2697	19.0	351	2.5	4702	33.2	8	0.0
Тлумацький	12815	6402	50.0	3298	25.7	—	—	3102	24.2	13	0.1
Разом:	189910	60680	32.0	50919	26.7	2129	1.1	75866	40.0	316	0.2

* Складено на основі джерела: Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej..., T. XXVIII, S. 3.

**Національний склад сільського населення Івано-Франківської області станом на 30.09. 1921 р.
(за визнанням національності)***

Повіти	Сільське населення	Українці	%	Поляки	%	Німці	%	Євреї	%	Інші	%
Богородчанський	54230	48224	88.9	3913	4.2	291	0.5	1773	1.3	29	—
Долинський	86245	70736	82.0	10170	11.8	2596	30.0	2645	3.1	48	—
Городенківський	73763	56194	46.2	15529	27.1	8	0.01	2017	2.7	15	—
Калуський	81249	67697	83.3	10531	12.9	960	1.2	2047	2.5	14	—
Коломийський	78183	61647	78.8	14953	19.1	208	0.2	1362	1.4	13	—
171 Косівський	67480	60832	90.1	4964	0.1	5	—	1568	2.3	111	—
Надвірнянський	66369	52744	49.4	11388	14.1	165	0.2	2063	3.1	9	—
Печеніжинський	37101	33727	90.9	2286	6.2	—	—	1083	2.9	6	—
Рогатинський	98031	67524	68.8	29067	0.3	39	0.03	1397	1.4	4	—
Станіславський	84885	62067	73.1	19588	23.1	934	1.1	2268	2.7	28	—
Снятинський	65045	58283	89.6	4392	6.7	27	0.01	2310	3.5	32	—
Тлумацький	91853	67764	43.4	21164	23.0	750	0.8	2162	2.3	13	—
Разом:	884450	707484	49.9	147945	16.7	5997	0.7	22694	2.6	330	0.03

* Складено на основі джерела: Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej..., T. XXVIII, S. 5.

**Національний склад населення Івано-Франківської області станом на 30.09.1921 р.
(за віросповіданням)***

Повіти	Все населення	Греко-католики	%	Римо-католики	%	Євангелісти	%	Юдеї	%	Інші	%
Богородчанський	56845	49928	87.8	2984	5.2	368	0.6	3132	5.5	433	0.8
Долинський	101427	77817	76.7	11664	11.5	2082	2.0	9843	9.7	21	—
Городенківський	83670	64490	77.1	11987	14.3	22	—	7148	8.5	23	—
Калуський	87868	71401	81.2	9643	11.0	598	0.7	6222	7.1	4	—
Коломийський	119280	72191	60.5	24626	20.6	1016	0.8	21409	17.9	38	—
Косівський	77221	65493	84.8	4414	5.7	10	—	7275	9.4	29	—
Надвірнянський	78404	60838	77.6	10526	13.4	408	0.5	6615	8.4	17	—
Печеніжинський	43085	38309	88.9	1565	3.6	2	—	3205	7.4	4	—
Рогатинський	109534	79197	72.3	21821	19.9	45	—	8420	7.7	51	—
Станіславський	133085	73968	55.6	31378	23.5	1269	0.9	26203	19.7	267	0.2
Снятинський	79724	65082	81.6	6346	7.9	382	0.5	7369	9.2	45	—
Тлумацький	104675	76956	73.5	20548	19.6	723	0.6	6396	6.1	42	—
Разом:	1074318	795670	74.1	157502	14.6	6925	0.6	113237	10.5	984	0.1

* Складено на основі джерела: Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej..., T. XXVIII, S. 3.

**Національний склад міського населення Івано-Франківської області станом на 30.09. 1921 р.
(за визнанням національності)***

Повіти	Міське населення	Українці	%	Поляки	%	Німці	%	Євреї	%	Інші	%
Богородчанський	2615	1214	46.4	818	31.3	6	0.2	577	2.6	—	—
Долинський	15182	3322	21.9	6962	45.9	836	5.5	4060	26.7	50	0.3
Городенківський	9907	4705	47.5	2868	28.9	5	0.1	2327	23.4	2	—
Калуський	6619	2013	30.4	1688	25.5	63	1.0	2854	43.1	1	—
Коломийський	41097	4924	12.0	25602	4.1	2087	5.1	8449	20.5	35	0.1
Косівський	9741	2634	24.0	4196	43.0	8	0.1	2885	29.6	18	0.1
Надвірнянський	12035	5945	49.4	3456	28.7	27	0.2	2591	21.5	16	0.01
Печеніжинський	5984	3928	65.6	1698	28.3	1	0.00	357	5.9	—	—
Рогатинський	11503	4017	34.9	5157	44.8	14	0.1	2309	20.1	6	—
Станіславський	48200	7600	15.8	20622	42.8	184	0.4	19685	40.8	109	0.2
Снятинський	14179	6015	42.4	4413	31.1	338	0.02	3406	24.0	7	0.04
Тлумацький	12822	4256	33.2	6458	50.3	1	—	2092	16.3	16	0.1
Разом:	189868	50573	26.6	83938	44.2	3556	1.9	51592	27.1	209	0.1

* Складено на основі джерела: Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej..., T. XXVIII, S. 5.

**Національний склад сільського населення Івано-Франківської області станом на 30.09. 1921 р.
(за віросповіданням)***

Повіти	Сільське населення	Греко-католики	%	Римо-католики	%	Євангелісти	%	Іудеї	%	Інші	%
Богородчанський	54196	48641	89.7	2391	4.4	362	0.7	2402	4.4	400	0.8
Долинський	86232	73457	85.2	7228	8.4	1500	1.7	4047	4.7	13	0.0
Городенківський	73763	59145	80.2	10482	14.2	21	0.0	4100	5.6	15	0.0
Калуський	81249	69226	85.2	8332	10.3	589	0.7	3101	3.8	4	0.0
Коломийський	78183	64948	83.1	9920	12.7	140	0.2	3163	4.0	12	0.0
174 Косівський	67483	62453	92.5	2495	3.7	5	0.0	2504	3.8	26	0.0
Надвірнянський	66369	54700	82.5	8286	12.4	381	0.6	2997	4.5	5	0.0
Печеніжинський	37100	34183	92.1	1120	3.1	2	0.0	1792	4.8	5	0.0
Рогатинський	98031	74160	75.6	19790	20.2	29	0.0	4021	4.2	31	0.0
Станіславський	84885	64863	76.4	15640	18.4	1016	1.2	3283	3.9	83	0.1
Снятинський	65044	58660	90.2	3649	5.6	31	0.0	2667	4.1	37	0.1
Тлумацький	91860	70554	76.8	17250	18.8	723	0.8	3294	3.6	39	0.0
Разом:	884408	734990	83.1	106583	12.1	4796	0.5	37371	4.2	668	0.1

* Складено на основі джерела: Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej..., T. XXVIII, S. 3.

**Етнічна структура населення міст і містечок Івано-Франківської області станом на 30.09. 1921 р.
(за розмовною мовою)***

Міста і містечка	Все населення	Українці	Поляки	Євреї	Німці	Інші
Коломия	41097	4924	25602	8449	2083	39
Станіслав (без передмістя)**	28204	3245	10793	13969	127	70
Кнігінин-село	16554	2571	8545	5375	56	7
Снятин	10597	4539	2943	2769	338	8
Городенка	9907	4705	2868	2327	5	2
Долина	8766	2054	5449	488	773	2
Тисмениця	7027	3257	3067	697	—	6
Калуш	6619	2013	1688	2854	63	1
Кнігінин-Колонія	6633	1056	3812	864	893	8
Надвірна	6062	2504	1915	1617	18	8
Печеніжин	5984	3928	1698	357	1	—
Деятин	5973	3441	1541	974	6	11
Тлумач	5788	999	3391	1395	1	2
Рогатин	5736	2059	2366	1294	13	4
Кути	5504	1117	3422	943	4	18
Заболотів	3583	1476	1470	637	—	—
Бурштин	3581	1512	1257	112	—	—
Галич	3442	1784	1284	341	1	32
Рожнятів	3266	1107	980	1178	1	—
Болехів	3150	161	533	2394	62	—
Богородчани	2615	1214	818	577	6	—
Більшівці	2186	446	1534	203	1	2

* За даними польського перепису населення 1921 р.

** Довколишні населені пункти — передмістя Кнігінин-село, Кнігінин-Колонія і частково Креховичі, Микитинці, Опришівці, Пасічна, Загвіздя та Угорники включені до міста Станіслава з 17.XI. 1924 р.

**Національний склад населення Івано-Франківської області в 1931 р.
(за розмовною мовою)***

Повіти	Все населення	Українці	%	Поляки	%	Німці	%	Євреї	%	Інші	%
Долинський	118373	83880	70.8	21158	17.9	4013	3.4	8368	7.1	954	0.8
Городенківський	92894	60057	64.6	27751	29.9	16	—	4748	5.1	422	0.5
Калуський	102252	77506	75.8	18637	18.2	944	0.9	4889	4.8	276	0.3
Коломийський	176000	110533	62.8	52006	29.5	1875	1.1	10766	6.1	820	0.5
176 Косівський	93952	79838	84.9	6718	7.2	25	—	5756	6.1	1615	1.7
Надвірнянський	140702	112128	79.7	16907	12.0	343	0.2	10596	7.5	728	0.5
Рогатинський	127252	84875	66.7	36152	28.4	32	—	5665	4.5	528	0.4
Станіславський	198359	120214	60.6	49032	24.7	1706	0.9	24439	12.3	2968	1.5
Снятинський	78025	56007	71.8	17206	22.1	346	0.4	3866	5.0	600	0.8
Тлумацький	116028	66659	57.4	44958	38.7	502	0.4	3435	3.0	474	0.4
Разом:	1243837	851597	68.4	290525	23.4	9802	0.9	82528	6.6	9385	0.7

* Складено на основі джерела: Statystyka Polski. Serja C, z. 65. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9.XII. 1931 r. Województwo Stanisławowskie. Warszawa, 1938, S. 27-28.

**Національний склад населення Івано-Франківської області в 1931 році
(за віросповіданням)***

Повіти	Все населення	Греко-католики	%	Православні	%	Римо-католики	%	Євангелісти	%	Юдеї	%	Інші	%
Долинський	118373	89761	75.8	50	0.04	15630	13.2	2324	1.9	10471	8.8	137	0.1
Городенківський	92894	69727	75.0	61	0.1	15519	16.7	35	0.0	7480	8.0	72	0.1
Калуський	102252	80706	78.9	44	0.1	14418	14.1	716	0.7	6249	6.1	119	0.1
Коломийський	176000	121240	68.9	136	0.1	31925	18.1	1575	0.9	20887	11.8	239	0.1
177 Косівський	93952	80848	86.0	55	0.05	4976	5.4	22	0.0	7826	8.3	225	0.2
Надвірнянський	140692	113017	80.3	99	0.1	15214	10.8	543	0.4	11663	8.3	156	0.1
Рогатинський	127252	90406	71.0	50	0.04	27108	21.3	50	0.04	9466	7.4	182	0.01
Станіславський	198359	123767	62.4	192	0.1	42519	21.4	2064	1.0	29525	14.9	292	0.1
Снятинський	78025	61755	79.0	42	0.0	8659	11.0	344	0.3	7073	9.5	152	0.2
Тлумацький	116028	76621	66.0	29	0.0	31478	27.1	1022	0.9	6702	5.8	176	0.1
Разом:	1243837	907848	73.0	758		207446	16.7	8695	0.7	117342	9.4	1689	0.1

* Складено на основі джерела: Statystyka Polski. Serja C, zeszyt 65. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9.XII. 1931 r. Województwo Stanisławowskie. Warszawa, 1932, S. 26-27.

**Національний склад міського населення сучасної Івано-Франківської області станом на 9.XII. 1931 р.
(за віросповіданням)***

Повіт	Міське населення	Українці	%	Поляки	%	Євреї	%	Інші	%
Городенківський	12247	6121	50.0	2576	21.0	3526	28.7	24	0.2
Долинський	23956	8882	37.0	6849	28.6	7109	29.7	1116	4.6
Калуський	12069	4012	33.2	4010	33.2	3967	32.8	80	0.7
Коломийський	40631	11133	27.4	13080	32.2	15665	38.5	753	1.8
Косівський	13342	5104	38.8	2817	21.1	5310	39.8	31	0.2
Надвірнянський	19263	9017	46.8	4110	21.3	6030	31.3	106	0.5
Рогатинський	15578	6330	40.6	3213	20.6	6004	38.5	31	0.2
Снятинський	17527	8012	46.2	3393	19.6	5566	32.1	356	2.0
Станіславський	67499	15080	22.3	24123	35.7	26628	39.4	1668	2.5
Тлумацький	18789	8226	43.8	5197	27.6	5096	27.1	270	1.4
Разом:	240801	81606	33.9	69308	28.8	84901	35.2	4986	2.0

* Складено на основі джерела: Statystyka Polski. Serja C, zeszyt 65. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9.XII. 1931 r. Województwo Stanisławowskie. Warszawa, 1932, S. 28-30.

**Національний склад сільського і міського населення сучасної Івано-Франківської області станом на 9.XII. 1931 р.
(за віросповіданням)***

Повіти	Сільське населення	Українці	%	Поляки	%	Євреї	%	Інші	%
Городенківський	80647	63634	78.9	12973	16.1	3954	4.9	86	0.1
Долинський	94417	80939	85.7	8781	9.3	3362	3.5	1335	1.4
Калуський	90183	76738	85.1	10408	11.5	2282	2.5	755	0.8
Коломийський	135369	110243	81.4	18845	13.5	5222	3.8	1059	0.8
Косівський	80610	75719	93.9	2159	2.7	2516	3.1	216	0.2
Надвірнянський	121439	104099	85.7	11104	9.1	5633	4.6	603	0.5
Рогатинський	111674	84126	75.3	23895	21.4	3462	3.1	191	0.1
Снятинський	60698	53785	88.6	5266	8.6	1507	2.5	140	0.2
Станіславський	130860	108879	83.2	18396	14.0	2897	2.2	688	0.5
Тлумацький	97239	68424	70.3	26281	27.0	1606	1.6	928	1.0
Разом:	1003136	826586	82.4	138108	13.7	32441	3.2	6001	0.6
Міське населення	240801	81606	33.9	69308	28.8	84901	35.2	4986	2.0
Все населення	1243937	908192	73.0	207416	16.7	117342	9.4	10987	0.9

* Складено на основі джерела: Statystyka Polski. Serja C, zeszyt 65. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9.XII. 1931 r. Województwo Stanisławowskie. Warszawa, 1932, S. 31-35.

Національний склад населення Івано-Франківської області станом на 1.1.1939 р.*

Повіти (міста, сільські громади)	Все населення	Українці	Поляки	Польські колоністи	Латинники	Євреї	Німці та інші
Долинський	128125	98920	10730		2985	11025	4465
Городенківський	98840	78120	3540	1870	7720	7530	60
Калуський	109990	87990	8640	1670	3680	6610	1400
Коломийський	184690	132565	16845	1255	9370	21720	2935
Косівський	98490	85200	2680		2010	8125	475
Надвірнянський	152510	123500	13355	420	2555	11835	845
Рогатинський	138720	101280	15025	3400	9240	9685	90
Снятинський	80250	65575	4955	100	1965	7195	460
Станіславський	211860	133720	33070	1850	9245	31430	2545
Тлумацький	123960	91600	9810	1560	13230	6965	795
Разом:	1327435	998470	118650	12125	62000	122120	14070

* Складено за джерелом: В. Кубійович. Етнічні групи південнозахідньої України (Галичини) на 1.1.1939 р. Вісбаден, 1983, с. 113.

**Національний склад міст Івано-Франківська і Коломиї
станом на 31.XII. 1900 і 9.XII. 1931 рр.***

м. Івано-Франківськ

Національність	1900 р.		1931 р.	
	населення	%	населення	%
Українці	8632	19.0	11134	18.6
Поляки	15939	35.1	22312	37.2
Євреї	19782	43.6	24823	41.4
Інші	1012	2.3	1691	2.8
Разом:	45365	100.0	59960	100.0

м. Коломия

Національність	1900 р.		1931 р.	
	населення	%	населення	%
Українці	6653	19.5	6125	18.1
Поляки	9518	27.8	12250	36.2
Євреї	16568	48.5	14137	41.8
Інші	1449	4.2	1276	3.8
Разом:	34188	100.0	33788	100.0

* За матеріалами австрійського (1900 р.) і польського (1931 р.) переписів населення.

Етнічна структура населення Прикарпаття станом на 1.01. 1939 р.*

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Повіт Долина						
Міста						
Долина	10400	3550	3600	200	2250	800
Болехів	11700	4700	1400	1000	3900	700
Рожнятів	3950	1500	250	550	1650	
Сільські громади						
Ангелівка	250	10			5	235
Белеїв	1180	1145	5	10	20	
Бряза	950	895	5	40	10	
Брошнів**	3000	1260	1390	20	270	60
Бубнище	440	440				
Ценява	1900	1870	10	20		
Церківна	1120	1090	5	5	20	
Чолгани	2460	2320	10	20	100	10
Дебелівка	170	15	5		5	145
Дуба	1470	1440	10	20		
Дубшара	325	315	5		5	
Гериня	860	760		70	30	
Гофнунгсав	170	10				160
Гошів	1650	1495	10	60	80	5
Гозіїв Новий	170	50	10			110

* Додатки подаються за матеріалами, опрацьованими Володимиром Кубійовичем і опублікованими у книзі: "Етнічні групи південнозахідної України (Галичини) на 1.1. 1939". Національна статистика Галичини. Вісбаден, 1983, С. 20-113. Особлива цінність цих матеріалів полягає в тому, що вони подані по кожному населеному пункту Галичини і відображають їх етнічний склад напередодні Другої світової війни. Тим більше, що цілий ряд тодішніх сільських громад (поселень) за повоєнний радянський період масово і штучно приєднувався до більших населених пунктів і районних центрів, тому їх первинні назви давно "загублені" і в повсякденному спілкуванні, і в сучасному адміністративно-територіальному поділі краю.

** До другої половини XIX ст. тут переважало українське населення (1880 р. — на 626 осіб нараховувалось 579 греко-католиків, 21 римо-католик, 26 євреїв); після побудови великого тартака в кінці XIX ст. почався сильний приплив польського населення.

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Гозіїв Старий	950	860	15		25	50
Грабів	1570	1530	10		10	20
Ілемня	1280	1260	10		10	
Якубів	940	935			5	
Янівка	770	765			5	
Ясеновець	930	930				
Яворів	710	640		30	10	30
Кальна	1110	1080	10		20	
Княжівське	1030	1025			5	
Княжолука	2140	2020	10	10		100*
Креховичі	2900	2200	430	80	180	10
Лецівка	900	890	5		5	5
Людвиківка	860	80	200		10	570
Лолін	1110	1095	5		5	5
Лоп'янка	1720	1690	15		10	5
Лути	580	565	5		10	
Лужки	460	440	5		10	
Липа	440	410	5		15	
Липовиця	1300	1265	10		25	
Максимівка	490	380	30		20	60
Мізунь Новий	130	10	10			110
Мізунь Старий	5060	4520	280	80	160	20
Надіїв	1790	1670	20	50	20	30
Нягрин	610	380				230
Новоселиця	1360	1000	220	30	60	50
Новошин	1000	980	5	5	10	
Паціків**	830	780	30		20	
Перегінське	9430	8250	250		920	10
Підбереж	1120	1090		20	10	
Поляниця	1160	1040	30		5	85

* Частково сполонізовані.

** Вигода — це промислове селище (тартаки), куди з другої половини XIX ст. наплинули поляки. До 1933 р. належала до громади Паціків.

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Рахиня	1410	1050	30	20	30	280*
Раків	1800	1705	40	40	5	10
Ріпне	1730	1125	600**		5	
Розтічки	1170	1145		5	20	
Ришняте	630	630				
Сенечів	1310	1270	30		10	
Слобода Болах.	1030	1020			10	
Слобода Долинська	870	830		10	30	
Солуків	980	915	5	35	15	10
Спас	2750	2650	40		40	20
Станьківці	480	460	5		15	
Струтин Нижній	3060	3040	5	15		
Струтин Вижній	1630	1590		30	10	
Суходіл	1170	1125	20		25	
Сукіль	650	645			5	
Сваричів	3930	3480	40	380	20	10
Танява	580	560	20			5
Тяпче	930	915	10			5
Тересівка	180	10	70			100
Тростянець	1560	1530	10	10	10	
Туря Мала	410	385	15		5	5
Туря Велика	3360	2735	45	30	280	270
Тисів	2600	2535	20	20	15	10
Велдіж	2910	1890	600***	50	320	50
Вільхівка	550	550				
Вигода	1220	250	740		150	80
Вишків	690	594	40	10	40	5
Витвиця	1690	1640	20	10	20	
Разом	128125	98920	10730	2985	11025	4465
%	100.0	77.2	8.3	2.3	8.6	3.5

* Мовно українзовані.

** Наплинули до копапель нафти на поч. ХХ ст., бо ще в 1900 р. тут нараховувалося лише 789 осіб, з яких 761 — греко-католики, 8 — римо-католики і 11 євреїв.

*** Здебільшого зайняті у деревообробній промисловості і на заводі сільськогосподарських машин (польський присілок Жакля — біля 200 осіб).

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Повіт Городенка						
Міста						
Городенка	13050	6600	2400*	300	3750	
Сільські громади						
Балагурівка	420	210	125	80	5	
Хмелева	540	510			20	10
Чернелиця	3770	2360	220	690	500	
Чернятин	3370	3250	20	20	80	
Чорговець	5760	5160	40	240	320	
Далешева	820	780**		20	15	5
Дубки	1540	910	450	120	60	
Ганчарів	800	785	5	5	5	
Герасимів	2680	2530	10	100	40	
Гавриляк	820	730		80	10	
Глушків	1220	1070	10	120	20	
Городниця	1880	1809		30	50	
Ісаків	1360	1175	15	125	40	5
Якубівка	1630	1560	5	25	40	
Ясенів Пільний	2910	1820	20	920	120	30
Колінки	1160	910	5	220	20	5
Копачинці	940	905	10		25	
Корнів***	1490	1290	70	50	80	
Кунжівці	960	925	10	10	15	
Лука	1400	1310	10	60	20	
Михальче	1610	880	335****	365	30	
Незвиці	2370	2090	70	130	80	
(в т.ч. Воронів)	660	570	10	60	20	
Обертин	5800	2650	850*****	900	1400	
Олієва-Корнів	620	550	5	25	40	
Олієва Королівка	1530	1260	100	150	20	

* Приплив поляків на працю в цукроварні в 1920-х рр. В 1900 тут нараховувалося 11783 чол., з них 6141 — греко-католиків, 1340 — римо-католиків, 4255 — євреїв.

** У 1936-37 рр. тут оселилося на розparcelьованому фільварку біля 80 українців з Косівського повіту.

*** У 1930-х рр. виділено нову громаду Корнівку, в якій жили польські колоністи та українці зайшли з Косівського повіту.

**** З них 320 чол. — польські колоністи.

***** З них 300 чол. — польські колоністи.

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Петрів	1540	1480	5	25	25	
Підвербці	1160	1120		20	20	
Поточиська	2900	2540	120	200	40	
Пробабин	440	400		30	10	
Раковець	1360	1150	5	125	80	
Рашків	1140	1100		10	30	
Репужинці	720	650		60	10	
Семаківці	1440	1000	50	350	40	
Семанівка	1010	970	5	15	20	
Серафинці	3670	3530	60	20	60	
Сокричин	670	670				
Стрільче	2280	2070	10	150	45	
Топорівці	2160	2100		40	20	
Торговиця Пільна	2510	2420	10	50	25	5
Тишківці	3550	3400		50	100	
Униж	500	400	10	80	10	
Вербівці	1650	1580	10	40	20	
Вікно	1880	1680	40	140	20	
Вільховець	1230	1000	120*	80	30	
Жабокруки	870	790			70	10
Жуків	3460	2550	90**	760	60	
Живачів	2250	1500	90**	600	60	
Разом:	98840	78120	5410	7720	7530	60
%	100.0	79.0	5.4	7.8	7.6	

Повіт Калуш

Міста

Калуш	13000	4350	3900		4300	450
-------	-------	------	------	--	------	-----

Сільські громади

Бабин	960	905	20	30	5	
Бабин Зарічний	620	610	5		5	

* Польські колоністи.

** Разом з колишніми громадами Калуш Новий, Баня, Загір'я, приєднаними до Калуша в 1920-х рр. Різкий приплив поляків до копалень поташевих солей, бо ще в 1900 р. з 9892 чол. населення греко-католики становили тут 3359 чол., римо-католики — 1770 чол., євреї — 4725 і євангелісти — 38 чол.

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Бережниця Шлях.	1620	920	20	680*		
Берлоги	1650	1640		10		
Болохів	890	850	20		20	
Хотінь	1990	1530	250	170	40	
Цвітова	870	740	10	115	5	
Діброва	670	585	70	10	5	
Добрівляни	1160	1150	10			
Долпотів	1370	1215	130	20	5	
Довга Войнил.	2100	1575	460**	60	5	
Довге Калуське	960	950			15	
Довжка	620	560		45	15	
Дубовиця	910	700	100	100	10	
Голинь	3170	2610	300	130	130	
Грабівка	1250	1190	20		40	
Гуменів	740	540	200			
Ясінь	3640	3530	30		80	
Яворівка	570	540	10		20	
Кадобна	1630	1615	10		5	
Камінь	1610	1595		5	10	
Копанки (в т.ч. Старі і Колонія)	1930	1500	250	90		90
Красна	1840	1780	10	10	40	
Кропивник	2270	2180	70		20	
Лдзіне	1190	1165		15	10	
Лядестрой	550	30	40		30	450
Лука Войнилівська	980	875	10	80	15	
Мостище	1600	1550	5	30	5	10
Мошківці	600	560	10	30		
Мислів	1340	1240	60		40	
Небилів	2560	2500	30		30	
Нетівці	2010	1430	530***			

* У тому числі 500 осіб української шляхти, яка перейшла в 1935-36 рр. на римо-католицький обряд.

** Здебільшого польські колоністи.

*** З них 440 чол. — польські колоністи (с. Пняки).

Продовження додатку 40

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Новиця	3620	3530	30		30	30
Павликівка	820	280	310*	225	5	
Перекуси	1180	1020	135*	20	5	
Перевозець	980	950	10	20	70	
Петранка	2910	2810	10	20	70	
Підгірки	2010	1700	255**	40	15	
Підмихайля	3100	2470	50	550	30	
Пійло	1620	1570	10	30	10	
Ріп'янка	810	765	15	25		
Рівня	1670	1600	10	30	30	
Середне	970	790	10	150	20	
Сільце	880	670	80	70	60	
Сівка Калуська	1120	1095	5		20	
Сівка Войнил.	1060	930	20	100	10	
Слобідка	410	405		5		
Слобода Небил.	690	550	130***		10	
Слобода Рівн.	580	575			5	
Сливки	1050	1010		10	30	
Станькова	1980	1840	20	100	20	
Студінка	1600	1550	10	20	20	
Томашівці****	3800	1950	1570	200	60	20
Топільсько	590	555	10	20	5	
Тужилів	1440	1380		50	10	
Угарсталь	530	90	90		10	340
Угринів Середній	1590	1570			15	
Угринів Старий	940	940				
Верхня	2430	2190	20	220		
Вістова	1200	1155	30	10	5	
Войнилів	2850	1450	150	250	1000	

* Польські колоністи.

** Напливові робітники до копальні в Калуші.

*** Приплинули за останні роки до копальні нафти.

**** Ще у 80-х рр. минулого століття переважну більшість населення становили тут українці (на 1696 осіб тут нараховувалось 1371 греко-католики, 22. римо-католики, 94 — євреї). У 90-х рр. минул. століття прийшли польські колоністи і поселилися в колоніях: Дубина, Сиглів і Томашівці Нові (дві перші — польські колонії). Поляки жили теж у присілках Грушка (самі поляки) і Перебісна (1/3 насел.).

Продовження додатку 40

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Завадка	2570	2060	460	20	30	
Завій	2010	1800	60		150	
Збора	1730	1700	10		20	
Разом:	109990	87990	10310	3680	6610	1400
%	100.0	79.9	9.4	3.3	6.0	1.3

Повіт Коломия

Міста	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Коломия	35500	6600	11000	1000	15100	1800
Печеніжин	7200	5200	600		1400	
Сільські громади						
Акрешори	1080	1075	5			
Балинці	2070	1990	30	30	20	
Баня Березів	1670	1650	10		10	
Березів Нижній	1910	1550	10	280	70	
Березів Середній	2060	1985	15		60	
Березів Вижній	2420	2370	10		40	
Бучачки	860	850		10		
Ценева	1710	780	190	750	10	20
Хлібичин Лісний	2460	2400	10		30	20
Хом'яківка	1090	1000	5	45	40	
Хвалибога	420	390		30		
Чехова	550	530	10	10		
Черемхів	1430	1320	20	70	20	
Дебеславці	2140	2000	10	80	50	
Дятківці	900	780	30	20	10	
Добровідка	460	440	20			
Джурів	2870	1630	150	1010	80	
Фатівці	790	720		60	10	
Годи	450	390	30		30	
Гвіздець Малий	1320	1240	25	30	25	
Гвіздець Місто	2850	750	100	450	1550	
Гвіздець Старий	1530	1430	10		10	

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Іспас	3250	3230	10		10	
Іванівці	1690	1620	10		10	
Яблонів	2140	960	180		1000	
Кам'янки Малі	1180	880	10	40	50	200*
Кам'янки Великі	3840	2560	220	1010	50	
Кійданці	1180	1165	5		10	
Ключів Малий	1280	1265	5		10	
Ключів Великий	3690	3675	5		10	
Княздвір	3250	3080	20	60	90	
Кобилець	280	270	5		5	
Корнич	2470	2350	70	25	10	15
Королівка	860	520	310**		30	
Коршів	3290	3170	60	40	20	
Космач	5000	4710	60		230	
Ковалівка	620	620				
Кропивище	450	450				
Кулачківці	3070	2030	170	720	140	10
Ліски	1440	1380	10	20	30	
Люча	1640	1605	5	15	15	
Лючки	570	565			5	
Марківка	1000	975	10		15	
Матіївці	1050	950	60	10	30	
Молодятин	1810	1750	20	10	30	
Михальків	610	200	310	100		
Мишин	2950	2915	25		10	
Назірна	610	595		5	10	
Остапківці	1020	950	50	5	15	
Островець	1050	960	20	50	20	
Перерів	820	770	10	40		
Підгайчики	2530	2350	30	130	10	10
П'ядики	2460	2030	80	290	30	30

* Поселилися на парцеляції, переважно перейшли з Коломиї в 1920-х рр.

** Здебільшого єврейська хліборобська колонія, заснована в 1920-х рр.

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Приклище	720	615		80	20	5
Раківчик	1500	1270		10	140*	80**
Рогиня	750	615		80	20	5
Росохач	2220	1370	20	800	30	
Рунгури	2460	2400	20		40	
Сегиська-Бретгайм	980	180	220		40	540***
Семаківці	2520	2200	20	240	50	10
Слобідка Лісна	1930	1700	20	120	90	
Слобідка Пільна	1270	805	395	55	15	
Слобода Рунгурська	1470	1220	135	10	105	
Сопів	2120	2020	70	10	20	
Стопчатів	2910	2840		50	20	
Сороки	1670	1490		165	15	
Св. Йосиф****	1310	50	1240		10	10
Св. Станислав*****	2190	600	1575		10	5
Шепарівці	970	920	30		20	
Текуча	1650	1590	10		60	
Товмачик	2310	2090	60	20	130	10
Трофанівка	910	860	10	30	10	
Тростянка	1800	1730	10	50	10	
Турка	3280	2730	25	315	100	110
Уторопи	2410	2250	10	130	20	
Вербіж Нижній	1960	1880	35	15	30	
Вербіж Вишній	1370	1350	10	5	5	
Воскресінці	1810	1770	10	10	20	
Виноград	1880	1600	40	180	50	10

* Здебільшого єврейська хліборобська колонія, заснована в 1920-х рр.

** Поселилися на парцеляції і здебільшого прийшли з Коломиї в 1920-х рр.

*** Жили в колонії Бредгайм (по укр. Боднарівка), здебільшого емігрують.

**** Польська колонія, заснована в кінці XIX ст. на землях громади Майдан Середній Надвірнянського пов.

***** Колишня польська колонія, заснована напередодні Першої світової війни на землях громади Слобідка Лісна. За Польщі виділена в окрему громаду, при чому до цієї громади приєднано частину Слобідки Лісної (де жило 600 українців). В 1900 р. в обох громадах налічувалось 1912 осіб, з них 1622 греко-католики, 164 римо-католики, 126 євреїв.

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Виноград	1880	1600	40	180	50	10
Загайпіль	1170	930	10	190	40	
Залуче над Прутом	1230	1110	20	70	30	
Замулинці	1470	1060	20	350	40	
Жукотин	1600	1590	10			
Разом:	184690	132565	18100	9370	21720	2935
%	100.0	71.8	9.8	5.0	11.8	1.6

Повіт Косів*

Міста

Косів	8500	3960	990	490	3040	20
Кути	5650	1550	600	550	2520	430**

Сільські громади

Бабин	860	860				
Барвінкова	390	370	5	10	5	
Білоберезка	1700	1690			10	
Брустури	3330	3270	20		40	
Хімчин	3180	3130	10		40	
Хороцева	500	500				
Черганівка	960	950	10			
Довгополе	580	560	10		10	
Дземброня	1750	1600	40		110	
Ферескуля	740	715	10		15	
Голови	2100	2090			10	
Город	500	485			15	
Гринева	2670	2600	45		25	
Яблониця	870	805	25			
Ясенів Горішний	2910	2855	15	10	30	
Яворів	3180	3095	5		80	
Кобаки	3430	3320	20	50	40	
Косів Старий	1220	900	40	100	180	
Красноілля	1080	1055	5		20	

* Разом з Москалівкою, яка до початку 1930-х рр. була окремою громадою.

** Вірмени.

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Криворівня	1950	1885	20	20	25	
Кути Старі	5040	4880	10	70	60	
Микитинці	1240	1205	15	10	10	
Перехресне	800	790			10	
Пістинь	3900	2750	380	200	570	
Полянки	570	560			10	
Прокурава	1260	1240			20	
Річка	4090	4055	5		30	
Ростоки	2000	1980			20	
Рожен Малий	1200	1200				
Рожен Великий	1890	1850	10		30	
Рожнів	6910	6370	50	110	380	
Рибно	1390	1300	40	30	20	
Слобідка	950	920	10		20	
Смодне	1120	1010	60	20	25	
Соколівка	2020	1990	5	5	20	
Стебне	730	720			10	
Шешори	2130	1825	50	240	15	
Тюдів	1630	1620	5		5	
Устеріки	830	810	10	5	5	
Вербовець	2580	2350	30	80	120	
Жаб'є	8160	7530	130	10	490	
Разом:	98490	85200	2680	2010	8125	475
%	100.0	86.5	2.7	2.1	8.2	

Повіт Надвірна

Міста

Надвірна	11300	4400	2150	750	3800	200
Делятин	9550	5600	1300	70	2550	30

Сільські громади

Бабче	2050	2005		5	40	
-------	------	------	--	---	----	--

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Боднарівка*	770	40	730			
Богрівка	580	580				
Битків**	4600	3020	1500		40	40
Цуцилів	1150	940	10	120	80	
Чорний Потік	2030	2010			20	
Добротів	1790	1715	15		60	
Дора	2200	2090	40		70	
Дзвиняч	1240	1150	60		20	
Фитків	1280	1210	10	45	10	5
Гаврилівка	2960	2840	50	30	40	
Грабовець	2080	1860	10	80	60	70
Гвізд	2710	2555	5		50	
Яблінка	1590	1510	20		60	
Яблониця	2400	2200	70	20	100	10
Ямне	1350	1160	170		20	
Яремча	1300	940	260		100	
Кам'яне	1580	1390	130	10	50	
Космач	1430	1415	15			
Красна	2740	2675	15		50	
Кричка	1730	1670			60	
Кривець	1430	1420			10	
Ланчин	5060	4190	380	40	430	20
Лойова	1160	1110	20	10	20	
Луг	1160	1140	5		15	
Майдан	930	780	130		20	
Майдан Горішний	2160	1380	590***	120	70	
Майдан Середній****	3320	1800	1240	190	80	10
Манява	2820	2760	40		20	
Маркова	2000	1980	10		10	
Молодьків	2060	2030	10		20	

* Колишній присілок громади Майдан Середній, виділився в окрему громаду в 1930-х рр., поляки заселили її в кінці XIX ст.

** До поч. XX ст. українське село (1900 р. на 1748 осіб тут проживало 1655 греко-католиків, 50 римо-католиків, 43 євреїв). Приплив польського населення посилювався у 1920-х рр. під впливом посиленої експлуатації нафти.

*** Це колоністи з кінця XIX ст. у 1930-х рр. виділено як окреме поселення-присілок Веселицю Лісну, заселену переважно поляками.

**** В 1934 р. виділено нові громади: Вишнівчани, заселені поляками і мішану — Кубаївку. Після їх виділення Майдан Середній у нових межах став майже українською громадою.

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Монастирчани	1800	1600	60		40	100
Микуличин	4960	4070	500	20	350	20
Назавизів	1550	1480		40	30	
Ослави Білі	3800	3540	40		220	
Ослави Чорні	1790	1750		10	30	
Парищі	1850	1800		15	30	5
Пасічна	4560	4020	320		160	60
Перерісль	1980	1660	20	280	20	
Пнів'є	5530	5200	220	10	90	10
Пороги	3740	3300	200	20	200	20
Присліп	1140	1090	10		40	
Раковець	1420	1375		20	20	5
Росільна	3480	3150	80	40	180	30
Саджавка	3280	3180	10		90	
Солотвина	3250	1990	320	20	870	50
Старуня	3170	2930	130		80	30
Стримба	1650	1350	260	20	30	10
Татарів	1190	630	250		300	10
Терновиця Лісна	1510	970	260	200	50	30
Велесниця	880	560	270		40	10
Волосів	2170	1580	460	80	50	
Ворохта	2700	1200	900		590	10
Заріччя	3920	3790	80		50	
Заріччя	1470	1290	40	20	110	10
Зелена (в т.ч. Рафайлова)	4950	4420	350		150	30
Жураки	2240	1900	10	270	40	20
Разом:	152510	123500	13775	2555	11835	845
%	100.0	81.0	9.0	1.7	7.8	0.5

Повіт Рогатин

Міста	Всє насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Рогатин	8100	3000	1750	100	3250	

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Більшівці	3900	1850	400	200	1450	
Бурштин	4800	1950	800	250	1800	
Сільські громади						
Бабухів	1450	1400	5	30	15	
Беньківці	790	785	5			
Бовшів	2900	2250	240	400	10	
Букачівці	3580	1170	1480	50	880	
Библо	730	290	420		20	
Хохонів	1250	1015	30	200	5	
Чагрів	1920	1720	30	130	40	
Черче	1770	1760		5	5	
Чернів	1800	1670	20	90	15	
Чесники	1650	1530	20	60	40	
Дем'янів	1680	1180	350	130	20	
Данильче	780	560	100	105	15	
Дегова	810	690	20	90	10	
Демешківці	280	265		5	10	
Дібринів	2410	2270	40	50	50	
Долиняки	2000	1850		80	70	
Дички	680	670		5	5	
Дитятин	1210	875	60	260	15	
Фрага	910	800	100		10	
Фирлів	1680	1160	50	440	20	10
Ганівці	860	855			5	
Гербутів	1220	795	420		5	
Гоноратівка	310	90	220			
Григорів	1490	910	570		10	
Яблонів	1370	1240	10	110	10	
Яглуш	630	550		70	10	
Явче*	2360	1600	680	60	20	
Юнашків	1480	1465	5		10	

* Сильний приплив поляків і українців на парцеляцію відбувся тут за австрійських часів, бо ще в 1880 р. тут нараховувалося лише 935 осіб, з яких 786 греко-католиків, 125 римо-католиків, 24 євреї.

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Каролівка	810	70	740			
Кінашів	2360	2285	25	25	25	
Клішівна	1040	990		40	10	
Княгиничі	2040	1330	40	60	610	
Колоколин	1830	1530	180	100	20	
Конюшки	2150	1990	30	100	30	
Коростовичі	910	820		75	15	
Козара	1550	1470	30	40	10	
Кукільники	820	520	60	220	20	
Куничі	370	365		5		
Куропатники	850	720		120	10	
Кутці	350	320	20	5	5	
Любша	560	535		15	10	
Людвиківка	900		880		20	
Лопушна	360	5	345		10	
Лучниці	1660	1580	50	20	10	
Луковець Джур.	1190	10	1180			
Луковець Вишн.	1300	5	1280		15	
Липиця Долішня	2000	1570	220	130	80	
Липиця Горішня	3890	2620	1070	120	80	
Мартинів Новий	1860	1170	290	370	30	
Мартинів Старий	760	630	20	80	30	
Мелна	820	780		30	10	
Насташин	1200	1150	15	15	20	
Німшин	920	900		10	10	
Обелничі	650	640			5	5
Озеряни	610	590		10	10	
Перенівка	210	190		20		
Підбір'я	500	435	20	40	5	
Підгороддя	1140	1080	10	30	20	
Підкамінь	1620	700	200	640	80	
Підмихайлівці	890	860		20	10	

Продовження додатку 40

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Підшумлянці	950	550	385		15	
Підвиня	530	450	35	40	5	
Помонятина	1220	1180	30		10	
Поплавники	560	550			10	
Посверж	370	330		35	5	
Потік	980	770	150	50	5	5
Псари	1410	1090	210	100	10	
Пуків	1990	1960	20	5	5	
Путятинці	1820	1640	20	140	20	
Різдв'яни	760	740		15	5	
Руда	640	620	15		5	
Сернки Долішні	1190	630	100	440	20	
Сернки Горішні	2000	1870	20	70	40	
Сернки Середні	1340	1320		20		
Скоморохи Нові	1300	1240		60		
Скоморохи Старі	1210	730	185	290	5	
Слобідка Большів.	750	450	60	235	5	
Слобода Кукільн.	1250		1220		30	
Стасева Воля	750	530	30	180	10	
Стрятин Місто	460	310			150	
Стрятин Село	1820	1710		90	20	
Свистільники	1960	1870	30	30	20	10
Тенітники	970	600	20	340	10	
Уїзд	640	630	5		5	
Васючин	2500	2150	40	300	10	
Вербилівці	810	810				
Воскресінці	1180	900	150	30	10	
Вишнів	1740	1520	10	190	20	
Загір'я Княгиницьке	1520	1160	20	210	120	10
Нова Гребля	250	40	210			
Загір'я Кукільн.	1070	390	30	640	10	
Заланів	1250	1110		70	40	30

Продовження додатку 40

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Залуже	1400	1160	220		20	
Залип'є	470	410	20	30	10	
Желібори	810	790	10		10	
Жовчів	1480	1210	150	70	20	30
Журавенко	620	615		5		
Журів	1410	470	500	360	80	
Разом:	138720	101280	18425	9240	9685	90
%	100.0	73.0	13.3	6.7	7.0	

Повіт Снятин

Міста	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Снятин	11400	5050	2000	400	3500	450
Заболотів	6800	3250	900	350	2300	
Сільські громади						
Альбинівка	420	400	10		10	
Белелуя	1490	1465		5	20	
Борщів	1530	1330	40	120	40	
Будилів	1620	1420	140		60	
Хлібичин Пільний	910	800	30	40	40	
Драгасимів	720	685	5		30	
Джурів	2810	2610	50	90	60	
Ганківці	2310	2210	40		60	
Ілинці	3530	3410	20	40	60	
Карлів	2310	2260	10		10	
Келіхів	440	430			10	
Княже	1920	1730	80		110	
Красноставці	1490	1470	10		10	
Кулачин	530	500	30			
Любківці	820	780	20	10	10	
Микулинці	1230	1010	70	100	50	
Новоселиця	1880	1680	140	30	30	
Олешків	910	870	10	20	10	
Орелець	1050	1000		40	10	

Продовження довідки 40

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Підвисока	2200	2120	10	30	40	
Попельники	1630	1540	20	10	60	
Потічок	1210	1020	30	160		
Рудники	1880	1690	130	30	30	
Русів	1530	1495	25	5	5	
Стецева	4090	3820	40	80	140	10
Трійця	3570	2740	620	100	110	
Тростянець	1960	1920	10	10	20	
Тучапи	1080	1010	5	25	40	
Тулова	870	870				
Тулухів	1330	1240	30	20	40	
Устя над Прутом	1380	1330	20	10	20	
Вовчківці	1740	1530	20	140	50	
Видинів	1610	1510	50		50	
Задубрівці	2000	1930	30	30	10	
Залуче над Черем.	3680	3150	390	50	90	
Завалля	1680	1640	10	10	20	
Зібранівка	690	660	10	10	10	
Разом:	80250	65575	5055	1965	7195	460
%	100.0					

Повіт Станиславів

Міста						
Станиславів	64000	1200	23500		26500	2000
Богородчани	3370	1800	600	100	860	10
Галич	4700	2300	300	900	1060	140
Сільські громади						
Блюдники	1630	1490	60	40	40	
Боднарів	2020	1770	130	100	20	
Богородчани Старі	4650	4590	20		40	
Братківці	2030	1930		40	10	
Бринь	960	495	450	10	5	
Бишів	1340	720	260	360		

Продовження довідки 40

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Хмелівка	910	905	5			
Хомяків	1120	1060			60	
Хоростків	830	110	120	600		
Хриплин	1700	1190	410		100	
Чернів	2980	2600	15	65	300	
Чукалівка	670	650			20	
Деліїв	2270	1200	990	60	20	
Добрівляни	630	620		10		
Дорогів	1520	1360	20	130	10	
Дрогомирчани	1490	970	300	190	30	
Дубівці	2420	2330	30	60		
Ганусівці	1770	1700	20	30	20	
Глібівка	1420	1380			40	
Глибоке	1570	1555			15	
Горохолина	4250	3830	10	100	60	250
Гринівка	950	940	10			
Іванківка	1650	1610	20		20	
Ямниця	3140	3130	10			
Сзупіль	4450	2840	240	770	600	
Кінчаки Нові	1080	730	150	185	15	
Кінчаки Старі	970	220	10	735	5	
Колодіїв	1070	960	80	30		
Колодіївка	1390	1370	5	5	10	
Комарів	1760	1385	300	60	15	
Козина	670	620	5	35	10	
Крехівці	2310	1670	610		30	
Кремидів	980	800	35	145		
Криліс (Крилос)	1940	1910		20	10	
Курипів	470	430		10	10	
Лани	1110	920		180	10	
Лесівка	590	590				
Ляхівці	2980	2905		45	30	

Продовження додатку 40

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Лисець	2090	1180	150	430	300	30
Лисець Старий	3060	2250	720	50	40	
Майдан	1420	1350	5	35	30	
Маріампіль Місто	1070	320	450*	30	270	
Маріампіль Село	1010	310	630*	40	30	
Медуха	1470	840	50	940	40	
Мединя	1590	1560	5	5	20	
Межигірці	1010	995	10		5	
Микитинці	2490	1820	480	110	80	
Невочин	1740	1705	15		20	
Опришівці	2060	1910	100	20	30	
Острів	660	640	10		10	
Озірце	490	100	15	360	15	
Пациків	1490	1390	20	70		10
Пасічна	2110	1290	480	240	100	
Павелче	2100	1980	10	110		
Перлівці	520	515			5	
Підлуże	1600	1545	40	10	5	
Підпечари	2570	2565	5			
Пітрич	290	280		5	5	
Побереже	2500	2350	20	100	30	
Похівка	880	870		5	5	
Посіч	1390	1370	5	10	5	
Пукасівці	480	475			5	
Радча	2090	2065	5	5	15	
Рибне	720	710			10	
Саджава	2030	2025			5	
Сапогів	800	775		15	10	
Селище	520	500		20		
Семаківці	840	830	10			
Сілець	1610	1520	40	30	20	

* За Австрії переважала українська мова.

Продовження додатку 40

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Стебник	530	530				
Суботів	520	515		5		
Святий Станислав	540	290	20	230		
Тязів	1380	1365			15	
Темерівці	510	485	5			
Тумир	1470	1320	5	125	20	
Тустань	730	630	80	20		
Тисменичани	3070	2830	30	130	60	20
Угорники	1810	1455	310	20	5	20
Угринів Дол.	990	820	120	40	10	
Угринів Гор.	1100	1060		40		
Угринів Шлях.	200	40	5	155		
Узинь	1400	1110	50	240		
Відники	390	300	5	75	10	
Вовчків	1260	90	1160		10	
Вовчинець	3400	2180	920	260	40	
Викторів	2970	2840	20	40	70	
Височанка	820	745	45	30		
Забереже	1130	1120	5			5
Загвиздь	2390	2225	120	40	5	
Залуква	2350	2060	10	140	80	60
Разом:	211860	133720	34920	9245	31430	2545
%	100.0	63.1	16.5	4.3	14.8	1.2

Повіт Товмач (Глумач)

Міста

Товмач	7350	2050	2600	300	2350	50
Отинія (в т.ч. Мікольсдорф)	5080	1650	1050	200	1900	280
Тисмениця	7700	5040	400	1050	1180	30

Сільські громади

Антонівка	660	645	5		10	
Баб'янка	490	455		25	10	
Богородичин	1590	330	770	450	20	20

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Бортники	1960	1790	20	120	30	
Братишів	2240	2070	140	30		
Будзин	590	465		120		
Буківна	870	735	110	20		5
Хом'яківка	960	940	10	10		
Хотимир	3220	2150	210	700	160	
Чорнолізці	2640	2570	20	50		
Деява	1950	1670	10	260	10	
Долина	1670	1550		100	20	
Довге	1350	1255		80	15	
Голосків	2230	1240	960		30	
Горигляди	2610	2180	10	405	15	
Гостів	2110	1300	20	760	30	
Грабич	980	230	750			
Грушка	2940	2860	10	60	10	
Гринівці	2180	1700	20	440	20	
Юрківка	430	425		5		
Клубівці	1610	1270	40	295	5	
Колинці	1670	1500	40	120	10	
Константинівка	160	10				150
Королівка	1670	1630	10	20	10	
Красилівка	760	640		120		
Кривотули Нові	970	820		150		
Кривотули Старі	2110	1620	400*	80	10	
Кутиська	2360	2155	15	190		
Ляцьке Шлях.	3070	2490	50	300	80	150
Марківці	1670	1430	170	70		
Молодилів	1220	530	480	180	30	
Милованя	1500	1480		20		
Надорожна	1440	1155	5	280		
Нове Село	200	20	70		10	100

* Колоністи.

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Новосілка	740	730			10	
Нижнів	5690	3880	100	1055	65	5
Одая к. Слобідки	360	160	100	100		
Олеша	4300	4150	10	120	20	
Олешів	1710	1650	30	20	10	
Остриня	1600	1575	10	10	5	
Озеряни	2420	1420	290	700	10	
Палагичі	2670	2450	100	120		
Петрилів	2440	2405	5	20	10	
Погоця	160	155		5		
Прибилів	1500	1200	80	200	20	
Пшеничники	1540	1290	10	240		
Пужники	1920	1450	150	300	20	
Рошнів	1510	1470	5	15	20	
Скопівка	450	440		10		
Слобідка к. Одая	840	770		60	10	
Слобідка к. Товмача	2290	1540	210	520	20	
Струнків	1530	1485		25	15	
Стриганці	1500	1420	20	30	30	
Тарновиця Пільна	1630	50	1560		20	
Торговиця Пільна	1790	1750		20	20	
Угорники	2570	990	50	1500	30	
Вікняни	1860	940	25	880	15	
Вільшаниця	2090	2080		10		
Ворона	2140	1950	150	30	10	
Виноград Лісний	1630	1440	20	120	50	
Закрівці	870	740	50	110		
Разом:	123960	91600	11370	13230	6965	795
%	100.0	73.9	9.2	10.7	5.6	0.6
Разом у межах суч. Івано-Франк. області	1327435	998470	130775	62000	122120	14070
%	100.0	75.2	9.8	4.7	9.2	1.0

Етнічний склад людности Української Галичини на 1.1.1939*

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Березів	7580	5965	1135	215	265	
Бережани	112540	72335	16305	16345	7475	80
Бібрка	106070	73895	13520	9965	8205	485
Борщів	98040	64240	11335	11225	10770	470
Броди	109940	76240	6420	18060	9220	
Бучач	150435	89115	22405	28200	10695	20
Чортків	90140	54035	11300	16395	8200	210
Доброміль	102230	68630	17760	7030	7680	1100
Долина	128125	98920	10730	2985	11025	4465
Дрогобич	207310	124145	41830	7400	30590	3345
Горлиці	29060	27240	1250	220	350	
Городенка	98840	78120	5410	7720	7530	60
Городок	92610	63400	15755	6510	5190	1755
Ярослав	65140	46605	14715	2520	1280	20
Ясло	8710	8045	605		60	
Яворів	92960	73945	7605	5255	5185	970
Калуш	109990	87990	10310	3680	6610	1400
Кам'янка Струм.	89240	52235	15930	12515	7005	1555
Коломия	184690	132565	18100	9370	21720	2935
Копичинці	94110	57250	6635	22655	7545	25
Коросно	9400	8740	540		60	60
Косів	98490	85200	2680	2010	8125	475
Ланьцут	3840	3120	380	230	110	
Лісько	124780	93055	13960	6105	10995	665
Любачів	93200	49560	20505	13555	9235	345
Львів місто	320300	51100	163200		102200	3800
Львів повіт	156730	78280	58090	12965	5150	2245
Мостиська	97045	59925	25280	6385	5440	15

* За В. Кубійовичем: "Етнічні групи південнозахідної України (Галичини) на 1.1.1939. Національна статистика Галичини". Вісбаден, 1983, С. 113. Відсотки кожної національності опрацьовано нами (авт.). Загальну чисельність населення у цілому ряді повітів (Березів, Горлиці, Ясло, Коросно, Новий Торг та ін.) В. Кубійович подає не повністю, а лише як суцільну українську етнографічну територію (авт.).

Міста Сільські громади	Все насе- лення	В т.ч. українці	Поляки	Латин- ники	Євреї	Німці та інші
Надвірна	152510	123500	13775	2555	118835	845
Новий Санч	38500	27325	8550	5	2620	
Новий Торг	2250	2155	80		15	
Перемишль	157370	80125	51605	4475	21065	100
Перемишляни	98800	60975	9810	19555	7125	1335
Підгайці	104890	65400	7540	26610	4815	525
Радехів	75040	50745	6590	9540	6665	1500
Рава Руська	130820	93670	14235	7815	13740	1360
Рогатин	138720	101280	18425	9240	9685	90
Рудки	85870	55090	14710	10145	5655	270
Самбір	143420	89620	37255	3545	11445	1555
Сянік	104220	63255	32055	1100	7740	70
Скалат	94670	46295	14285	25350	8740	
Снятин	80250	65575	5055	1965	7195	460
Сокаль	116880	76675	13055	13145	13735	270
Станиславів	211860	133720	34920	9245	31430	2545
Стрий	163860	116285	21455	2030	18055	6035
Теребовля	89130	48755	7080	28340	4955	
Тернопіль	150240	76200	29030	26325	18395	290
Товмач	123960	91600	11370	13230	6965	795
Турка	126680	110145	4550	840	10790	355
Заліщики	76155	55490	5250	9500	5865	50
Збараж	69940	42620	10925	12540	3855	
Зборів	87970	60005	8785	13815	5365	
Золочів	126230	78695	16735	19715	10625	460
Жовква	101970	75885	8675	8400	7420	1590
Жидачів	90330	69030	7030	6595	5635	2040
Разом:	5824080	3744040	946520	515135	569345	49040
%	100.0	64.3	16.2	8.8	9.7	0.8

**Національний склад населення Івано-Франківської області
в 1979 і 1989 рр***

Все населення

	Всього, чоловік		В % до підсумку	
	1979 р.	1989 р.	1979 р.	1989 р.
	Все населення	1326661	1413211	100
В т. ч.: українці	1263674	1342888	95.3	95.0
росіяни	49764	57005	3.8	4.0
поляки	4811	3405	0.4	0.2
євреї	2611	1998	0.2	0.1
білоруси	2543	3257	0.2	0.2
молдавани	540	780	0.04	0.06
азербайджанці	159	450	0.01	0.03
вірмени	193	391	0.01	0.03
литовці	80	143	0.006	0.01
латиші	54	92	0.004	0.006
казахи	51	76	0.004	0.005
грузини	75	74	0.006	0.005
таджики	21	61	0.002	0.004
узбеки	42	38	0.003	0.003
естонці	17	33	0.001	0.002
киргизи	60	20	0.004	0.001
туркмени	10	21	0.001	0.002
татари	305	478	0.02	0.03
німці	207	268	0.02	0.02
чуваші	115	214	0.009	0.02
болгари	142	194	0.01	0.01
угорці	177	158	0.01	0.01
румуні	105	156	0.008	0.01
мордва	95	121	0.007	0.008
цигани	86	111	0.006	0.008
башкіри	52	78	0.004	0.006
греки	74	73	0.006	0.005
марійці	36	62	0.003	0.004
чехи	90	68	0.007	0.005
Інші національності	472	498	0.04	0.04

* Всі додатки стосовно національного складу населення Івано-Франківської області за переписами 1979 і 1989 рр. подано за джерелом: Національний склад населення області (за даними перепису населення 1989 р.). Статистичний збірник. Івано-Франківськ, 1994, С. 6-29.

Міське населення

	Всього, чоловік		В % до підсумку	
	1979 р.	1989 р.	1979 р.	1989 р.
	Все населення	471812	589016	100
В т.ч.: українці	413780	523557	87.7	88.9
росіяни	46635	53925	9.9	9.2
поляки	3886	2914	0.8	0.5
євреї	2576	1979	0.5	0.3
білоруси	2174	2870	0.5	0.5
молдавани	374	575	0.08	0.1
азербайджанці	128	259	0.03	0.04
вірмени	179	361	0.04	0.06
литовці	66	118	0.01	0.02
латиші	40	60	0.008	0.01
казахи	40	66	0.008	0.01
грузини	64	69	0.01	0.01
таджики	10	47	0.002	0.008
узбеки	26	35	0.006	0.006
естонці	14	26	0.003	0.004
киргизи	24	16	0.005	0.003
туркмени	8	15	0.002	0.003
татари	274	452	0.06	0.08
німці	163	204	0.03	0.03
чуваші	100	174	0.02	0.03
болгари	118	157	0.03	0.03
угорці	151	129	0.03	0.02
румуні	30	109	0.02	0.02
мордва	90	100	0.02	0.02
цигани	61	109	0.01	0.02
башкіри	41	72	0.009	0.01
греки	69	68	0.01	0.01
марійці	30	48	0.006	0.008
чехи	72	60	0.02	0.01
Інші національності	339	442	0.07	0.08

Сільське населення

	Всього, чоловік		В % до підсумку	
	1979 р.	1989 р.	1979 р.	1989 р.
Все населення	854849	824195	100	100
В т.ч.: українці	849894	819331	99.4	99.4
росіяни	2929	3080	0.3	0.4
поляки	925	491	0.1	0.03
євреї	35	19	0.004	0.002
білоруси	369	387	0.04	0.05
молдавани	166	205	0.02	0.02
азербайджанці	31	191	0.004	0.02
вірмени	14	30	0.002	0.004
литовці	14	25	0.002	0.003
латиші	14	32	0.002	0.004
казахи	11	10	0.001	0.001
грузини	11	5	0.001	0.001
таджики	11	14	0.001	0.002
узбеки	16	3	0.002	0.001
єстонці	3	7	0.00	0.001
киргизи	36	4	0.004	0.001
туркмени	2	6	0.00	0.001
татари	31	26	0.004	0.003
німці	44	64	0.005	0.008
чуваші	15	40	0.002	0.005
болгари	24	37	0.003	0.004
угорці	26	29	0.003	0.004
румунни	25	47	0.003	0.006
мордва	5	21	0.001	0.003
цигани	25	2	0.003	0.00
башкіри	11	6	0.001	0.001
греки	5	5	0.001	0.001
марійці	6	14	0.001	0.002
чехи	18	8	0.002	0.001
Інші національності	133	56	0.02	0.007

Чисельність населення найбільш чисельних національностей міських Рад і районів Івано-Франківської області

	Всього, чоловік		1989 в % до 1979	В % до підсумку		Процент міського населен.
	1979	1989		1979	1989	
Івано-Франк. область	1326661	1413211	106.5	100	100	41.7
українці	1263674	1342888	106.3	95.3	95.0	38.9
росіяни	49764	57005	114.6	3.7	4.0	94.6
білоруси	2543	3257	128.1	0.2	0.2	88.1
євреї	2611	1993	76.5	0.2	0.1	99.0
поляки	4811	3405	70.8	0.4	0.3	85.6
інші націон.	3258	4658	142.9	0.2	0.3	80.9
Івано-Франк. міськрада	159403	226453	142.1	100	100	93.3
українці	127310	184678	145.1	79.9	81.5	91.9
росіяни	26844	35292	131.5	16.8	15.6	99.2
білоруси	1076	1699	157.9	0.7	0.8	99.2
євреї	1779	1410	79.3	1.1	0.6	99.7
поляки	1286	1074	83.5	0.8	0.5	98.7
інші націон.	1108	2300	в 2 рази	0.7	1.0	98.7
Яремчанська міськрада	19767	21355	108.0	100	100	55.1
українці	19289	20770	107.7	97.6	97.3	56.1
росіяни	391	457	116.9	2.0	2.1	81.8
білоруси	25	33	132.0	0.1	0.16	72.7
євреї	11	14	127.3	0.06	0.07	92.9
поляки	21	16	76.2	0.1	0.07	76.0
інші націон.	30	65	46.2	0.14	0.3	76.9
м. Калуш	61001	67655	110.9	100	100	100
українці	54810	62059	113.2	89.8	91.7	100
росіяни	5321	4703	88.4	8.7	7.0	100
білоруси	248	248	100	0.4	0.4	100
євреї	105	85	80.9	0.2	0.1	100
поляки	231	203	87.9	0.4	0.3	100
інші націон.	286	357	124.8	0.5	0.5	100

	Всього, чоловік		1989 в % до 1979	В % до підсумку		Процент міського населен.
	1979	1989		1979	1989	
м. Коломия	51351	62967	122.6	100	100	100
українці	42460	54459	128.3	86.5	86.5	100
росіяни	7020	6904	98.3	11.0	11.0	100
білоруси	320	328	102.5	0.5	0.5	100
євреї	527	378	71.7	0.6	0.6	100
поляки	748	567	75.8	0.9	0.9	100
інші національності	276	331	119.9	0.5	0.5	100
Богородчанський район	67570	69419	102.7	100	100	14.2
українці	67101	68749	102.5	99.3	99.0	13.8
росіяни	337	452	134.1	0.5	0.7	54.2
білоруси	24	84	в 3,5 рази	0.04	0.1	66.6
євреї	5	4	80.0	0.01	0.006	75.0
поляки	47	32	68.1	0.07	0.05	50.0
інші національності	56	98	175.0	0.08	0.1	32.6
Верховинський район	30715	30260	98.5	100	100	19.6
українці	30497	30009	98.4	99.3	99.2	19.1
росіяни	164	158	96.3	0.5	0.5	74.7
білоруси	25	57	в 2,3 рази	0.08	0.2	80.7
євреї	3	4	133.3	0.01	0.01	50.0
поляки	3	4	133.3	0.01	0.01	50.0
інші національності	23	28	121.7	0.07	0.09	46.4
Галицький район	72508	70093	96.7	100	100	34.3
українці	70833	68548	96.8	97.7	97.8	33.2
росіяни	1311	1190	90.8	1.8	1.7	86.9
білоруси	113	128	113.3	0.16	0.2	85.1
євреї	20	9	45.0	0.03	0.01	100
поляки	131	82	62.6	0.2	0.1	90.2
інші національності	100	136	136.0	0.1	0.19	66.2

	Всього, чоловік		1989 в % до 1979	В % до підсумку		Процент міського населен.
	1979	1989		1979	1989	
Городенківський район	67222	63942	95.1	100	100	22.7
українці	66456	63381	95.4	98.9	99.1	22.5
росіяни	420	327	77.9	0.6	0.5	63.6
білоруси	37	29	78.4	0.05	0.0	51.7
євреї	11	7	63.6	0.02	0.01	100
поляки	237	131	55.3	0.3	0.2	29.8
інші національності	61	67	109.8	0.08	0.1	40.3
Долинський район	85044	89650	105.4	100	100	39.9
українці	81787	86776	106.1	96.2	96.8	38.5
росіяни	2249	2009	89.3	2.6	2.2	88.1
білоруси	175	142	81.1	0.2	0.2	80.3
євреї	34	29	85.3	0.04	0.03	100
поляки	561	378	67.4	0.66	0.4	81.5
інші національності	238	316	132.8	0.3	0.36	60.1
Калуський район	66098	62729	94.9	100	100	4.6
українці	65813	62399	94.8	99.6	99.5	4.6
росіяни	197	235	119.3	0.3	0.4	15.3
білоруси	29	31	106.9	0.04	0.05	3.2
євреї						
поляки	32	17	53.1	0.05	0.03	5.9
інші національності	27	47	174.1	0.04	0.07	12.7
Коломийський район	104525	103690	99.2	100	100	12.0
українці	103115	102811	99.7	98.6	99.2	11.9
росіяни	808	540	66.8	0.8	0.5	23.8
білоруси	74	53	71.6	0.07	0.05	11.3
євреї	18	1	5.6	0.02	0.001	100
поляки	325	164	50.5	0.3	0.15	12.2
інші національності	185	120	64.9	0.2	0.1	32.5

	Всього, чоловік		1989 в % до 1979	В % до підсумку		Процент міського населен.
	1979	1989		1979	1989	
Косівський район	912978	93419	101.6	100	100	15.9
українці	90810	92276	101.6	98.7	98.8	15.3
росіяни	685	695	101.5	0.7	0.7	63.6
білоруси	75	83	110.7	0.08	0.09	54.2
євреї	11	13	118.2	0.01	0.01	100
поляки	244	176	72.1	0.3	0.2	85.8
інші національн.	153	176	115.0	0.2	0.2	44.9
Надвірнянський район	100816	105654	104.8	100	100	37.1
українці	98423	103306	104.9	97.6	97.8	35.9
росіяни	1894	1903	100.5	1.9	1.8	89.0
білоруси	125	118	94.4	0.1	0.1	75.4
євреї	47	24	51.1	0.05	0.02	95.8
поляки	160	115	71.9	0.2	0.1	93.9
інші національн.	167	188	112.6	0.2	0.2	67.0
Рогатинський район	64619	58731	90.9	100	100	18.4
українці	64191	58339	90.9	99.3	99.4	18.1
росіяни	291	263	90.4	0.45	0.4	62.7
білоруси	31	25	80.6	0.05	0.04	52.0
євреї	5	3	60.0	0.01	0.01	
поляки	56	31	55.4	0.1	0.05	18.5
інші національн.	45	70	155.6	0.1	0.1	32.8
Рожнятівський район	71087	73657	103.6	100	100	29.6
українці	70444	72978	103.6	99.1	99.1	29.3
росіяни	437	466	106.6	0.6	0.6	64.2
білоруси	46	62	134.8	0.1	0.1	50.0
євреї	8	2	25.0	0.01	0.003	100
поляки	86	71	82.6	0.1	0.1	83.1
інші національн.	66	78	118.2	0.09	0.1	50.0

	Всього, чоловік		1989 в % до 1979	В % до підсумку		Процент міського населен.
	1979	1989		1979	1989	
Снятинський район	70833	71808	101.4	100	100	21.6
українці	69786	70841	101.5	98.5	98.6	21.1
росіяни	658	647	98.3	1.0	0.9	59.9
євреї	24	11	45.8	0.03	0.01	63.6
білоруси	60	63	105.0	0.08	0.1	53.9
поляки	224	116	51.8	0.3	0.2	74.1
інші національності	81	130	160.5	0.1	0.2	34.6
Тисменицький район	82694	85811	103.8	100	100	18.4
українці	81726	85071	104.1	98.8	99.1	18.2
росіяни	503	522	103.8	0.6	0.6	49.4
білоруси	31	45	145.2	0.04	0.05	33.3
євреї	2	3	150.0	0.02	0.003	—
поляки	140	83	59.3	0.2	0.1	77.1
інші національності	292	87	29.8	0.4	0.1	31.0
Тлумацький район	59430	55918	94.1	100	100	21.1
українці	58823	55438	94.2	99.0	99	20.7
росіяни	234	242	103.4	0.4	0.4	58.6
білоруси	29	29	100.0	0.05	0.05	34.5
євреї	1	1	100.0	0.002	0.002	100.0
поляки	279	145	52.0	0.5	0.3	85.5
інші національності	64	63	98.4	0.1	0.1	42.8

Розподіл населення окремих національностей Івано-Франківської області за статтю станом на 1989 р.

Все населення

	Всього, чоловік		В % до загальної чисельності населення кожної національності	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
Все населення	665272	747939	47.1	52.9
В т.ч.: українці	632255	710633	47.1	52.9
росіяни	26674	30331	46.8	53.2
білоруси	1594	1663	48.9	51.1
поляки	1228	2177	36.1	63.9
євреї	950	1048	47.5	52.5
молдавани	437	343	56.0	44.0
азербайджанці	281	169	62.4	37.6
вірмени	245	146	62.6	37.4
литовці	79	64	55.2	44.8
латиші	39	53	42.4	57.6
казахи	41	35	53.9	46.1
грузини	51	23	68.9	31.1
таджики	46	15	75.4	24.6
узбеки	27	11	71.0	29.0
естонці	17	16	51.5	48.5
киргизи	12	8	60.0	40.0
туркмени	18	3	85.7	14.3
татари	249	229	52.1	47.9
німці	125	143	46.6	53.4
чуваші	113	101	52.8	47.2
болгари	101	93	52.1	47.9
угорці	74	84	46.8	53.2
румуні	83	73	53.2	46.8
мордва	59	62	48.7	51.3
цигани	71	40	63.9	36.1
башкіри	47	31	60.3	39.7
греки	32	41	43.8	56.2
марійці	28	34	45.2	54.8
чехи	37	31	54.4	45.6
Інші національності	259	239	52.0	48.0

Міське населення

	Всього, чоловік		В % до загальної чисельності населення кожної національності	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
Все населення	282614	306402	47.9	52.1
В т.ч.: українці	252026	271531	48.1	51.9
росіяни	25139	28786	46.6	53.4
білоруси	1404	1466	48.9	51.1
поляки	997	1917	34.2	65.8
євреї	939	1040	50.4	49.6
молдавани	312	263	54.3	45.7
азербайджанці	188	71	72.6	27.4
вірмени	224	137	62.0	38.0
литовці	70	48	59.3	40.7
латвійці	21	39	35.0	65.0
казахи	36	30	54.5	45.5
грузини	47	22	68.1	31.9
таджики	41	6	87.1	12.9
узбеки	25	10	71.4	28.6
естонці	12	14	46.2	53.8
киргизи	8	8	50.0	50.0
туркмени	13	2	86.7	13.3
татари	239	213	52.8	47.2
німці	102	102	50.0	50.0
чуваші	95	79	54.6	45.4
болгари	78	79	49.7	50.3
угорці	53	76	41.1	58.9
румуні	63	46	57.8	42.2
мордва	50	50	50.0	50.0
цигани	69	40	63.3	36.7
башкіри	43	29	59.7	40.3
греки	29	39	42.6	57.4
марійці	23	25	47.9	52.1
чехи	35	25	53.3	41.7
Інші національності	233	209	52.7	47.3

Продовження додатку 44

Сільське населення

	Всього, чоловік		В % до загальної чисельності населення кожної національності	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
Все населення	382658	441537	46.4	53.6
В т.ч.: українці	380229	439102	46.4	53.6
росіяни	1535	1545	49.8	50.2
поляки	231	260	47.0	53.0
білоруси	190	197	49.1	50.9
молдавани	125	80	60.9	39.1
азербайджанці	93	98	48.7	51.3
вірмени	21	9	70.0	30.0
литовці	9	16	36.0	64.0
латвійці	18	14	56.3	43.7
казахи	5	5	50.0	50.0
грузини	4	1	80.0	20.0
таджики	5	9	35.7	64.3
узбеки	2	1	66.6	33.4
естонці	5	2	71.4	28.6
киргизи	4	—	100.0	—
туркмени	5	1	83.3	16.7
євреї	11	8	57.9	42.1
татари	10	16	38.5	61.5
німці	23	41	35.9	64.1
чуваші	18	22	45.0	55.0
болгари	23	14	62.2	37.8
угорці	21	8	72.4	27.6
румуні	20	27	42.5	57.5
мордва	9	12	42.8	57.2
цигани	2	—	100.0	—
башкіри	4	2	66.6	33.4
греки	3	2	60.0	40.0
марійці	5	9	35.7	64.3
чехи	2	6	25.0	75.0
Інші національності	26	30	46.4	53.6

Додаток 45

Вікова і статеві структура населення найбільш чисельних національностей Івано-Франківської області в 1989 р.

	Обидві статі		Чоловіки		Жінки	
	всього, чоловік	в % до підсумку	всього, чоловік	в % до підсумку	всього, чоловік	в % до підсумку
Українці						
Все населення	1342888	100	632255	100	710633	100
в т.ч., у віці:						
молодше						
працездатного	350229	26.1	178755	28.3	171474	24.1
із нього:						
0—5 років	137703	10.3	70373	11.1	67330	9.5
працездатному	732679	54.6	379666	60.0	353013	49.7
із нього:						
16—29 років	282546	21.1	144312	22.8	138234	19.5
30—54 »	411164	30.6	196385	31.0	214779	30.2
55—59 »	38969	2.9	38969	6.2	—	—
старше						
працездатного	259980	19.3	73834	11.7	186146	26.8
із нього:						
55—59 років	49270	3.7	—	—	49270	6.9
60—64 »	70348	5.2	27631	4.4	42717	6.0
Міське населення	523557	100	252026	100	271531	100
в т.ч., у віці:						
молодше						
працездатного	142288	27.2	73178	29.0	69110	25.5
із нього:						
0—5 років	55273	10.6	28390	11.3	26883	9.9
працездатному	311619	59.5	157917	62.7	153702	56.6
із нього:						
16—29 років	124051	23.7	60907	24.2	63144	23.3
30—54 »	175473	33.5	84915	33.7	90508	33.3
55—59 »	12095	2.3	12095	4.8	—	—
старше						
працездатного	69650	13.3	20931	8.3	48719	17.9
із нього:						
55—59 років	13633	2.6	—	—	13633	5.0
60—64 »	20801	4.0	8727	3.5	12074	4.4

	Обидві статі		Чоловіки		Жінки	
	всього, чоловік	в % до підсумку	всього, чоловік	в % до підсумку	всього, чоловік	в % до підсумку
Сільське населення	819331	100	380229	100	439102	100
в т.ч., у віці:						
молодше працездатного	207941	25.4	105577	27.8	102364	23.3
із нього:						
0—5 років	82450	10.1	41983	11.0	40447	9.2
працездатному	421060	51.4	221749	58.3	199311	45.4
із нього:						
16—29 років	158495	19.3	83405	21.9	75090	17.1
30—54 »	235691	28.8	111470	29.3	124221	28.3
55—59 »	26874	3.3	26874	7.1	—	—
старше працездатного	190330	23.2	52903	13.9	137427	31.3
із нього:						
55—59 років	35637	4.3	—	—	35637	8.1
60—64 »	49547	6.0	18904	5.0	30643	7.0
Росіяни						
Все населення	57005	100	26674	100	30331	100
в т.ч., у віці:						
молодше працездатного	11497	20.2	5997	22.5	5500	18.1
із нього:						
0—5 років	4149	7.3	2166	8.1	1983	6.5
працездатному	34537	60.6	17214	64.5	17323	57.1
із нього:						
16—29 років	10554	18.5	5280	19.8	5274	17.4
30—54 »	22739	39.9	10690	40.1	12049	39.7
55—59 »	1244	2.2	1244	4.6	—	—
старше працездатного	10971	19.2	3463	13.0	7508	24.8
із нього:						
55—59 років	1644	2.9	—	—	1644	5.4
60—64 »	3860	6.8	1582	5.9	2278	7.5

	Обидві статі		Чоловіки		Жінки	
	всього, чоловік	в % до підсумку	всього, чоловік	в % до підсумку	всього, чоловік	в % до підсумку
Міське населення	5325	100	25139	100	28786	100
в т.ч. у віці:						
молодшого працездатного	11121	20.6	5786	23.0	5335	18.5
із нього:						
0—5 років	3986	7.4	2062	8.2	1924	6.7
працездатному	32394	60.1	16040	63.8	16354	56.8
із нього:						
16—29 років	9797	18.2	4840	19.2	4957	17.2
30—54 »	21447	39.8	10050	40.0	11397	39.6
55—59 »	1150	2.1	1150	4.6	—	—
старше працездатного	10410	19.3	3313	13.2	7097	24.7
із нього:						
55—59 років	1531	2.8	—	—	1531	5.3
60—64 »	3659	6.8	1512	6.0	2147	7.5
Сільське населення	3080	100	1535	100	1545	100
в т.ч. у віці:						
молодше працездатного	376	12.2	211	13.7	165	10.7
із нього:						
0—5 років	163	5.3	104	6.8	59	3.8
працездатному	2134	69.6	1114	76.5	969	62.7
із нього:						
16—29 років	757	24.6	440	28.7	317	20.5
30—54 »	1292	41.9	640	41.7	652	42.2
55—59 »	94	3.1	94	6.1	—	—
старше працездатного	561	18.2	150	9.8	411	26.6
із нього:						
55—59 років	113	3.7	—	—	113	7.3
60—64 »	201	6.5	70	4.6	131	8.5

Продовження годатку 45

	Обидві статі		Чоловіки		Жінки	
	всього, чоловік	в % до підсумку	всього, чоловік	в % до підсумку	всього, чоловік	в % до підсумку
Поляки						
Все населення	3405	100	1228	100	2177	100
в т.ч. у віці:						
молодше працездатного	91	2.7	54	4.4	37	1.7
із нього:						
0—5 років	30	0.9	18	1.5	12	0.6
працездатному	1705	50.1	890	72.5	815	37.4
із нього:						
16—29 років	308	9.0	154	12.5	154	7.1
30—54 »	1184	34.8	523	42.6	661	30.3
55—59	213	6.3	213	17.4	—	—
старше працездатного	1609	46.2	284	23.1	1325	60.9
із нього:						
55—59 років	227	6.7	—	—	227	10.4
60—64 »	380	11.2	101	6.2	279	12.8
Міське населення	2914	100	997	100	1917	100
в т.ч. у віці	86	2.9	53	5.2	34	1.8
із нього:						
0—5 років	28	1.0	18	1.8	10	0.5
працездатному	1488	51.1	739	74.1	749	39.1
із нього:						
16—29 років	272	9.4	133	13.3	139	7.3
30—54 »	1050	36.0	440	44.1	610	31.8
55—59 »	166	5.7	166	16.7	—	—
старше працездатного	1340	46.0	206	20.7	1134	59.1
із нього:						
55—59 років	202	6.9	—	—	202	10.5
60—64 »	320	11.0	76	7.5	244	12.7

Продовження годатку 45

	Обидві статі		Чоловіки		Жінки	
	всього, чоловік	в % до підсумку	всього, чоловік	в % до підсумку	всього, чоловік	в % до підсумку
Сільське населення	491	100	231	100	260	100
в т.ч. у віці:						
молодше працездатного	5	1.0	2	0.8	3	1.1
із нього:						
0—5 років	2	0.4	—	—	2	0.8
працездатному	217	44.2	151	65.4	66	25.4
із нього:						
16—29 років	36	7.3	21	9.1	15	5.8
30—54 »	134	27.3	83	35.9	51	19.6
55—59 »	47	9.6	47	20.4	—	—
старше працездатного	269	54.8	78	33.8	191	73.5
із нього:						
55—59 років	25	5.1	—	—	25	9.6
60—64 »	60	12.2	25	10.8	35	13.5

**Розподіл найбільш чисельних
за рідною**

	Число осіб даної національ- ності	Із них вважають рідною			
		мову своєї національ- ності	мову не своєї національності		
			україн- ську	росій- ську	інші мови
Всього по області	1413211	1394899	5710	12493	109
українці	1342888	1335053	—	7787	48
росіяни	57005	54792	2200	—	13
поляки	3405	642	2486	262	15
білоруси	3257	1478	320	1459	—
евреї	1998	310	130	1557	1
Всього по області	589016	572411	4711	11799	95
українці	523557	516234	—	7286	37
росіяни	53925	52042	1870	—	13
поляки	2914	596	2054	251	13
білоруси	2870	1195	257	1418	—
евреї	1979	306	123	1549	1
Всього по області	824195	822488	999	694	14
українці	819331	818819	—	501	11
росіяни	3080	2750	330	—	—
поляки	491	46	432	11	2
білоруси	387	283	63	41	—
евреї	19	4	7	6	—

**національностей Івано-Франківської області
мовою в 1989 р.**

	Із загальної кількості осіб даної національності				
	вільно володіють другою мовою народів країн СНД				не воло- діють дру- гою мо- вою наро- дів країн СНД
	мовою своєї національ- ності	мовою не своєї національності			
		україн- ською	росій- ською	іншими мовами	
Все населення	7839	28371	675517	397	701087
	5272	—	670486	173	666957
	1773	24824	—	131	30277
	—	644	1463	18	1280
	434	813	1138	8	864
	61	1107	325	18	487
Міське населення	7332	26436	341372	324	213552
	5040	—	336918	113	181486
	1568	23297	—	124	28936
	—	606	1336	15	957
	406	680	997	8	779
	61	1100	320	18	480
Сільське населення	507	1935	334145	73	487535
	232	—	333568	60	485471
	205	1527	—	7	1341
	—	38	127	3	323
	28	133	141	—	85
	—	7	5	—	7

Розподіл найбільш чисельних національностей Івано-Франківської області за рідною мовою в 1979 і 1989 рр.
(в % до загальної кількості осіб даної національності)

	Число осіб, які вважають рідною мовою					
	мову своєї національності		мову не своєї національності			
			українську		російську	
	1979	1989	1979	1989	1979	1989
Все населення						
Всього по області	98.7	98.7	9.2	8.1	0.9	0.9
українці	99.5	99.4	—	—	0.5	0.6
росіяни	96.9	96.1	3.1	3.9	—	—
поляки	23.1	18.9	70.8	73.0	5.9	7.7
білоруси	43.5	45.4	9.4	9.8	47.1	44.8
євреї	19.4	15.5	4.9	6.5	75.3	77.9
Міське населення						
Всього по області	96.7	97.2	7.8	7.2	2.6	2.2
українці	98.4	98.6	—	—	1.6	1.4
росіяни	97.2	96.5	2.6	3.5	—	—
поляки	25.9	20.5	66.9	70.5	7.0	8.6
білоруси	37.4	41.6	8.9	9.0	53.6	49.4
євреї	19.3	15.5	4.5	6.2	75.8	78.3
Сільське населення						
Всього по області	99.8	99.8	25.6	20.5	0.1	0.1
українці	99.96	99.9	—	—	0.04	0.1
росіяни	90.8	89.3	9.2	10.7	—	—
поляки	11.4	9.4	87.3	88.0	1.2	2.2
білоруси	78.8	73.1	12.5	16.3	8.7	10.6
євреї	25.7	21.1	34.3	36.8	40.0	42.1

Склад населення міськрад і районів області за рідною мовою станом на 1989 р.

	Число осіб даної національності	З них вважають рідною мовою			В % до чисельності кожної національності вважають рідною		
		мову цієї ж національності	українську	російську	мову цієї ж національності	українську	російську
Івано-Франківська обл.	1413211	1394899	5710	12493	98.7	0.4	0.9
українці	1342888	1335053	—	7787	99.4	—	0.6
росіяни	57005	54792	2200	—	96.1	3.8	—
білоруси	3257	1478	320	1459	45.4	9.8	44.8
євреї	1998	310	130	1557	15.5	6.5	77.9
поляки	3405	642	2486	262	18.8	73.0	7.7
інші національності	4658	2624	574	1428	56.3	12.3	30.7
Івано-Франківська міськрада	226453	216023	1618	8793	95.4	0.7	3.9
українці	184678	179063	—	5611	96.9	—	3.0
росіяни	35292	34605	683	—	98.0	1.9	—
білоруси	1699	584	98	1017	34.4	5.8	59.8
євреї	1074	305	613	152	28.4	57.1	14.1
поляки	1074	305	613	152	28.4	57.1	14.1
інші національності	2300	1283	173	837	55.8	7.5	36.4
Яремчанська міськрада	21355	21225	61	68	99.4	0.3	0.3
українці	20770	20737	—	33	99.8	—	0.2
росіяни	457	417	40	—	91.2	8.7	—
білоруси	33	24	4	5	72.7	12.1	15.2
євреї	14	2	—	12	14.3	—	86.7
поляки	16	4	11	1	25.0	68.7	6.3
інші національності	65	41	6	17	63.1	9.2	26.2
м. Калуш	67655	66489	420	731	8.3	0.6	1.1
українці	62059	61616	—	437	99.3	—	0.7
росіяни	4703	4502	198	—	95.7	4.2	—
білоруси	248	126	31	91	50.8	12.5	36.7
євреї	85	17	7	61	20.0	8.2	71.8
поляки	203	36	146	16	17.7	71.9	7.9
інші національності	357	192	38	126	53.8	10.6	35.3

	Число осіб даної національності	З них вважають рідною мовою			В % до чисельності кожної національності вважають рідною		
		мову цієї ж національності	українську	російську	мову цієї ж національності	українську	російську
м. Коломия	62967	60792	824	1350	96.5	1.3	2.1
українці	54459	53725	—	734	98.6	—	1.3
росіяни	6904	6610	293	—	95.7	4.2	—
білоруси	328	117	29	182	35.7	8.8	55.5
євреї	378	85	30	263	22.5	7.9	69.6
поляки	567	10	421	39	18.9	74.2	6.9
інші національності	331	148	51	132	44.7	15.4	39.9
Богородчанський район	69419	69227	100	86	99.7	0.1	0.1
українці	68749	68700	—	48	99.9	—	0.07
росіяни	452	397	54	—	87.8	11.9	—
білоруси	84	75	5	4	89.3	5.9	4.8
євреї	4	1	1	2	25.0	25.0	50.0
поляки	32	2	25	3	62.5	78.1	9.4
інші національності	98	52	15	29	53.1	15.3	29.6
Верховинський район	30260	30206	15	35	99.8	0.05	0.1
українці	30009	29981	—	24	99.9	—	0.08
росіяни	158	152	6	—	96.2	3.8	—
білоруси	5	53	3	1	92.9	5.3	1.8
євреї	4	1	1	2	25.0	25.0	50.0
поляки	4	—	2	2	—	50.0	50.0
інші національності	28	19	3	6	67.9	10.7	21.4
Галицький район	70093	69720	202	160	99.5	0.3	0.2
українці	68548	68464	—	79	99.9	—	0.1
росіяни	1190	1087	101	—	91.3	8.5	—
білоруси	128	83	16	29	64.8	12.5	22.7
євреї	9	1	3	5	11.1	33.3	55.6
поляки	82	17	53	5	20.7	71.9	6.1
інші національності	136	68	23	42	50.0	16.9	30.9

	Число осіб даної національності	З них вважають рідною мовою			В % до чисельності кожної національності вважають рідною		
		мову цієї ж національності	українську	російську	мову цієї ж національності	українську	російську
Городенківський район	63942	63701	175	63	99.6	0.3	0.1
українці	63381	63342	—	38	99.9	—	0.1
росіяни	327	288	39	—	88.1	11.9	—
білоруси	29	17	4	8	58.6	13.8	27.6
євреї	7	—	5	2	—	71.2	28.6
поляки	131	14	111	4	10.7	84.7	3.1
інші національності	67	40	16	11	59.7	23.9	16.4
Долинський район	89650	88731	580	324	99.0	0.6	0.4
українці	86776	86548	—	221	99.7	—	0.3
росіяни	2009	1827	182	—	90.9	9.1	—
білоруси	142	81	29	32	57.1	20.4	22.5
євреї	29	8	9	11	27.6	31.0	37.9
поляки	378	47	315	6	12.4	83.3	4.2
інші національності	316	220	45	44	69.6	14.2	13.9
Калуський район	62729	62645	34	49	99.8	0.1	0.1
українці	62399	62365	—	34	99.9	—	0.1
росіяни	235	228	7	—	97.0	3.0	—
білоруси	31	21	6	4	67.7	19.4	12.9
євреї	—	—	—	—	—	—	—
поляки	17	—	14	2	—	82.4	11.8
інші національності	47	31	7	9	66.0	14.9	19.1
Коломийський район	103690	103317	276	94	99.6	0.3	0.1
українці	102811	102740	—	70	99.9	—	0.1
росіяни	540	472	68	—	87.4	12.6	—
білоруси	53	35	15	3	66.0	28.3	5.7
євреї	1	—	1	—	—	100.0	—
поляки	164	7	157	—	4.3	95.7	—
інші національності	121	63	35	21	52.1	28.9	17.4

	Число осіб даної національності	З них вважають рідною мовою			В % до чисельності кожної національності вважають рідною		
		мову цієї ж національності	українську	російську	мову цієї ж національності	українську	російську
Косівський район	93419	92985	301	127	99.5	0.3	0.1
українці	92276	92189	—	84	99.9	—	0.1
росіяни	695	606	89	—	87.2	12.8	—
білоруси	83	51	23	9	61.4	27.7	10.9
євреї	13	—	6	7	—	46.2	53.8
поляки	176	27	143	6	15.3	81.3	3.4
інші національності	176	112	40	21	63.6	22.7	11.9
Надвірнянський район	105654	105150	242	252	99.6	0.2	0.2
українці	103306	103151	—	149	99.8	—	0.2
росіяни	1903	1795	106	—	94.3	5.6	—
білоруси	118	69	14	35	58.5	11.9	29.6
євреї	24	11	3	10	45.8	12.5	41.7
поляки	115	18	90	7	15.7	78.3	6.0
інші національності	188	106	29	51	56.4	15.4	27.1
Рогатинський район	58731	58611	62	56	99.8	0.1	0.1
українці	58339	58296	—	41	99.9	—	0.1
росіяни	263	237	26	—	90.1	9.9	—
білоруси	25	18	3	4	72.0	12.0	13.0
євреї	3	—	2	1	—	66.7	33.3
поляки	31	6	25	—	19.4	80.6	—
іншої національності	70	54	6	10	77.1	8.6	14.3
Рожнятівський район	73657	73417	158	80	99.7	0.2	0.1
українці	72978	72927	—	49	99.9	—	0.07
росіяни	466	404	62	—	86.7	13.3	—
білоруси	62	38	13	11	61.3	21.0	17.7
євреї	2	—	1	1	—	50.0	50.0
поляки	71	3	65	3	4.2	91.6	4.2
інші національності	78	45	1	16	57.7	21.8	20.5

	Число осіб даної національності	З них вважають рідною мовою			В % до чисельності кожної національності вважають рідною		
		мову цієї ж національності	українську	російську	мову цієї ж національності	українську	російську
Снятинський район	71808	71440	284	80	99.5	0.4	0.1
українці	70841	70795	—	43	99.9	—	0.06
росіяни	647	505	142	—	78.1	21.9	—
білоруси	63	38	12	13	60.3	19.1	20.6
євреї	11	1	8	2	9.1	72.7	18.2
поляки	116	37	78	1	31.9	67.2	0.9
інші національності	130	64	44	21	49.2	33.9	16.1
Тисменицький район	85811	85556	161	93	99.7	0.2	0.1
українці	85071	85017	—	54	99.9	—	0.1
росіяни	522	458	64	—	87.7	12.3	—
білоруси	45	25	9	11	55.6	20.0	24.4
євреї	3	—	1	2	—	33.3	66.7
поляки	83	5	74	4	6.0	89.2	4.8
інші національності	87	51	13	22	58.6	14.9	25.3
Тлумацький район	55918	55664	197	52	99.5	0.4	0.1
українці	55438	55397	—	38	99.9	—	0.1
росіяни	242	202	40	—	83.5	16.5	—
білоруси	29	23	6	—	79.3	20.7	—
євреї	1	—	1	—	—	100.0	—
поляки	145	7	137	1	4.8	94.5	0.7
інші національності	63	35	13	13	55.6	20.6	20.6

III. МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Додаток 49

Розрахунок сальдо міграції населення українського Прикарпаття в 1891-1900 роках*

Повіти	Кількість населення на кін. року		Приріст		Сальдо міграції	
	1890	1900	загальний	природний	абсол.	%
Бібрський	69611	79389	9332	13210	-3878	-5.5
Богородчанський	56204	61664	5460	7160	-1700	-3.0
Городенківський	86046	91446	5400	9740	-4340	-5.0
Долинський	90926	105261	14333	15480	-1147	-1.3
Дрогобицький	118718	134024	15306	18770	-3464	-2.9
Жидачівський	65486	73979	8493	10070	-1577	-2.4
Калуський	77874	87160	9286	11240	-1954	-2.5
Коломийський	95807	107351	11544	18890	-7346	-7.7
Косівський	77766	84044	6278	8790	-2512	-3.2
Ліський	84884	95361	10477	15340	-4863	-5.7
Мостиський	71841	79028	7187	11570	-4383	-6.1
Надвірнянський	67646	79115	11469	10240	+1229	+1.8
Рогатинський	95298	108285	12987	16420	-3433	-3.6
Рудківський	62481	70439	7958	10120	-3162	-5.1
Самбірський	84187	95444	11257	12910	-1657	-1.9
Ст. Самбірський	50122	56858	6736	7220	-484	-0.9
Станіславський	103362	130682	27320	14610	+12710	+12.2
Стрийський	94615	115881	21266	16590	+4676	+4.9
Снятинський	76064	84359	8295	11060	-2765	-3.6
Сяноцький	94726	102845	8119	15960	-7841	-8.3
Тлумацький	93913	195292	11379	13860	-2481	-2.6
Турківський	62577	71056	8479	20210	-11731	-18.7
Разом:	1780156	1818963	238361	289460	-51099	-2.9

* Таблиця складена на основі даних: Podre, cznik statystyki Galicyi, T. VIII, Lwów, 1908, s. 27-28, 50-51.

Додаток 50

Розрахунок сальдо міграції населення українського Прикарпаття в 1901-1910 роках*

Повіт	Кількість населення на кін. року		Приріст		Сальдо міграції	
	1900	1910	загальний	природний	абсол.	%
Бібрський	79390	88527	9137	16632	-7495	-9.4
Богородчанський	61665	69463	7798	10788	-2990	-4.8
Городенківський	88410	92003	3623	10870	-7247	-8.1
Долинський	105262	113831	8569	19724	-11155	-10.5
Дрогобицький	134056	171687	67631	27066	+40565	+30.2
Жидачівський	74158	83339	9181	13576	-4395	-5.9
Калуський	87161	97421	10260	13652	-3392	-3.8
Коломийський	109212	124850	15638	15193	+445	+0.4
Косівський	77923	85805	7882	11763	-4881	-6.3
Ліський	95362	98492	3130	17978	-14848	-15.5
Мостиський	79184	87841	8657	14706	-6049	-7.6
Надвірнянський	79116	90663	11547	13953	-2406	-3.0
Рогатинський	109607	124966	15359	20900	-5541	-5.1
Рудківський	68348	77269	8921	12640	-3719	-5.4
Самбірський	96215	107445	11230	15533	-4303	-4.4
Ст. Самбірський	56859	60810	3951	8681	-4730	-8.3
Станіславський	134100	158066	23966	21372	+2594	+1.9
Стрийський	66737	80211	13474	20917	-7443	-7.1
Снятинський	84360	88706	4346	10136	-5790	-6.8
Сяноцький	105303	108678	3375	17608	-14233	-13.5
Тлумацький	108806	116066	7260	15731	-8471	-7.8
Турківський	71057	85823	14766	12386	+2380	+3.3
Разом:	1972291	2211992	269701	341805	-72104	-3.7

* Таблиця складена на основі даних: Podre, cznik statystyki Galicyi, T. IX, z. I, Lwów, 1913, s. 9-10, 28-29.

Загальна чисельність виселених українців з етнічних українських земель Польщі в рамках акції «Вісла»*

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишились	Українці, які підлягають виселенню
ВОЄВОДСТВО РЯШІВСЬКЕ				
Повіт Березівський				
Бахіж	15—20.05	37	729	—
Динів	—»—	54	3720	—
Гарта	—»—	10	1393	—
Грошівка	28.04—10.05	90	—	—
Гута	—»—	57	—	—
Яблониця Руська	—»—	268	—	—
Ясенів	—»—	167	—	—
Коштова	—»—	203	687	—
Ляськівка	10—15.05	54	—	—
Поруби	—»—	183	—	—
Улуч	—»—	550	—	—
Воля Володська	—»—	370	—	—
Разом:		2043	6529	—

Повіт Горлицький

Баниця	11—15.06	549	—	56
—»—	26—30.06	57	—	—
Бортне	25—31.05	472	4	14
Боднарка	11—15.06	433	64	—
Білянка	—»—	119	—	10
Білична	—»—	230	7	33
Блехнарка	26—30.06	383	41	40
Бодаки	—»—	70	—	—
Брунари Вижні	—»—	128	—	36

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишились	Українці, які підлягають виселенню
Брунари	26—30.06	395	36	45
Чорна	11—15.06	326	—	9
Довге	25—31.05	20	14	14
Фолюш	—»—	28	40	10
Гладишів	11—16.06	634	18	42
Ганьчева	—»—	258	80	26
Гута Висовська	—»—	29	52	3
Ізби	—»—	209	—	14
Яшкова	—»—	75	8	6
Ясенька	—»—	182	—	—
Климківка	—»—	120	128	42
Конечна	26—30.06	283	7	11
Крива	11—15.06	156	—	6
Кункова	—»—	169	—	30
Квітонь	—»—	170	8	15
Ліщини	26—30.06	146	9	18
Лосі	—»—	324	100	63
Маластів	11—15.06	300	—	10
Мончина Велика	—»—	51	194	34
Незнайова	25—31.05	3	4	—
Новиця	26—30.06	221	—	29
Питна	11—15.06	462	—	14
Перегонина	—»—	238	—	—
Прислуп	—»—	95	—	4
Пстріжне	—»—	28	15	20
Радоцина	—»—	35	—	6
Ребетів	—»—	718	4	12
Ропа	26—30.06	52	2363	109
Ропиця Руська	—»—	195	170	39
Ропки	11—15.06	75	—	14
Роздії	—»—	239	40	55

* Складено за джерелом: Акція «Wisła». Dokumenty. Opracował Eugeniusz Misio. Archiwum Ukraińskie. Warszawa, 1993, S. 405-426.

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишилися	Українці, які підлягають виселенню
Рихвад	11—15.06	55	133	6
Сенкова	—»—	8	1099	—
Сквиртне	—»—	95	16	—
Смерековець	26—30.06	571	29	8
Ставиша	11—15.06	450	—	5
Шимбарк	26—30.06	125	720	18
Снетниця	—»—	415	5	77
Устя Горлицьке	—»—	163	270	90
Вапняне	11—15.06	63	105	15
Воловець	26—30.06	94	4	—
Висова	11—15.06	105	136	3
Ідиня	26—30.06	508	25	5
Разом:		11329	5948	1118

Повіт Ярославський

Біла Гора	06—10.06	15	23	—
Бобрівка	16—20.06	54	102	—
Боратин	01—05.06	37	—	—
—»—	16—20.06	—	—	—
Бучина	01—05.06	69	—	—
Будзись	16—20.06	150	163	—
Бици	01—05.06	65	—	—
Цаплапи	16—20.06	26	59	—
Цетула	16—20.06	547	189	—
Халупки	16—20.06	39	73	—
Харатини	01—05.06	181	—	—
Ходані	01—05.06	32	—	—
Хожів	01—05.06	19	—	—
—»—	16—20.06	32	—	—
Хотинець	01—05.06	112	—	—
—»—	16—20.06	628	81	—
Храпи	16—20.06	72	—	—

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишилися	Українці, які підлягають виселенню
Цідили	01—05.06	79	43	—
Чонстківці	—»—	16	—	—
—»—	—»—	7	—	—
Черці	—»—	67	225	—
—»—	16—20.06	103	—	—
Чудовиці	01—05.06	14	—	—
—»—	16—20.06	7	—	—
Домброва	16—20.06	45	—	—
Домбровиця	06—10.06	40	201	—
Добча	01—05.06	108	19	—
Добра	16—20.06	396	—	—
Дуцьківці	06—10.06	95	749	—
Дибків	06—20.06	315	353	—
Грабовець	16—20.06	66	48	—
Гелюш	28.04—10.05	40	100	—
Ігнаше	16—20.06	94	9	—
Калиників	06—10.06	60	—	—
Корчмарі	01—05.06	64	20	—
Казимірка	01—20.06	125	—	98
Кути	—»—	18	387	—
Колонія Польська	16—20.06	3	182	—
Конячів	28.04—10.05	128	—	—
Корчова	16—20.06	221	459	—
Копань	—»—	72	12	—
Кожениця	—»—	29	169	—
—»—	28.04—10.05	337	—	—
Ковалі	16—20.06	68	—	—
Крамарівка	15—20.05	80	873	—
Красне	16—20.06	41	152	—
Кравці	01—05.06	9	—	—
Кругель	01—05.06	7	—	—

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишились	Українці, які підлягають виселенню
Крупки	01—05.06	15	133	—
Криве	25—31.06	25	19	—
Лежахів	16—20.06	38	320	—
Ляшки	25—31.06	460	1372	—
Лютків	16—20.06	27	—	—
Лазь	01—20.06	377	347	—
Мачуги	01—05.06	61	16	—
Майдан Син.	16—20.06	70	1862	—
Маковисько	15.05—20.06	106	325	—
Манастиж	—»—	342	336	—
М'якіш Новий	28.04—10.06	215	457	—
М'якіш Старий	—»—	63	110	—
Мироцин	01—05.06	11	—	—
Мисани	—»—	13	304	—
Мишталі	01—20.06	7	—	—
Млини	16—20.06	112	71	—
Молодич	—»—	—	—	—
Нелепміль	06—10.06	90	160	—
Неновиці	01—05.06	377	63	—
Осини	15—20.05	3	39	—
Острів	01—20.06	139	—	—
Палюхи	16—20.06	27	—	—
Павлова	01—05.06	15	154	—
Півкіне	16—20.06	106	—	—
Півнатичі	01—20.06	14	—	—
Пігани	10—20.06	12	171	—
Піскоровиці	—»—	65	—	—
Піскури	—»—	156	33	—
Півода	—»—	92	866	—
Порохник	15—20.05	10	1724	—
Радава	16—20.06	567	220	—

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишились	Українці, які підлягають виселенню
Радавка	16—20.06	18	—	—
Радимно	01—20.06	144	—	—
Рокетниця	—»—	33	—	—
Розбіж	—»—	230	—	—
Рольвениця	01—05.06	9	—	—
Рудка	16—20.06	65	746	—
Рудикі	—»—	36	21	—
Рижкова Воля	—»—	74	3152	—
Реплін	01—20.06	47	—	—
Ситна	—»—	12	66	—
Сенява	—»—	7	955	—
Сколошів	—»—	29	—	—
Скуратки	—»—	67	4	—
Слобода	—»—	—	43	—
Слоти	—»—	83	44	—
Сурохів	—»—	318	—	—
Сурмачівка	16—20.06	219	34	—
Шівсько	—»—	43	879	—
Шмулі	—»—	17	37	—
Свободна	19—20.05	91	435	—
Стежки	01—20.06	137	79	—
Святі	16—20.06	14	—	—
Теребень	—»—	114	10	—
Тухля	01—05.06	194	55	—
Тураки	—»—	58	—	—
Тверде	—»—	3	118	—
Варцаби	—»—	52	—	—
Венгерка	15—20.06	67	721	—
Вязівниця	10—20.06	218	1098	—
Ветлин	28.04—20.06	439	211	—
Венцковичі	01—20.06	18	—	—

Продовження голатку 51

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишились	Українці, які підлягають виселенню
Вовчасте	16—20.06	27	422	—
Воля Рокетн.	01—20.06	13	—	—
Воля Розв.	—»—	11	—	—
Воля Шівська	—»—	23	584	—
Воля Венгер.	11—20.05	21	798	—
Воля Запал.	16—20.06	113	258	—
Вилева	—»—	771	—	—
Висоцько	—»—	184	—	—
Загробля	15—20.05	5	22	—
Заліська Воля	01—05.06	658	—	—
Залазе	—»—	169	—	—
Замихів	01—20.06	69	—	—
Замойсці	—»—	37	—	—
Запалів	—»—	291	651	4
Заставне	—»—	107	18	—
Разом:		14122	25709	102

Повіт Ясельський

Березова	25—31.05	21	277	—
Дешниця	—»—	42	230	—
Граб	—»—	108	10	46
Галбів	—»—	3	—	—
Явори	—»—	17	20	—
Котань	—»—	76	—	—
Митар	—»—	2	477	—
Оренна	25—31.05	72	7	7
Пільгримка	—»—	32	281	8
Ростайне	—»—	43	4	4
Скальник	—»—	5	232	—
Сьвяткова В.	—»—	20	10	5
Сьвяткова М.	—»—	52	—	—
Свіжова Руська	—»—	9	11	—

Продовження голатку 51

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишились	Українці, які підлягають виселенню
Вишоватка	25—31.05	4	12	7
Жидівське	—»—	27	134	—
Разом:		533	1705	77

Повіт Короснянський

Барвінок	25—31.05	37	52	—
Гирова	—»—	118	81	7
Ясонька	—»—	1	1089	—
Мишана	—»—	147	65	—
Мисцова	—»—	60	79	142
Надоля	—»—	4	404	—
Вільховець	—»—	80	35	31
Поляни	—»—	40	170	5
Трцяна	—»—	4	172	—
Тилява	—»—	91	44	64
Вільшня	—»—	2	—	—
Завадка Рим.	—»—	62	94	4
Зиндранова	—»—	109	65	—
Разом:		755	2350	253

Повіт Лісківський

Бахлява	28.04—10.05	190	23	—
Березка	—»—	689	306	—
—»—	10—15.05	145	—	—
Бережниця	28.04—10.05	250	—	—
—»—	10—15.05	170	100	—
Бібрка	28.04—10.05	523	176	—
Бреликів	—»—	370	196	111
Березовець	—»—	51	36	—
Бук	28.04—10.05	212	—	—
Буковець	—»—	567	85	—
Хоцень	—»—	513	—	—
Тісна	—»—	512	159	—

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишилися	Українці, які підлягають виселенню
Чашин	28.04—10.05	579	412	22
Дзюрдів	—»—	251	52	—
Глинне	15—20.05	96	217	4
Горанка	28.04—10.05	366	120	—
Городок	—»—	59	—	—
Гучвиці	—»—	50	—	—
Гульське	—»—	7	—	—
Гузелі	—»—	278	111	—
Янківці	—»—	222	200	67
Яворець	10—15.05	479	—	—
Кальниця	—»—	50	—	—
Кобильське	—»—	78	—	—
Криве	28.04—10.05	320	—	—
Ліско	20—25.05	105	2143	—
Ліщчовате	28.04—10.05	243	—	—
Лішна	—»—	50	—	5+6
Лучки	—»—	76	59	—
Луг	—»—	55	—	—
Луковиця	10—25.05	41	221	—
Лукове	—»—	523	70	—
Манів	—»—	95	—	—
Монастирець	—»—	272	—	—
Мичківці	28.04—10.05	370	203	—
Мичків	10—25.05	763	350	—
Новосілки	28.04—10.05	657	295	—
Облази	10—15.05	43	—	—
Вільхова	—»—	307	225	—
Ольшаниця	15—20.05	562	505	20
Орелець	28.04—10.05	521	122	—
Пашова	—»—	1054	—	—
Полянки	—»—	468	—	—

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишилися	Українці, які підлягають виселенню
Полянчик	28.04—10.05	210	—	—
Прислуп	—»—	70	—	—
Радейова	—»—	125	—	—
Райське	—»—	50	—	—
Романова Воля	—»—	225	—	—
Ропенька Д.	15—31.05	212	385	255
Руденка	28.04—10.05	432	43	—
Рибне	15—20.05	150	—	—
Середниця	—»—	178	—	—
Середнє В.	28.04—10.05	46	15	—
Смольник	—»—	271	—	—
Солина	20—25.05	310	310	—
Солинка	28.04—10.05	169	300	—
Станькова	—»—	758	287	159
Стефкова	10—25.05	835	344	—
Стежниця	20—25.05	180	—	—
Струбовиська	28.04—10.05	30	—	—
Студенне	—»—	305	—	—
Середнє Село	—»—	840	303	—
Тарнава Д.	—»—	271	429	17
Тарнава Г.	—»—	40	449	9
Терка	—»—	196	143	—
Творильне	—»—	514	—	—
Тискова	—»—	175	—	—
Угерці	—»—	553	541	27
Устрикі Г.	28.04—10.05	59	—	—
Веремь	—»—	243	20	—
Ветлина	—»—	200	—	—
Воля Г.	15—25.05	368	—	—
Воля Міхова	10—15.05	286	—	—
Вовковия	10—25.05	275	120	75

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишилися	Українці, які підлягають виселенню
За Лісом	10—25.05	162	—	—
Заброддя	28.04—10.05	200	—	—
Загочево	—»—	457	—	—
Завадка	—»—	695	—	—
Завій	—»—	292	150	—
Завіжин	—»—	180	49	—
Жереденка	—»—	211	15	—
Жерниця Ниж.	—»—	382	14	—
Жерниця Виж.	—»—	200	—	—
Жубраче	—»—	60	—	—
Разом:				

Повіт Любачівський

Башня Д.	28.04—10.05	46	329	—
Башня Г.	—»—	38	452	—
Боблі	10—15.05	41	—	—
Борхів	25—31.05	18	152	8
Борова Гора	—»—	58	39	—
Брусно	—»—	49	431	—
Будомир	—»—	96	100	90
Цевків	10—15.05	448	17	—
Хотиліоб	—»—	165	12	—
Цешанів	—»—	105	13	—
Дахнів	—»—	195	14	—
Данахи	25—31.05	16	—	—
Діброва	01—05.06	108	—	—
Долини	10—15.05	16	—	—
Диків Н.	—»—	239	9	—
Диків Ст.	—»—	436	—	—
—»—	05—10.06	85	—	—
Дев'ятиж	25—31.05	143	12	—
Футори	01—05.06	144	—	—

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишилися	Українці, які підлягають виселенню
Гораєць	01—05.06	144	—	—
Гробля	—»—	318	502	—
Голодівка	25—31.05	18	115	4
Горинець	—»—	47	934	—
—»—	05—10.06	23	—	—
Гута	—»—	4	—	—
Гута Рож.	15—30.05	14	760	—
Андреївка	10—15.05	67	—	—
Кадлубиська	—»—	7	—	—
Кобильниця Р.	05—10.06	249	271	—
Кобильниця Р.	—»—	56	168	—
Кобильниця В.	—»—	—	—	—
Корнаги-Дібр.	25—31.05	20	240	63
Кровиця Гол.	—»—	169	461	24
Кровиця Ліс.	—»—	42	73	52
Кровиця С.	—»—	101	278	65
Лисі Ями	—»—	76	730	98
Любачів	—»—	23	4344	—
Люблінець	10—15.05	874	16	—
—»—	05—10.06	31	—	—
Ловча	—»—	440	176	—
Лукавець	—»—	30	1375	24
Маєрівка	21—25.06	68	33	—
Милків	—»—	129	—	13
Молодів	25—31.05	182	785	—
Монастир	06—15.07	88	8	—
Мошчаниця	10—15.05	149	5	—
Немстів	—»—	96	425	—
Нароль Село	—»—	21	668	—
Нове Село	—»—	240	8	—
Нова Гробля	25—31.05	25	26	2

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишилися	Українці, які підлягають виселенню
Новини Гор.	25—31.05	4	48	—
Опака	—»—	21	138	27
Олешиці	10—15.05	75	—	—
Піжили	—»—	32	20	—
Плазів	—»—	76	—	—
Поліся	25—31.05	15	—	—
Пруси	—»—	193	116	—
Пухачі	—»—	36	113	—
Радруж	—»—	33	115	—
Руда	—»—	34	137	—
Руда Рожан.	10—15.05	29	—	—
Сколин	05—10.06	88	—	—
Сопот-Біг.	25—31.05	4	380	10
Сопот-Гал.	—»—	12	27	—
Старе Село	10.05—10.06	454	154	—
Щчутків	25—31.05	29	116	82
Томси	—»—	32	149	—
Улазів	10—15.05	631	28	—
—»—	15.05—10.06	189	194	—
Ушківці	25—31.05	61	81	—
Верхрата	—»—	645	—	—
Великі Очі	16—20.06	60	721	—
Витки	10—15.05	41	—	—
Воля Велика	—»—	6	—	—
Вілька Горинецька	25—31.05	56	281	—
Вілька Зміївська	—»—	59	43	12
Забіла	10—15.05	40	82	—
Залісся	01—05.06	3	40	—
Залужа	10—15.05	333	365	—
Жмійовиська	25—31.05	18	299	18
—»—	16—20.06	85	215	—

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишилися	Українці, які підлягають виселенню
Жуків	10—15.05	296	25	—
—»—	15—20.05	137	144	—
Разом:		10083	17988	588

Повіт Перемишльський

Аксаманиці	28.04—10.05	285	—	—
Арламів	15—20.05	216	—	—
Бабиці	28.04—10.05	146	1143	—
—»—	—»—	132	—	—
Бахурець	—»—	97	1003	—
Бахів	15—20.05	10	—	—
Батиці	15—20.05	4	385	—
—»—	28.04—10.05	59	—	—
Берендьовичі	—»—	14	250	—
Белвин	—»—	130	1200	—
Бірча	—»—	152	120	—
Бірча Стара	—»—	226	990	—
Болестрашиці	—»—	38	—	—
Брилинці	25—31.05	111	193	—
Брежава	—»—	125	179	—
—»—	28.04—10.05	35	—	—
Бруска	—»—	82	—	—
Бушковичі	—»—	40	610	—
Тисова	—»—	30	—	—
Хижин	—»—	144	—	—
Хижинка	—»—	21	—	—
Даровичі	—»—	36	122	—
Добранка	—»—	311	15	—
Дрогоїв	15—20.05	11	90	—
Дрогобичка	—»—	8	—	—
—»—	28.04—10.05	45	2405	—
Дуньковички	—»—	31	470	—

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишилися	Українці, які підлягають виселенню
Фредполь	28.04—10.05	395	—	—
Гаї	10—15.05	222	—	—
—»—	15—20.05	125	—	—
Гронзова	28.04—10.05	634	—	—
Горохівці	—»—	278	—	—
Германовичі	15—20.05	91	285	—
Гнатковичі	—»—	9	129	1
Грушовиці	—»—	154	62	—
Гутиско	10—15.05	72	430	—
Гуречко	—»—	25	508	17
Гурко	20—25.05	28	103	13
Гута	15—20.05	13	48	—
Гута Бр.	28.04—10.05	73	—	—
Іскань	15—20.05	9	—	—
Ямна Д.	10—15.05	94	—	—
Ямна Г.	—»—	337	—	—
Ясениця С.	—»—	67	—	—
—»—	20—25.05	6	281	—
Явірник Р.	28.04—10.05	217	275	—
Юречкова	—»—	1006	—	—
Кальників	15—20.05	75	—	—
Кальварія П.	15—20.05	10	140	—
Кам'янка	—»—	116	394	—
Кошиці	—»—	10	415	108
Кічари	—»—	42	—	—
Клоковиці	28.04—10.05	37	—	—
Княжиці	—»—	230	—	—
Конюша	—»—	98	—	—
Конюшки	—»—	4	—	—
Кописьно	25—31.05	27	69	—
Корманичі	—»—	960	—	—

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишилися	Українці, які підлягають виселенню
Коритники	25—31.05	144	220	—
Котів	10—15.05	30	—	—
Коженець	15—20.05	30	—	—
Крайна	28.04—10.05	49	18	—
Красичин	10—15.05	37	—	—
Креців	20—25.05	205	261	—
Кривники	15—20.05	6	—	—
Кругель В.	25—31.05	14	430	205
Кречкова	28.04—10.05	91	180	—
Кривча	—»—	224	490	—
Куп'ятичі	10—15.05	31	—	—
Купна	28.04—10.05	230	—	—
Куньківці	—»—	72	360	—
Кузьмина	15—20.05	403	—	110
Лецава Д.	10—15.05	695	—	265
Лецава Д.	20—25.05	586	—	304
Лецава Г.	—»—	304	—	334
Лецавка	15—20.05	498	—	—
Липа	28.04—10.05	287	—	—
Лазі	10—15.05	26	—	—
Лентівня	28.04—10.05	78	65	—
Лодзянка	—»—	133	—	—
Ломна	—»—	320	—	—
Лучиці	15—20.05	33	120	1
Мацьковиці	—»—	30	315	—
Макова	20—25.05	86	54	—
Малава	28.04—10.05	181	25	—
Малківці	20—25.05	11	192	—
Маргель	—»—	18	—	—
Молодівці	28.04—10.05	45	—	—
—»—	10—15.05	50	47	—

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишилися	Українці, які підлягають виселенню
Накло	28.04—10.05	39	550	—
Негрибка	28.04—10.05	198	—	—
Негрибка	15—20.05	6	950	—
Ненадова	28.04—10.05	44	3156	—
Новосіліці К.	—»—	246	—	—
—»—	10—15.05	114	—	—
Вільшани	25—31.05	1	1	1
Орти	15—20.05	11	392	—
Оріхівці	10—15.05	21	—	—
Острів	28.04—10.05	93	615	—
Пікуличі	15—20.05	15	675	—
Підбуковина	28.04—10.05	31	139	—
Посада Риб.	15—20.05	56	—	—
Поздяч	28.04—10.05	677	—	—
Пралківці	25—30.05	13	239	—
Передмістя	28.04—10.05	68	921	—
Перекопана	20—25.05	40	483	18
Придатки Гут.	10—15.05	37	—	—
Річполь	28.04—10.05	79	390	—
Рокшиці	25—31.05	64	19	—
Розтока	15—20.05	199	—	188
Рудавка	10—15.05	30	—	—
Руське Село	28.04—10.05	118	45	—
Рушельчиці	—»—	284	406	—
Риботичі	20—25.05	60	1240	—
Сельниця	28.04—10.05	25	119	—
Сідиска	20—25.05	157	408	34
Скопів	28.04—10.05	194	542	—
Слінне	—»—	14	270	—
Сільця	—»—	78	—	—
Станіславчик	15—20.05	14	311	6

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишилися	Українці, які підлягають виселенню
Стубно	28.04—10.05	6	980	—
Суфчина	—»—	139	—	—
Сливниця	25—31.05	69	245	—
Середня	28.04—10.05	390	140	—
Тарнавка	25—31.05	127	171	—
Торки	28.04—10.05	177	75	—
Трійця	—»—	23	—	—
Трійчиці	15—20.05	2	316	—
Трцянець	28.04—10.05	857	—	—
Уйковиці	15—20.05	18	298	—
Валява	—»—	10	167	—
Вапівці	28.04—10.05	80	12»	—
Вільча	20—25.05	8	—	1
Вітошинці	28.04—10.05	250	—	—
Війткова	—»—	515	—	—
Війтківка	—»—	460	—	—
Воля Кожен.	20—25.05	17	128	—
Воля Крец.	—»—	285	—	285
Воля Крив.	—»—	538	224	—
Вишатиці	28.04—10.05	166	1080	—
Залісся	25—31.05	9	274	—
Залазки	15—20.05	13	—	—
Жогатин	28.04—10.05	142	—	—
—»—	10—15.05	305	—	—
Журавиця	28.04—10.05	225	2100	—
Разом:		20797	33349	1889

Повіт Ряшівський

Явірник Пол.	10—15.05	62	1420	—
--------------	----------	----	------	---

Повіт Сяноцький

Бальниця	10—15.05	85	—	—
Белхівка	28.04—10.05	181	—	—

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишились	Українці, які підлягають виселенню
Биківці	28.04—10.05	260	143	24
Черемха	—»—	276	151	—
Чистогорб	—»—	86	—	—
Дальова	—»—	75	75	4
—»—	25—31.05	21	106	—
Долина	—»—	—	164	46
—»—	10—15.05	167	68	—
Добра Шлях.	28.04—10.05	29	15	—
Довжиця	—»—	309	—	—
Дубеньски	28.04—10.05	36	—	—
Душатин	—»—	13	—	—
Голучків	—»—	543	28	—
Яворник	—»—	421	—	—
Камінне	—»—	105	—	—
Кам'янка	10—15.05	34	—	—
Карликів	28.04—10.05	80	—	—
Команьча	—»—	353	97	171
Кожушне	—»—	65	—	—
Кролин Поль.	25—31.05	24	513	—
Кулашне	28.04—10.05	307	3	—
Ляхава	—»—	159	—	—
Ляски	—»—	47	125	—
Липовець	—»—	332	—	—
Лішна	—»—	—	378	10
Мочари	—»—	75	—	—
Мокре	—»—	473	189	109
Морохів	—»—	311	40	5
Нагір'яни	—»—	15	112	—
Вільхівці	—»—	444	438	95
Пльонна	10—20.05	394	130	—
Поляни Сур.	—»—	3	—	—

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишились	Українці, які підлягають виселенню
Помірки	10—20.05	25	—	—
Посада Ясл.	—»—	92	124	—
Перелуки	—»—	18	—	—
Перибишів	—»—	26	4	—
Радошиці	28.04—10.05	163	—	—
Ракова	—»—	650	—	—
Ратнавиця	—»—	48	—	—
Ропа	—»—	60	—	—
Розпуття	—»—	259	—	—
Розтоки	—»—	12	—	—
Рудавка Ясл.	—»—	15	—	—
Репець	—»—	124	—	—
Семушова	10—15.05	451	—	—
Слінне	28.04—10.05	43	—	—
Суровиця	—»—	18	—	—
Щчавне	—»—	10	21	—
Токарня	—»—	76	—	—
Тужанськ	—»—	223	—	—
—»—	10—15.05	10	—	—
Тирава С.	15—20.05	441	4	34
Тирава Вол.	28.04—10.05	780	492	—
Вапниська	—»—	108	—	—
Велополе	—»—	228	196	47
Вислок	—»—	747	—	—
Воля Явор.	—»—	78	19	—
Воля Ниж.	—»—	250	256	—
Воля Петр.	—»—	42	—	—
Воля Сенк.	—»—	104	11	1
Воля Виж.	—»—	103	—	—
Волиця	—»—	261	13	—
Вільна	25—30.05	7	—	—
Вуйське	28.04—10.05	193	—	—

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишились	Українці, які підлягають виселенню
Загіж	10—15.05	100	1871	318
Збоїська	28.04—10.05	113	—	—
Загутинь	—»—	116	103	22
Залуж	—»—	237	43	3
Заслав	—»—	8	158	12
Завадка Морохівська	—»—	15	—	—
Разом:		11582	5991	901

ВОЄВОДСТВО ЛЮБЛІНСЬКЕ

Повіт Холм

Сідлища	21—25.06	—	162	17
---------	----------	---	-----	----

Повіт Грубешів

Америка	01—05.07	1	—	—
Аннопіль	21—25.06	4	—	—
Білополе	—»—	4	186	—
Бережниця	—»—	12	420	2
Бояниці	06—15.07	44	18	—
Будинин	—»—	185	27	—
Бусьно	21—25.06	3	230	—
Цеблів	06—15.07	24	9	—
Цегельня	21—25.06	10	245	2
Целіж	06—15.07	14	18	—
Тихобіж	16—20.06	36	64	16
Хохлів	25—30.06	101	42	—
Хлоп'ятин	01—05.07	174	—	9
Хоробрів	06—15.07	81	67	—
Черничин	16—20.07	201	360	9
Чортовиці	—»—	9	268	—
Чумів	—»—	5	—	—

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишились	Українці, які підлягають виселенню
Длужнів	16—20.07	327	73	8
Довгобичів	—»—	181	415	12
Дубенка	21—25.06	31	1743	7
Деканів	—»—	26	555	—
Грабовець-Гора	—»—	8	600	10
Голуби	01—05.07	141	153	27
Гатовиці	06—15.07	39	59	—
Голендри	21—25.06	6	29	—
Гонятин	16—20.06	127	63	—
Горошчиці	—»—	5	97	—
Городно	01—05.07	16	2480	41
—»—	21—25.07	73	—	39
Городловиці	—»—	49	72	—
Городище	—»—	101	74	5
Гостинне	16—20.06	3	498	3
Грубешів	01—05.07	64	—	—
Гульче	—»—	42	21	—
Гусинне	21—25.06	9	715	—
Янки	—»—	16	354	—
Янострів	—»—	4	—	—
Ярославець	01—05.07	25	634	36
Ясениця	21—25.06	10	36	2
Юзефин	—»—	14	105	35
Кобло	—»—	3	500	—
Конюхи	16—20.06	8	352	—
Конотопи	06—15.07	39	72	—
Копитів	16—20.06	21	744	1
Корків	26—30.06	59	3	—
Космів	21—25.06	45	329	3
Костячин	—»—	92	—	4
Которів	26—30.06	2	400	—

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишились	Українці, які підлягають виселенню
Козодави	26—30.06	15	2	17
Крилів	—»—	15	1056	6
Кулаківці	21—25.06	10	487	3
Курманів	—»—	1	245	—
Лешчків	—»—	192	154	—
Ліски	—»—	216	336	—
Лівче	26—30.06	56	33	—
Лубів	—»—	78	135	—
Махнівок	06—15.07	65	59	—
Малиці	16—20.06	7	304	—
Масломіч	—»—	78	3	1
Матче	—»—	51	510	—
Мійончин	06—15.07	61	436	3
Міняни	16—20.06	10	170	—
Міняни	06—15.07	6	84	12
Мірче	—»—	2	405	3
Модринь	01—05.07	2	202	—
Мошків	06—15.07	120	12	—
Монятичі	21—25.06	3	390	72
Молотків	01—05.07	3	245	—
Миців	26—30.06	210	128	—
Неледів	16—20.06	13	1050	—
Новиці	06—15.07	49	12	—
Новосілки	16—20.06	10	480	—
Нусьмищі	—»—	51	21	—
Оборовець	—»—	10	256	—
Ошчів	—»—	101	4	—
Осердів	06—15.07	89	21	—
Павловиці	—»—	29	21	—
Пісочно	21—25.06	30	217	—
Потурин	26—30.06	6	117	—

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишились	Українці, які підлягають виселенню
Печигори	06—15.07	14	12	—
Пивожчизна	26.06—15.07	74	32	—
Полянка	21—25.06	13	16	—
Перемислів	06—15.07	117	56	43
Переводів	16—20.06	115	25	—
Пригоритя	—»—	66	127	13
Ратиборовець	—»—	16	600	—
Радостів	01—05.07	2	147	2
Рогатка	21—25.06	20	—	—
Русин	—»—	157	163	5
Савчин	06—15.07	118	7	—
Себечів	—»—	249	5	17
Скержинці	—»—	4	5	—
Скригичин	16—20.06	15	203	3
Славечин	01—05.07	21	685	—
Старгород	—»—	40	12	—
Старосілля	21—25.06	4	—	—
Степанківці	—»—	1	477	8
Стрільці	—»—	7	157	—
Стрижів	—»—	9	1134	—
Сулимів	—»—	30	20	—
Шпиколоси	16—20.06	19	488	—
Щиховичі	—»—	47	—	39
Шмитків	06—15.07	37	3	—
Сліпче	10—20.06	6	170	6
Свидники	—»—	15	502	—
Теребинь	—»—	9	700	—
Тухане	21—25.06	5	142	8
Тучапи	06—15.07	8	232	—
Трішчани	—»—	8	254	—
Тудорковиці	—»—	449	14	—

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишилися	Українці, які підлягають виселенню
Убродовиці	21—25.06	4	1150	—
Уханька	—»—	71	297	—
Угринів	—»—	557	114	—
Вербківці	16—20.06	50	—	—
Верешин	—»—	129	32	—
Верешин	06—15.07	9	24	—
Винники	—»—	64	6	—
Вербіж	06—15.07	95	—	—
Витків	16—20.06	94	116	—
Вишнів	01—05.07	2	74	2
Войславиці	06—15.07	41	55	—
Воля Ухан.	21—25.06	3	276	20
Вижлів	26—30.06	92	34	—
Задубці	21—25.06	11	502	—
Завалів	16—20.06	2	875	—
Зосин	21—25.06	4	432	—
Жнятин	16—28.06	396	13	—
Жабче	16.06—15.07	127	182	—
Жуків	16—28.06	25	421	25
Жужель	06—15.07	43	85	—
Разом:		7635	31328	580

Повіт Красноставський

Сінниця	06—15.07	8	162	—
---------	----------	---	-----	---

Повіт Томашівський

Борки	16—20.06	170	—	—
Бориси	06—15.07	29	4	—
Ходиванці	01—05.07	20	300	—
Диниска	26—30.06	142	132	—
Горай	01—05.07	17	—	—
Городиславиці	06—15.07	7	78	—
Гребенне	21—25.06	742	672	29

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишилися	Українці, які підлягають виселенню
Губинек	16—20.06	97	48	—
Гута Снядецька	06—15.07	4	86	—
Ярчів	012—05.07	10	202	—
Копське	06—15.07	5	74	—
Корчмин	26—30.06	375	—	—
Корчів	16—30.06	165	99	—
Коргині	06—15.07	36	78	—
Корні	21—25.06	593	—	—
Кривиця	—»—	327	103	4
Кунки	06—15.07	30	500	—
Лосинець	—»—	57	437	—
Лужки	21—25.06	25	793	—
Махів	26—30.06	214	—	—
Майдан	06—15.07	7	2740	—
Михалів	—»—	34	286	—
Мости-Містечко	21—25.06	83	55	—
Мриглоди	06—15.07	57	31	—
Нетреба	01—05.07	122	—	—
Новосілки	16—30.06	105	41	—
Паари	06—15.07	11	1129	—
Піддубці	16—30.06	384	153	—
Перевалля	06—15.07	28	126	—
Руда Люб.	01—05.07	80	4	—
Річиця	16—30.06	522	55	—
Сідиська	21—25.06	167	235	—
Стаї	26—30.06	41	243	—
Сушів	—»—	103	—	—
Щеп'ятин	06—15.07	147	65	—
Свіч	—»—	4	4	—
Тарношин	—»—	25	111	—
Телятин	—»—	9	388	—

Продовження доатку 51

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишилися	українці, які підлягають виселенню
Тенятиска	21—25.06	139	109	—
Угнів	16—30.06	323	1154	—
Ульгівок	—»—	254	63	—
Василів	16—20.06	169	217	—
Верещиця	16—30.06	4	356	—
Волиця	16—20.06	26	176	6
Ворохта	06—15.07	39	96	—
Вілька Верб.	16—30.06	58	—	—
Затуле	06—15.07	84	—	—
Завади	—»—	7	131	—
Зубовиці	—»—	8	132	—
Разом:		6504	12343	39
Горишів Поль.	21—25.07	7	935	3

ВОЄВОДСТВО КРАКІВСЬКЕ

Повіт Новий Санч

Андріївка	06—15.07	57	179	—
Барановець	—»—	7	164	—
Берест	01—05.07	569	17	12
Бінчарова	—»—	258	208	8
Богуша	—»—	368	47	8
Чачів	06—15.07	14	365	—
Чорна	—»—	39	51	—
Дубна	—»—	148	9	—
Фльоринка	01—05.07	909	95	13
—»—	06—15.07	25	—	—
Фруцова	—»—	11	672	—
Ястребик	—»—	241	24	—
Камінна	01—05.07	40	23	—
Котів	—»—	28	58	5
Королева Рус.	—»—	290	178	13
Криниця Село	—»—	270	140	—

Продовження доатку 51

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишилися	Українці, які підлягають виселенню
Крижівка	01—05.07	51	—	5
Лелюхів	06—15.07	17	39	—
Людовики	—»—	207	103	—
Лабова	—»—	181	390	—
—»—	—»—	9	45	—
Лосі	01—05.07	265	—	—
Мацейова	06—15.07	33	24	—
Милик	—»—	63	221	—
Мохначка В.	01—05.07	284	17	41
Мохначка Н.	—»—	263	136	—
Мушина	06—15.07	26	1154	—
Мушинка	01—05.07	274	36	—
Нове Село	06—15.07	505	43	—
Перунка	01—05.07	443	13	—
Полянка	—»—	373	28	—
Поворозник	06—15.07	451	103	—
Розтока Вел.	—»—	252	4	—
Складисте	—»—	28	15	—
Сонечна	—»—	39	142	—
Тулич	01—05.07	254	359	317
Угринь	—»—	35	9	—
Ваврка	—»—	179	30	—
Верхомля	06—15.07	448	128	—
Верхомля В.	—»—	67	27	—
Войкова	—»—	315	8	—
Жегестів	—»—	37	332	—
Злоцьке	—»—	66	113	—
Разом:		9251	6849	422

Продовження додатку 51

Назва села	Дата виселення	Виселено українців	К-сть поляків, які залишились	Українці, які підлягають виселенню
Повіт Новий Торг				
Біла Вода	06—15.07	134	31	—
Чорна Вода	01—05.07	473	6	—
Яворки	06—15.07	118	244	—
Шляхтова	—»—	96	185	—
Разом:		821	466	—

Підсумкові дані про чисельність виселених українців в рамках акції «Вісла» за воєводствами і повітами

Повіт	Кількість поселень	Виселено українців	К-сть поляків, які залишились	К-сть українців, які підлягають виселенню
ВОЄВОДСТВО КРАКІВСЬКЕ				
Новий Санч	21	8439	6849	422
Новий Торг	4	821	466	—
Разом:	25	9260	7315	422
ВОЄВОДСТВО РЯШІВСЬКЕ				
Березів	12	2043	6529	—
Горлиці	51	11329	5948	1118
Ярослав	119	14122	25709	102
Ясло	16	533	1705	77
Коросно	13	755	2350	253
Лісько	82	24647	10303	882
Любачів	75	10083	17988	588
Перемишль	137	20797	33349	1889
Ряшів	1	62	1420	—
Сянік	68	11582	5991	901
Разом:	587	95953	111292	5810
ВОЄВОДСТВО ЛЮБЛІНСЬКЕ				
Холм	1	—	162	17
Грубешів	12;	7635	31328	580
Красностав	2	8	162	—
Томашів	52	6504	12343	39
Замость	1	7	935	3
Разом:	183	14154	44930	6871
Всього:	795	119367	163537	6871

Райони розселення вивезених українців у воєводствах північної і західної Польщі в рамках акції «Вісла» за період з 1.05. до 16.08.1947 р. (за повітами заселення)*

Повіт	Транспор-тів	Осіб	Коней	Корів	Нерогатої худоби
ВОЄВОДСТВО БІЛОСТОЦЬКЕ					
Елк	2	724	202	278	575
Олецько	1	271	59	126	177
Разом:	3	995	261	404	752
ВОЄВОДСТВО ГДАНСЬКЕ					
Гданськ	2	919	237	232	257
Ельблонг	3	1197	228	320	306
Квідзинь	3	754	102	276	127
Леборг	3	1334	193	355	666
Старгард	1	413	100	111	376
Штум	2	663	54	196	126
Разом:	15	5280	914	1490	1858
ВОЄВОДСТВО КОШАЛІНСЬКЕ					
Білогард	3	575	62	208	156
Битів	5	1622	354	419	435
Глухів	16	5175	614	1390	1427
Дравско	6	985	156	265	201
Колобжег	10	2547	265	641	540
Кошалін	22	7006	1050	2024	1902
Міастко	8	2520	323	643	544
Славно	7	2321	217	556	358
Слупск	3	827	90	240	172
Щчецінек	12	3551	596	1117	1608
Сьвідвін	4	1306	132	295	321
Валч	8	2734	305		
Разом:	104	31169	4164	8535	8348

Повіт Заселення	Транспор-тів	Осіб	Коней	Корів	Нерогатої худоби
ВОЄВОДСТВО ОЛЬШТИНСЬКЕ					
Бартопиці	15	4347	692	1100	1504
Бранево	18	6240	1256	2188	2795
Дзядово	19	6624	965	2094	2383
Гіжицько	31	11462	1976	3411	3085
Гурово Ілав.	2	712	30	164	120
Кетжин	14	5056	967	1662	2212
Моронг	17	5397	917	1765	2315
Нідзіца	3	767	136	416	799
Оструда	6	2111	471	702	1005
Ольштин	2	646	162	284	169
Паслек	17	6256	805	1719	2114
Піш	1	383	84	100	17
Решель	8	2856	553	781	1015
Супи	6	3202	407	892	1271
Штично	2	566	203	369	813
Разом:	161	56625	9678	17647	21617
ВОЄВОДСТВО ОПІЛЬСЬКЕ					
Намислів	3	541	75	268	193
Немодлін	3	815	38	421	246
Олесно	3	800	33	339	393
Ратибіж	1	386	49	54	108
Разом:	10	2542	195	1082	940
ВОЄВОДСТВО ПОЗНАНСЬКЕ					
Піла	6	1437	124	565	305
ВОЄВОДСТВО ШЧЕЦІНСЬКЕ					
Хошчно	7	2059	212	540	770
Грифіце	6	1964	222	511	450
Лобез	8	2255	245	593	854

* Складено за джерелом: Eugeniusz Misio. Akcja «Wisła». Dokumenty. Warszawa, 1993, S. 443-445. (за адміністративним поділом на I.VII. 1950 р.).

Повіт заселення	Транс-портів	Осіб	Коней	Корів	Нерогатої худоби
Мислибож	8	729	139	223	216
Новогард	3	1203	309	459	1137
Старгард	16	4934	606	1423	2180
Пижиці	5	1914	475	588	1102
Разом:	47	15058	2208	4337	6709

ВОЄВОДСТВО ВРОЦЛАВСЬКЕ

Гора Олоньска	8	1645	173	557	300
Легніца	8	2149	252	1088	1013
Любін	4	1145	112	584	434
Мілісч	3	907	186	333	251
Олесниця	7	2012	299	997	755
Олава	3	956	124	334	167
Сьродо Сьльонська	2	650	82	912	147
Тжеблиця	3	837	92	297	326
Волів	10	2887	364	1424	1269
Валбжиг	2	759	156	336	547
Вроцлав	2	517	56	195	108
Злотарня	4	1027	80	474	290
Разом:					

ВОЄВОДСТВО ЗЕЛЕНОГІРСЬКЕ

Глочів	4	1070	106	463	314
Межиріч	3	838	48	317	167
Нова Сіль	4	733	93	275	386
Жепін	1	353	55	79	55
Сквіжина	3	662	39	225	167
Стрільці Край.	2	540	37	303	103
Сулецин	7	2219	239	618	615
Шпротова	6	1560	122	721	461
Свібодзин	4	1156	68	567	334
Вехова	1	250	11	170	57
Зелена Гора	2	531	54	204	163
Жагань	3	958	74	206	323
Разом:	40	10870	946	4148	3165
Всього:	442	139464	20466	45729	49297

Райони розселення вивезених українців у воєводствах північної і західної Польщі в рамках акції «Вісла» за період з 1.05. до 16.08. 1947 р. (за повітами виселення)*

Повіт виселення	Транс-портів	Осіб	Коней	Корів	Нерогатої худоби
ВОЄВОДСТВО БІЛОСТОЦЬКЕ					
Грубешів	1	412	109	99	137
Томашів Люб.	1	312	93	179	438
Влодава	1	271	59	126	177
Разом:	3	995	261	404	752

ВОЄВОДСТВО ГДАНСЬКЕ

Біла Підлісна	1	246	44	67	342
Грубешів	3	1086	240	248	685
Ясло	1	199	28	83	82
Лісько	2	552	38	186	97
Переворськ	4	1398	203	411	95
Томашів	3	1570	338	451	501
Сянік	1	227	21	44	56
Разом:					

ВОЄВОДСТВО КОШАЛІНСЬКЕ

Білгорай	1	203	22	68	152
Біла Підліска	3	915	272	435	1741
Холм	4	1047	218	427	815
Горлиці	4	1016	128	550	394
Грубешів	2	767	177	191	278
Лісько	25	7685	756	1976	1142
Лежайськ	1	115	10	35	6
Переворськ	10	3795	818	1173	158
Сянік	46	12997	1401	2965	2954

* Складено за джерелом: Eugeniusz Misio. Akcja «Wisła». Dokumenty. Warszawa, 1993, S. 443-445.

Повіт виселення	Транс-портів	Осіб	Коней	Корів	Нерогатої худоби
Томашів	4	2022	220	449	162
Влодава	3	510	132	237	542
Замость	1	97	10	29	4
ВОЄВОДСТВО ОПІЛЬСЬКЕ					
Горлиці	4	902	105	423	579
Лісько	1	172	15	73	37
Новий Санч	4	1082	26	532	216
Сянік	1	386	49	54	108
Разом:	10	2542	195	1082	940

ВОЄВОДСТВО ОЛЬШТИНСЬКЕ

Біла Підліска	22	6786	1881	3474	8672
Холм Люб.	5	1608	360	602	1162
Ясло	1	295	44	117	186
Грубешів	9	2766	757	790	1814
Лісько	18	5484	484	1581	965
Лежайськ	13	5694	932	1611	237
Переворськ	26	10176	1561	2819	714
Сянік	27	8978	767	1742	1643
Томашів Люб.	26	10928	1410	2770	1656
Влодава	14	3910	1482	2141	4568
Разом:	161	56625	9678	17647	21617

ВОЄВОДСТВО ПОЗНАНЬСЬКЕ

Горлиці	3	725	64	314	169
Ясло	1	336	28	99	44
Лісько	1	125	3	10	14
Новий Санч	1	251	29	142	78
Разом:					

ВОЄВОДСТВО ШЧЕЦІНСЬКЕ

Біла Підліска	3	1007	265	371	1227
Холм Люб.	1	478	74	195	232
Грубешів	7	2746	593	733	1228

268

Повіт виселення	Транс-портів	Осіб	Коней	Корів	Нерогатої худоби
Лісько	16	4923	389	1158	1077
Новий Санч	1	218	28	152	638
Сянік	10	2748	227	626	419
Томашів	3	1146	196	353	296
Влодава	3	923	338	507	1485
Замость	1	133	19	50	41
Переворськ	2	736	78	192	66
Разом:	47	15058	2208	4337	6709

ВОЄВОДСТВО ЗЕЛЕНОГІРСЬКЕ

Горлиці	15	4042	373	1770	1340
Ясло	1	115	12	29	60
Коросно	2	658	48	161	194
Лісько	1	315	53	80	102
Новий Санч	11	3004	142	1588	934
Сянік	9	2333	274	461	441
Томашів Люб.	1	353	42	59	94
Разом:	40	10870	946	4148	3165

ВОЄВОДСТВО ВРОЦЛАВСЬКЕ

Горлиці	18	4833	510	2305	1839
Грубешів	2	674	105	213	442
Ясло	2	520	81	199	212
Коросно	1	363	16	71	—
Лісько	1	354	38	87	120
Новий Санч	18	4696	349	3135	1405
Переворськ	5	1777	350	533	181
Сянік	4	464	34	134	107
Томашів	2	881	136	272	166
Влодава	3	929	356	572	1130
Разом:	56	15491	1976	7521	5603
Всього:	442	139467	20466	45729	49297

269

**Трудові маятникові зв'язки сільських поселень
з центрами застосування праці**

Додаток 55

Район прибуття	Сумарне значення показників маятникової рухомості по населених пунктах		Район вибуття				
	к-сть поселень	чисельність мігрантів (чол.)	Бого-родчанський	Верховинський	Галицький	Городенківський	Долинський
МІСТА							
Івано-Франківськ	202	50514	24/4635		38/6130		
Калуш	69	21545			6/158		8/755
Коломия	83	24230				11/1404	
Надвірна	47	10618	12/2873				
Долина	42	10273					26/8673
Галич	38	4237			26/3119		
Городенка	35	3812				28/3481	
Рогатин	28	3328			3/105		
Снятин	24	3831				3/82	
Косів	31	5106		6/514			
Болехів	14	3503					14/3503
Яремче	17	2842					
Бурштин	33	3950			13/1798		
Тисмениця	22	1542					
СЕЛИЩА МІСЬКОГО ТИПУ							
Брошнів	19	2294					3/125
Вигода	11	2368					11/2368
Ворохта	18	2174		3/108			
Заболотів	20	1717					
ІНШІ МІСЬКІ ПОСЕЛЕННЯ							
		7940	1612	561	805	268	
Всього:		165824	9120	1183	12115	5235	15514

270

**Івано-Франківської області
(станом на 1 січня 1992 р.)**

Калуський	Коломийський	Косівський	Надвірнянський	Рогатинський	Рожнятівський	Снятинський	Тисменицький	Тлумачський
15/1569	20/2396		28/5452	8/317	10/415		35/26746	23/2854
35/16638					16/3994			
	35/18058	8/1057	5/325			15/2170		9/1216
	3/326		24/6605				8/814	
3/248					13/1352			
5/483							7/635	
	3/118					4/213		
				25/3223				
	3/123					18/3626		
		21/4376				4/216		
			17/2842					
				18/1798				
						10/930	12/612	
4/415					12/1664			
			15/2066					
	4/125					16/1592		
165	418	423	625	751	815		807	690
19518	21564	5846	17915	6160	8240	7815	30215	5372

271

ЛІТЕРАТУРА

Авербух М.С. Войны и народонаселение в докапиталистических обществах (опыт историко-демографического исследования). — М., 1970.

Австро-Венгрия. Военно-статистическое обозрение восточных областей. Часть I. Галицийская область. — СПб., 1899.

Арсеньева С. Галицкая Русь. — СПб., 1905.

Архив Юго-Западной России. Ч. III, т. 2. — Киев, 1868.

Баладыженко К. Иллюстрированная история Галичины в кратких очерках. — Пг., 1915.

Баран С. З поля національної статистики галицьких середніх шкіл. Відбитка з 2 тому "Студій з поля суспільних наук і статистики". — Львів, 1910.

Баранович А.И. Украина на кануне освободительной войны середины XVII в. — Москва, 1959.

Баранович О.І. Залюднення України перед Хмельниччиною. Волинське восводство. — К., 1931.

Баранович А.И. Население предстепной Украины в XVI в. — "Исторические записки АН СССР", т. 32. — М., 1950.

Баранский Н.Н. Экономическая география. Экономическая картография. — Москва, 1956.

Барвінський В. Досліди з поля статистики. — Київ, 1993.

Бачинський Ю. Українська еміграція в З'єднаних Державах Америки. — Львів, 1914.

Бачинський Ю. По поводу еміграції. — "Народ", 1893.

Білецький С.Т. Боротьба міщан Львова проти засидля шляхти в першій половині XVII ст. — У зб.: З історії західноукраїнських земель, т. I. — К., 1967.

Бойко І.Д. Селянство України в другій половині XVI — першій половині XVII ст. — К., 1963.

Бондарская Г.А. Роль этнического фактора в формировании территориальных различий рождаемости. — У зб.: Вопросы демографии (исследования, проблемы, методы). — М., 1970.

Бугай М.Ф. Депортації населення з України (30-50-ті рр.). — "Український історичний журнал", 1990, № 10, 11.

Василевский Л. Современная Галиция. — СПб., 1900.

Вести про землю и деи Русинов, часть 2. — Львов, 1870.

Владимирский-Буданов М. Население Юго-Западной России от второй половины XV в. до Люблинской Унии (1569 г.) — АЮЗР, т. 2, ч. 7. — К., 1885.

Воблый К.Г. Производительные силы Галиции (статистико-экономический очерк). — Киев, 1915.

Галицкая Русь в европейской политике. — Львов, 1886.

Герасименко М.П. Аграрні відносини в Галичині в період кризи панщинного господарства. — К., 1959.

Головацкий Я. Карпатская Русь. Географическо-статистические и историко-этнографические очерки Галичины, северо-восточной Угрии и Буковины. — "Славянский сборник", 1875.

Головацкий Я. Карпатская Русь. — "Славянский сборник", т. 2. — СПб., 1877.

Головацкий Я. Этнографическая карта русского народонаселения в Галичине, северо-восточной Угрии и Буковине. — "Славянский сборник", т. 2. — СПб., 1877.

Грабовецкий В.В. Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII ст. — У зб.: З історії західноукраїнських земель, т. 2. — К., 1957.

Грабовецкий В.В. Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII — першій половині XVIII ст. — Київ, 1962.

Грабовецкий В. Нариси історії Прикарпаття. Гуцульщина в другій половині XIX — початку XX ст. Том 8. — Івано-Франківськ, 1995.

Демографический ежегодник СССР. — 1990. — М., 1990.

Депортовані чи репресовані? Документи, статті, спогади. — Івано-Франківськ, 1994.

Дзира Я.І. Татаро-турецькі напади на Україну XIII-XVI ст. За хроніками Бельських та Стрийковських. — Український історико-географічний збірник, вип. I. — К., 1971.

Дракохруст Е. Галицкое Прикарпатье XVI в. и движение опришков. — "Вопросы истории", 1948, № 1.

Енциклопедія українознавства. Т. 1-4. — Львів, 1993-1994.

Жерела до історії України-Руси, т. 1-2. Люстрації королівщини в землях Галицької і Перемиській з. р. 1565-66. — Львів, 1895-1897.

Заклинський Р. Географія Руси, ч. I. Русь Галицька, Буковинська і Угорська. — Львів, 1887.

Заставний Ф.Д. Українська діаспора. Розселення українців у зарубіжних країнах. — Львів, 1991.

Заставний Ф.Д. Східна українська діаспора. — Львів, 1992.

Заставний Ф.Д. Населення України. До 125-річчя "Просвіти". — Львів, 1993.

Заставний Ф.Д. Українські етнічні землі. — Львів, 1993.

Заставний Ф.Д. Географія України. У двох книгах. — Львів, 1994.

Зубрицький Д. Критико-историческая повесть временных лет Червонной или Галицкой Руси. — М., 1845.

Зубрицкий Д. История древнего Галицко-Русского княжества. — Львов, 1852.

Зубрицький М. "Тісні роки". Причинки до історії Галичини 1846-1861 рр. ЗНТШ, т. 26. — Львів, 1896.

Зубрицький М. Урядові заходи проти холери в 1831 р. ЗНТШ, т. 81. — Львів, 1908.

Ілюстрований народний календар. "Просвіта". Річник XXXIV. — Львів, 1911.

Ісаєвич Я.Д. З історії суспільно-політичної боротьби у місті Дрогобичі в XVI ст. — У зб.: З історії західноукраїнських земель. — К., 1960.

Исписаніє літом от рождества Христова... року і по нім ідущих (Львівський літопис). — У кн.: Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець. — К., 1970.

Историчний Атлас України. Німецький документ з 1941 року на основі Атласу України й сумежних країв (1937) Володимира Кубійовича. Супровідний том. — Мюнхен-Париж, 1993.

Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 года. Украинская ССР. — Москва, 1963.

Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 года. Том IV. Национальный состав населения СССР, союзных и автономных республик, краев, областей и национальных округов. — Москва, 1973.

Івано-Франківський Обласний Державний Архів. Ф. Р-249, оп. 1, од. зб. 2, 3, 4, 5, 10, 32.

Йосифінська (1785-1788) і Францисканська (1819-1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів. — К., 1965.

Кабузан В. М. Чисельність українського населення на території Росії за ревізіями 1732 і 1763 рр. — "Український історичний журнал", 1960, № 6.

Кісь Я.П. Джерела демографії українського феодального міста (XVI-XVIII ст.). — "Архіви України", 1973, № 2.

Коломиєць И.Т. Социально-экономические отношения и общественное движение в Закарпатье во второй половине XIX ст. — Т. 2. — Томск, 1962.

Компан О.С. До питання про заселеність України в XVII ст. — "Український історичний журнал", 1960, № 1.

Компан О.С. Міста України в другій половині XVII ст. — К., 1963.

Копчак С.И. Об изученности географии населения Прикарпатья. — У зб.: Научный ежегодник Черновицкого государственного университета за 1959 год. — Черновцы, 1960.

Копчак С.И. Населення Українського Прикарпаття в докапіталістичний період. — у зб.: Демографічні дослідження, вип. 2. — К., 1971.

Копчак С.И. Населення українського Прикарпаття (історико-демографічний нарис). Докапіталістичний період. — Львів, 1974.

Копчак В.П., Копчак С.И. Население Закарпатья за 100 лет. Статистико-демографическое исследование. — Львов, 1977.

Копчак С. І., Романюк М. Д. Чи вдасться врятувати генофонд нації? Про демографічну ситуацію в Україні // Універсум, Львів, 1994. — № 4-5.

Кравець В.М. Селянство Східної Галичини і Північної Буковини у другій половині XIX ст. — Львів, 1964.

Кравчук П. Українці в Канаді. — Київ, 1981.

Красовський І., Солинко Д. Хто ми, лемки... Популярний нарис. — Львів, 1991.

Крикун М.Г. Втечі на Поділля в першій половині XVIII ст. — "Вісник Львівського університету", серія Історична. — 1965, вип. 3.

Крикун М.Г. Народонаселение Подольского воеводства в XVII-XVIII вв. Автореф. канд. диссертации. — Львов, 1965.

Крикун М.Г. Колонізація Подільського воеводства у першій половині XVIII ст. — У зб.: Український історико-географічний збірник. — Вип. 2. — К., 1972.

Крип'якевич І.П. Львівська Русь у першій половині XVI віку. ЗНТШ, т. 78. — Львів, 1907.

Крип'якевич І.П. З історії Гуцульщини. — Львів, 1929.

Крип'якевич І.П. Підкарпатське село в XVI столітті (за архівними матеріалами ЛФІА УРСР). — "Вісник АН УРСР", 1950, № 12.

Крип'якевич І.П. Історія України. — Львів, 1990.

Кубійович В. Географія українських і суміжних земель. Том 1. Загальна географія. — Львів, 1938.

Кубійович В. Етнічні групи південнозахідної України (Галичини) на 1.1.1939. Національна статистика Галичини. — Вісбаден, 1983.

Кузеля З. Причинки до студій над нашою еміграцією. ЗНТШ. Том 101. т. I. — Львів, 1911.

Левин И. Национальный вопрос в послевоенной Европе. — Москва, 1934.

Лемківщина. Земля, люди, історія, культура. Том 1, 2. — Нью-Йорк—Париж—Сідней—Торонто, 1988.

Линниченко І. Суспільні верстви Галицької Русі XIV-XV ст. — Львів, 1899.

ЛЦДА, (Львівський Центральний Державний Історичний Архів), ф. 146, оп. 85., од. зб. 1240.

Макарчук С.А. Этносоциальное развитие и национальные отношения на западноукраинских землях в период империализма. — Львов, 1983.

Марианський А. Современные миграции населения. — М.: Мысль, 1969.

Махнова Г.П. Чисельність і склад українського населення Росії в 60-х рр. XVIII ст. — "Український історичний журнал", 1965, № 2.

Михайлина П.В. Міста України в період феодалізму. — Чернівці, 1971.

Мишко Д.І. Соціально-економічні умови формування української народності (становище селян і антифеодальні рухи на Україні в XV — першій половині XVI ст.). — К., 1963.

Населення України. 1992. Демографічний щорічник. — Київ, 1993.

Населення України. 1993. Демографічний щорічник. — Київ, 1994.

Національний склад населення України. Частина I (за даними Всесоюзного перепису населення 1989 року). — Київ, 1991.

Національний склад населення України. Частина II (по Кримській АРСР та областях за даними Всесоюзного перепису населення 1989 року). — Київ, 1992.

Національний склад населення Івано-Франківської області (за даними перепису населення 1989 р.). Статистичний збірник. Івано-Франківськ, 1994.

Наука і культура України. Щорічник. Випуск 24. — Київ, 1990.

Наулко В.І. Етнічний склад населення Української РСР. — Київ, 1965.

Наулко В.І. Динаміка етнічного складу населення західноукраїнських земель в ХХ ст. — У кн.: Володимир Барвінський. Досліди з поля статистики. — Київ, 1993.

Огоновський В.П. Еволюція населення Галичини. — У зб.: Наукові записки інституту економіки. АН УРСР, т. 1. — Київ, 1946.

Огоновський В.П. Изменение структуры населения Черновицкой области. — У зб.: Проблемы использования трудовых ресурсов Украинской ССР, т. 2. — Москва—Львов, 1966.

Огоновский В.П. Изменения структуры населения Закарпатской области. — У зб.: Проблемы использования трудовых ресурсов Украинской ССР, т. 2. — Москва—Львов, 1966.

Огоновський В.П. Населення Західних областей Української РСР (1897-1964 рр.). — У зб.: Економічна географія, вип. 4. Вид-во Київського ун-ту, 1968.

Орлай И. О Юго-Западной Руси. Труды и записки Общества истории и древностей Российских, учрежденного при императорском Московском университете, кн. 1, ч. 3. — М., 1826.

Парсаданова В.С. Депортация населения из Западной Украины и Западной Белоруссии в 1939-1941 гг. — "Новая и новейшая история", 1989, № 2.

Пашута В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. — М., 1950.

Перковський А.А. Українське населення в 60-70-х роках ХVIII ст. — "Український історичний журнал", 1968, № 1.

Перковський А. А., Пирожков С. І. Демографічні втрати народонаселення Української РСР у 40-х рр. — "Український історичний журнал", 1990, № 2.

Петрецький П.П. Популяція Подкарпатської Руси. — У зб.: Подкарпатская Русь. 1919-1936. — Ужгород, 1936.

Пискунов В.П., Стешенко В.С. Некоторые особенности воспроизводства населения в Украинской ССР. — У зб.: Народонаселение и экономика. — М., 1967.

Покос Л.В. Славянские народы Австро-Венгрии. — Киев, 1915.

Покшишевский В.В. Очерки по заселению лесостепных и степных районов Русской равнины. — У зб.: Экономическая география СССР. Вып. 5., — М., 1960.

Птуха М.В. Очерки по истории статистики XVII-XVIII веков. — М., 1945.

Птуха М.В. Очерки по статистике населения. — М., 1960.

Птуха М.В. Вибрані праці. — К., 1971.

Рапопорт М. Червона Русь. — СПб., 1912.

Рогозинский А.М. Русский народ в Карпатах. Древнейшие эпохи в истории Галицкой Руси и их влияние на ее современное состояние. — К., 1915.

Романюк М.Д. Трудовая маятниковая миграция в промышленные центры Прикарпатья. — У зб.: Формирование развития территориально-производственных комплексов. СОПС УССР АН УССР. — К., 1984.

Романюк М.Д. Трудова маятникова міграція (на прикладі Прикарпаття). — К.: Т-во "Знання" УРСР, 1989.

Ромашок М.Д. Куди і задля чого щоденно їздять люди? — Про трудову маятникову міграцію населення // Універсум, Львів, 1995. № 1-2.

Рудницький С. Руські землі Польської корони при кінці XV в. Ворожі напади і організація пограничної оборони. ЗНТШ, т. 31-32. — Львів, 1899.

Свистун Ф. Прикарпатская Русь под властью Австрии. — Львов, 1896.

Сводная галицко-русская летопись с 1600 по 1700 гг. — У зб.: Литературный сборник, издаваемый Галицко-русскою матицею. 1872 и 1873. — Львов, 1874.

Симоненко Г. Сравнительная статистика царства Польского и других европейских стран, т. 1. — Варшава, 1879.

Смирнов М. Судьбы Червонной или Галицкой Руси до соединения с Польшей. — СПб, 1860.

Стешенко В.С., Пискунов В.П. О современном воспроизводстве населения Украинской ССР. — У зб.: Демографічні дослідження, вип. 1. — К., 1970.

Стешенко В.С., Пискунов В.П. Деякі питання динаміки і структури населення Української РСР. — У зб.: Народне господарство Української РСР у післявоєнні роки (1946-1964). — К., 1965.

Стешенко В.С. и др. Демографическое развитие Украинской ССР. 1959-1970 гг. — Киев, 1977.

Суспільні верстви Галицької Руси XIV-XV ст. — Львів, 1899.

Томашівський С. Угорські русини в світлі малярської урядової статистики. ЗНТШ. Рік XII, т. 56, кн. VI. — Львів, 1903.

Торжество історичної справедливості. — Львів, 1968.

Тураев-Церетели-Витте. Галицкая Русь в ее прошлом и настоящем. — М., 1915.

Український статистичний річник (1936-1937). — Варшава—Львів, 1938.

Урланис Б.Ц. Войны и народонаселение Европы. Людские потери вооруженных сил европейских стран в войнах XVII-XX вв. (историко-статистическое исследование). — М., 1960.

Урланис Б.Ц. Рост населения в Европе (опыт исчисления). — М., 1941.

Филевич И.П. Из истории Карпатской Руси. Очерки галицко-русской жизни с 1772 г. — Варшава, 1907.

Франко І.Я. Еміграція галицьких селян. Твори в 20-ти томах. Том 19. — Київ, 1956.

Франко І.Я. Громадські шпихліри і шпихліровий фонд у Галичині 1784-1840 рр. — Твори, т. 19. — К., 1956.

Чисельность и состав населения СССР. По данным Всесоюзной переписи населения 1979 года — Москва, 1984.

Шаблій О.І., Гонак М.І., Заставецький Б.І. Соціально-економічна географія України. — Львів, 1994.

Шаблій О.І. Академік Степан Рудницький — фундатор української географії. — Львів, 1993.

Шараневич И. История Галицко-Володимирской Руси от найдавейших времен до року 1453. — Львов, 1863.

Шлепаков А.І. Українська трудова еміграція в США і Канаді. — К., 1960.

Шмедес К. Географическое и статистическое обозрение Галиции и Буковины. — СПб., 1870.

Шухевич В. Гудульщина, т. 1. — Львів, 1899.

Акція "Wista". Dokumenty. Opracował Eugeniusz Misio. Archiwum Ukrainkie. Warszawa, 1993.

Bevölkerung und Vichstand die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Nach der Zählung vom 31 December 1869. Heft 5-6. Wien, 1872.

Befölkerung und Vichstand Reichsrathe der im vertretenen Königreiche und Länder. Nach der Zählung vom 31 December 1869. Heft I. Wien, 1876.

Białkowski L. Podole XVI w. Rysy społeczne i dospodarcze. Warszawa, 1920.

Białkowski L. Na rubierzu podolsko-ukrainnym (w. XV-XVII). — "Kwartalnik historyczny", 1925, r. 34.

Bujak Fr. Galicya. N. I. Lwów—Warszawa, 1908.

Bujak Fr. Rozwój gospodarczy Galicyi (1772-1914). Lwów, 1917.

Bujak Fr. Historia osadnictwa ziem polskich w krótkim zarysie. Warszawa, 1920.

Bujak Fr. Źródła do historii zaludnienia Polski. — "Pamiętnik VI Powsz. zjazdu Hist. Polski w Wilnie 17-20. IX. 1939". Lwów, 1936.

Burszeta J. Zbiegowisko chłopów znad Sanu. — "Rocznik Dziejów Społecznych i Gospodarczych" (RDSG), t. 17, r. 1955, 1956. Poznań, 1957.

Cieślak T. Polskie osadnictwo historyczne. Cz. I. Województwo Stanisławowskie. Warszawa, 1938.

Czekanowski I. Stosunki narodowościowo-wyznawcze na Litwie i Rusi. Lwów, 1918.

Czyński E. Etnograficzno-statystyczny zarys liczebności i rozsiedlenia ludności polskiej. Warszawa, 1909.

Czyżewski I. Ziemie Polski Południowo-Wschodniej. — "Polska Południowo-Wschodnia", t. 1. Lwów, 1931.

Dąbkowski P. Podział administracyjny województwa Ruskiego i Bełzkiego w XV wieku. Lwów, 1939.

Fastnacht A. Ludność miasta Leska w XV-XVI wieku. — Rocznik zakładu narodowego imienia Ossolińskich, t. 4. Wrocław, 1953.

Fastnacht A. Zarys dziejów Sanoka. — "Księga Pamiątkowa Gimnazjum męskiego w Sanoku". Kraków, 1958.

Fastnacht A. Osadnictwo ziemi sanockiej w latach 1340-1650. Wrocław, 1962.

Furtak N. Kilka zagadnień z demografii historycznej szlachty polskiej. — "RDSG", t. 6, 1937.

Galicya pod względem geodrafczno-statystycznym, politycznym i topograficznym. Opisano przez Zepkowskiego i Berdana. Kraków, 1861.

Galiński L. Obraz Królestwa Galicyi w 1834 r. we względzie statystycznym i jeograficznym. Lwów, 1835.

Gieysztorowa J., Ladogórski T. W sprawie nowych badań nad zaludnieniem dawnej Polski. — "Kwartalnik Historyczny Kultury Materialnej" (KwHKM), t. 6. № 1-2. Warszawa, 1958.

Gieysztorowa J. Źródła i szacunki w badaniach osadnictwa i demografii Polski XVI i XVIII w. (KwHKM), r. 10. № 3-4. Warszawa, 1962.

Gieysztorowa J. Badania nad historia zaludnienia Polski (KwHKM). № 3-4. Warszawa, 1963.

Głabiński S. Luźność polska w Galicyi Wschodniej. Lwów, 1903.

Główna Tabella kraju prowincyi Galicyi i Bukowiny, wykazująca w rokach wojskowych 1830-1841 zaślubionych, urodzonych i zmarłych. Dodatki nadzwyczajne do "Gazety Lwowskiiej" N 151(1830), 158(1831) i "Dziennika Urzędowego" (20 sierpnia 1833, 8 października 1835, 27 października 1836, 2 września 1841, 6 października 1842).

Golderg j. W sprawie badań nad strukturą luźnościową Polski u schyłku XVIII wieku. (RDSG), t. 26, r. 1964. Poznań, 1965.

Gromnicki A. Ormianie w Polsce, ich historia, prawa i przywileje. Warszawa, 1889.

Handbuch der Königreiche Galizien und Lodomerien für das Jahr 1848.

Handbuch des Lemberger Statthaltereii—Gebietes in Galizien für das Jahr 1858.

Handbuch des Lemberger Statthaltereii—Gebietes in Galizien für das Jahr 1859.

Horn M. Zaludnienie województwa Bełzkiego w r. 1630. — "RDSG", t. 21, r. 1959. Poznań, 1960.

Horn M. Skutki ekonomiczne najazdów tatarskich z lat 1605-1633 na Ruś Czerwoną. Wrocław—Warszawa—Kraków, 1964.

Hornowa E. Stosunki ekonomiczno-społeczne w miastach ziemi Halickiej w latach 1590-1648. Opole, 1963.

Hoszowski S. Dynamika rozwoju zaludnienia Polski w epoce feudalnej (X-XVIII). — "RDSG", t. 13, r. 1951. Poznań, 1951.

Jaworski H. Stosunki ekonomiczne Galicyi pod panowaniem Austrii. Lwów, 1905.

Kempner St. Rozwój gospodarczy Polski od rozbiorów do niepodległości. Warszawa, 1924.

Kronika klęsk elementarnych w Galicyi w latach 1772-1848. Lwów, 1939.

Krzywicki L. Przyczyki do wyświeślenia stosunków ludnościowych w Polsce za pierwszych Piastów. — "Przegląd Statystyczny", t. I, № 2. Warszawa, 1938.

Kula W. Stan i potrzeby badań nad demografią historyczną dawnej Polski (do początków XIX w.). — "RDSG", t. 13, r. 1950. Poznań, 1951.

Lepkowski B. Galicya. Kraków, 1861.

Leszczycki St. Badania geograficzne nad osadnictwem w Beskidzie Wysokim. Kraków, 1932.

Liske X. Cudzoziemcy w Polsce. Lwów, 1876.

Lubomirski T. Rolnicza ludność w Polsce od XVI do XVIII wieku. — "Biblioteka Warszawska", 1862, r. 2.

Maryński A. Rozwój migracji ludności ZSRR w latach 1939-1969. — "Studia Demograficzne", 1969, № 18.

Mahler R. Żydzi w dawnej Polsce w świetle liczb. Struktura demograficzna i społeczno-ekonomiczna Żydów w Koronie w XVIII wieku. — "Przeszłość demograficzna Polski". Warszawa, 1967.

Mały rocznik statystyczny. Red. Stefan Szulc. R. 1-10. Warszawa, 1930-1939.

Mitkowski J. Uwagi o zaludnieniu Polski na początku panowania Kazimierza Wielkiego. Lwów, 1930.

Ormicki W. Regionalizm demograficzny Polski. — "Wiadomości geograficzne", Kraków, 1932.

Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 r. Województwo Stanisławowskie, t. 28. Warszawa, 1926-1927.

Podręcznik statystyki Galicyi, t. 8. Lwów, 1908.

Podręcznik statystyki Galicyi, t. 9. Lwów, 1913.

Prochaska A. Starostwo krośnieńskie w XVII-XVIII w. — "Przewodnik naukowy i literacki", 1921.

Przepiórski W. Z geografii osadnictwa w Karpackim dorzeczu Czeremoszu. — "Czasopismo geograficzne", 1935, № 13, z. I.

Przeszłość demograficzna Polski. Materiały, studia. Warszawa, 1967.

Rapacki W. Ludność Galicyi. Lwów, 1874.

Rapawy S. Ukraine and the Border Issues. Washington, 1993.

Rocznik demograficzny. 1945-1966. Warszawa, 1968.

Rocznik statystyki Galicyi. Wydany przez Krajowe biuro statystyczne pod kierunkiem Dra T. Rutowskiego. R. I. Lwów, 1886.

Rocznik statystyki Galicyi, r.2. 1887. Lwów, 1888.

Rocznik statystyki Galicyi, r.3. 1889-1891. Lwów, 1891.

Rocznik statystyki Galicyi, r.4. 1892-1893. Lwów, 1894.

Rocznik statystyki Galicyi, r.5. 1894-1897. Lwów, 1898.

Rocznik statystyki Galicyi, r.6. cz. I. Lwów, 1900.

Rocznik statystyki Galicyi, r.6. cz. 2. Lwów, 1901.

Rocznik statystyki Galicyi, r.7. cz. I. Lwów, 1903.

Rocznik statystyki Galicyi, r.7. cz. 2. Lwów, 1904.

Rosset E. Demografia Polski. Stan, rozmieszczenie i struktura ludności. Warszawa, 1975.

Sarna W. Opis powiatu krośnieńskiego. Przemyśl, 1898.

Sarna W. Opis powiatu jasielskiego. Jasło, 1908.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. 1-15. Warszawa, 1888-1902.

Stosunki narodowościowe w Galicyi Wschodniej. Kraków, 1894.

Statystyka Polski. Serja C, zeszyt 65. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9.XII. 1931 r. Województwo Stanisławowskie. Warszawa, 1938.

Stupnicki H. Galicya pod względem topograficzno-geograficzno-historycznym. Lwów, 1849.

Stupnicki H. Geograficzno-statystyczny opis Królestwa Galicyi i Lodomerji. Lwów, 1864.

Statistische übersichten über die Bevölkerung und der Viehstand von Österreich. Nach der Zählung von 31 October, 1857. Wien, 1859.

Szaraniewicz I. Rys wewnętrznych stosunków Galicyi Wschodniej w drugiej połowie XVI wieku. Lwów, 1869.

Szematismus des Königreiches Galizien und Lodomerien für das Jahr 1818.

Szematismus des Königreiches Galizien und Lodomerien für das Jahr 1828.

Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie für das Jahr 1841. Wien, 1844.

Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie für das Jahr 1842. Wien, 1846.

Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie für das Jahr 1843. Wien, 1847.

Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie für das Jahr 1844. Wien, 1848.

Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie für das Jahr 1845 und 1846. Wien, 1851.

Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie für das Jahr 1847 und 1848. Wien, 1853.

Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie für das Jahr 1841-1851. Neue Folge. I Band. Wien, 1856.

Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie. Neue Folge. 3 Band. I Theil, I Heft. Die Jahre 1855 1856 und 1857. Wien, 1861.

Tomaszek F. Stosunki ludności Galicyi podług spisu odbytego w r. 1840 w porównaniu z ludnością lat poprzednich, jako z ludnością innych prowincji. — "Gazeta Lwowska", 1841, №№ 33-36, 89-90, 93-96, 102, 105, 150, 151, 153.

Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Wydane przez Krajowe biuro statystyczne pod red. Dra T. Pilata. Rocznik 1-24. Lwów, 1876-1910.

Wiadomości statystyczne Głównego Urzędu Statystycznego. Red. Stefan Szulc. R. 1-17. Warszawa, 1923-1939.

Wiesiołowski W. Rys statystyczno-geograficzny Galicyi Austriackiej. 1841. Poznań, 1842.

Vielrose E. Przyczynek do demografii wsi polskiej w XVIII w. — "RDSG", t. 14, 1952.

Vielrose E. Ludność Polski od X do XVIII wieku. — "KwHKM", Rok 5. Warszawa, 1957, № 1.

Załęcki G. Procesy migracji i kolonizacji jako problemy nowoczesnej polityki gospodarczo-narodowej. Warszawa, 1927.

Złotorzycka M. Emigracja polska w Ameryce po r. 1831. — "Sprawy morskie i kolonialne", 1935, z. 3.

Zubrycki D. Rys do historii narodu ruskiego w Galicyi i hierarchij cerkiewney w temze Królestwie. Zeszyt I. Lwów, 1837.

Źródła Dziejowe, t. 18, cz. 2. Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym opisana przez Al. Jabłonowskiego. T. 7, cz. 2 (Ziemie Ruskie. Ruś Czerwona). Warszawa, 1903.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I	
Етнічна структура населення українського Прикарпаття	9
1. Основні етапи формування етнічної структури населення Прикарпаття до середини ХІХ ст.	9
2. Етнічна структура населення Прикарпаття другої половини ХІХ — початку ХХ ст.	22
3. Етнічна структура населення Прикарпаття в 1939-1989 рр.	41
4. Етнічна структура населення Галичини	49
Етнічні групи в Галичині	50
Джерела	53
Облік етнічних відносин в Галичині	55
Національна статистика Галичини	57
Кінцеве слово	61
РОЗДІЛ II	
Міграції населення	63
1. Міграції населення Прикарпаття до середини ХІХ ст.	63
2. Міграції населення з середини ХІХ до першої половини ХХ ст. .	80
Мотиви і масштаби міграції	80
Трудова (заробітчанська) еміграція населення Галичини .	83
Політична еміграція після Першої світової війни	91
3. Трудова еміграція Закарпаття	94
4. Міграція населення у воєнні і повоєнні роки (1939-1945 рр.)	99
5. Міграція населення після Другої світової війни	144
РОЗДІЛ III	
Трудова маятникова міграція	127
1. Маятникова міграція як територіальний перерозподіл робочої сили	127
2. Масштаби та регіональні особливості трудової маятникової міграції	131
3. Впорядкування трудових маятникових міграцій	143
ДОДАТКИ	147
1. Загальні дані про чисельність та зайнятість населення Прикарпаття в 1931-1939 рр.	147
2. Етнічна структура населення Прикарпаття в 1980-1989 рр.	161
3. Міграція населення	232
ЛІТЕРАТУРА	272

НБ ПНУС

603143

Наукове видання

КОПЧАК Степан Іванович
МОЙСЕСНКО Віра Іванівна
РОМАНЮК Михайло Дмитрович

ЕТНІЧНА СТРУКТУРА ТА МІГРАЦІЇ
НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРИКАРПАТТЯ

(Статистико-демографічне дослідження)

Редактор *Косач М.П.*

Художник *Гаталевич М.Ф.*

Технічний редактор *Роса О. І., Федас І. Г.*

Коректор *Голич О.М.*

Подано до складання 22.03.96. Підписано до друку 16.07.96. Формат 70x108¹/₁₆. Папір офсетний № 1. Гарнітура SchoolBook. Друк офс. Умовн. друк. арк. 25,4. Умовн. фарбо-відб. 25,9. Обл.-вид. арк. 20,0. Вид. № 32. Тираж 700 примірників. Зам. 5002.

Державне спеціалізоване видавництво «Світ»
при Львівському університеті.
290000 м. Львів, вул. Дорошенка, 1.

ЗАТ «Надвірнянська друкарня»
285700 м. Надвірна, Івано-Франківської області.
вул. Визволення, 5.